

T.C.
NIĞDE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

FİNANSAL ENTEGRASYON VE TÜRK
BANKACILIK SİSTEMİNE ETKİSİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Işıl DEMİR

2014-NİĞDE

**T.C.
NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**FİNANSAL ENTEGRASYON VE TÜRK
BANKACILIK SİSTEMİNE ETKİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan
Işıl DEMİR**

**Danışman
Yrd. Doç. Dr. Ahmet TURGUT**

2014-NİĞDE

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum "Finansal Entegrasyon ve Türk Bankacılık Sistemine Etkisi" başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım klavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullandığım kaynaklara, kullandıkları yerlerde atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım 07...11.../2014

Işıl DEMİR

ONAY SAYFASI

YRD.DOÇ. DR. AHMET TURGU¹ ğında IŞIL DEMİR tarafından
hazırlanan " FİNANSAL ENTEGRASYON BANKACILIK SİSTEMİNE
ETKİSİ " adlı bu çalışma jürimiz tarafından Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü, İKTİSAT Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tarih: 06/ 11/2014

JÜRİ :

Danışman : Yrd.Doç.Dr. Ahmet TURGU¹

Üye : Yrd. Doç. Dr. Filiz DURAN

Üye : Yrd. Doç. Dr. Mustafa TOKTAŞ

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun Tarih ve
..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Ömer İSKENDERÖĞLU
Enstitü Müdürü

ÖZET

1980'li ve 1990'lı yılların başlarında, birtakım gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ciddi bankacılık krizleri yaşanmıştır. Finansal liberalizasyon, yakın geçmişte yaşanan birçok bankacılık ve finansal krizin kökenini oluşturmuştur. Literatürde bankacılık ve finansal krizlerin çoğunlukla liberalleşmiş sistemlerde meydana geldiği gösterilmektedir. Finansal liberalizasyonun gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde bankacılık krizleri ihtimalini artırmasına karşın, bu krizlerin şiddeti, düzenleyici ve kurumsal altyapının güçlü olduğu ülkelerde önemli derecelerde düşük kalmaktadır. Düzenleyici ve kurumsal altyapı, etkili ve basiretli düzenlemeleri, finansal araçların denetimini ve gözetimini ve regülasyonların iyi bir şekilde uygulanmasını sağlayan sağlıklı bir mekanizmayı içermektedir. Finansal reform süreci içerisinde yetersiz bir şekilde düzenlenen ve denetlenen yeni liberalleşmiş bankacılık sektörleri önemli problemler yaratabilmektedir. Diğer taraftan finansal liberalizasyon, finansal sistemlerin işleyişinin geliştirilmesine yardımcı olmakta, fonların miktarını artırmakta ve risk çeşitlendirilmesi yapılmasına izin vermektedir. Finansal liberalizasyon, ülkelerin finansal açıklığını artırarak uluslararası piyasalardan daha fazla fon elde etme fırsatını yaratmasına karşın, bu tür reformlar bu ülkelerde finansal kırılganlığı yükseltmektedir. Finansal kırılganlık genel olarak hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde bankacılık krizi ihtimalini artırmaktadır. Bununla birlikte bankacılık krizleri, ödemeler sisteminin işleyişine zarar verebilmekte ve yerel finansal sistemlerde güvenin kaybolmasına neden olabilmektedir. Buda yerli tasarrufların önemli derecelerde azalmasına ve büyük ölçekli kısa dönemli sermaye kaçışlarına sebep olmaktadır.

Bu çalışma, finansal liberalizasyonun, bankacılık krizlerinin ve finansal entegrasyonun bankacılık sektörü üzerindeki etkilerini saptamayı amaçlamakta ve finansal liberalizasyonun ve bankacılık krizlerinin finansal sistemler üzerindeki tahrip edici etkilerinin ortadan kaldırılmasına yönelik bazı çözüm önerileri sunmaktadır. Özellikle 1990'lı yılların ortasında, finansal entegrasyon birçok ülke tarafından finansal ve bankacılık kriterinin sayısının azaltılmasında ve ülke ekonomilerinde finansal istikrarın sağlanmasında bir çözüm olarak görülmüştür.

Böylece bu çalışmada, finansal entegrasyonun bankacılık sektörü üzerindeki olası etkileri araştırılmaktadır. Çalışmamız sonucu finansal entegrasyonun Türk bankacılık sistemini ciddi anlamda etkilediğini söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Finansal Liberalizasyon, Bankacılık Krizleri, Finansal Entegrasyon ve Avrupa Birliği.

ABSTRACT

In the 1980s and early 1990s, a number of developed and developing countries experience severe banking crises. Financial liberalization have been the root of many recent financial and banking crises. In the literature has show that banking and financial crises are more likely to occur in the liberalized systems. Although financial liberalization increases the probability of banking crises in the developed and developing countries, their severity can be substantially lower in these countries where the regulatory and institutional framework is strong. Regulatory and institutional framework includes effective and prudential regulations, supervision of financial intermediaries and a well-functioning mechanism to enforce regulations. Inadequately supervised and regulated, newly liberalized banking sectors in a regime of financial reforms induce severe banking problems. In the other hand financial liberalization helps to improve the functioning of financial systems, increases the availability of funds and allotting risk diversification. Although financial liberalization increases countries' financial openness that can be raised opportunity to get more fund from international markete, at the same time these kind of reforms boost the financial fragility in these country. Financial fragility generally increases the banking crises probability both in the developed and developing countries. Therefore, banking crises may also damage the functioning of the payments system and undermine the confidence for domestic financial system. That causes a substantial decline in domestic savings and a large scale short term capital outflows.

This study aims to determine the effects of the financial liberalization, banking crises and financial integration on the banking sectors and propose some solutions to remove the devastating effects of the financial liberalization and banking crises on the financial systems. Especially in the mid 1990s, the financial integration is thought as a solution by most of the countries for decreasing the number of financial and banking crises and to guaranteeing the financial stability in their economy. Also this study investigates the possible impacts of financial integration on the banking sector. Like in so many countries, Turkey's financial system is started to liberalize in early 1980s. Furthermore in this study, information is provided about

financial reforms and developments in the banking sector both in the developing and developed countries and, as well as in Turkey with an assessment of how financial integration affects the financial systems and whether or not it provides financial stability in the banking sectors which they deteriorated after financial liberalization and crises.

Keywords: Financial Liberalization, Banking Crises, Financial integration and European Union.

ÖNSÖZ

1980'lerden itibaren finansal liberalleşme, finansal piyasaların uluslararası düzeyde bütünleşmesine ve iletişim teknolojilerinin hızlı bir şekilde ilerlemesine yol açmıştır. Böylece hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin finansal kırılganlıkları artırmıştır. Ortaya çıkan kırılgan yapı ülkelerin yeni arayışlar içerisine girmelerine neden olmuştur. Bu arayışlar doğrultusunda tüm dünyada finansal entegrasyon gündeme gelmiştir. Böyle bir yapı içerisinde, Türk bankacılık sektörünün gelişiminin ve verimliliğinin artırılması, rekabet koşullarının geliştirilmesi ve finansal istikrarın sağlanması önem kazanmıştır.

Bu çalışmada yüksek lisans eğitiminin en başından en sonuna kadar sonsuz maddi ve manevi desteklerini bir an olsun benden esirgemeyen Sayın Danışman Hocam Yrd. Doç. Dr. Ahmet TURGUT'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Işıl DEMİR

İÇİNDEKİLER

ÖZET	ii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ	xiv
ŞEKİLLER VE GRAFİKLER LİSTESİ	xvii
KISALTMALAR DİZİNİ	xviii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK ENTEGRASYON VE FİNANSAL ENTEGRASYON

1.1. TARİHSEL ARKA PLAN	3
1.1.1. 1945 Sonrası Ekonomik ve Finansal Entegrasyona Yönelik Gelişmeler	3
1.1.2. 1970'lerin Finansal Entegrasyonu ve Finansal Küreselleşmesi	6
1.1.3. Europara Piyasası	10
1.1.4. Bretton Woods Sisteminin Çöküşü	14
1.1.5. Finansal Yenilikler ve Teknolojik Gelişmeler	16
1.1.6. Sermaye Hareketlerinin Serbestleşmesi	19
1.2 FİNANSAL ENTEGRASYON	25
1.2.1. Finansal Entegrasyonun Tanımı	25
1.2.2. Finansal Entegrasyonun Belirleyicileri	26
1.2.2.1. İşlem Maliyetleri	27
1.2.2.2. Sermaye Kontrolleri	27

1.2.2.3. Finansal Varlıkların Riskleri	28
1.2.2.4. Politik Riskler.....	28
1.2.2.5. Döviz Riski.....	29
1.2.2.6. Satınalma Riski.....	30
1.2.2.7. Tüketici Davranışları.....	30
1.2.3. Finansal Entegrasyonun Faydaları.....	31
1.2.3.1. Riskin Paylaşımı.....	31
1.2.3.2. Sermayenin Daha Etkin Dağılımı.....	32
1.2.3.3. Ekonomik Büyüme.....	32
1.2.3.4. Piyasalar ve Finansal Aracılar Arası Rekabet	33
1.2.3.5. Finansal Aracılık Hizmetlerinin Çeşitlenmesi	33
1.2.3.6. İşlem Maliyetlerinin Azaltılması.....	33
1.2.3.7. Finansal Piyasalardaki Enstrümanların Fiyatlarının Şeffaflaşması.....	34
1.2.3.8. Kamu Sektörünün Finansal Piyasalardaki Ağırlığının Azaltılması	34
1.2.3.9. Piyasalarda Derinliğin Artması ve Likidite Riskinin Azalması	35
1.2.3.10. Finansal İstikrarın Sağlanması	35
1.2.3.11. Yabancı Bankaların Girişinin Bankacılık Sisteminin Etkinliğini Arttırması.....	36
1.2.4. Finansal Entegrasyonun Maliyetleri	36
1.2.4.1. Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler Arasındaki Farkın Açılması.....	36
1.2.4.2. Şirket Birleşmelerinin Oligopoller Yaratması.....	37
1.2.4.3. Sermaye Hareketlerinin Yerel Piyasalarda Yanlış Dağılımı	37
1.2.4.4. Şirket Sayısının Azalması Sonucu İşsizliğin Artması.....	37
1.2.4.5. Bankacılık Aktiflerinin Kamu Borçlanma Senetlerinde Kullanılmasının Engellenmesi	38

1.2.4.6. Fon Talep Eden Firmalarda Maliyet Artışı	38
1.2.4.7. Üye Devletlerin Ekonomik Bağımsızlıklarının Ortadan Kalkması.....	39
1.2.4.8. Vergi Oranlarının Ülkeler Arasında Farklı Olması.....	39
1.2.4.9. Sermayenin Serbest Dolaşımının Ülke Ekonomilerine Olan Olumsuz Etkileri.....	39
1.2.4.10. Finansal Dengesizliklerin Oluşması.....	40
1.2.4.11. Yabancı Bankaların Ülkeye Girmelerinin Riski.....	41
1.2.4.12. Sürü Psikolojisi, Bulaşma Etkisi ve Sermaye Akımlarının Oynaklığı .	41
1.2.5. Küreselleşme ve Ekonomik Entegrasyon İlişkisi	42

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ VE ULUSLARARASI SİSTEME UYUMU

2.1. TÜRKİYE'DE BANKACILIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ	47
2.1.1. Osmanlı Dönemi Bankacılık Sektörü (1847-1922)	47
2.1.2. Ulusal Bankalar Dönemi (1923-1932).....	49
2.1.3. Kamu Bankaları Dönemi (1933-1943)	52
2.1.4. Özel Bankalar Dönemi (1944-1959).....	53
2.1.5. Planlı Dönem (1960-1979)	55
2.1.6. Serbestleşme ve Dışa Açılma Dönemi (1980-2001).....	57
2.1.6.1. 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları.....	57
2.1.6.2. 5 Nisan 1994 Ekonomik İstikrar Kararları	62
2.1.6.3. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri ve Bankacılık	66
2.1.7. Yeniden Yapılandırma Dönemi (2002-....).....	72
2.1.8. Seçilmiş Göstergelerde Sektörün Görünümü	73
2.1.8.1. Büyüme	73

2.1.8.2. Karlılık.....	73
2.1.8.3. Sermaye Yeterliliği.....	74
2.1.8.4. Takipteki Alacaklar	74
2.1.8.5. Aktiflerin Yapısı	75
2.1.8.6. Pasiflerin Yapısı	79
2.2 TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN BASEL-I SONRASI ANALİZİ.....	80
2.2.1 Basel-I Kriterleri Öncesi Yürürlükte Olan Düzenlemeler	81
2.2.2 Basel-I Kriterleri Çerçevesinde Türk Bankacılık Sisteminde Yapılan Düzenlemeler ve Sermaye Yeterlilik Oranları Analizi.....	84
2.2.3 BDDK'nın Kurulmasından Sonra Sermaye Yeterliliği Konusunda Yapılan Düzenlemeler	94
2.2.4 1990–2000 Dönemi Türk Bankacılık Sisteminde Yaşanan Gelişmeler ve Temel Göstergelerin Analizi.....	96
2.2.5 Kasım 2000 - Şubat 2001 Krizleri ve Türk Bankacılık Sistemi	109
2.3 TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN BASEL-II STANDARTLARINA UYUM SÜRECİ	125
2.3.1 Basel-II Uyum Süreci İle İlgili BDDK Uygulamaları	126
2.3.2 Basel-II'nin Türk Bankacılık Sistemine Etkileri	130
2.3.3 Basel-II'ye Uyum Sürecinde Son Durum.....	132
2.4 BASEL-III VE TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ	134
2.4.1 Dünya Finans Krizi Sürecinde Türk Bankacılık Sistemi.....	135
2.4.2 Basel-III Uzlaşısı'nın Türk Bankacılık Sistemine Olası Etkileri.....	146
2.5. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TEMEL SORUNLARI.....	147
2.5.1. Öz kaynak Yetersizliği.....	147
2.5.2. Oligopolistik Yapı, Rekabet Yetersizliği.....	148
2.5.3. Denetimin Yetersizliği ve Etkin Olmaması	148

2.5.4. Devlet Kaynaklı Sorunlar	149
2.5.5. Ekonomik İstikrarsızlık.....	150
2.5.6. Grup veya Holding Bankacılığı	151
2.5.7. Teknolojideki Hızlı Gelişmeler.....	151
2.6. BANKALARIN KARŞILAŞTIĞI RİSKLER	151
2.6.1. Sermaye Yetersizliği Riski	152
2.6.2. Faiz Riski	152
2.6.3. Kur Riski.....	152
2.6.4. Kredi Riski.....	153
2.6.5. Likidite Riski	154
2.6.6. Piyasa Riski.....	155
2.6.7. Operasyonel Risk (Faaliyet Riski).....	155

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FİNANSAL ENTEGRASYONUN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİSİ

3.1. LİTERATÜR TARAMASI	156
3.2. FİNANSAL PİYASALARIN GLOBALLEŞMESİ	157
3.2.1. Finansal Küreselleşmenin Yarattığı Sorunlar.....	160
3.2.2. Küreselleşmenin Krizlerin Oluşumuna Etkisi	160
3.3. TÜRKİYE’DE FİNANSAL LİBERALLEŞME	161
3.3.1. Faiz Oranlarının Serbestleşmesi.....	162
3.3.2. Finansal Piyasaların Genişlemesi ve Derinleşmesi	163
3.3.3. Sermaye Hareketlerinin Serbestleştirilmesi	167
3.3.4. Borçluluk İlişkilerinin Artması	167

3.4. TÜRKİYE’DE FİNANS KESİMİNİN DEĞİŞEN YAPISI VE KONUMU.	171
3.4.1. 1980 Öncesi Dönemdeki Sınırlı Bankacılık.....	171
3.4.2. 1980 Sonrasındaki Serbestleşme Ortamında Bankacılık Kesiminin Önünün Açılması ve Ekonomiden Aldığı Payın Artması	174
3.4.3. 2001 Krizi Sonrasında Bankacılık Kesiminin Yeniden Yapılanması ve BDDK’nın Etkisi.....	179
3.5. 2008 KRİZİ SONRASI YENİ FİNANSAL DÜZEN.....	186
3.5.1 Finansal İstikrarı Sağlamaya Yönelik Çalışmalar: Basel-II’ye Yönelik Eleştiriler ve Basel-III Sermaye Uzlaşısı	186
3.5.2. 2008 Global Finansal Krizinin Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri.....	194
3.5.3 Türkiye’de 2008 Küresel Finans Krizine Yönelik Alınan Önlemler	199
3.5.3.1 Makro Ekonomik Tedbirler.....	199
3.5.3.2 Bankacılık ve Finans Sektörüne İlişkin Tedbirler.....	203
3.6. AVRUPA KRİZ DÖNEMİ VE SONRASINDA TÜRKİYE BANKACILIK GÖSTERGELERİ.....	205
3.7. BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ GELİŞMELERİN FİNANSAL İSTİKRAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	207
3.7.1. Bankacılık Sektörünün Finansal İstikrar Üzerindeki Etkisi	207
3.7.2. Avrupa Birliğine Katılım Süreciyle Bankacılık Sektörü Gelişimi ve Finansal İstikrarın Sağlanması	213
3.8. BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ MALİ VE OPERASYONEL YAPININ GÜÇLENDİRİLMESİ.....	219
3.8.1. TMSF Bünyesindeki Bankaların Sorunlarının Çözümü	221
3.8.2. Kamu Sermayeli Bankaların Yeniden Yapılandırılması	223
3.8.3. Özel Bankaların Sermayelerinin Güçlendirilmesi.....	225
3.9 FİNANSAL ENTEGRASYONUN GÜÇLÜ VE ZAYIF YÖNLERİ.....	226

SONUÇ	228
KAYNAKÇA	234

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.1: Eurodolar Piyasasının Net Hacmi ve İngiltere'nin Toplam Hacim İçindeki Payı.....	11
Tablo 2.1: Osmanlı Dönemi'nde Kurulan ve Günümüzde Faaliyetine Devam Eden Bankalar	49
Tablo 2.2: Ulusal Bankalar Dönemi'nde Kurulan ve Günümüzde Faaliyetine Devam Eden Bankalar	52
Tablo 2.3: Kamu Bankaları Dönemi'nde Kurulan ve Günümüzde Faaliyetine Devam Eden Bankalar	53
Tablo 2.4: Özel Bankalar Dönemi'nde Kurulan ve Günümüzde Faaliyetine Devam Eden Bankalar	55
Tablo 2.5: Planlı Dönem'de Kurulan ve Günümüzde Faaliyetine Devam Eden Bankalar	57
Tablo 2.6: Serbestleşme ve Dışa Açılma Dönemi'nde Kurulan ve Günümüzde Faaliyetine Devam Eden Bankalar.....	71
Tablo 2.7: Türkiye'deki Bankalarda Yıllık Büyüme	73
Tablo 2.8: Öz Kaynak Karlılığı.....	74
Tablo 2.9: Bankaların Sermaye Yeterliliği	74
Tablo 2.10: Takipteki Krediler/Toplam Krediler	75
Tablo 2.11: Toplam Aktifler	76
Tablo 2.12: Seçilmiş Bilanço Kalemleri	77
Tablo 2.13: Aktiflerin Gelişimi ve Yapısı.....	78
Tablo 2.14: Kredilerin Dağılımı.....	79
Tablo 2.15: Pasiflerin Gelişimi ve Yapısı.....	80
Tablo 2.16: 1976-1985 Yılları Arası Türk Bankacılık Sistemi Göstergeleri	83
Tablo 2.17: Sermaye Yeterlilik Oranları.....	84

Tablo 2.18: 6 ve 12 Sayılı Tebliğlerin Karşılaştırılması.....	87
Tablo 2.19: 11 Bankaya Ait Sermaye Yeterlilik Oranları.....	89
Tablo 2.20: Sektör ve Banka Grupları Bazında Sermaye Yeterlilik Oranları.....	90
Tablo 2.21: 1992-2000 Yılları Arasına Ait Rasyolar.....	91
Tablo 2.22: 1980-2000 Arası Bankacılık Sektöründeki Gelişmelere İlişkin Bazı Göstergeler.....	103
Tablo 2.23: Banka Gruplarının Aldıkları Paylar.....	104
Tablo 2.24: Bankacılık Sisteminde Yoğunlaşma.....	105
Tablo 2.25: Bankacılık Sisteminin Finansal Büyüklüklerindeki Gelişmeler.....	106
Tablo 2.26: Gruplara Göre Sektör Payları.....	107
Tablo 2.27: Grupların 2000 Yılı TL ve YP Sektör Payları.....	108
Tablo 2.28: Toplam Dış Borç Stokunun Vadeye ve Sektöre Göre Dağılımı.....	113
Tablo 2.29: Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri Öncesinde ve Kriz Döneminde Sıcak Para Hareketleri.....	114
Tablo 2.30: Bankaların DİBS/Toplam Aktif Oranları.....	116
Tablo 2.31: Varlıkların Bankalar Arası Dağılımı.....	119
Tablo 2.32: Bankacılık Sektörü Bilanço Göstergeleri.....	122
Tablo 2.33: Türk Bankalarının Basel-II'ye Uyum Süreci.....	128
Tablo 2.34: Türk Bankalarının Uyguladığı Kredi Risk Ölçüm Teknikleri.....	129
Tablo 2.35: GSYH Oranlarının Yıllara Olan Dağılımı.....	137
Tablo 2.36: 2005-2010 Yılları Arasında Şube Sayısının Gelişimi.....	139
Tablo 2.37: Mevduat ve Kredi Stoku.....	140
Tablo 2.38: Grupların Sektör Payları.....	141
Tablo 2.39: Bankacılık Sisteminde Yoğunlaşma 2008-2010.....	142
Tablo 2.40: Bankacılık Sektörü Sağlık Göstergeleri.....	144

Tablo 2.41: 2010 İtibariyle Aktif Büyüklüklerine Göre Sıralanan İlk 10 Bankaya Ait Göstergeler	145
Tablo 2.42: Seçilmiş On Bankaya Ait Sermaye Yeterlilik Rasyoları	145
Tablo 3.1: Türkiye’de Hisse Senetleri Piyasası	165
Tablo 3.2: Türkiye’de Repo-Ters Repo Piyasası	166
Tablo 3.3: Türkiye’de İç ve Dış Borç Stoklarının Seyri ve GSYİH’ye Oranı	169
Tablo 3.4: Türkiye’de Hanehalkı Varlık ve Yükümlülükleri.....	171
Tablo 3.5: Türkiye’de Bankacılık Sektöründeki Yoğunlaşma (Toplam Aktif, Mevduat ve Krediler İçindeki Yüzde Payı)	182
Tablo 3.6: Basel-II ve Basel-III Sermaye Oranları	191
Tablo 3.7: Seçilmiş Ülkelerin Sermaye Yeterlilik Rasyosu.....	196
Tablo 3.8: Aktif Karlılığı	197
Tablo 3.9: Banka Kredilerinde Gelişmeler	198
Tablo 3.10: Takipteki Krediler-Takipteki Alacaklar.....	198
Tablo 3.11: Türkiye Dış Borç Stoku ve Kompozisyonu.....	199
Tablo 3.12: Bankacılık Sektörü Sağlıklik Göstergeleri.....	206
Tablo 3.13: Euro’nun Pozitif ve Negatif Yönleri.....	217
Tablo 3.14: Yabancı Bankaları Toplam Aktifler İçerisindeki Oranı	218
Tablo 3.15: Yeniden Yapılandırma Kapsamına Alınan Bankaları Şube Sayıları ...	220
Tablo 3.16: Yeniden Yapılandırma Kapsamına Alınan Bankaların Personel Sayıları	220
Tablo 3.17: Yeniden Yapılandırma Sürecinde Banka Sayıları	221
Tablo 3.18: TMSF Bünyesine Devredilen Bankalar	223
Tablo 3.19 Finansal Entegrasyonun Avantaj ve Dezavantajları	226

ŞEKİLLER VE GRAFİKLER LİSTESİ

Şekil 1.1: ABD’de Uzun ve Kısa Vadeli Reel Faiz Oranları, 1960-2003	23
Grafik 2.1: Toplam Aktifler ve GSYİH’ya Oranı.....	76
Grafik 2.2: (Özkaynak + Toplam Kar) / Toplam Aktifler Oranının Yıllara Göre Seyri	92
Grafik 2.3: (Özkaynak + Toplam Kar) / (Toplam Aktifler + Gayri Nakdi Krediler) Oranının Yıllara Göre Seyri	92
Grafik 2.4: Net Çalışma Sermayesi / Toplam Aktifler Oranının Yıllara Göre Seyri	93
Grafik 3.1 Bankaların Toplam Aktifleri	185

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
ASEAN	Güneydoğu Asya Uluslar Birliği
ATM	Otomatik Para Makinesi
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BIS	Uluslararası Ödemeler Bankası
BSYYP	Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı
COMECON	Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi
DİBS	Devlet İç Borçlanma Senedi
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
GATS	Hizmet Ticareti Genel Anlaşması
GATT	Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
IBRD	Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası
ICSID	Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıklarını Giderme Merkezi
IFC	Uluslararası Finans Kurumu
IMF	Uluslar arası Para Fonu
İMKB	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
KDV	Katma Değer Vergisi
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
MB	Merkez Bankası

MERCOSUR	Güney Ortak Pazarı
MIGA	Çok Taraflı Yatırımları Garanti Dairesi
NAFTA	Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması
OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OEEC	Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü
SDR	Özel Çekme Hakları
SPK	Sermaye Piyasası Kurulu
TBB	Türkiye Bankalar Birliği
TC	Türkiye Cumhuriyeti
TCMB	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TL	Türk Lirası
TMSF	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
USD	Amerikan Doları
vd.	Ve diğerleri
WTO	Dünya Ticaret Örgütü

GİRİŞ

Son çeyrek yüzyılda dünya çapında finansal sistemler içerisinde sürekli bir değişimin yaşandığı gözlenmektedir. Özellikle 1980'li yıllarda başlayan finansal liberalizasyon çalışmalarıyla ülkelerde bulunan finansal baskı sistemleri kaldırılmış ve bu ülkelerin dış dünyaya olan finansal açıklıkları artırılmıştır. Finansal liberalizasyonun uluslararası düzeyde yaygın bir şekilde uygulanmasında, gelişmiş ülkelerin yeni ve daha kazançlı pazar arayışları ve gelişmekte olan ülkelerin ise büyüme ve kalkınma finansmanının sağlanmasında fon ihtiyacı duymaları etkili olmuştur. Böylece finansal liberalizasyonla birlikte gelişmiş ülkeler finansal açıklıklarının artmasıyla daha kazançlı yatırımlara ve gelişmekte olan ülkelere ise ihtiyaç duydukları yabancı sermaye girişine kavuşmuştur. Fakat finansal liberalizasyonun ülkelerde bazı riskleri ortaya çıkardığı görülmüştür. Özellikle finansal açıklıkla artan risklerin finansal kırılganlığı artırdığı anlaşılmıştır. Finansal liberalizasyonun ve ülkelerde yasal alt yapının zayıf olması sonucunda 1990'lü yıllarda birçok ülkede finansal ve bankacılık krizlerinin ortaya çıktığı gözlenmiştir.

1980'li yıllarda hızlı bir şekilde gelişen finansal liberalizasyon ve ülkelerin birbirleriyle daha fazla bütünleşmesi, ülkelerde finansal kırılganlığı artırmıştır. Ortaya çıkan finansal kırılganlık ve yaşanan birçok finansal kriz, tüm dünyada finansal entegrasyonu gündeme getirmiştir. Finansal entegrasyonun artırılmasıyla uluslararası düzeyde fon tahsisi ve risk çeşitlendirilmesi olanaklarının çoğaltılması amaçlanmıştır. Böylece finansal liberalizasyon sonucunda ortaya çıkan risklerin, finansal entegrasyonun sağlayacağı kazanımlarla, özellikle uluslararası risk çeşitlendirilmesi, gelişmiş tekniklerin ve teknolojilerin gelişmekte olan ülkelere getirilmesi ve finansal istikrarın sağlanmasında düzenlemelerin geliştirilmesiyle azaltılabileceği düşünülmektedir. Bilindiği gibi günümüzde finansal entegrasyona en iyi örnek Avrupa Birliğidir. Avrupa Birliğinde finansal entegrasyon konusunda hayata geçirilen düzenlemelerin ülkeler üzerinde yarattığı olumlu gelişimin dikkatli bir şekilde incelenmesi, finansal entegrasyonun olumlu katkılarının anlaşılmasında önemli bir unsuru teşkil etmektedir. Böylece bu çalışmada finansal entegrasyonun hem olumlu hem de olumsuz yanları ortaya konmasıyla birlikte, entegrasyonun

ülkelerin maruz kaldığı riskleri azaltmakta ne kadar etkili olduğu araştırılmaktadır. Sonuç olarak finansal entegrasyonun ülkelerde özellikle finansal liberalizasyon sonrasında kaybedilen finansal istikrarın tekrardan tesis edilmesinde önemli katkılarda bulunduğu gözlenmiştir.

Bu çalışmada finansal entegrasyon ve Türk bankacılık sektörüne olan etkileri ele alınmıştır. Çalışma üç bölümden oluşmakta olup birinci bölümde ekonomik ve finansal entegrasyon konuları incelenmiş olup; bu bölümde ekonomik entegrasyonun tarihsel süreci II. Dünya Savaşı'ndan itibaren açıklanmış, finansal entegrasyonun tanımı, belirleyicileri, faydaları, maliyetleri ve küreselleşme ile olan ilişkisi belirtilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde Türk bankacılık sistemi incelenmiş olup, uluslararası sisteme uyum süreci açıklanmıştır. Bu bölümde Türk bankacılık sisteminin tarihsel gelişimi, sistemin Basel-I sonrası analizi, Basel-II'ye uyumu, Basel-III durumu, bankacılık sisteminin temel sorunları ile karşılaştığı riskler açıklanmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise finansal entegrasyonun Türk bankacılık sektörüne olan etkisi incelenmiştir. Çalışmanın bu bölümünde finansal piyasaların globalleşmesi, Türkiye'de yaşanan finansal liberalleşme, Türkiye'de finans kesiminin yapısının değişmesi, 2008 krizi sonrası oluşan yeni düzen, Avrupa krizinin Türk bankacılık sistemine olan etkileri, bankacılık sektöründeki gelişmelerin finansal istikrar üzerine olan etkisi ve bankacılık sektörünün mali ve operasyonel olarak güçlendirilmesi konuları incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK VE FİNANSAL ENTEGRASYON

1.1. TARİHSEL ARKA PLAN

1.1.1. 1945 Sonrası Ekonomik ve Finansal Entegrasyona Yönelik Gelişmeler

1945 öncesi Dünya Ekonomisi genel görünümü hiçte iç açıcı gözükmemektedir. Bunun asıl nedeni 20. yy. başından itibaren bağımsızlık mücadelesi sonucu ülkelerin savaşır konuma gelmesidir. Bunun yanında 1914 yılında başlayıp 1918’de sona eren I. Dünya Savaşı; 1929’da başlayıp, 1940’lara kadar etkisi devam eden 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı ve 1940’da başlayıp, 1944 sonuna kadar devam eden II. Dünya Savaşı olmaktadır.

Anlaşılabacağı üzere 20. yy.’ın ilk yarısında yaşanan savaşlar ve ekonomik bunalım ülke ekonomileri üzerindeki yıpratıcı, küçülten, baskı yaratan etkilere sebep olmuş; bunların sonucunda dünya ekonomisinde daralma meydana getirmiştir. Bu olumsuz etkisinin ortadan kaldırılabilmesi için dünya ticaretinin canlandırılması, serbestleştirilmesi gerekmektedir. Bunun için başta ABD ve İngiltere olmak üzere ülkeler çeşitli çözüm önerileri geliştirmişlerdir. Bu çözüm önerilerinin en önemlisi de günümüzde bile etkisini sürdüren Bretton Woods Toplantısı ve kararlarıdır (Seyidoğlu, 2013: 189).

1945 sonrası dönemde dünya, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Sovyetler Birliği çevresinde iki kutuplu bir nitelik kazanmıştır. Savaşın yıkıcı çıkan Avrupa Devletleri bu iki süper güç etrafında kümelenmiştir.

ABD savaşın tahribatına uğramamış, savaş yıllarında bilhassa gücüne güç katmıştır. Savaş sırasında Amerika’daki sanayi üretimi %170 oranında artırmıştır. Bu dönemde ihracatını arttırabilmek için, izolasyonun ve korumacılığın kalkması, ticaretin serbestleşmesi yolunda adımlar atmıştır (Altan, 1986:83). Bu sürecin politik projesi savaşın sonlarına doğru Dışişleri Bakanlığı ve Dış İlişkiler Konseyi

tarafından genel hatları ile açıklanmıştır. ABD, kendisi için, yatırımcı ve ihracatçıların yayılacağı bir “büyük alan” öngörmüştür. Savaş sonrası ticaret politikası, ayrımcılığın kesin bir son bulduğu, kademeli tarife indirimleri ve konvertibl paralarla sağlanacak çok taraflı ticaret ortamını oluşturmaya yöneliktir. Bu amaçları gerçekleştirmek için ekonomik işbirliğinin temelleri 1942 yılında ABD ve İngiltere arasında imzalanan Karşılıklı Yardım Anlaşması ile atılmıştır. Bu Anlaşmaya göre (Bostanoğlu, 1999:226);

- Ödemeler dengesi problemlerini ve kur sabitliğini korumak için uluslararası bir organizasyon oluşturulması
- Uzun dönemli uluslararası yatırımlarla ilgili bir organizasyon oluşturulması
- Hammadde fiyatlarını kontrol edecek uluslararası anlaşma yapılması
- Refah ve İmar için uluslararası bir anlaşma yapılması
- Tam istihdamı sağlayacak uluslararası adımların atılması
- Tarife engellerini azaltacak uluslararası adımların atılması kararları alındı.

Yukarıdaki ilkeleri hayata geçirebilmek için IMF, IBRD ve ITO'nun kurulması planlanmıştır (Scammell, 1983:14). Nitekim 2 yıl sonra, Temmuz 1944'te 44 ülke temsilcisi toplanmış ve Bretton Woods ikizleri olarak anılan IMF ve adı sonradan Dünya Bankası olan Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası'nı (IBRD) kurmuşlardır. IBRD hem üye ülkeler arasındaki dayanışmayı güçlendirecek hem de çeşitli vasıtalarla özel sektörü kredilerle destekleyerek uzmanlaşmanın ivme kazanmasına yardımcı olmaktadır. IMF ise uluslararası ödemeler dengesi sorunları ile ilgilenip, yeni finans sisteminin sağlıklı işleyişinden sorumlu olacaktır. Bretton Woods sistemi çok taraflı serbest ticaret için tüm paraları serbest konvertibiliteye kavuşturmuş ve döviz kurlarını altına bağlayarak sabit tutmayı amaç edinmiştir. Bu sisteme göre ABD dışındaki tüm IMF üyeleri paralarını dolar cinsinden tanımlarken, ABD ise doları, onu 35 dolarlık fiyattan altına yüzde yüz disponibl olarak tanımlamıştı ve dolar ülkeler arası rezerv para kabul edilmektedir. Bu özellikler ABD dolarına ve ekonomisine büyük bir avantaj sağladı. ABD doları anahtar para statüsü kazanmaktadır (Seyidoğlu, 1999:45).

ITO hayata geçirilmeyince onun yerini GATT (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması) almıştır. 1995 Ocak itibariyle ise WTO'ya dönüşmüştür. Ekim 1947'de de GATT tamamlandı. Bu anlaşma ticaret tarifeleri, kotalar, tercihli ticaret, devlet ticareti ve hükümet sübvansiyonlarını içeren ticari düzenlemeler yaptı. Amacı serbest ve çok taraflı bir ticaret sistemi oluşturmaktır.

Yapılan düzenlemeler 1947'de etkisini göstermeye başlamıştır. Bu dönemde ABD dünya ihracatının üçte birini karşılar durumdaydı. Dünya ithalatının ise sadece onda birini almıştır (Scammell, 1983:22). ABD ekonomisi yüksek miktarda ödemeler dengesi fazlası vermeye başlamıştır olup, bu durumun devam etmesi pazarını kaybetmemesiyle oluşmuştur. Avrupa ülkeleri savaş sonrası yıkımının yaralarını saramamış ve bu durum gelecek dönem için ABD'ye sıkıntı doğurabilecek bir atmosfer yaratmıştır. Bunun yanı sıra Sovyetleri çevreleme amacı da, yani siyasi üstünlüğünü sürdürmesi de Avrupa'ya yardım etmesine bağlı olmuştur.

Bu doğrultuda Marshall Planı oluşturuldu. Planın arzuladığı çok yönlü ticaret ilişkileri ABD'nin eski bir politikasıdır. Keza Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra borç vermiş ve ticaretini arttırmıştır. Aynı uygulamayı 1945-47 arasında da denemiş fakat ülkeler borçlarını yine ABD'den aldıkları kaynaklarla ödemişlerdir. Bunun üzerine yeni bir yöntem olarak bağış ve hibeler yoluyla dünyada kendisini yenileyebilecek şekilde işleyen bir kapitalist sistem oluşturma yaklaşımı benimsenmiştir. Bu sistemle, gelirlerini arttıran ülkeler ABD'nin artık değerini tüketebilecek kaynağa sahip olacaklardır. Aksi halde ABD'nin büyük üretimi alıcısız kalacaktı. Bu sorunu aşmanın yolu Avrupa'ya bağış şeklinde dolar ihraç etmektir. Ekonomik Danışmanlar Konseyi de Marshall Planı'nın Amerikan ekonomisi için ne ölçüde önemli olduğunu anlatırken ABD ihracatının üçte birinin bu pazara aktığını vurgulamışlardır (Bostanoğlu, 1999:227).

ABD Dışişleri Bakanı Marshall 5 Haziran 1947'de planı açıkladıktan sonra 16 Avrupa ülkesi 12 Temmuz 1947'de yardımı nasıl bölüşeceklerini belirlemek üzere Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütünü (OECE) kurmuş ve ihtiyaçlarını rapor halinde sunmuşlardır. Planın onaylanması üzerine 1948-52 kesitinde bu ülkelere % 90'i bağış olmak üzere 12,8 milyar dolar kaynak aktarılmıştır. Plan sağlanan

kaynakların donanım malları yatırımında kullanılması, dış ticarete serbestleşmeye gidilmesi, dış ödemeler bilançosunda dengenin sağlanması, denk bütçe ilkesine uyulması ve ABD'nin hammadde kaynaklarına serbestçe ulaşması koşullarını getirmiştir (Sönmez, 1998:87-88). Mali yardım ilgili ülkelerde ekonominin canlanmasında ve ulusal gelirlerin %15 ile %25 arasında artmasında itici güç olmuştur. Plan sadece uluslararası likiditeyi sağlamak ve ticareti serbestleştirmekle kalmamış, OEEC ülkelerinin kendi içindeki ticari liberalizasyonunda da büyük ilerlemeye neden olmuştur. 1949'dan sonra üye ülkeler miktar sınırlamalarını kaldırmışlardır. Bu açıdan Avrupa için fonksiyonel bir işbirliği çatısı oluşturmuştur (Scammell, 1983:34). Ayrıca Kasım 1949'da bu ülkeler ithalat üzerindeki vergileri 6 hafta boyunca 1948 seviyesinin %50'sine indirmişlerdir (Machlup, 1977:110). Bu açılardan bakıldığında, plan, Avrupa'nın yeniden yapılanma programına işlerlik kazandırmıştır.

Özetleyecek olursak; ABD, bu dönemde ticaretin serbestleşmesi ve liberal ekonominin hayat bulması için gerekli olan kurumsal yapıları oluşturmuştur. Daha sonra Pazar yaratmak ve sıkışmış dünya ticaretini canlandırmak için Avrupa'yı dolarize etmiştir. Bu uygulamayla kendi parasına özel statü kazandırırken batı bloğuna liderliğiyle ekonomik zirveye çıkmayı başarmıştır.

Batı bloğunda yaşanan yardımlaşma ve işbirliğine karşı, Sovyetler odaklı doğu bloğu da Ocak 1949'da COMECON'u (Council for Mutual Assistance) kurdu. COMECON karşılıklı ekonomik ve teknik yardım sağlamayı ve üretimde uzmanlaşmayı öngörmüştür. ABD'nin batı bloğuna sağladığı Marshall yardımları Sovyetlerin de kendi bloğuna yardımlarına neden olmuştur (Altan, 1986:192-209).

1.1.2. 1970'lerin Finansal Entegrasyonu ve Finansal Küreselleşmesi

1970'lerden itibaren hız kazanan finansal entegrasyon sürecinde dünyadaki finans merkezleri birbirleriyle bütünleşmiştir. Hemen hemen tüm ülkeler bu süreçten etkilenmiştir. İsteddiği hareket alanına sahip olan finans sektörü geliştirdiği yeni araçlarla da etki alanını orantısız ölçülerde genişletmiştir. Uluslararası parasal akımlar reel mal ve hizmet akımlarını, onlarca, hatta yüzlerce katına çıkarmaktadır.

Günümüzde uluslararasılaşmış bir finansal sistemden bahsedebiliriz. Önemli miktarda az gelişmiş ülke bu sistemin içinde tam olarak yer almasa da, orta gelir seviyesine sahip gelişmekte olan ülkelerin çoğu ve gelişmiş ülkelerin tamamı bu sisteme entegre olmuş durumdadır. Uluslararası finans sisteminde yaşanan ve finansal küreselleşmenin temel dayanakları olan liberalleşme ve deregülasyon, ulusal finans sistemlerini yok etmen, uluslar arası sistemle bütünleşmiştir (Chesnais, 2004:25).

Finansal küreselleşme kabaca “uluslararası sermaye hareketlerinin serbestleşmesi, fon arzı ve talebinin ve finans piyasası katılımcılarının coğrafi sınırlamalara maruz kalmadan daha uygun mekanlarda işlem yapması” olarak tanımlanabilir (Eroğlu, 2002:18). Küresel finans sistemindeki büyümenin bir ölçütü de, sınır ötesi bono ve tahvil işlemlerinin GSYİH’ye göre yüzdelik oranıdır. ABD’de bu oran 1980-1995 yılları arasında yüzde 9’dan yüzde 164’e yükselmiştir. ABD’de günlük döviz dolaşımı ise 1973-1998 arasında 15 milyar dolardan 1,4 trilyon dolara çıkmıştır (Allen, 2003:224). Yıllık döviz ticaretinin toplam dünya ticaretine oranı 1973’te 2:1 iken, bu oran 1980’de 10:1, 2004’te 90:1 olmuştur.

Yıllık döviz ticaretinin dünyadaki toplam gelire oranı ise 2004’te 17:1 olarak gerçekleşmiştir (Demir, 2007:352).

1970’lerden önceyse (İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra oluşan finans sisteminde) uluslararası finansman olanakları daha sınırlı durumdaydı. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra oluşturulan uluslararası finans sisteminin iki temel ayağı olan IMF ve Dünya Bankası’ndan IMF, ülkelerin (uluslararası) ödemeler dengesinde verdiği açıkları finanse etme görevini üstlenirken, Dünya Bankası (önceleri savaş sırasında yerle bir olan Avrupa ülkelerinin yeniden inşa edilmesi göreviyle kurulmuş olsa da 1950’li yılların ortalarında Avrupa ülkeleri imar oldukları için) sömürgelerden bağımsızlıklarını kazanan ülkelerin kalkınmasını finanse etme görevini üstlenmiştir.

Bu dönemde yeterli büyüklükte bir sermaye piyasası olmadığı için, uluslararası finansman ülkeden ülkeye uzun vadeli ve düşük faizli borçlar şeklinde olduğundan ve savaş sonrası finans olanaklarının sınırlanması nedeniyle uluslararası

ödemeler dengesinde açık veren ülkelerin dışarıdan finansman bulma olanakları büyük ölçüde IMF ve Dünya Bankası'ndan alacakları borçla sınırlıydı (Adda, 2008:103).

19. yüzyıldaki altın standardı, dış yatırımların altına çevrilebilirliğini garanti altına alarak küreselleşmeye katkıda bulunmuştur. 20. yüzyıldaki altın standardı ise küresel likiditeyi sınırlayarak küreselleşme üzerinde olumsuz etkide bulunmuştur. 1970'lerden itibaren ise Bretton Woods Döviz Kuru Sistemi'nin (ve altın standardının); ABD'nin doların altına konvertibilitesini kaldırması ve 1973 petrol krizi nedeniyle ortadan kalkmasıyla, altın standardının parasal kısıtlamalarının yok olması finansal küreselleşmeyi hızlandırmıştır (Allen, 2003:89).

1980'lerden itibaren yaşanan finansal entegrasyon/finansal küreselleşme/finansallaşma döneminin önceki benzer dönemlerden en önemli farkı da yaşadığımız son dönemde belli bir para standardının olmaması şeklinde tanımlanabilir. Para standardının olmaması ve doların başat uluslararası rezerv para olarak işlev görmesi hem bu parayı karşılıksız basma tekeli elinde bulunduran ABD'ye (uluslararası düzeyde senyoraj yapabilmesini mümkün kılarak) büyük avantaj sağlamış hem de uluslararası alanda para yaratılmasını kolaylaştırmıştır.

Yani 1970'lerden sonraki finans sisteminin, genel olarak da dünya ekonomisinin en önemli ayırt edici özelliği "para"nın herhangi bir standarda bağlı olmaması, diğer bir deyişle "para"nın belli bir "meta" olmaktan çıkmasıdır. Daha önce (kapitalizm öncesi dönemleri de sayarsak) ortak olarak kabul edilen değişim aracı olarak paranın hep bir meta (kimi zaman değerli bir hayvan, kimi zaman değerli bir tarım ürünü, daha sonra da bakır, gümüş, altın gibi değerli madenler) olduğunu görülmektedir. Son dönemde ise para bu meta olma özelliğini yitirmiş ve uluslararası alanda kabul gören paraları yaratmak birkaç ülkenin (başta da ABD'nin) inisiyatifinde kalmıştır. Bu durum da finans kesiminin elini güçlendirmiş, yeni finansal araçlarda yaşanan çeşitliliğe doğrudan etkide bulunmuştur. Uluslararası alanda para yaratma kapasitesine sahip ülkelerin, meta karşılığı olmayan paraları (kimi zaman sınırsızca) piyasaya sürmeleri (özellikle aşırı üretim krizlerinin baş gösterdiği veya likidite sorunlarının yaşandığı dönemlerde) finansal genişlemeye

olanak sağlayıp tıkanıklıkların en azından belirli bir süre aşılmasına katkıda bulunmuştur.

Uluslararası finansal entegrasyonun derecesinin ölçüm yolları şunlardır: Faiz hadleri farklılıklarının, menkul değerlerin fiyatlarındaki farklılıkların, gerçek kaynak akışları ve sermaye hareketliliği ölçü alınması olmaktadır (Hirst ve Thompson, 2003:61). Bunun yanı sıra finansal açıklık durumuna da bakılabilir. Finansal açıklık (gayrisafi özel sermaye girişi + gayrisafi özel sermaye çıkışı/GSYİH; yani ülkeye giren ve ülkeden çıkan doğrudan yabancı yatırımların ve portföy yatırımlarının toplamının o ülkenin GSYİH'sine oranı) 1990'lardan itibaren gerek gelişmiş gerek gelişmekte olan ülkelerde artmaktadır. Dört çeşit finansal entegrasyondan bahsedilebilir (Kenen, 2007:179);

- Kamu kesiminin iç ve dış borçlanma yoluyla entegrasyonu
- Özel şirketlerin doğrudan yabancı yatırımlar, borçlanmalar ve diğer ülkelerin piyasalarına hisse senedi ihracı yoluyla entegrasyonu
- Kurumsal ve bireysel yatırımcılar başka bir ülkenin sermaye piyasasında bu ülke şirketlerinin hisse ve tahvillerini alıp sattığında daha ileri düzey bir entegrasyon gerçekleşir
- Bankaların, borç alıp verebildikleri bankalararası piyasa yoluyla entegrasyonu

Bir görüşe göre finansal entegrasyon gelişmekte olan ülkeleri dolaylı olarak etkilemektedir. Yani finansal entegrasyonun etkisi, bu ülkelere gerçekleşen sermaye transferiyle değil, sermaye ithal eden ülkelerdeki kurumların niteliğinin artması (şirket yönetimindeki ilerlemeler, bankaların denetlenmesindeki nitelik artışı, finansal piyasaların derinleşmesi vb.) yoluyla gerçekleşmektedir (Kenen, 2007:181).

Öte yandan finansal entegrasyon yeni bir kırılma da yaratmaktadır. Hisse senetlerinin yabancılar tarafından satın alınması ve iç borçlar son yıllarda hızlı bir artış göstermekte ve birçok gelişmekte olan ülkede (Türkiye, Brezilya, Hindistan, Endonezya, İsrail, Kore, Filipinler, Uruguay vs.) yabancı portföy yatırımları

doğrudan yatırımları geride bırakmaktadır (Kenen, 2007: 182). Bilindiği gibi, yabancı yatırımcıların herhangi bir sebepten güvensizliğe kapılmaları, o ülkedeki ekonomik ya da siyasi gelişmeler ya da küresel ekonomik koşulların kötüye gitmesi yabancıların satın almış olduğu varlıkların satışına yol açıp istikrarsızlık yaratmaktadır.

Kısacası, 1970'lerden itibaren finansal akımlar hızla genişlemiştir. Europara piyasalarının ortaya çıkması, Bretton Woods sisteminin çöküşü, petrol şoku, deregülasyon politikaları, sermaye hareketlerinin serbest bırakılması, teknolojik gelişmeler ve finansal yeniliklerin hayata geçirilmesi gibi faktörlerin tetiklediği bu durum, dünya üzerindeki finansal merkezlerin birbirleriyle bütünleşmelerine yol açmıştır. Aşağıda finansal entegrasyonu ve finansal küreselleşmeyi meydana getiren ve bunları hızlandırıp derinleştiren faktörler açıklanmaya çalışılmıştır.

1.1.3. Europara Piyasası

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkan Europara piyasasının kökeni, Sovyetler Birliği'nin dolar rezervlerini ABD'nin kontrolü dışında tutmak için Londra'daki bankalara yatırmasına götürülse de, bu piyasanın asıl olarak işlev kazanması 1957 yılından itibaren gerçekleşmiştir. Bu tarihte İngiltere'de faiz oranları % 7'ye yükseltilmiştir (aynı tarihte ABD'deki bankaların mevduatlara ödeyeceği faizler üzerinde belli kısıtlamalar vardı) (Patel, 2007:1). Aynı sıralarda sermaye kontrollerinin ve döviz kurunu korumaya yönelik kontrollerin kaldırılmasıyla İngiltere cazip bir finansal merkez haline getirilmeye çalışılmıştır. İngiltere bu hamlelerle, İkinci Dünya Savaşı sonrasında kaybettiği dünya hâkimi rolünü bir nebze de olsa geri kazanmak istemekteydi.

Europara piyasasını tetikleyen bir diğer gelişme de yine 1957'de yaşanmıştır. ABD İkinci Dünya Savaşı sırasında, İngiliz üreticilere fayda sağlayan sömürge ticaret sistemini ortadan kaldırmaya çalışmış ama İngiliz bankalarının direnmesiyle savaş sonrasında sömürge sonrası ülkelerle gerçekleştirilen ticaretin finansmanında kontrol İngiliz bankalarında kalmıştır. 1957'ye kadar, bu ticaretin (bütün uluslararası ticaretin yaklaşık yüzde 40'ına tekabül ediyordu) finansmanı İngiliz sterlini

cinsinden verilen kredilerle sağlanmaktaydı. Ancak, 1957’de İngiltere’nin Süveyş Kanalı üzerindeki hâkimiyetini yitirmesi sonucunda buradan elde edilen gelirin kaybedilmesiyle, İngiliz bankacılık sistemi bu ticareti finanse edecek sermayeden yoksun kalmıştır. Bunun üzerine İngiliz bankaları, eski sömürgelerdeki müşterilerine borç vermek için dolar mevduatlarını kullanmaya başlamıştır. Eurodolar piyasasıyla ilgili istatistiklerin tutulmaya başlandığı 1964’te Eurodolar piyasasının net hacminin yüzde 48,6’sını, İngiliz bankalarının daha önce sterlin cinsinden giriştikleri uluslararası finansal faaliyetlerinin yerine koydukları dolar cinsinden faaliyetler oluştururken; bu oran 1971’de yüzde 68,4’e kadar çıkmıştır (Dickens, 2005:211).

İngiliz bankalarının uluslararası finansal faaliyetlerinde sterlin yerine dolar kullanabilmesi iki etmene dayanmaktaydı. Birincisi, 1965’e gelindiğinde ABD’nin birikimli ödemeler dengesi açığı 33,8 milyar dolara ulaştığından uluslararası ekonomide bir dolar bolluğu söz konusu olmuştur. İkincisi, ABD’de 1960’ların başında dolar cinsinden verilecek ödünçler için bir tekel fiyatı uygulanmaktaydı ve İngiliz bankaları bu tekel fiyatının altında bir fiyat uygulayarak çok sayıda müşteriye kendilerine çekebilmekteydi (O sırada ABD’de uygulanan faiz oranı yüzde 5 ile 5,6 arasında değişirken, Europara piyasasından borçlananların karşılaştığı faiz oranı ortalama yüzde 4,1’di) (Dickens, 2005:212).

Tablo 1.1: Eurodolar Piyasasının Net Hacmi ve İngiltere’nin Toplam Hacim İçindeki Payı (milyon dolar ve % cinsinden)

YIL	NET HACİM	İNGİLİZ PAYI	İNGİLİZ PAYININ ORANI (%)
1964	9.000	4.379	48,6
1965	11.500	5.300	46,1
1966	14.500	7.636	52,7
1967	17.500	9.691	55,4
1968	25.000	15.370	61,5
1969	37.500	25.747	68,6
1970	46.000	31.406	68,3
1971	54.000	36.928	68,4

Kaynak: DICKENS, Edwin (2005), “The Eurodollar Market and the New Era of Global Financialization”, Financialization and the World Economy, Gerald A. Epstein (ed.), Cheltenham, Edward Elgar Publishing, s. 212

1960’larda ABD bankaları üzerindeki finansal kontrollerden (başta da 1964-1973 arasında uygulanan “faiz eşitleme vergisi”nden) dolayı bu bankalar başta Londra olmak üzere Avrupa’nın çeşitli ülkelerinde şubeler açmıştır. Böylece bu bankalar, Eurodolar piyasasının ABD dışında olması nedeniyle ABD hükümetinin, dolarla işlemleri nedeniyle de buldukları ülkelerin hükümetlerinin kontrolü dışında kalmışlardır (Balkan, 1994:72). Yurtdışında faaliyet gösteren ABD kökenli çokuluslu şirketlerin de elde ettikleri kârları ülkelerine götürmek yerine Eurodolar piyasasında tutmalarıyla bu piyasa daha da gelişmiştir (Çağlar, 2003:48). Zamanla diğer ülke paralarını da kapsayarak Europara piyasası haline gelen bu piyasa ABD finans sistemiyle Avrupa finans sisteminin entegrasyonunu hızlandırmıştır.

Bunların yanında, 1966’dan itibaren ABD’deki bankacılık karteli de Europara piyasasından fon sağlamaya başlamıştır. Bunun iki sebebi vardır: Birincisi, ABD’nin Vietnam’ı işgal etmesi ödemeler dengesi açıklarının hızla artmasına neden olmuş, İkincisi bankacılık karteli bu hamlesiyle, dolar üzerinden verilen kredilerin faiz oranlarını yukarıya çekmeyi amaçlamaktaydı. Bu konuda ABD bankacılık kartelini Europara piyasasına yönelten süreç şöyle özetlenebilir. Ağustos 1966’da bankacılık kartelinin faiz oranlarını yükseltme girişimine ABD’deki para otoriteleri karşı çıkmıştır. Çünkü faiz oranlarının yükselmesi, şirketlerin finansman maliyetlerini yükseltecek, bu da üretilen mal ya da hizmetlerin fiyatlarını artıracaktı; sendikalar da artan fiyatları gerekçe göstererek daha fazla ücret artışı talebinde bulunacaklardı, böylece bir ücret-fiyat spiraliyle karşılaşılacaktı. Para otoriteleri bunun önüne geçmek için, bankacılık kartelinin ABD Merkez Bankası’ndan borç almasına kısıtlamalar getirmiştir. Bunun sonucunda da bankacılık karteli ihtiyaç duyduğu fonu sağlamak için Europara piyasasına yönelmiştir. Böylece resmi çevrelerin faiz oranlarının artırılmasına yönelik muhalefeti dağılmıştır (Dickens, 2005:213-214). Bu durumun en önemli sonucu, faiz tavanı uygulamalarının ve faiz oranlarının artırılmasının önündeki her türlü kısıtlamanın kaldırılması doğrultusunda bir yol açılması olmuştur. Ayrıca finansal sermaye, özellikle de kısa vadeli sermaye hareketleri, uygulanan denetimlerden de kaçış yolu elde etmiş olmaktadır.

1970’lerden itibaren üretimin uluslararasılaşması sonucu finans piyasalarının

da uluslararasılaşması hız kazanmıştır. Özellikle ABD kökenli çokuluslu şirketlerin fonlarının, Avrupa piyasasında faaliyet gösteren Avrupa ve Japon bankalarına yönelmesi karşısında ABD bankaları (sermaye hareketlerine getirilen yasal sınırlamaların da etkisiyle) yurtdışındaki şubelerini büyük bir hızla artırmıştır. Örneğin ABD bankalarının 1960'ta ülke içindeki aktifleri, toplam ticari banka aktiflerinin % 98,6'sını oluştururken, bu oran 1967'de % 96,5'e, 1980'de ise % 74,1'e düşmüştür (Balkan, 1994:72). ABD bankalarının Avrupa piyasasına girip burada açtığı şubelerin yanı sıra, bu bankalar Avrupa piyasasından kredi de aldılar ve ABD finans piyasası ile Avrupa finans piyasası arasındaki bütünleşme daha da artmıştır.

1973'te petrol fiyatlarındaki ani artışla Avrupa piyasalarını besleyen yeni bir finansal akım ortaya çıkmıştır. Petrol gelirleri büyük artış gösteren petrol üreticisi ülkeler bu "petrodolarları" Avrupa piyasasına yatırmışlardır (Çağlar, 2003:49).

1970'lerdeki petrol krizinin ardından petrodolarların başta Avrupa piyasalarına yayılması, üçüncü dünya ülkelerine verilen borçların özelleşmesine neden olmuştur. Çünkü kalkınmalarını finanse etmek için borçlanan gelişmekte olan ülkelerin ödemeler dengesi sıkıntularına girmeleri, 1979'da ikinci büyük petrol şokunun dünyada enflasyonun yükselmesine neden olması ve bunun sonucunda uygulanan enflasyonla mücadele politikalarının faiz oranlarının yükselmesine yol açması, gelişmekte olan ülkelerin borç yüklerinin çok artmasına neden olduğundan ve daha önce resmi borçlar şeklinde olan uzun vadeli düşük faizli dış kaynakları bulamamalarına yol açtığından Avrupa piyasalarından kısa vadeli yüksek faizli borçlanmaya gitmelerine, borçlarını borçla ödemelerine yol açmıştır. Ağırlaşan borç yükü 1980'lerin ortalarında borç krizine sebep olmuştur. 1970'lerin sonuna gelindiğinde üçüncü dünyaya verilen borçların kaynağı açısından İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin tersine dönülmüştür. Bu tarihe gelindiğinde özel sektörün verdiği borçlar kamu kesiminin verdiği borçların üç katına çıkmıştır (Hoogvelt, 1997:163). Bu durum üçüncü dünya ülkelerinin hem dış borç bulma koşullarını artırmış, hem de borç bulma şekillerini çeşitlendirmiş, böylece bu ülkelerin uluslararası finans sistemiyle entegrasyonları hızlandırmıştır.

Bankaların Europara piyasasında borç alıp verme imkanını elde etmeleri merkez bankalarının para ve kredi arzını kontrol etmelerini güçleştirmiştir. Bunun sonucunda etkinliği giderek azalan kontroller kaldırılıp finansal piyasalar liberalleştirilmeye başlanmıştır (Çağlar, 2003:49-50).

1.1.4. Bretton Woods Sisteminin Çöküşü

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşturulan Bretton Woods sisteminde, IMF gözetiminde ayarlanan bir sabit kur sistemi uygulanmaktaydı. Bu sistemde ABD doları altına, diğer ülkelerin paraları da sabit bir kurla dolara bağlı durumdaydı. Sistemin en önemli özelliklerinden biri ise ülkelerin sermaye akımlarına çeşitli kontroller uygulayabilmeleriydi. Bu dönemde uygulanan sermaye denetimleri, ulusal sermaye piyasalarını birbirlerinden bir ölçüde ayrı tutuluyordu.

1958'de sermaye hareketleri üzerindeki sınırlamaların ortadan kaldırılmaya başlanmasıyla, ayarlanabilir sabit kur sistemini, yani Bretton Woods döviz kuru sistemini ortadan kaldırabilecek sermaye hareketleri ortaya çıkmıştır (Çağlar, 2003:32). Yukarıda görüldüğü gibi Europara piyasası bu hareketlerin yoğun bir uğrak noktası olmuştur. Bu sermaye hareketleri de ülkelerin bağımsız para ve döviz kuru politikası belirlemelerini zorlaştırarak sistemin çöküşüne yol açmıştır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra hâkim olan sabit döviz kuru sisteminin çökmesinin nedeni şu özetlenebilir. 1950'lerin sonlarından itibaren uluslararası ticaretin büyük bölümü dolar cinsinden yapılmaya başlanmıştır. Uluslararası ticaret arttıkça da ABD piyasaya gittikçe daha fazla dolar sürmek durumunda kalmıştır. Ayrıca ABD'nin Kore Savaşı, sosyal güvenlik sisteminin tesisi gibi çok geniş harcamalarda bulunması sonucunda piyasadaki dolar miktarı artmıştır. Bretton Woods döviz kuru sistemi, ABD'nin doları altına konvertibl tutma taahhüdüne dayanmakta olduğundan ABD'nin piyasada sirkülasyonda olan dolarları karşılayacak altın rezervlerinin bulunduğuyla ilgili şüpheler artmıştır. Çünkü piyasadaki dolar miktarı, onsu 35 dolar olan altın miktarının çok üzerine çıkmıştır. Diğer bir deyişle, dolar miktarı o kadar artmıştır ki, ABD'nin, 35 dolar karşılığında vermeyi taahhüt ettiği bir ons altını bu fiyata veremeyeceği noktaya gelmiştir. Diğer yandan dolar

artık rezerv para olarak dünyanın artan ticaret ve finansal kaynak ihtiyacını da karşılayamaz durumdaydı. Böylece ABD altın-döviz standardından çekilmek zorunda kalmıştır. Altının dolar cinsinden fiyatı da hızla artmaya başlamış ve ABD 1971’de doların altına konvertibilitesini kaldırmıştır. 1973’te petrol şokuyla birlikte ülkeler paralarını dalgalanmaya bırakmışlar, dalgalı bir döviz kuru sistemine geçmişlerdir.

Dalgalı döviz kuru sistemine geçilmesi ve sermaye hareketlerinin serbest bırakılması, finansal küreselleşmenin temelini oluşturmuştur. Bu küreselleşmenin itici gücü de, spekülasyon sermaye akışlarının döviz kurlarının beklenmedik bir biçimde dalgalanmasına neden olması riskine karşı kendilerini güvence altına almaya çalışan çokuluslu şirketlerdir (Dickens, 2005:210).

1960’larda, sabit döviz kurundan ve denetlenen sermaye akışlarından oluşan uluslararası para sistemine karşı alternatif uygulamalar mümkün olmakla birlikte, resmi çevrelerde tartışılmaktaydı. En belirgin alternatifler (örneğin IMF’nin çıkardığı SDR [Özel Çekme Hakları] adlı para birimi), ödemeler dengesi fazlası olan ülkelerde biriken fonların, ödemeler dengesi açığı olan ülkelere aktarılması şeklinde tasarlanmıştır. Bu mekanizmaların da devlet kontrolünde işletilmesi öngörülmekteydi; çünkü bu iş piyasaya bırakıldığı takdirde (ödemeler dengesi fazlası veren ülkelerin biriktirdikleri fonları yatırıma yönlendirmeleri için pek bir dürtü yokken, açık veren ülkeler açıklarını kapatmak için gerekli olan yatırımı çekmek için ücretleri ve fiyatları düşüreceklerinden) dünya ekonomisinde deflasyonist bir baskı oluşacağı düşünülmekteydi. Ancak, Europara piyasalarının bu denetim ihtimallerini ortadan kaldırması, uluslararası para reformuna yönelik gerekçeleri ve eğilimi ortadan kaldırmaktaydı (Dickens, 2005:210-211).

Bretton Woods sisteminin bir diğer çöküş nedeni de şu şekilde açıklanabilir. Ödeme ve gömüleme aracı olarak sabit kalmak zorunda olan dolar, aynı zamanda ulusal para olduğundan, rekabet aracı olarak da değişken durumdaydı. İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra 1960’ların ortalarına kadar ABD’nin ihracatı ithalatından fazla olup, böylece ABD dış açık vermiyor ve sistem sürdürülebiliyordu. Ancak, 1960’ların ortalarından itibaren birçok Avrupa ülkesinin ve Japonya’nın güçlü birer

üretici olarak ABD'nin karşısına çıkmalarıyla ABD'nin ihracatı, ithalatının gerisinde kalmış ve dış ticareti açık vermeye başlamıştır. Buna ek olarak, ABD'nin Vietnam Savaşı nedeniyle yaptığı askeri harcamaların büyük bir hızla artması, ABD'nin ödemeler bilançosu açıklarını ve kamu kesiminin borcunu iyice artırmış ve ABD piyasadaki dolarları altınla değiştiremez konuma düşmüştür. Böylece Nixon yönetimindeki ABD 1971'de doların altına konvertibilitesini kaldırmak zorunda kalmıştır (Balkan, 1994:62).

Dolar altına bağlı olmaktan çıkınca, ABD ödemeler dengesi açıklarını para arzını artırarak, kendi parasıyla kapatma imkanına kavuşmuştur. Böylece piyasada oluşan inanılmaz dolar bolluğu kredi olarak verilebilir fonların miktarını da önemli oranda artırmıştır (Balkan, 1994:63-64). Bunun sonucunda finansal sermaye akımları kendilerine geniş bir hareket alanı bulmuş ve finansal entegrasyon sürecinin temelleri atılmış olmuştur.

1.1.5. Finansal Yenilikler ve Teknolojik Gelişmeler

Gerek finansal piyasalardaki kontrolleri devre dışı bırakma arayışından, gerekse 1970'lerdeki bunalıma çözüm yolu olarak yeni finansal araçlar ortaya çıkmıştır.

Finansal sistemlerin entegrasyonu, ulaşım ve iletişim teknolojilerinin sağladığı olanaklara, bu sistemlerin içinde buldukları kültürel ve yasal ortamın sermaye ve malların dolaşımına ne kadar el verdiği de bağlıdır (Allen, 2003:222). Örneğin 1840'ların sonunda telgrafın icadıyla birlikte borsalar arasında hızlı bir bağlantı kurulmuş ve bu da farklı piyasalardaki kapanış fiyatlarının birbirleriyle olan ilişkilerini artırmıştır.

Örneğin New York ile Londra arasındaki telefon görüşmesinin maliyeti 1970 ile 1990 arasında yüzde 90 ucuzlarken, ortalama bilgisayar fiyatındaki düşüş yüzde 95'i bulmuştur (Çağlar, 2003:51). Bu tip teknolojik gelişmelerin (başat belirleyen olmasalar da) finansal entegrasyon sürecine yüksek oranda katkıları olmuş, finansal entegrasyonu hızlandırmıştır.

Avrupa ülkeleri için keşfedecek ve sömürgeleştirecek yerler kalmayınca, teknolojik ilerlemeler, önde gelen finans merkezleri arasında daha sıkı bir iletişim ağının oluşmasına yol açmıştır. Madeni paraların uluslararası alışverişlerde değişim aracı olmaktan çıkması ve altın standardının çöküşü, ulaşım maliyetlerinin finansal entegrasyon önündeki engelleyici rolünü ortadan kaldırmıştır. Elektronik muhasebe, dijital para ve elektronik fon transferi gibi araçların gelişmesiyle de finansal entegrasyon süreci hızlanmıştır (Allen, 2003:223).

Büyük ölçekte fonların alım satımı çeşitli tipte tahvil, bono, hisse senedi ve türev finansal aracı ortaya çıkarmış; bu durum da özel sektörün piyasaya para benzeri araçlar sürmesi anlamına gelmiştir (Çağlar, 2003:47).

Faiz oranlarında ve döviz kurlarında esnekliğin arttığı bir düzene geçilince şirketler ve bireyler ciddi risklerle karşı karşıya kalmışlardır. Bunun üzerine bankalar ve sigorta kurumları da bu riskleri sigortalayacak finansal yenilikler oluşturmuşlardır. Yatırımcılar risklerini en aza indirmek için çeşitli finansal merkezlerde finansal varlık satın alarak portföy çeşitlendirmesine gitmişlerdir (Çağlar, 2003:51-52).

Vadeli sözleşmeler (futures), vadeli opsiyon sözleşmeleri (options), vadeli (forward) işlemler ve takas (swap) gibi finansal araçların ortaya çıkması bu sürecin hızlanmasına katkıda bulunmaktaydı. 1960'lerde ABD'deki vadeli sözleşmeler piyasasında sadece mallarla ilgili ticaret yapılırken, 1970'lerden itibaren kıymetli madenler, yabancı paralar ve finansal araçlar da vadeli sözleşmeler piyasasında alınıp satılmaya başlanmıştır (Balkan, 1994:71-72). Tüm bu işlemler (vadeli sözleşmeler, vadeli opsiyon sözleşmeleri, vadeli işlemler ve takas) türev piyasalar kapsamındadır. Ünlü yatırımcı Warren Buffett'ın, "finansal kitle imha silahları" olarak tanımladığı türevlerin tüm dünyadaki tezgah üstü piyasalarda vadesi gelmemiş miktarı 1998'de 94,3 trilyon dolarken, 2003'te 234 trilyon dolar, 2006'da 418,1 trilyon dolar, 2008'de de 591,9 trilyon dolar olmuştur (Haziran 2008'de 683,7 trilyon dolara kadar çıktığını göz önünde bulundurursak 2008 krizinden sonra toplam türev sözleşmelerinin düşüşe geçtiğini söylenebilir) (Dodd, 2005:151-153). Başka bir örnek vermek gerekirse, 2002 ile 2005 yılları arasında finansal türevlerin dünya çapındaki ticareti ortalama

yüzde 30 artış gösterirken, aynı dönemde dünyadaki gayri safi hasıla yüzde 3,9 artmıştır (Nesvetailova, 2006:45).

Türevler risklerden korunmak için kullanılıyor olmasına karşın, türevlerle bir yandan risklerden korunurken diğer yandan daha büyük riskler ortaya çıkabilmektedir. Örneğin çiftçiler, ürünleri toplanıp piyasa sürüldüğü sırada ürün fiyatının düşmesi riskine karşı türev sözleşmeleri kullanırlarken; bankalar mevduat sahiplerine ödedikleri kısa vadeli faiz oranlarının yükselip kârlarının düşmesi riskine karşı türevleri kullanmaktadırlar. Buna benzer bir biçimde mortgage firmaları geri ödeme risklerine karşı, elektrik üreticileri beklenmedik hava değişikliklerine karşı, emeklilik fonları portfolyolarının değerindeki düşüşlere karşı türevleri kullanırlar (Dodd, 2005:150). Türev piyasalarındaki bu riskler bir ya da birkaç kişinin değildir, piyasanın geniş bir bölümüne yayılmıştır. Örneğin iflas eden bir firmayla hiçbir ilgisi olmayan bir kişi ya da kurum da bu iflastan doğrudan etkilenmektedir. Riskler gerçekleşmeye başlayınca da çok sayıda kişi zarar etmektedir.

Uluslararası çapta bir menkul kıymetler piyasasının oluşması ve teknolojik gelişmeler sonucunda finansal piyasalar arasında bir karşılıklı bağımlılık meydana gelmiş ve bunun sonucunda bir piyasada meydana gelen bir dalgalanma başka bir piyasaya rahatlıkla sirayet eder olmuştur (Çağlar, 2003:52).

1980'lerden itibaren faiz oranlarının artmasının yanı sıra, mevduat münzam karşılıkları da düşürülmüş, böylece bankaların kredi verme olanakları artmıştır.

ABD'de 1982'de çıkarılan Garn-St. Germain Mevduat Kurumları Yasası (The Garn-St. Germain Depository Institution Act) bankaların para piyasası fonu hesapları açmasına olanak tanımıştır (Balkan, 1994:75).

Repo sisteminin geliştirilmesi de finansallaşmayı artıran etkenlerden olmuştur. Repoyla ilgili sözleşmeler, mevduat münzam karşılıklarına ilişkin kontrollere tabi olmadığı gibi faiz tavanı uygulamasına da dahil değildir (Balkan, 1994:75). Türkiye'de de repo ve ters repo piyasasının devreye girmesi finansallaşmaya büyük katkıda bulunmuş, repo ve ters repo piyasası, toplam finansal varlıklar içinde büyük bir yer kaplar hale gelmiştir.

1980'lerden itibaren finansal yapıda yaşanan çeşitlilik ve liberalizasyonla beraber, şirketler ve banka dışı finansal kuruluşlar doğrudan ticari kağıt çıkarabildikleri için, bankalar borç alıp verme gibi kârlı bir işten dışlanmaya başlanmışlar ama diğer yandan bankalar yeni faaliyetler geliştirmişler (bunlar bilanço dışı faaliyetler olarak adlandırılıyordu), yeni menkul kıymet türleri yaratmışlardır. Menkul kıymetleştirme denen bu süreç, deregülasyonla beraber finansal liberalizasyonun en önemli sonuçlarından biri olmuştur. Örneğin bankalar verdikleri ipotekli konut kredilerinden (mortgage), taşıt kredilerinden, hatta kredi kartlarından kaynaklanan alacaklarını karşılık göstererek borç senedi olarak ihraç etmişlerdir.

1.1.6. Sermaye Hareketlerinin Serbestleşmesi

1929 ekonomik kriziyle beraber içine girilen dönemde ülkeler arasındaki sermaye hareketlerine belirli kısıtlamalar getirilmiş, bu da finansal sistemin entegrasyonunu sekteye uğratmıştır. 1970'lerden itibaren içine girilen dönemdeyse sermaye hareketleri serbest bırakılmış ve bu durum finansal entegrasyon ve küreselleşme sürecini tetiklemiştir.

Sermaye hareketlerindeki artışın sebepleri arasında finansal yenilikler ve yeni finansal araçların ortaya çıkması gösterilebilir. Finansal yenilikler elde yabancı varlık tutmanın maliyetini azaltıp uluslararası alanda çeşitlendirilmiş portföylere olan talebi artırırken; yeni finansal araçlar dış riskleri azaltmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrası, ilk başta enformel bir biçimde uygulanan sermaye hareketleri üzerindeki kontroller daha sonra IMF, Avrupa Topluluğu ve OECD tarafından yazılı kural haline getirilmiştir. Bu kurallar IMF'nin Anlaşma Maddeleri'nde (1945), Avrupa Topluluğu'nun Roma Anlaşması'nda (1957) ve OECD'nin Sermaye Hareketlerinin Serbestleştirilmesi Kanunu'nda (1961) yer almaktadır. Sermaye hareketlerinin 1970'lerden itibaren yeniden serbestleşmeye başlamasının ardından Avrupa Topluluğu 1988'de, OECD de 1989'da bu kuralları liberalleştirmiştir. IMF ise değişik dengelerden ve ABD'nin bu yönde bir yasal düzenleme yapma konusundaki isteksizliğinden ötürü Anlaşma Maddeleri'nde yer alan hükümleri değiştirmemiştir (Abdelal, 2006:3-4).

Sermaye kontrollerinin kaldırılmasına ABD öncülük etmiş olup, 1973'te sabit döviz kurlarının kaldırılmasıyla sermaye kontrolleri de büyük ölçüde kaldırmıştır. İngiltere sermaye çıkışları üzerindeki bazı kısıtlamaları 1979'a kadar korurken, Fransa ve İtalya sermaye hareketlerini 1986'ya kadar serbest bırakmamıştır. Sermaye hareketlerini serbestleşmesi Almanya'da 1981'de gerçekleşirken, Japonya'da 1984'te gerçekleşmiştir (Allen, 2003:227).

Gelişmekte olan ülkelerde ise finansal piyasalardaki serbestleşme 1990'larda yaygınlaşmıştır (Türkiye'de de bu adım 1989'da atıldı).Aslında bu ülkelerdeki sermaye hareketleri serbestleştiğinde, sermaye hareketleri üzerindeki bu denetimler zaten uygulanamaz hale gelmiştir (Toporowski, 2008:188).

Gelişmiş ülkelerin 1960'ların sonlarından ve 1970'lerin başlarından itibaren yaşanan kâr oranlarındaki azalmaya karşı geliştirdikleri bir yol da, özellikle gelişmekte olan ülkelerde ithalatın serbestleşmesini dayatarak pazarları genişletmek şeklindedir. İthalatın serbestleşmesinin koşullarından birisi de sermaye hareketlerinin serbestleşmesidir. Çünkü bu ülkeler söz konusu ithalatı ancak ülkeye net sermaye girişi (portföy yatırımları, doğrudan yabancı yatırımlar, borçlar, sıcak para diye tabir edilen kısa dönemli sermaye hareketleri) olduğu takdirde finanse edebilmektedirler. Ayrıca bu ülkelere gerçekleşen net sermaye girişi sonucunda bu ülke paraları değer kazanmakta, böylece ithalat teşvik edilip ihracat caydırılmış olmaktadır.

Devletlerin uluslararası sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesine olumlu yaklaşımlarının sebeplerinden biri de, sermaye hareketlerinin serbestleşmesiyle borçlanma gereksinimlerini daha kolay karşılayabilecek olmalarıdır. Azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından da, 1970'lerde yaşanan kriz sonrası uluslararası piyasalarda devlet kredisi ve özel kredi bulmak güçleşmiştir. Bunun üzerine bu ülkeler finansman ihtiyaçları için yavaş yavaş sermaye hareketlerinin önündeki engelleri kaldırma yoluna gitmişlerdir. Özellikle bir raddeden sonra, (başta Türkiye gibi ülkeler olmak üzere) bu ülkelerin geliştirdikleri ekonomik büyüme, ülkeye giren/çıkan sermayeyle doğru orantılı hale gelmiştir.

1970'lerden itibaren gündeme gelen finansal serbestlik ve açıklığın, 19.

yüzyılın son çeyreğindeki serbestlik ve açıklıktan daha ileri düzeyde olmadığı da ileri sürülmektedir. Örneğin Sven Grassman, finansal serbestliği cari hesap dengelerinin GSMH'ye oranı olarak ölçüp, 1875 ile 1975 arasında finansal serbestlik açısından bir artış olmadığını, hatta altı büyük ülkede (İngiltere, İtalya, İsveç, Norveç, Danimarka ve ABD) sermaye hareketliliğinin azaldığını ortaya koymuştur (Hirst ve Thompson, 2003:53-54). Bu veriler, günümüzde bir finansal entegrasyondan bahsedilemeyeceği anlamına gelmemekle birlikte, buradan çıkarılması gereken şey, söz konusu finansal entegrasyon ve finansallaşmanın tamamen yeni bir şey olmadığıdır.

Bununla birlikte günümüzdeki durumun 19. yüzyılın sonundaki finansal liberalizasyon döneminden şöyle bir farkı vardır. 19. yüzyılın sonlarında, uzun vadeli uluslararası borçların (doğrudan dış yatırımlar da dahil olmak üzere) yaklaşık yüzde 44'ü Afrika, Asya ve Latin Amerika'ya gidiyordu ve bu para demiryolu, liman, maden ve fabrika yapımında kullanılıyordu. Yani merkez ülkelerdeki sermaye birikimi ve tasarruflar, portfolyo yatırımları aracılığıyla çevre ülkelerde sabit yatırımlara dönüşmüştür. Günümüzde ise, Dünya Bankası'nın dayatmasıyla uygulanan özelleştirme ve deregülasyon politikalarıyla IMF eliyle uygulanan yapısal uyum programları sonucunda ortaya çıkan "finansal açıklık" durumunda, çevre ülkelerdeki sermaye sınıfları üzerinde daha az sınırlama vardı ve bu sınıflar servetlerini, tasarruflarını merkez ülkelerdeki finansal piyasalara ve kurumlara yatırma imkanına her zamankinden daha çok sahipti (Hoogvelt, 1997:84). Bu durum da çevre ülkelerin uluslararası finansal sisteme entegrasyonunu güçlendiren ve bu ülkeleri uluslararası finansal sistemin etkilerine daha açık hale getiren bir etmendir.

Ayrıca günümüzde uluslararası finans sistemindeki belirsizlikler ve spekülasyon davranışlar az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin merkez bankalarını giderek daha yüksek miktarlarda rezerv tutmaya zorlamakta ve bu merkez bankaları ülkelerine giren sermayenin üçte birini rezerv birikimine ayırmaktadır; bu da reel yatırımlara ayrılabilir kaynakların daralması anlamına gelmektedir (Yeldan, 2003:20).

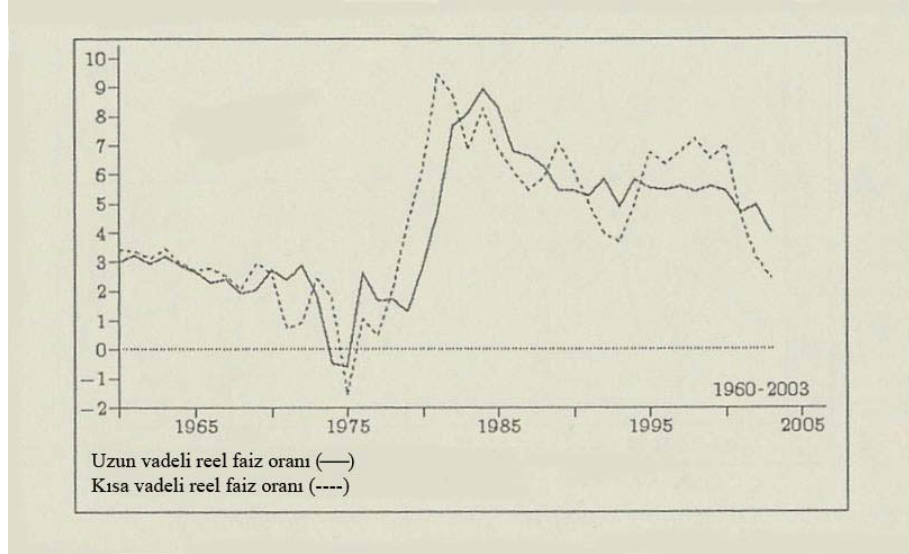
Bugünkü sermaye hareketlerini 19. yüzyıldaki sermaye hareketlerinden ayıran en önemli özelliklerden biri de özelleştirmenin uyarıcı etkisi olmuştur

(Kazgan, 2002:162-163).

Kısa vadede yüksek getiri elde eden sermaye hareketleri uzun vadede hep daha büyük risk oluşturdu. Piyasa düzenleyicilerinin bu süreçte mali kurumları korumak için garantileri sürekli artırmaları sonucunda, finans sermayesi daha büyük bir dengesizliğe neden olacak şekilde daha büyük risklere atıldı (Tabb, 2002:130). Finans kesiminin yol açtığı en büyük dengesizliği de 2008 krizinde görmüş olduk. Başta ABD merkezli olmak üzere çokuluslu şirketler, uluslararası bankalar ve büyük mali kuruluşlar, başta sermaye hareketleri olmak üzere devletlerin getirdiği kısıtlamaları ortadan kaldırmaya çalışmıştır.

Monetarist ideolojinin hâkim olduğu, enflasyonun nedeninin kamu kesimi açıklarının parasallaştırılması olarak görüldüğü, kamu kesiminin boyutunun ve etkisinin küçültülmesinin, deregülasyon ve özelleştirme politikalarının öne çıktığı bir dönemde söz konusu sermaye hareketlerini ülkeye çekmek için sahip olunan tek araç ise faiz oranlarıdır.

Ekim 1979'da FED'in başına Paul Volcker'ın gelmesiyle enflasyonu kontrol altına almak için faiz oranları daha önce görülmemiş düzeylere çıkarıldı). Enflasyon parasal bir olaydır, enflasyonda reel üretimin üstünde bir para arzı söz konusu olur. Bu para arzındaki genişlemenin daraltılması da faiz oranlarında yükselmeye yol açar. Bunun sonucunda borca ihtiyacı olan ülkelerin kredi maliyetleri de artmış olmuştur.

Şekil 1.1: ABD’de Uzun ve Kısa Vadeli Reel Faiz Oranları, 1960-2003 (%)

Kaynak: DUMÉNİL, Gérard ve LÉVY, Dominique (2005), “Costs and Benefits of Neoliberalism: A Class Analysis”, *Financialization and the World Economy*, Gerald A. Epstein (ed.), Cheltenham, Edward Elgar Publishing, s. 31

ABD’nin cari açığının GSYİH’sine oranı 1987’de yüzde 3,5’e yükselince ABD bu açığın finansmanı için diğer ülkelerin cari fazlasına giderek daha çok ihtiyaç duymaya başladı. Tabii bu cari açığın diğer ülkeler tarafından finanse edilebilmesi, sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesiyle mümkün olmuştur.

Sanayileşmiş ülkelerde İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra yaşanan ekonomik büyüme sonucunda hanehalkının elinde ciddi finansal birikimler oluşmuştu. Bu kişiler 1970’lerin sonuna kadar bu birikimleri sadece kendi para birimlerinde ve kendi ülke sınırları dahilinde değerlendirebiliyordu. Sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesiyle beraber, bu yatırımlarda coğrafi ve parasal bir çeşitlilik mümkün oldu. Özellikle de, finansal piyasaların en gelişmiş yer olduğu ABD’nin kağıtları çok miktarda alıcı buldu ve böylece ABD cari açığını finanse etmekte çok zorlanmamıştır (Brender ve Pisani, 2007:18).

Finansal liberalizasyon ve entegrasyon gelişmiş ülkeler için 1980’lerde gündeme geldiyse, gelişmekte olan ülkeler için de 1990’larda gündeme geldiği

söylenbilir. Neoliberal politikaların bu ülkelerde uygulanmasını zorlayan faktörler şöyle sıralanabilir: 1980'lerde borçlu ülkelerin IMF ve Dünya Bankası'na başvurmaları sonucu dışa açık ekonomiye dönüşmeleri için zorlanmaları, ithal ikameci rejimler uygulayan örneğin Latin Amerika gibi ülkelerin tıkanmaları çözmek için kendiliğinden liberal politikalar uygulamaları, Güney Kore gibi dışa dönük kalkınmaya geçen ülkelerin başarıları.

Diğer yandan, son GATT roundu olan Uruguay Round'da koruma altında bulunan tarım, tekstil ve hizmetler sektörü üzerindeki korumacılık kaldırılmış, entelektüel mülkiyet haklarının uluslararası koruma altına alınması öngörülmüş ve Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) kurulması için karar alınmıştır. Yine Uruguay Round sonucunda Ocak 1995'te yürürlüğe giren Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS) kapsamında kurulan Finansal Hizmetler Ticareti Komitesi, GATS'ın finansal hizmetlerin ticareti konusundaki uygulamaları yürütmüştür (Windsor, 2008:1806).

Ayrıca Dünya Bankası Grubu bünyesinde kurulan aşağıdaki kurumlar da bu sürece katkıda bulunmuştur:

- Uluslararası Finans Kurumu (IFC - International Finance Corporation): Gelişmekte olan üye ülkelerde özel sektörün geliştirilmesini sağlamak için 1956'da kurulan IFC, amacını geliştirmekte olan ülkelerde açık ve rekabetçi piyasaları geliştirmek, ihtiyaç duyulan alanlarda özel sektörü desteklemek, geliştirmekte olan ülkelerin finans sistemlerini geliştirmek olarak açıklamıştır.
- Uluslararası Yatırım Anlaşmazlıklarını Giderme Merkezi (International Centre for Settlement of Investment Dispute – ICSID): 1966'da kurulan ICSID'nin başat amacı özel yatırımların uluslararası alanda serbest dolaşımının önündeki engelleri ortadan kaldırmaktır.
- Çok Taraflı Yatırımları Garanti Dairesi (Multilateral Investment Guarantee Agency – MIGA): 1988'de kurulan MIGA'nın başat amacı geliştirmekte olan ülkelere gerçekleşen doğrudan yabancı yatırımları artırmaktır.

Bu liberalizasyon ve entegrasyonun geliştirmekte olan ülkelerdeki ilk somut

görünümü sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesiyle oldu (sermaye hareketlerinin serbestleşmesi, başta IMF ve Dünya Bankası olmak üzere uluslararası kurumların geliştirmekte olan ülkelere “Washington Mutabakatı” ilkelerini dayatmasıyla gündeme geldi). 1997’de Asya’da patlak veren ve daha sonra Rusya ve Latin Amerika ülkelerini etkisi altına alan finansal kriz ise, sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesinin, bir uluslararası finans sistemi oluşturmak için tek başına yeterli olmadığını acı bir biçimde göstermiştir.

1990’ların başından itibaren geliştirmekte olan ülkelere akan sermaye doğrudan yatırımlar, portföy yatırımları ve bankalara ve özel şirketlere verilen krediler şeklinde gerçekleşti. Bu sermaye girişlerinin bir kısmı bu ülkelerin döviz rezervlerini artırırken, bir kısmı da bu ülkelerden dışarı çıkan sermayeyi finanse etmiş olmuştur.

1990’ların ortalarında Avrupa Para Birliği’ne girmek isteyen ülkeler kamu açıklarını hızla azaltmaya koyuldular. Böylece Avrupa ülkelerindeki tasarruflar ülke içinde kullanılmaya başlandı. Bu dönemde Japonya ve ABD’nin cari dengelerine bakıldığında cari açıklarının/fazlalarının pek değişmediği görülüyor. Yani bu dönemde Asya’daki geliştirmekte olan ülkelerin cari açıklarının Avrupa ülkelerinin fazlalarıyla dengelendiğini göstermiştir (Brender ve Pisani, 2007:20).

1.2 FİNANSAL ENTEGRASYON

Bu bölümde finansal entegrasyonun; tanımı, belirleyicileri, fayda ve maliyetleri incelenecektir.

1.2.1. Finansal Entegrasyonun Tanımı

Lemmen (1998: 6), finansal entegrasyonu, sermayenin herhangi bir kontrol veya engel olmadan serbestçe dolaşımı ile finansal varlıkların birbirleriyle ikamesinin (yabancı ve yerli finansal varlıkların herhangi bir sınırlama olmadan alınıp satılması) derecesi olarak tanımlanmıştır.

Avrupa Merkez Bankasının finansal entegrasyon tanımı ise entegre olmuş finansal piyasaya göre yapılmıştır. Buna göre entegre olmuş bir finansal piyasada (Baele vd., 2004:6);

- Bütün piyasa katılımcıları piyasalarda işlem yapmak için tek bir piyasa kuralları setine tabidirler.
- Bütün katılımcılar, finansal enstrümanlara ve hizmetlere ulaşmada eşit haklara sahiptirler.
- Piyasada işlem yapmak istediklerinde eşit bir şekilde muamele görecektirler.

Yukarıdaki tanımlamaların en önemli noktası sermayenin serbest dolaşımının finansal entegrasyon içindeki ülkelerde herhangi bir izne tabi tutulmaması ve finansal varlıkların ekonomik birlik içerisinde herhangi bir sınırlamaya tabi olmadan alım satıma konu edilebilmesidir.

Finansal entegrasyon tanımı için kullanılan kavramlardan bir tanesi de "Tek Fiyat Yasası"dır (Law of one price). Tek fiyat yasasına göre benzer derecede risk ve getiriye sahip olan finansal varlıkların fiyatı, işlem maliyetlerinin eşit olduğu varsayımı altında, işlem gördüğü piyasalara bağlı olmaksızın aynı olmalıdır. Tek fiyat yasası finansal entegrasyonun borsalarda kote olan ve/veya ihraç edilen menkul kıymetler üzerinde kantitatif olarak ölçülmesini sağlamaktadır (Baele vd., 2004:5).

1.2.2. Finansal Entegrasyonun Belirleyicileri

Finansal entegrasyonun yukarıdaki tanımlarından iki önemli belirleyici kavramın ön plana çıktığı görülmektedir. Bu kavramlar; sermayenin serbest dolaşımı ve finansal varlıkların serbestçe alım satıma konu olmasıdır. Kasman ve Pigott (1998:28-44) ülkeler arasında finansal entegrasyonun belirleyicisi olan bu iki kavramı etkileyen bazı faktörlerin olduğunu öne sürmüşlerdir.

Kasman ve Pigott, sermayenin serbest dolaşımını etkileyen faktörleri; finansal piyasalardaki işlem maliyetleri ve ülkelerin yabancı sermayeye uyguladığı kontroller olarak; finansal varlıkların alım satımını etkileyen faktörleri ise; finansal varlığın riski, politik riskler, döviz riski ve satın alma gücü riski olarak sıralamışlardır (Lemmen, 1998:13).

Bu kavramlar aşağıda kısaca özetlenmiştir.

1.2.2.1. İşlem Maliyetleri

Farklı finansal piyasalarda gerçekleştirilen alım satım işlemlerinin işlem maliyetleri, işlemlerin değişik para birimleri cinsinden yapılması ve işlemi yapabilmek için katlanılan zaman ve bilgi maliyetleri nedeniyle farklılık göstermektedir. İşlem maliyetleri nedeniyle yatırımcılar sınır ötesi ülkelerde yatırım yapmaktan kaçınmaktadır. İşlem maliyetlerine ilaveten hem dil farklılığı hem de finansal raporlama farklılıkları da yatırımcıların yabancı ülkelere kaynak aktarımı konusunda daha temkinli davranmalarına neden olmaktadır.

İşlem maliyetleri yatırımcıların karar alma süreçlerini etkileyen unsurlardan bir tanesidir. Clinton (1988:357-370), Avrupa finans piyasalarında işlem maliyetlerini Kasım 1985 ile Mayıs 1986 dönemi arasında yıllık 0.025 frank ile 0.039 frank arasında hesaplamıştır. Clinton, işlem maliyetlerinin faiz oranı paritesine yakın özel bir bant içinde gerçekleştiğini ve bu bantların birbirine çok yakın olduğunu, bant dışına çıkışın oldukça seyrek olduğunu belirtmiştir. İşlem maliyetleri özellikle küçük piyasalarda yatırım kararlarını etkilemekte olup, bu durum finansal piyasaların entegrasyonuna engel teşkil etmektedir (Bartram vd., 2004:40).

1.2.2.2. Sermaye Kontrolleri

Ülkeler arasında sermaye kontrollerinin olması sermayenin finansal piyasalar arasındaki serbestçe dolaşımı engelleyerek faiz oranı farklılıklarını arttırmaktadır. Sermaye kontrolleri en geniş tanımı ile içeriye ve dışarıya yönelik sermaye hareketlerinin sınırlandırılmasıdır. Sermaye kontrolleri; döviz kuru ve döviz kuru rejimi üzerinde bulunan kontroller, vergiler üzerindeki kontroller, yatırım ve krediler üzerinde bulunan kontroller ve ithalat ve ihracat üzerindeki kontroller olarak sınıflandırılabilir (Vergil, 2002: 20).

Devletler yukarıda sınıflandırılan kontrollerden bir veya bir kaçını kullanarak sermaye hareketlerinin hacim ve yönünü değiştirebilmektedir. Finansal piyasalar açısından sermaye kontrolleri, yerli yatırımcıların yabancı ülkelerin finansal varlıklarını satın alamaması ve aynı şekilde yabancı yatırımcıların ev sahibi ülkenin finansal varlıklarını edinmemesi olarak ortaya çıkmaktadır.

Ülkeler finansal piyasalardaki bu sınırlamaları döviz kurunu güçlü veya gevşek bırakmak suretiyle de gerçekleştirmektedir. Örneğin Almanya, İsviçre ve Japonya yabancıların yerli finansal varlık almalarına engelleyerek para birimlerinin değerinin yükselmesini önlemektedir. Sermaye kontrolleri, yerli ve yabancı yatırımcıların satın aldıkları finansal varlıklardan elde edilen getirinin vergilendirilmesi durumunda da ortaya çıkmaktadır (Lemmen, 1998: 11).

Cooper ve Kaplanis'e göre uluslararası portföy yatırımlarının önündeki bariyerler (yabancı menkul kıymetler üzerindeki vergiler ve sahiplik kısıtlaması vb.) piyasa entegrasyonunu engellemektedir (Cooper ve Kaplanis, 2000: 311). Bundan dolayı kısmi entegre piyasalarda yatırımcılar uluslararası dağılımının yararları yerine ülkelerinin menkul kıymetlerine yatırım yapmaktadırlar. Çünkü uluslararası piyasalardan elde edilen getiriler işlem ve/veya diğer maliyetleri karşılayamamaktadır.

1.2.2.3. Finansal Varlıkların Riskleri

Finansal varlıkların risklerinden başlıcaları temerrüt ve likidite riskleridir. Temerrüt riski; finansal varlığı ihraç eden kurumun ödeme gücü içerisine girmesi neticesinde finansal varlıktan kaynaklanan yükümlülüğünü yerine getirmemesidir. Likidite riski ise, finansal varlığın işlem gördüğü organize piyasalarda hızlı bir şekilde alım satımının yapılamamasıdır. Bunların yanı sıra finansal varlık vergilendirilme durumu, Merkez Bankası tarafından iskonto edilebilme imkanı, zorunlu karşılıkların hesaplanmasında değerli bir kağıt olma durumuna göre de ayrıma tabi tutulabilmektedir. Finansal piyasalarda işlemlerin tek bir para birimi cinsinden olması ve sermaye piyasalarının entegrasyonu finansal varlıkların risklerini benzer seviyelere indirmiştir. Ayrıca piyasaların rekabetçi olması, entegrasyonu hızlandırmıştır.

1.2.2.4. Politik Riskler

Yatırımcıların yabancı ülke finansal varlıklarına yatırım yaptığı durumlarda dikkate almaları gereken risklerden bir tanesi de politik risklerdir. Politik ve iflas riski; yerel hükümet otoritesinin yabancı yatırımcıların sahip oldukları menkul

kıymetlere getirebilecekleri ilave vergiler, sermaye kontrolleri veya diğ er yasal düzenlemelerle birlikte artış göstermektedir. Bu tedbirler yerli yatırımcıların yurtdışına yaptıkları finansal yatırımlar için de uygulanabilmektedir. Politik riskler, döviz kuru paritesini dengelemek için hükümetler tarafından alman faiz oranı kararlarında da kendisini göstermektedir.

1.2.2.5. Döviz Riski

Günümüzde finansal varlıkların gerçek piyasa değeri konusunda belirsizlikler bulunmaktadır. Örneğ in forward döviz kurlarının kısa dönemde spot kurların düşeceğini gösterdiği durumlarda; piyasa katılımcılarının döviz kurunun değ işmesinden dolayı yüksek gelir beklentisi, döviz cinsinden varlıkların gelinlerinin riskli olmasına yol açmaktadır. Riske karşı duyarlı yatırımcılar karşı karşıya oldukları bu riskin telafi edilmesini istemektedir. Döviz kurundaki beklentiler farklı para cinsinden olan finansal enstrümanlar arasında ikame edilebilirlik durumu artırmaktadır. Yerli paranın sistematik riski, bütün yabancı yatırımcılar için ortak risk olup, dağıtılab ilme ihtimali bulunmamaktadır.

Adler ve Dumas (1983:932), iki ÷lke arasında satınalma gücü paritesine dayalı bir döviz kuru belirlenmediğ i durumda, döviz fiyatlarının ÷lkelerdeki tüketim maliyetini etkileyeceğ ini, bu durumun ayrıca yabancı yatırımcıların sahip oldukları finansal varlıkların fiyatlarını etkileyeceğ ini belirtmiş olup, yukarıda sayılan nedenler ile uluslararası finansal varlıkların fiyatlanması modellerinde döviz kuru riskinin sistematik bir risk olarak dikkate alındığını belirtmişlerdir. Ancak entegrasyonun belirleyicileri olan döviz riskinin ortadan kaldırılması finansal piyasalarda tam entegrasyonun sağlanmasına yetmemektedir.

Vo ve Daly (2005:166), döviz kuru ve sermaye hareketleri üzerindeki engellerin kaldırılmasının yabancı yatırımcıların diğ er ÷lkelerde hisse senedi piyasalarında işlem yapabilmesi için yeterli olmadığını, piyasaların liberalizasyonunun gerçekleştirilmesi durumunda entegrasyonun sağlanabileceğ ini iletmişlerdir. Yatırımcıların uzun dönemde döviz kuru riskini bertaraf edebilecekleri bir getiri beklentisi içinde olmaları durumunda portföylerinde yabancı para cinsinden

menkul kıymet bulundurabilme tercihleri olabilmektedir (Lemmen, 1998:16).

1.2.2.6. Satınalma Riski

İki ülke arasında getiri farklılıklarının en son faktörü iki ülkenin enflasyon oranları konusundaki beklentilerdir. Enflasyon farklılıkları; finansal varlıkların ikame edilebilmesine yol açmaktadır. Avrupa birliğinde ülkelerin büyük bir bölümü bu satın alma riskini azaltmak için enflasyonla mücadele etmektedir. Kısa dönemli faiz oranlarının farklılaşması, uzun dönemde enflasyon ve faiz oranlarını birbirine yakınlaştırmaktadır. Bu durum finansal entegrasyonun kısa dönemli faiz oranlarındaki etkisinin ölçülmesini zorlaştırmaktadır. Kısa vadeli nominal faiz oranlarının yüksekliği Avrupa Birliğinde döviz kurlarının düzeltilmesinde kullanılan bir politika aracıdır.

1.2.2.7. Tüketici Davranışları

Tüketici davranışları finansal entegrasyonun belirleyicilerinden bir tanesidir. Üye ülkelerin tüketici davranışlarının birbirlerine yakınlaşması ortak politikaların üretilmesinde kolaylıklar sağlayacaklardır.

Tüketim davranışlarını finansal entegrasyonun ölçümünde kullanan ilk akademisyen Obstfeld'tir. Obstfeld (2005:16) yıllar arasındaki optimal tüketimi ve tüketici/yatırımcının yatırımlarını incelemiş ve tüketim harcamalarının ekonomik büyüme ile pozitif ilişkisi olduğunu ve bu durumun finansal piyasaların etkinliğinin ve sermayenin serbestçe hareket etmesinin bir sonucu olduğunu öne sürmüştür.

Brennan ve Solnik (1989:360) göre; sermaye hareketleri uluslararası tüketim riskinin paylaşılmasıyla birlikte ülkelerin tüketimlerini zaman içerisinde düzeltmelerini sağlamaktadır. Bu düzeltmeler, yurt içi üretimdeki kısa dönemli düşüşler veya yurtiçi yatırımların artışını finansal varlık ihraç ederek finanse etme yoluyla yapılmaktadır. Bu durum tüketicilerin uluslararası piyasalarda dağılmış portföy oluşturmalarını sağlamaktadır.

Bayoumi ve McDonald'a (1994:1) göre ise ülkelerin sermaye hareketlerini serbest bırakması, sermaye piyasalarının yatırımlar için kullanılan kaynakları daha

etkin dağıtmasını ve tüketimin zaman içinde dağılımının daha iyi yapılması sağlamaktadır. Bayoumi ve McDonald tüketimin ekonomik aktivitenin en önemli amacı olduğunu ve finansal entegrasyonun ekonomik refaha yaptığı katkının incelenmesinin tasarruf yatırım ilişkisi ile faiz oranı karşılaştırmaları yerine tüketimin analiz edilmesi ile yapılmasının daha faydalı olacağını öne sürmüşlerdir (Bayoumi ve McDonald, 1994:6).

Lemmen ve Eijffinger, Euler testinde tüketici davranışlarını kullanarak Avrupa Birliğindeki finansal entegrasyonu ölçmüşlerdir (Lemmen ve Eijffinger, 2005:1-27). Test sonuçlarına göre, Yunanistan ve Portekiz düşük, Avusturya, Danimarka, Finlandiya, Fransa, İrlanda, İtalya, İspanya ve İsveç orta ve Belçika, Almanya, Hollanda ve İngiltere, yüksek entegrasyon derecesine sahip oldukları saptanmıştır.

Lemmen ve Eijffinger, ülkeler arası sermaye hareketliliğinin uluslararası risk paylaşımını geliştirdiğini, tüketimi düzelttiğini ve risk çeşitlendirmesini sağladığını, ancak vergilerin ve sermaye piyasalarındaki engellerin Avrupa Birliğindeki finansal entegrasyonu engelleyen önemli bariyer olduğunu öne sürmüşlerdir (Lemmen ve Eijffinger, 2005:18).

1.2.3. Finansal Entegrasyonun Faydaları

Yukarıdaki bölümlerde finansal entegrasyonun tanımı ve belirleyicileri özetlenmiştir. Bu bölümde ise finansal entegrasyonun yararları maddeler halinde açıklanacaktır.

1.2.3.1. Riskin Paylaşımı

Finansal entegrasyon, riskin paylaşılması ve tüketimin kolaylaştırılması konusunda yatırımcılara ve fon talep edenlere ilave imkanlar sunmaktadır. Finansal entegrasyon neticesinde finansal varlık sepetinde yer alan enstrümanların artması ve bu enstrümanların ülkelerarası sahiplerinin olması, portföylerin dağılımını ve ülkeler arası riskin paylaşılmasını sağlamaktadır. Ancak Adjaoute ve Danthine (2003:56) yaptıkları çalışmada, euro bölgesi ülkelerinde tüketimin büyüme hızının gayri safi

milli hasıla büyüme oranıyla korelasyonunun oldukça az olduğunu bu nedenle risk paylaşım olanaklarının tam olarak faydalanmanın imkansız olduğunu belirtmişlerdir. Bu sonuca göre yatırımcılar, yatırım tercihlerinde kullanılacak finansal varlık sepetinin büyüklüğü ve çeşitliliğini sağlamak suretiyle portföy getirisini artırabilecektir.

1.2.3.2. Sermayenin Daha Etkin Dağılımı

Finansal entegrasyonun genişlemesinin sermayenin daha etkin dağılımını sağlayacağı genel kabul görmüş bir görüştür. Alım satım işlemlerinin, netleştirilmenin ve takasın önündeki engellerin kaldırılması firmaların en etkin işlem platformunu seçmelerini sağlayacaktır. Ayrıca yatırımcıların kaynaklarını en verimli şekilde kullanmaları da gerçekleşecektir.

1.2.3.3. Ekonomik Büyüme

Finansal entegrasyonun en önemli yararlarından birisi de sermayenin etkin dağılımının neticesinde oluşacak ekstra ekonomik büyümedir. Finansal piyasaların entegrasyonunun, ekonomik büyümeyi, riskin dağıtılmasının faydalarından da yararlanmak suretiyle arttırması ve makro ekonomik volatilitiyi düşürmesi beklenmektedir.

Giannetti (2002:539-567), entegrasyonun az gelişmiş bölge ülkelerinde rekabeti arttırdığını; bu durumun aracılık maliyetlerinin düşüşünü ve finansal sistemin etkinliğinin gelişimini sağladığını; bu ülkelerin finansal piyasalarının çekici kıldığını ve yerel ve yabancı firmaların piyasaya girişlerini arttırdığını söylemiştir. Piyasalara yeni katılımcıların eklenmesi finansal sistemlerin gelişimini sağlamaktadır.

Obstfeld (1989:23), finansal entegrasyonun, ekonomik büyümeyi, riskin dağıtılmasının da faydalarından yararlanmak suretiyle arttırdığını ve bu durumun makro ekonomik volatilitiyi düşürdüğünü öne sürmüştür.

Markusen ve Venables'e göre (1999:335-356), doğrudan yabancı sermaye ile birlikte mal ve faktör piyasalarındaki rekabetin artması; firmaların karlarını

azaltmasına rağmen, rekabetin hammadde arz eden endüstrilerde de yükselmesi sonucunda ürün maliyetlerini düşürecektir. Bu durum firmaların karlarının yeniden yükselmesini ve yerli yatırımcıların yatırım yapma isteklerinin artmasını sağlamaktadır.

1.2.3.4. Piyasalar ve Finansal Aracılar Arası Rekabet

Piyasalar arası rekabetin artması veya alternatif piyasaların faaliyete geçmesi kotasyon ve işlem maliyetlerini azaltacaktır. Yeni teknolojilerin finansal işlemlerde kullanılması ve bu durumun işlemlerin hızlı ve daha az maliyetli olarak gerçekleşmesini sağlaması, piyasalardaki rekabetçi baskısının neticesidir. Aynı şekilde aracı kuruluşlar arası rekabet; alım satım komisyonlarının ve işlem maliyetlerinin azaltıcı etkisinin yanı sıra, yenilikler ve yeni enstrümanların ortaya çıkarılmasını ve böylelikle enstrüman çeşitliliğinin oluşmasını sağlayacaktır. Böylelikle yatırımcılar gelir seviyelerini artırıcı ürünlere piyasalarda daha rahat yatırım yapma imkanına sahip olacaktır

1.2.3.5. Finansal Aracılık Hizmetlerinin Çeşitlenmesi

Firmaların; bütün Avrupa Birliği ülkelerindeki piyasalarda yer alarak finansman ihtiyaçlarını daha kolay karşılaması bankaları piyasaların rekabetçi baskısı nedeniyle firmalara kullandırdıkları kredilerin faiz oranlarını ve krediye bağlı komisyonlarını azaltmaya zorlamaktadır.

Finansal aracılardan, gelir elde etmek amacıyla, hisse senedi piyasalarında özellikle ilk halka arz işlemlerinde üstlendikleri underwriter anlaşmaları (şirketin ilk halka arzı sırasında piyasadaki fiyatının belirli bir düzeyde kalması amacıyla finansal araçlarla yaptıkları anlaşmalar) yatırımcıların ilk halka arz edilen hisse senedinin fiyat belirsizliği nedeniyle oluşan kaygılarını giderecektir.

1.2.3.6. İşlem Maliyetlerinin Azaltılması

Borsa ve aracı kuruluşların; ölçek ekonomisi ile birlikte işlem başına maliyetlerinin azalması ve diğer Avrupa Birliği ülkelerinde faaliyet gösteren aracı kuruluşların yerel finansal piyasalarda faaliyet göstermesi ile birlikte karlarında bazı

azalmaları yaşanacaktır. Bu kurumlar karlarındaki azalmayı finansal piyasaların genişlemesi ile birlikte oluşacak olan işlem hacmi artışları ile karşılamayı düşünmektedirler.

Domowitz ve diğerleri (2000:6) üç taraflı denklemler ile işlem maliyetlerinin piyasa likiditesine ve getiri oranlarına etkisini incelemişlerdir. Analizde, 42 ülkenin iki yıllık verileri ışığında maliyet, likidite ve oynaklık arasındaki ilişki incelenmiş, işlem maliyetlerinin düşürülmesinin, piyasanın likiditesini artıracığı ve bu durumun işlem hacmini artıracığı saptanmıştır. Ayrıca piyasa kapitalizasyonunun işlem maliyetlerini düşürmede önemli rol oynadığı belirtilmiştir.

1.2.3.7. Finansal Piyasalardaki Enstrümanların Fiyatlarının Şeffaflaşması

Finansal araçların fiyatları bilgi havuzunda oluşan bütün bilgilerden etkilenmektedir. Firmaların finansal tablolara ve diğer verilere herkesin ulaşabilmesi ve bilgilerin şeffaf olması neticesinde firmanın piyasa fiyatı bu bilgilerden direkt olarak etkilenmektedir. Firmaların bütün hareketleri piyasadaki pek çok yatırımcı tarafından takip edilmektedir. Yatırımcıların bilgiye daha rahat ulaşması yatırımlarından bekledikleri risk primini azalmaktadır ve bu durum şirketlerin borçlanma maliyetlerini indirmektedir.

1.2.3.8. Kamu Sektörünün Finansal Piyasalardaki Ağırlığının Azaltılması

Bazı Avrupa Birliği ülkelerinde, kamu sektörü, özel sektöre karşı finansal kaynaklardan yararlanma alanında kendisine üstünlükler sağlamak için bazı düzenlemeler yapmıştır. Örneğin kamu sektörü borçlanma araçlarının elde edilen faiz gelirlerinin vergiden muaf olması gibi ayrıcalıklar yatırımcıların özel sektör borçlanma araçları yerine kamuya yatırım yapmalarına neden olacaktır. Entegre olmuş finans piyasalarda kamu sektörünün bu statüsü tamamen ortadan kalkmasa bile zayıflayacaktır. Devlet bütçesinin finansmanının ekonomik maliyetlerim daha açık bir şekilde ortaya koyacaktır. Bu durum üye devletlerin hükümetlerinin istedikleri gibi ve kısa vadeli siyasi kararlar desteklemek amacıyla uyguladıkları makro ve/veya mikro ekonomik kararlar uygulamaya almalarını güçleştirecektir

(Chambers, 2005:135).

1.2.3.9. Piyasalarda Derinliğin Artması ve Likidite Riskinin Azalması

Yatırımcıların Avrupa Birliğinin herhangi bir ülkesindeki finansal araçlara kaynak aktarması firmaların borçlanma veya hisse senedi ihraç isteklerini arttırmıştır. Bu durum piyasaların derinliğini arttırmaktadır. Derinliğin artması, işlem hacimlerinin yükselmesini ve likidite riskinin azalmasını sağlayacaktır. Yatırımcıların sahip oldukları menkul kıymetlerin fiyatları konusunda kamuya açıklanmamış bilgi olmaması ve etkin piyasa hipotezine göre finansal piyasalardaki fiyatların ilgili menkul kıymetin gerçek değerini göstermesi piyasalardaki derinliğin artmasının olumlu sonuçlarından birisidir.

Merton (1987:33) göre, likiditenin sermayenin maliyeti üzerinde çok büyük etkisi bulunmaktadır. Merton; riskli bir portföyün beklenen getirisini portföyden elde edilecek gelir ile piyasa portföyünün getirisinin (sistemik risk olarak tanımlanmış) covaryansı olarak ifade etmiştir. Merton, ayrıca entegrasyon neticesinde sermaye kontrollerinin kaldırılması ve serbest dolaşımın piyasadaki likiditeyi artıracak ön sürmüştür.

1.2.3.10. Finansal İstikrarın Sağlanması

Firmaların finansal operasyonlarını finansal entegrasyondan faydalanarak gerçekleştirmeleri, finansal aracılığı, sistemik risk profilini ve bireysel yatırımcıların finansal kararlarını farklı yönlerden etkilemektedir. Ülke ekonomisinin istikrarsız olduğu durumlarda, yaşanabilecek küçük şoklar hem finansal aracılığı hem de yatırımcıları olumsuz yönde etkileyebilecektir. Bu nedenle finansal kararların finansal istikrar ortamında verilebilmesi ekonominin bütün aktörleri için faydalıdır. Finansal entegrasyon ile birlikte finansal istikrarın oluşması, yatırımcıların büyük hacimli veya sınır ötesi işlemler ile aynı düzeyde risk alarak daha fazla getiri elde etmelerini sağlayabilecektir.

1.2.3.11. Yabancı Bankaların Girişinin Bankacılık Sisteminin Etkinliğini Artırması

Finansal açıklık ile birlikte yabancı bankaların ülkeye girişin yerel finansal piyasaların derinlik ve genişliğini artırdığı ve bu durumun finansal aracılık mekanizmalarının etkinliğini yükselterek işlem maliyetlerini azalttığı ekonomistler tarafından kabul edilmektedir.

Levine (1996:224-250) ve Caprio ve Honohan (1999:43-64) yabancı bankaların finansal açıklık neticesinde başka ülkelerde faaliyet göstermesinin; yerel piyasalarda finansal servislerin kalite ve ulaşılabilirliğini geliştirdiğini, bankalar arası rekabeti artırdığını, sofistike bankacılık teknikleri ve teknolojinin kullanılmaya başlandığını, potansiyel olarak kaynak talep edenlerin maliyetlerinin azaltıldığını, yerel bankaların denetim ve yasal düzenlemelerinin geliştirilmesini hızlandırdığını, ülkelerin uluslararası sermayeye ulaşımının yabancı banka veya iştirakleri tarafından sağlandığını, yerel finansal sistemin istikrarlı olmasının sağladığını, istikrarsızlık durumunda yatırımcıların yabancı ülkelere para transferi yapmak yerine yabancı bankaların ülkelerinde bulunan şubelerine para aktarım yaptıklarını belirtmişlerdir.

1.2.4. Finansal Entegrasyonun Maliyetleri

Finansal entegrasyonun faydalarının yanı sıra bazı üye ülkeler için değerlendirilmesi gerekli olan maliyetleri de söz konusu olabilecektir. Bu maliyetler aşağıda yer almaktadır:

1.2.4.1. Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler Arasındaki Farkın Açılması

Finansal entegrasyonun üye devletlere sağlayacağı yararlar, finansal ve ekonomik açıdan daha fazla gelişmiş olan üye ülkeler lehine dönüşebilecektir. Bu durum, özellikle Avrupa Birliği içerisinde gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasındaki ekonomik farkı büyütürken karar alma mekanizmalarında gerilimlere neden olabilecektir (Chambers, 2005:135).

1.2.4.2. Şirket Birleşmelerinin Oligopoller Yaratması

Finansal kurumların yoğun rekabet karşısında güçlü olabilmek amacıyla birleşmeyi tercih etmeleri, entegrasyonun özellikle finansal piyasalardaki rekabeti artırma konusundaki etkisini sınırlandıracaktır. Birbirleriyle doğrudan rakip olan finansal kurumların birleşmesi aralarındaki rekabeti ortadan kaldıracaktır. Bu durum, entegrasyon nedeniyle finansal ürünlerin fiyatlarında beklenen düşüşün gerçekleşmesini engelleyebilecek ve tekelleşmeye doğru bir gidişe neden olabilecektir. Piyasalarda rekabetin birleşmeler nedeniyle engellenmesi, politikacıların finansal entegrasyona yönelik karar süreçlerini etkilemektedir (Baele vd., 2004:4).

1.2.4.3. Sermaye Hareketlerinin Yerel Piyasalarda Yanlış Dağılımı

Agenor (2001:14), sermaye hareketlerinin yerel yatırımları yükseltmesinin etkisinin uzun dönemde sınırlı olabileceğini, bunun nedeninin gelen sermayenin spekülasyon hareketleri finanse etmesi veya gayrimenkul sektörü gibi düşük kaliteli yatırımlarda değerlendirilmesi olabileceğini belirtmiştir. Yatırımların düşük verimlilikte olan sektörlerde yapılması uzun vadede ekonominin ihracat yapabilme kapasitesini sınırlayarak dış ticaret açığının büyümesini yol açacaktır. Bu durum finansal sistemin doğru bir şekilde işlememesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Bazı ülkelerde mali bünyesi zayıf olan bankalar (kan negatif veya düşük olan ve sermayenin risk ağırlıklı varlıklara oranı düşük olanlar) ve finansal sistemdeki düzenlemelerinin yetersiz olması, bankaların aracılık ettiği büyük miktarda fonları ahlaka aykırı olarak kullanmalarına imkan sağlamaktadır. Bu durum ileriki dönemlerde ekonomik bizlere sebep olabilmektedir.

1.2.4.4. Şirket Sayısının Azalması Sonucu İşsizliğin Artması

Finansal entegrasyonda birlikte oluşan uluslararası rekabet yerel firmaları etkinliklerini artırma yönünde teşvik etmekle birlikte, yoğun rekabete karşı koyamayanların varlıklarını sürdürmelerini tehlikeye sokacaktır. Örneğin, Avrupa bankacılık sektöründeki konsolidasyon sürecinde 1997 ve 2004 yılları arasında 15 AB ülkesindeki kredi kuruluşlarının sayısı, yoğun rekabet nedeniyle yaklaşık

9.600'den 7.500'e düşmüştür. Bu düşüş Özellikle küçük ve daha az etkili kurumların diğer büyük bankalarla rekabet edememelerinden dolayı faaliyetlerine son vermesi sonucunda gerçekleşmiştir (Chambers, 2005:135).

1.2.4.5. Bankacılık Aktiflerinin Kamu Borçlanma Senetlerinde Kullanılmasının Engellenmesi

Bazı üye ülkelerde kredi kuruluşlarının özellikle de bankaların aktiflerinin belirli bir kısmını yasal düzenlemeler nedeniyle kamu borçlanma senetlerinde değerlendirmeleri zorunludur. Bu durumun finansal entegrasyona dahil olan üyelere uygulanması yani bankaların finansal varlıklarının bir kısmını getiri maliyet analizi yapmadan devlet iç borçlanma senetlerinden değerlendirmesi uygulaması oldukça güçtür. Bu yükümlülüğün devam etmesi durumunda bankaların Avrupa Birliği içerisindeki rekabet güçleri zayıflayabilecek ve mevduat toplama ve kredi plasmanlarını kamu menkul kıymetlerine ilişkin herhangi bir zorunluluk getirmeyen ülkelere kaydırmayı tercih edebileceklerdir. Böyle bir durumda üye ülkelerin maliye politikaları; topluluğun finansal entegrasyonu tarafından kısıtlanmış olacaktır (Chambers, 2005:135).

1.2.4.6. Fon Talep Eden Firmalarda Maliyet Artışı

Finansal entegrasyon, gerek tasarruf sahipleri gerekse finansal kurumlar açısından bazı güçlükler neden olabilmektedir. Tasarruf sahipleri bilgi edinmedeki kolaylık ve maliyetinin düşük olması nedeniyle kendi ülkelerindeki firmaların çıkardığı finansal varlıklara yatırım yapmayı ve önceden bildikleri finansal kurumlarla çalışmayı sürdürmeyi tercih edebilmektedirler. Diğer taraftan, yerli finans kurumları finansal entegrasyondan sonra yaşanacak yoğun rekabet ortamında varolan müşteri portföylerini kaybetmemek amacıyla kalitelerini artırmaya çalışacak, bunun için para ve emek harcayacaklardır. Yeni müşteriler edinmek için diğer ülkelerdeki güven kazanma çabaları da zaman alıcı ve maliyetli olacağından, söz konusu ülke piyasasına girişte engel oluşturabilecektir.

1.2.4.7. Üye Devletlerin Ekonomik Bağımsızlıklarının Ortadan Kalkması

Finansal entegrasyona dahil üye ülke hükümetleri kendi para ve kredi sistemlerini entegrasyon ile birlikte istedikleri gibi uygulayamayacaklardır. Örneğin bir üye ülkenin vatandaşları başka bir üye ülkeden serbestçe borçlanabileceği için sözkonusu üye ülkedeki hükümetin getireceği kredi kısıtlamaları etkisiz kalacaktır. Finansal entegrasyondan sonra üye ülkeler kendi ulusal para kaynaklarını da doğrudan kontrol edemeyeceklerdir (Chambers, 2005:136).

1.2.4.8. Vergi Oranlarının Ülkeler Arasında Farklı Olması

Birlik üyesi ülkelerin vergi düzenlemelerindeki farklılıklar nedeniyle oluşabilecek boşluklardan yararlanmak isteyen firmalar için diğer üye devletler tarafından tedbirler alınması gerekmektedir. Vergi oranları ve düzenlemelerinin üye ülkeler arasında yeterince uyumlu olmaması durumunda, sermayenin birlik içindeki serbest dolaşımında önemli sorunlar yaşanabilecektir.

1.2.4.9. Sermayenin Serbest Dolaşımının Ülke Ekonomilerine Olan Olumsuz Etkileri

Finansal entegrasyon sonucunda, üye ülkeler arasında veya üçüncü ülkelere gelebilecek yabancı sermaye akışı ülkelerin uyguladıkları para politikalarının başarıya ulaşma yüzdesini düşürebilecektir. Ayrıca yabancı sermaye akışının düzensiz bir şekilde hareket etmesi yerel finansal piyasalarının volatilitesine artırarak istikrarlı gelişmeleri olumsuz yönde etkileyebilecektir.

Agenor (2001:4), finansal piyasalardaki entegrasyonun yükselmesinin en önemli nedeninin yüksek getiri arayan özel sektör yatırımlarının globalleşme ile birlikte gelişmekte olan ülkelere yatırım yapması olduğunu ileri sürmüştür. 1980 yıllarda başlayan doğrudan yabancı yatırımlar ve portföy yatırımları (hisse senedi, devlet iç borçlanma senetleri, mevduat sertifikaları) 1990'lı yıllarda katlanarak büyümüştür. Ülkelerin borçlanma veya doğrudan yatırımlar ile elde ettikleri kaynaklarla birlikte dış piyasalarda veya iç piyasada rahatlıkla borçlanarak olası krizleri engelleyebilmektedir. Bunun yanı sıra, uluslararası riskin paylaşılması

neticesinde büyüme ve refah getirileri yüksek olmaktadır. Ancak bu borçlanma rahatlığı aynı zamanda volodite riski ve sermaye hareketlerinin tersine dönmesine yol açarak önemli bir maliyet unsurunu yükseltmektedir. Örnek olarak 1994'teki Meksika peso krizi, 1997'de Tayland bahtının tetiklediği Asya krizi, 1998'de Rusya'da yaşanan kriz ve Ocak 1999 Brezilya real'inde yaşanan çöküş, 2001 ve 2002 yılında Türkiye'deki kriz ve son olarak 2007 yılında subprime kredilerdeki riskler nedeniyle ortaya çıkan ve 2008 yılında bütün dünyayı etkileyen kredi krizi bu konuya örnek olarak sunulabilecektir.

1.2.4.10. Finansal Dengesizliklerin Oluşması

Finansal entegrasyon içerisindeki ülkeler arasındaki finansal derinliğin farklı olması durumunda finansal entegrasyon finansal dengesizlik yaratabilecektir.

Mendoza, Quadrini ve Rull (2007:15) gelişmiş sermaye piyasalarına sahip ülkelerin yabancı kaynakları rahatlıkla ülkeye çekebileceklerini, yabancı pozisyonları negatif olan ülkelerin bu açıklarını dışardan doğrudan yatırımlarla veya finansal piyasalardan karşıladıklarını globalleşmenin büyüme üzerindeki olumlu etkisi göz ardı edildiğinde liberalleşmenin aslında finansal olarak gelişmiş ülkelerin yararına olduğunu belirtmişlerdir.

Finansal entegrasyon, finansal piyasaları derin olan ülkelerin tasarruflarını düşürmektedir. Tasarruf düşüşünü ülkeler dışarıdan sağladıkları kaynaklar ile karşılamaktadırlar. Finansal heterojenlik net yabancı varlıkların kompozisyonu da etkilemektedir. Finansal piyasaları derin olan ülkeler dışarıdan yüklü olarak borçlanmaktadır ve kaynaklarını yüksek getiriye sahip ancak yüksek riskli yabancı varlıklarda değerlendirilmektedir. Bunun neticesinde net yabancı kaynak pozisyonu negatif olsada ülkeler faktör gelirlerden pozitif kazanç elde etmektedirler.

Mendoza, Quadrini ve Rull (2007:37) göre finansal entegrasyon güçsüz finansal piyasalara sahip ülkeler için pek tercih edilen durum değildir. Ancak finansal küreselleşmenin finansal büyümeyi desteklediği ve küreselleşmenin diğer gelirlerinin (teknolojik gelişmeler, riskin paylaşımı ve kaynakların dağılımı) dikkate alındığı durumlarda dünya sermaye piyasalarının entegrasyonundan bütün ülkelerin

elde edeceği kazançlar bulunmaktadır.

1.2.4.11. Yabancı Bankaların Ülkeye Girmelerinin Riski

Yabancı bankaların ülkede faaliyet göstermelerinin pek çok olumlu faydasının yanı sıra bazı sakıncaları da bulunmaktadır. İlk olarak yabancı bankaların küçük ölçekli firmalar yerine orta ve büyük ölçekli firmalara kredi verme yönünde tercihleri bulunmaktadır. Bankaların bu şirketleri tercihlerindeki en büyük sebep bu şirketlerin kredibilitelerinin diğer küçük firmalara göre daha yüksek olmasıdır. Ancak bu durum küçük firmaların kredi bulma imkanlarını azalmaktadır. Küçük firmaların kredi kanallarının kapanmasının üretim, yatırım ve iş gücü alanlarına etkisi negatif olacaktır. Bunun yanı sıra yabancı bankaların yüksek işlem hacimleri nedeniyle operasyonel maliyetlerinin düşük olması yerli bankalarında bu maliyetlerini indirmeleri için çalışmalar yapmalarına neden olacaktır. Bunun sonucunda yerli bankalar arasında birleşmeler yaşanabilecektir. Bankaların yoğunlaşması ile birlikte finansal piyasalarda banka sayısının az olması tekeli yapının doğmasına neden olmaktadır. Bu durum sektörün kredi verme ve diğer alanlardaki verimliliğini düşürmektedir.

Yabancı bankaların girişi her zaman bankacılık sektörünün istikrarlı bir şekilde büyümesi yol açmamaktadır. Özellikle kriz ortamlarında (ekonominin derin bir resesyona girdiği dönemlerde) yabancı bankalar uyguladıkları yüksek oranlı temerrüt faizleri ve kullandırdıkları kredileri bir an önce tahsil etmek için yaptıkları kredi geri çağırma işlemleri krizi daha da derinleştirmektedir.

1.2.4.12. Sürü Psikolojisi, Bulaşma Etkisi ve Sermaye Akımlarının Oynaklığı

Finansal açıklığın yüksek boyutlarda olması; ülkelerin spekülasyon kısıtlayıcı kısa vadeli sermaye akımlarından etkilenebilmelerine ve bu durumun döviz kuru üzerinde yoğun baskıya yol açabilmesine neden olabilecektir. Ülkenin kısa vadeli borcunun döviz rezervlerine oranının yüksek olması çok riskli bir durumdur. Bunun yanı sıra finansal sistemin aracılık ettiği kısa vadeli yükümlülüklerin yüksek düzeyde olması, bankaların güç durumda kalmalarına ve sistemik finansal krize yol açabilmektedir.

Sermaye hareketlerinin oynaklığının derecesi yerel ekonominin önemli değişikliklerine (içsel faktörler) ve dünyadaki faiz oranlarına (dışsal faktörler) bağlıdır. Bunun yanı sıra yurtdışından gelen yatırımcıların yatırım tercihleri (özellikle hedge fonlarının) sürekli olarak başka ülkelerden gelecek yeni yatırım fırsatlarına göre değişerek ülkenin finansal varlıklarından hızlı bir şekilde çıkmaları büyük ekonomik ve sosyal maliyeti olan krizler doğurmaktadır. Yabancı ülkelerde yatırım yapan portföy yöneticileri, büyük oyuncuların bir ülkedeki yatırımlarını azaltması veya tamamını nakde çevirip ülke dışına çıkarması konusunda herhangi bir bilgiye sahip olduklarında, ilgili ülkedeki pozisyonlarını kapatarak o ülkenin finansal varlıklarını bir an önce portföylerinden çıkartmak istemektedirler. Bu durum sürü psikolojisi etkisiyle bütün yatırımcıları etkileyerek bir finansal krize yol açmaktadır.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde sermaye akımlarının oynaklığı bulaşma etkisinin bir sonucu olarak ortaya çıkabilmektedir. Bulaşma etkisi; gelişmekte olan piyasalardaki sermaye hareketlerinin açıklanmasında kullanılan bir kavramdır ve buna göre bu piyasaların tamamı farklı derecede olsa da aynı nitelikte bir "gelişmekte olan ülke riski" taşımaktadır. Ya da en azından yatırımcıların risk algısı açısından durum böyledir. Bu nedenle bir gelişmekte olan ülke ekonomisinde başlayan herhangi bir makroekonomik sorun, diğer gelişmekte olan ülke ekonomilerine olan güveni sarsarak bu ülkelere sermaye kaçışma neden olmaktadır (İnan, 2000:6).

1.2.5. Küreselleşme ve Ekonomik Entegrasyon İlişkisi

Küreselleşme; finans literatüründe temel bir olgu olarak uzun zamandır gündemdeki yerini korumaktadır. Mal, hizmet ve faktör (özellikle sermaye) dolaşımını etkileyen yasal, teknik ve kurumsal engellerin azaltılmasının, dünya ticaretinde tarife ve tarife dışı engellerin indirilmesinin, iletişim ve ulaştırma maliyetlerindeki düşüşün ve bilişim teknolojisindeki gelişmelerin de etkisiyle işlem maliyetlerinin parasal ve zaman bakımından oldukça azalmasının küreselleşme sürecini tetiklemekte olduğu kabul edilmektedir (Akman, 2008:27).

Küreselleşme, faydalan ve zararları ile günümüzde üzerinde en çok tartışılan konulardan bir tanesi olmuştur. Küreselleşme; ilk kez 18. yy.da sanayi devrimi ile

birlikte teknolojik gelişmeleri sonucunda özellikle 1870-1914 arasında dünya mal ve finans piyasalarındaki yakınlaşma ile başlamıştır. Söz konusu döneme damgasını vuran ilk küreselleşme dalgasının temel özelliği, para piyasalarında ve ticaret ilişkilerinde altın standardının norm olarak kabul edilmiş olmasıdır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları ve ulus devletlerin görece bağımsız kalkınma ve ticaret politikaları ile şekillenen 1914-1970 ara döneminden sonra dünya ölçeğinde yeni bir küreselleşme dönemine girildiği görülmektedir (Yeldan, 2002:22). 1980'li yıllarda özellikle telekomünikasyon alanındaki gelişmeler; sınır ötesi işlemlerdeki artış, ülkelerin yabancı sermaye girişinin önündeki engelleri kaldırması neticesinde doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının sınır ötesi ülkelerde yapılması; para ve sermaye piyasalarında yabancı yatırımcıların gerçekleştirdikleri işlemlerin artış göstermesi küreselleşmenin iktisadi hayatta önemli bir yer oluşturduğunu göstermektedir.

Uluslararası ticaretin büyümesi amacıyla ikinci dünya savaşından sonra 1947 yılında imzalanan GATT anlaşmasının temel hedefi, başta gümrük vergileri ve miktar kısıtlamaları olmak üzere ticaret engellerinin kaldırılması yoluyla dünya ticaretinin serbestleşmesini sağlamaktır.. Uruguay Turu ile 1986 yılında başlatılan müzakerelerin kapsamı, ticaret engellerinin yanı sıra hizmetler sektörü, fikri ve sınai mülkiyet hakkı, ticareti etkileyen yatırımlar gibi farklı alanları da içerecek biçimde genişletilmiştir. Uzun yıllar süren müzakereleri takiben 15 Aralık 1993 tarihinde sona eren Uruguay Turu ile bu alanlarda yetki yeni kurulan ve 1995 yılında faaliyete geçen DTÖ'ye devredilmiştir (<http://www.ikv.org.tr/sozluk2.php?ID=1120>, Erişim Tarihi: 08.02.2014).

DTÖ'nün en önemli amacı üye ülkelerde yaşayan insanların refah düzeylerini artırmaktır (http://www.wto.org/english/res_e/doload_e/inbr_e.pdf, Erişim Tarihi: 08.02.2014).

Küreselleşme; serbest ticaretin önündeki engellerin kaldırılmasını ve ulusal ekonomilerin daha fazla bütünleşmesini sağlayarak dünyada herkesi özellikle de fakir ülkeleri de zenginleştirebilecek bir potansiyele sahiptir. Ancak serbest ticaretin önündeki engellerin ortadan kaldırılmasında büyük rol oynayan uluslararası

anlaşmalar; gelişmekte olan ülkelerin küreselleşmenin getirdiği imkanlardan faydalanma olanakları azaltmaktadırlar (Stiglitz, 2002:9). Küreselleşme karşıtı olan görüşlerin en önemli eleştiri noktaları zengin ülkeler ile gelişmekte olan ülkelerin arasındaki gelir uçurumunun yükselmesi, küreselleşmenin yoksulluğu azaltamaması, bunun yanı sıra ekonomik istikrar sağlama konusunda da oldukça başarısız olmasıdır. Asya ve Latin Amerika'da 1990 yıllarda yaşanan krizler gelişmekte olan ülkelerin ekonomik istikrarını tehdit etmektedir. Dünyaya yayılabilecek bir mali krizin küreselleşme neticesinde etkisinin özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından oldukça ağır olacağı bir ülkenin piyasalarında yaşanabilecek çöküşün diğer ülkeler için bir tehdit olduğu öne sürülmektedir (Stiglitz, 2002:28).

Ekonomik entegrasyonun herhangi bir sürecinde yer alan ülkelerin serbest mal akımına (bazı durumlarda hizmet, yatırım ve sermaye akımlarına da serbestlik sağlama) yönelik bölge-içi engellerin ortadan kaldırılması sonucunda oluşan bölgesel birliğe ticaret bloğu adı verilmektedir (Bayraktutan, 2004:162). Ticaret blokları; aslında gümrük birliği sürecine dahil olan ülkeler için de kullanılabilir olan bir kavramdır. Ticaret bloklarının da amacı gümrük birliğinde olduğu gibi üye ülkeler arası ticaret engellerin zamanla ortadan kaldırılması ve bölge dışı ülkelere karşı uygulanacak ayrımcılık politikalarının belirlenmesidir. Ticaret bloklarının daha çok bölge ülkeleri arasında kurulu olması (AET, NAFTA, MERCOSUR, ASEAN vb.) bölgesel ekonomik bütünleşme kavramının da ticaret blokları ile benzer anlamlar taşıdığını göstermektedir. 1980'li yılların ikinci yansından itibaren Avrupa'da ve Batı yarımkürede önemli bazı bölgesel anlaşmalar hayata geçirilmiş, bazılarından da bazı revizyonlar yapılarak anlaşmaların yeniden işlevlilik kazandırılmıştır. Bölgesel bütünleşmelere doğru kayan bu trendin biraz da Uruguay Turu görüşmelerinin yavaş ilerlemesi sonucunda oluştuğu, turun tamamlanmasının bölgeselleşmenin cazibesini nispeten azalttığı ancak gelecekteki trendin yine bölgeselleşme olacağı konusunda fikirler bulunmaktadır (Nebioğlu, 1997:26).

Ekonomik entegrasyon; bölge ülkelerinin refahının artırılması amacı ile kullanılan bir araçtır. Bu nedenle ticari blokların (bölgeselleşmenin) dünya refahını artıran çok taraflı ticari sistemi (küreselleşmeyi) destekleyen mi yoksa onu

temelinden sarsan oluşumlar mı oldukları konusunda ekonomistler arasında farklı görüşler bulunmaktadır. Bölgesel ticari blokların küresel ticareti destekleyen mi, yoksa onu sarsan bir bloklaşma mı olduğu; büyük çapta ticari blok anlaşmasının ne şekilde dizayn edildiği, bu anlaşmaya diğer ülkeler tarafından yapılacak katılımların serbestliği, ülkenin DTÖ kurallarına uyup uymadığına bağlıdır.

Belous ve Hartley, küreselleşmenin savunucularının görüşlerini serbest ticaret, karşılaştırmalı üstünlük ve ekonomik liberalleşme kavramlarına dayandırdıklarını, genellikle serbest ticaret alanları, gümrük birlikleri veya sektörel anlaşmalar biçimini alan bölgesel ticaret bloğu savunucularının ise belli durumlarda serbest ticareti savunurken stratejik ticaret politikası ve iktisadi milliyetçilik kavramların daha ön plana aldıklarını ileri sürmektedir (Bayraktutan, 2004:167-168).

Bölgeselleşmenin küreselleşmeyi desteklediğini savunanlar, bölgeselleşmeler sayesinde, uluslararası ticaret üzerindeki engellerinin kaldırılması veya azaltılması konusunda kapsamlı anlaşmaların yapılabildiğini ifade ederek, bölge bazında var olan ulusal lobilerin etkinliklerinin azaltılabileceğini öngörmüşlerdir (Nebioğlu, 1997:39). Ayrıca, bölgesel ekonomik entegrasyonların, bir blok içerisinde serbest ticareti teşvik ederek uzun dönemde az sayıdaki daha geniş bölgesel gruplar arasında müzakereler yoluyla çok taraflı bir ticaret sistemim oluşturabileceği yine bölgeselleşmenin küreselleşmeyi desteklediği görüşüne sahip ekonomistler tarafından ileri sürülmüştür. Aksi görüş taraftarlarına göre, bölgeselleşme, küreselleşmeyi geciktirmekte veya engellemektedir. Bölgesel bloklar, büyük pazar güçleri ile içe dönük bir yapılanmaya doğru yönelerek, diğer ülkelerle işbirliğine yanaşmamaktadırlar. Bölgesel blokların en önemli ilkesi tercihli ticaret düzenlemelerdir ve bu durum serbest ticaret merkezli yaklaşım olan küreselleşme ile çelişmektedir. Bu çelişkiler, Uruguay Turu müzakerelerinin Aralık 1993'de başarı ile tamamlanması nedeniyle büyük ölçüde giderilmiştir. Çünkü tarifeler ve tarife dışı engeller azaltılmış ve ayrıca, hizmetler ve tarım, ilk kez çok taraflı ticaret müzakerelerine dahil edilmiştir. Ancak günümüzde korumacılık, miktar kısıtlamaları (kotalar), ticaret bozucu sübvansiyonlar, gönüllü ihracat kısıtlamaları gibi GATT

dışındaki araçlar uluslararası ticareti engelleyen araçlardır. Özellikle gelişmiş ülkelerin küresel serbest ticaret artırılması için çaba gösterirken, kendilerini ticaret bloklarına dahil ederek küreselleşme sürecini zayıflatmaktadır.

Sonuç olarak ekonomik entegrasyon ile küreselleşme veya başka bir ifade ile çok taraflı ticaret sistemi arasında bazı noktalarda uyumsuzluklar bulunmaktadır. Küreselleşme, serbest ticaret politikalarını savunurken ekonomik entegrasyon serbest ticaret politikalarını sadece bölge içi ülkeler arasındaki ticaret artırmak için kullanmakta ve bölge dışı ülkelere ortak kota uygulanmasını sağlamaktadır. Bu durum bölgesel birliklerin dışında kalan ve ihracata dayalı büyüme modelini uygulayan gelişmekte olan ülkeler için büyük handikaplar içermektedir. Gelişmekte olan ülkeler bu durumu bertaraf etmek için DTÖ'da daha geniş katılım göstererek karar alma süreçlerindeki etkinliklerini artırma yoluna gitmişlerdir. Gelişmekte olan ülkeler DTÖ'deki ağırlıklarını kullanarak bölgesel blokların ithalat işlemlerine uyguladıklarını gümrük vergilerini ve diğer vergileri GATT yoluyla azaltmaya çalışmaktadırlar. Ancak DTÖ'de gümrük vergilerini ve diğer vergileri düşürme sürecinin oldukça yavaş gelişmesi, gelişmekte olan ülkeleri bölgesel birliklere girmek için yoğun çaba harcamalarına neden olmaktadır. Ancak bölgesel blokların genişlemesi, teknolojik gelişmeler neticesinde bilgi paylaşımının oldukça hızlı olması; özellikle finansal piyasalarının bu bilgi akışından oldukça yoğun bir şekilde faydalanmaları; bölgesel birliklerin birbirlerine benzer yapılanmaya gitmeleri, yine aynı şekilde mevzuat uyum çalışmalarının bölgesel bloklarda yeknesaklık göstermesi ve sınır ötesi işlemlerin (mal, hizmet ve sermaye hareketleri) sürekli olarak artması, küreselleşmenin mevcut durumda bölgeselleşmenin yarattığı ivme ile yıllar boyunca gelişerek ilerleyen dönemlerde de uluslararası ticaret hacminin artışı ile birlikte insanların refah düzeylerinin yükselmesine en iyi şekilde katkı verecek yapı taşlarından bir tanesi olacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ VE ULUSLARARASI SİSTEME UYUMU

2.1. TÜRKİYE'DE BANKACILIĞIN TARİHSEL GELİŞİMİ

Yapılan çalışmalarda genellikle Türkiye'deki Bankacılık Sektörü'nün gelişiminin, Cumhuriyet Öncesi ve Cumhuriyet Sonrası olmak üzere iki aşamada incelendiği görülmektedir. Ancak, bu çalışmada daha ayrıntılı bilgi vermek amacıyla Türkiye'deki bankacılığın tarihsel gelişimi yedi aşamada incelenmiştir.

2.1.1. Osmanlı Dönemi Bankacılık Sektörü (1847-1922)

Osmanlı Devleti'nde, Tanzimat'a kadar geçen dönemde bankacılığa ait izlere rastlanmamaktadır. Bunun en önemli nedenleri; Osmanlı ekonomik hayatının Avrupa'da gerçekleştirilen sanayi devrimine ayak uyduramaması, uzun süre esnaf-sanatkarlara dayalı kapalı bir ekonomik sistemin egemen olması ve faizin haram kabul edilmesidir. Ayrıca, Türklerin askerlik ve yöneticilik gibi mesleklerle ilgilenmeleri, ticaret, sarraflık, faizcilik, bankacılık gibi mesleklerin ise Türk ve Müslüman olmayan kişiler (Levantenler) tarafından yapılmış olması da bankacılığın gelişmesini önemli ölçüde engellemiştir (Takan, 2001: 4).

Osmanlı Devleti, bütçe açıklarını kapatmak amacıyla 1840 yılında ilk kağıt para olan kaimeyi (iç borçlanma senedi) çıkarmıştır. 1845 yılında, paranın değerinde meydana gelen düşüşleri önlemek amacıyla Hükümet ile Galata Bankerleri arasında bir sözleşme yapılmıştır (Artun, 1980: 22-23). Bu amaca yönelik olarak, hükümetin de yardımıyla iki galata bankeri tarafından, 1847 yılında 'İstanbul Bankası' kurulmuştur. Osmanlı Devleti'nde açılan bu ilk banka, 1852 yılına kadar kağıt paranın dış değerinin korunmasında önemli katkılarda bulunmuştur (Şendoğdu, 2006: 8).

İstanbul Bankası'nın, kısa süreli faaliyet dönemi ve sınırlı faaliyet alanına bağlı olarak Osmanlı Devleti'nde bankacılığın, 1856 yılında merkezi Londra'da

bulunan İngiliz sermayeli 'Bank-ı Osmani (Ottoman Bank)' ile başladığı kabul edilmektedir (TBB, 2008: 1).

Bank-ı Osmani, 1863 yılında kendini feshederek İngiliz-Fransız ortaklığı biçiminde 'Osmanlı Bankası (Bank-ı Osmani-i Şahane)' adıyla yeniden örgütlenmiş ve devlet bankası niteliği kazanmıştır. Osmanlı Bankası'nın banknot basma ayrıcalığına sahip olması, devlet gelirlerini tahsil etmesi, hazinenin ödemelerini yapması, iç ve dış borçlara ait anapara ve faiz ödemelerini yerine getirmesi gibi işlevleri 1930 yılında Merkez Bankası'nın kuruluşuna kadar, devletin merkez bankası konumunda olmasını sağlamıştır (TCMB, 2008: 3).

1863 yılında kurulan Osmanlı Bankası'nın sermayesinin yabancılara ait olması, tepkilere neden olmuştur. Yabancı sermayeli bankalara tepki olarak Mithat Paşa, 1863 yılında ilk zirai kredi sandığı olan, 'Memleket Sandıkları' nı kurmuştur (Parasız, 2007:20). 1867 yılında yürürlüğe giren 'Memleket Sandıkları Nizamnamesi', ülkenin her yerinde sandıkların kurulmasını sağlamıştır. Uzun yıllar başarıyla hizmet veren bu sandıkların zamanla işleyişinde görülen bozulmalar, etkinliklerinin azalmasına neden olmuştur. Memleket Sandıkları'nı merkezi yönetime bağlayarak, olumsuzlukları giderebileceğini düşünen Osmanlı Devleti, bu sandıkların yerine 'Menafi Sandıkları' nı kurmuştur. Ancak yapılan bu düzenlemeler, çağdaş bir örgütlenmeye duyulan gereksinim için yeterli olamamıştır. Bu amaçla, 15 Ağustos 1888 tarihinde Menafi Sandıkları'nın yerine çağdaş bir finans kuruluşu olarak 'Ziraat Bankası' kurulmuş, faaliyetteki Menafi Sandıkları'nın mali kaynağı olan menafi hisseleri de bankaya devredilmiş, sandıklar ise banka şubelerine dönüştürülmüştür (www.ziraat.com.tr, Erişim Tarihi: 10.02.2014). Ziraat Bankası, milli sermaye ile kurulan ilk banka olma özelliğini taşımaktadır.

Osmanlı Devleti'nde kurulmuş olan yabancı sermayeli bankaların ana faaliyet alanlarının, Osmanlı Hazinesi için iç ve dış borç bularak bunların ödenmesi ile ilgili işler olması, Osmanlı Dönemi bankacılığı için 'Borçlanma Bankacılığı' nitelendirmesi yapılmasına neden olmuştur (Şendoğdu, 2006: 9).

II. Meşrutiyet'e kadar olan bankacılık sektörünün iki temel özelliği bulunmaktadır:

- Borçlanma bankacılığı niteliğindeki bankacılığın, Osmanlı Devleti'nin sömürgeleştirilmesinde etkili olması,
- Yabancı bankaların amaçlarına tepki olarak Memleket Sandıkları ve Menafi Sandıkları'nın kurulmuş olmasıdır (Artun, 1980: 35).

II. Meşrutiyet'in ilanı ve milliyetçilik akımlarının da etkisiyle yabancı sermayeli bankalara olan tepkiler zamanla artarak, ulusal sermayeli bir bankanın kurulmasını sağlamıştır. Bu amaçla, 11 Mart 1917 tarihinde 'Osmanlı İtibar-i Milli Bankası' kurulmuştur. Ancak, Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndan başarısızlıkla çıkması; Osmanlı İtibar-i Milli Bankası'nın, Osmanlı Bankası'nın yerini alabilecek bir banka niteliğine kavuşamamasına neden olmuştur (TCMB, 2008: 3).

Osmanlı Dönemi Bankacılık Sektörü'nün genel özelliği, bu dönemde kurulan banka ya da banka şubelerinin uzun ömürlü olamaması ve çoğunlukla yabancı sermayeli olmasıdır. Bunun temel nedeni ise, kurulan bu bankaların Hazine'nin ya da Osmanlı Devleti'ndeki yabancı girişimcilerin finansman ihtiyaçları ile sınırlı kalmasıdır (Yardımcı, 2006: 17).

Tablo 2.1: Osmanlı Dönemi'nde Kurulan ve Günümüzde Faaliyetine Devam Eden Bankalar

Kuruluş Unvanı	Tarihi	Günümüzdeki Unvanı
Memleket Sandıkları	1863	T.C. Ziraat Bankası A.Ş.
Holantse Bank Uni N.V.	1921	ABN AMRO Bank N.V.

Kaynak: www.tbb.org.tr, Erişim Tarihi: 10.02.2014

2.1.2. Ulusal Bankalar Dönemi (1923-1932)

Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarında ulusal bankacılık hareketleri, devletin öncülüğünde kurulan bankalarla ve yerel bankalarla gelişmiştir (TBB, 2008).

1923-1932 Ulusal Bankalar Dönemi'nin en önemli özelliği, çok sayıda küçük yerel bankanın kurulmuş olmasıdır. Bu bankalar, özellikle yerli tüccarların kredi ve bankacılık ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulmuştur.

Cumhuriyet Dönemi'nde belirlenen yeni sınırlar çerçevesinde, ulusal ekonomiye dayalı istikrar ve güven içerisinde bir piyasa oluşturmak amacıyla finansal alanda pek çok düzenleme yapılmıştır.

1923 yılında toplanan İzmir İktisat Kongresi, bankacılık alanında önemli gelişmelere neden olmuştur. Kongrede ekonomik gelişme için ulusal bankaların kurulması ve bankacılık sektörünün geliştirilmesinin gerekliliği üzerinde durulmuştur (Işıқтаç, 2009: 5).

1923 yılında İzmir İktisat Kongresi'ne katılan tüccarların, ana ticaret bankası kurulması önerileri doğrultusunda, 1924 yılında hem ticari kredi hem de sanayi kredisi veren ve doğrudan yatırımlar yapan, Cumhuriyet Dönemi'nin ilk özel sermayeli bankası olan 'Türkiye İş Bankası' kurulmuştur (Şendoğdu, 2006: 12).

Kongreye katılan tarım kesimi temsilcilerinin, tarım sektörüne yönelik uygun koşullarda fazla kredi verilmesini sağlamak amacıyla Ziraat Bankası'nın sermayesinin artırılmasını istemeleri; 1924 yılında bankanın sermayesinin güçlendirilmesine, anonim şirket statüsüne geçmesine ve bankaya her türlü bankacılık faaliyetinde bulunma yetkisi verilmesine neden olmuştur (Şendoğdu, 2006: 12).

Kongre'deki sanayi kesimi temsilcilerinin istekleri doğrultusunda, 1925 yılında ilk kalkınma bankası olan 'Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası' kurulmuştur. Bankanın kurulmasındaki amaç küçük ve orta ölçekli sanayi işletmelerine, orta-uzun vadeli kredi vermek; işletmelere mali, ekonomik ve teknik konularda yardım sağlamaktır. Ancak, sanayi ve madencilik alanlarında faaliyette bulunan işletmelere yeterli kredi yardımı bulunamaması nedeniyle, Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası'nın ismi, 1932 yılında 'Türkiye Sanayi ve Kredi Bankası' olarak değişmiş, banka 1933 yılında 'Sümerbank'a devredilmiştir (Şendoğdu, 2006: 12).

1927 yılında kurulan 'Emlak ve Eytam Bankası', konut kredisi vermek ve konut sorunlarını çözmek amacıyla yönelik olarak 1946'da 'Emlak ve Kredi Bankası'na dönüştürülmüştür (Artun, 1980: 43).

1929 Dünya Ekonomik Krizi; tüm dünya da olduğu gibi, Türkiye ekonomisinde de içe dönük korumacı iktisat politikalarının yaygınlaşmasına neden olmuş, devletin ekonomiye müdahalelerini artırmıştır. 1932 yılından itibaren devletçilik politikasının, devletin ekonomiye doğrudan müdahalesi anlamına gelen sanayi planları ile devam etmesi, sanayi politikası temelinde yatırım bankacılığının gelişmesine neden olmuştur (TCMB, 2008).

Kurtuluş Savaşı'yla kazanılan siyasi bağımsızlığı, ekonomik bağımsızlıkla güçlendirmek için İzmir İktisat Kongresi'nde ilk kez ele alınan merkez bankası kurulması fikri sonucunda, 30 Haziran 1930 tarihinde 'Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası' kurulmuştur (TCMB, 2008: 3).

Ulusal Bankalar Dönemi'nde kurulan tek şubeli yerel banka sayısı 29'du. Kurulan bu bankaların bir bölümü yerel tüccar, toprak sahipleri ve o yörenin milletvekillerinin kurduğu bankalardı (Parasız, 2007: 20).

Bu dönemde kurulan yerel bankalardan bazıları ise, 1980'li yıllarda ulusal bankalar haline dönüşmüştür (Parasız, 2007: 20).

Bölgesel ihtiyaçların karşılanmasında büyük katkıları olan yerel bankaların çoğunluğu, 1929 Dünya Ekonomik Krizi'nin olumsuz etkileri ve şube bankacılığının gelişmesi gibi nedenlere bağlı olarak faaliyetlerini durdurmak zorunda kalmışlardır (Parasız, 2007:20).

1923 yılında sektörde 22 ulusal, 13 yabancı sermayeli olmak üzere toplam 35 banka bulunuyordu ve bu bankaların şube sayısı 439'du. Ulusal sermayeli bankalar, toplam mevduatın yarısını elinde tutuyordu. 1930 yılında ise, ulusal sermayeli banka sayısı 44 ve bu bankaların toplam mevduattaki payı artarak %80 oldu (TBB, 2008).

Tablo 2.2: Ulusal Bankalar Dönemi'nde Kurulan ve Günümüzde Faaliyetine Devam Eden Bankalar

Kuruluş Unvanı	Tarihi	Günümüzdeki Unvanı
Türkiye İş Bankası A.Ş.	1924	Türkiye İş Bankası A.Ş.
Kocaeli Halk Bankası T.A.Ş.	1927	Türk Ekonomi Bankası A.Ş.

Kaynak: www.tbb.org.tr, Erişim Tarihi: 10.02.2014

2.1.3. Kamu Bankaları Dönemi (1933-1943)

1933-1943 döneminin bankacılık açısından temel özelliği, büyük ve önemli devlet bankalarının kurulmuş olmasıdır (Şendoğdu, 2006: 14).

Türkiye'deki ilk bankacılık kanunu olan '2243 Sayılı Mevduatı Koruma Kanunu', 1933 yılında kabul edilmiştir. 2243 Sayılı Mevduatı Koruma Kanunu, 1936 yılında yürürlükten kaldırılmış ve yerine '2999 Sayılı Bankalar Kanunu' kabul edilmiş, 22 yıl yürürlükte kalmıştır.

1933 yılında belediyelerin imar planlarını hazırlayarak faaliyetlerini finanse etmek, alt yapı hizmetlerinin sağlanmasını orta ve uzun vadeli kredilerle desteklemek amacıyla kamu sermayeli 'Belediyeler Bankası' kurulmuş ve banka 1945 yılında 'İller Bankası' unvanını almıştır (www.tbb.org.tr, Erişim Tarihi: 10.02.2014).

1934 yılında Birinci Sanayi Planı'nın yürürlüğe girmesiyle, ağırlıklı olarak imalat sanayinde faaliyet gösterecek sınai kalkınmayı desteklemek amacıyla, 1933 yılında kamu sermayeli 'Sümerbank' kurulmuştur (Parasız, 2007: 20).

1935 yılında İkinci Sanayi Planı'nın yürürlüğe konması, ağırlıklı olarak enerji ve madencilik sektörlerinde faaliyet gösterecek olan bankaların kurulmasını sağlamıştır. Maden yataklarını ve enerji kaynaklarını işletecek işletmeleri oluşturmak, yönetmek ve finansman ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, 1935 yılında 'Etibank' kurulmuştur (Şendoğdu, 2006: 14).

Türk ve yabancı limanlar arasında ulaşımı sağlamak, çeşitli liman işlerini yapmak amacıyla, 'Denizcilik Bankası'; küçük esnaf ve sanatkarlara kredi vermek

amacıyla, “Halk Bankası ve Halk Sandıkları” 1938 yılında kurulmuştur (Takan, 2001:6).

1933-1943 Dönemi Türk Bankacılık Sektörü’nde getirisi görece olarak düşük, ancak sanayileşme için gerekli olan özel sektör tarafından yapılamayan yatırımlar, devlet tarafından kurulan bankalar aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Yapılan bu yatırımların finansmanı, bütçe olanakları zorlanarak ve zorunlu tasarruf imkanlarıyla yapılmıştır (Şendoğdu, 2006: 14).

Tablo 2.3: Kamu Bankaları Dönemi’nde Kurulan ve Günümüzde Faaliyetine Devam Eden Bankalar

Kuruluş Unvanı	Tarihi	Günümüzdeki Unvanı
Belediyeler Bankası	1933	İller Bankası
Halk Bankası ve Halk Sandıkları	1938	Türkiye Halk Bankası A.Ş.

Kaynak: www.tbb.org.tr, Erişim Tarihi: 10.02.2014

2.1.4. Özel Bankalar Dönemi (1944-1959)

1944-1959 döneminin en önemli özelliği; devletçilik anlayışının yerini, özel sektörün desteklenerek ekonomik kalkınmanın hızlandırılması politikasının almasıdır. Ekonomi politikasındaki bu anlayış değişikliğinin nedeni; II. Dünya Savaşı yıllarında yaşanan yüksek enflasyon ve spekülasyon ortamında, tarım ve ticaret sektörlerinde özel kesimin etkin olması nedeniyle, 1950 yılında iktisadi liberalizm ilkesinin benimsenmesidir (TBB, 2008: 5-6).

Özel kesimin güçlenmesi ve ekonomi politikasında meydana gelen değişiklikler, etkisini bankacılık sektörü üzerinde göstermiş ve 1944-1959 Dönemi, özel bankacılığın geliştiği bir dönem olmuştur. Özel bankalar döneminde; özel kesime ve iktisadi liberalizm ilkesine önem veren ekonomi politikasının benimsenmiş olmasına karşın, daha önceki dönemlerde uygulanan getirisi fazla olmadığı için özel sektörcü yapılamayan yatırımların devlet tarafından gerçekleştirilmesi ve böylece özel kesimin teşvik edilmesi politikasına da devam edilmiştir (TBB, 2008: 6).

1944 yılında ‘Yapı ve Kredi Bankası’, 1946 yılında ‘Türkiye Garanti Bankası’, 1948 yılında ‘Akbank’, ‘Tütünbank’ ve ‘Türkiye Kredi Bankası’ olmak üzere toplam beş yeni özel sermayeli banka kurulmuştur (Artun, 1980: 45).

1950 yılında özel sermayeli kalkınma ve yatırım bankası olarak kurulan ‘Türkiye Kalkınma Sınai Bankası’, 1925 yılında kurulan ve 1933 yılında da Sümerbank’a devredilen Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası’ndan sonra, Türkiye’de kurulan ikinci kalkınma bankasıdır (Şendoğdu, 2006: 17).

1944-1959 Özel Bankalar Dönemi’nde, temel işlevi halkın tasarruflarını çoğu kez yasalara aykırı bir şekilde belli kişilere, kredi ve hisse senedi şeklinde veren bankalar kurulmuş ve bu bankaların tümü 1960’dan sonra tasfiye edilmiştir (Artun, 1980: 45).

1953 yılında, şeker pancarı üreticisinin ve şeker sektörünün finansal ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, ‘Pancar Kooperatifleri Bankası’ kurulmuş ve 1956 yılında ‘Şekerbank’ unvanını almıştır.

1955 yılında kurulan ‘Pamukbank’ ise, 2004 yılında Türkiye Halk Bankası’na devredilmiştir (www.tbb.org.tr, Erişim Tarihi: 10.02.2014).

1958 yılında mahalli bir banka olarak kurulan ‘Çaybank’ın, unvanı 1992 yılında ‘Derbank’, 1998 yılında da Bayındır Holding bünyesine geçmesiyle ‘Bayındırbank’ olarak değişmiştir.

Kurulan özel bankaların yanı sıra, özel yasalarla 1954 yılında ‘Türkiye Vakıflar Bankası’, 1955 yılında ‘Turizm Bankası’, 1959 yılında ‘Türkiye Öğretmenler Bankası’ kurulmuştur (Artun, 1980: 46).

1944-1959 Özel Bankalar Dönemi’nde; faiz oranlarının ve bankacılık işlemlerinden alınan komisyon oranlarının devlet tarafından belirlenmesi, dövize dayalı işlem yapma yetkisinin sadece Merkez Bankası’na verilmesi, şube bankacılığının yaygınlaşmasına neden olmuş ve bu durum yerel bankaların tasfiye sürecini hızlandırmıştır (Şendoğdu, 2006: 16).

Bankacılık Sektörü açısından dönemin en önemli olayı, bankacılık mesleğinin gelişmesi, bankalar arasında dayanışmanın sağlanması ve haksız rekabetin önlenmesi amacıyla yönelik olarak, 1958 yılında ‘Türkiye Bankalar Birliği’nin kurulmasıdır. Bankaların kuruluşu ile ilgili kararlar, Türkiye’de kabul edilen üçüncü bankacılık kanunu olan, ‘7129 Sayılı Bankalar Kanunu’nda yer almıştır (Şendoğdu, 2006: 17).

Tablo 2.4: Özel Bankalar Dönemi’nde Kurulan ve Günümüzde Faaliyetine Devam Eden Bankalar

Kuruluş Unvanı	Tarihi	Günümüzdeki Unvanı
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	1944	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.
Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	1946	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.
Akbank T.A.Ş.	1948	Akbank T.A.Ş.
Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.	1950	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.
Pancar Kooperatifleri Bankası	1953	Şekerbank A.Ş.
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	1954	Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.

Kaynak: www.tbb.org.tr, Erişim Tarihi: 10.02.2014

2.1.5. Planlı Dönem (1960-1979)

Beş Yıllık Kalkınma Planları’nda belirlenen ilkeler doğrultusunda; ithal ikameci sanayileşme stratejinin izlendiği planlı dönemde, devletin bankalara yönelik olan düzenlemeleri artmıştır. Dışa kapalı bir bankacılık anlayışı içerisinde, bankaların kuruluş ve faaliyetleri devlet tarafından yönlendirilmiştir. Devlet tarafından belirlenen faiz oranları, banka kaynaklarının plan hedefleri doğrultusunda kullanılmasına yönelik olmuştur. Banka şubelerindeki hızlı artışa karşın, banka sayısı azalmıştır. 1960 yılında 60 olan banka sayısı, 1979 yılında 44’e düşmüştür (Afşar, 2008: 190).

Planlı Dönem’in temel özellikleri; Beş Yıllık Kalkınma Planları ile ekonomik yapılanmaya müdahale edilmesi, uzmanlaşma doğrultusunda kalkınma ve yatırım bankacılığına önem verilmesi, çok şubeli bankacılığın artması, holding bankacılığının gelişmesi ve mevduat bankalarının kurulmasında sınırlamaya gidilmesidir (Afşar, 2008: 191).

I. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1963-1967) krediler ile ilgili sorunlara değinilerek enflasyona neden olmayacak bir kredi politikasının izleneceği, kredilerin ekonomi içerisinde dengeli ve verimli bir şekilde dağılımının yapılacağı, özel sektörün orta vadeli kredi gereksinimlerinin karşılanacağı belirtilmiştir (Artun, 1980:49).

II. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda (1968-1972) kredi politikasıyla ilgili olarak özel bir yatırım bankasının kurulacağı, mevduat ve kredi sigortasının gerçekleştirileceği yinelemesi yapılmış, kredilerin sektörel yönlendirilmesi için özendirici yöntemlere gidileceği belirtilmiştir (Artun, 1980: 49).

I. ve II. Beş Yıllık Kalkınma Planları'yla temelde aynı sorunlara değinilmiş olmasına rağmen istenilen başarının gerçekleştirilememesi üzerine, 1973-1978 yılları arasında III. Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlanmıştır (Artun, 1980: 50). III. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın amacı; gönüllü ve mali tasarrufların artırılmasına önem vermek, ayrıca mali tasarrufların daha az likit aktiflere yönelmesini sağlamak, banka-kredi sisteminin içinde bulunduğu sorunları çözmek olarak belirlenmiştir. Ancak, III. Beş Yıllık Kalkınma Planı da sorunları çözmede yetersiz kalmıştır (Coşar, 2009: 10).

Planlı dönemde; 1962 yılında 'Türkiye Cumhuriyeti Turizm Bankası', 1963 yılında 'Sınai Yatırım ve Kalkınma Bankası', 1964 yılında 'Devlet Yatırım Bankası', 1968 yılında 'Türkiye Maden Bankası' ve 1976 yılında 'Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası' olmak üzere toplam beş yeni kalkınma bankası kurulmuştur.

Planlı dönemde, 1964 yılında 'Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası' ve 1977 yılında ortak girişimle yabancı sermayeli 'Arap-Türk Bankası' olmak üzere iki yeni mevduat bankası kurulmuştur. Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası, Cumhuriyet Dönemi'nde yabancı sermaye ortaklığı ile kurulan ilk bankadır (Şendoğdu, 2006:19).

Planlı dönemde sağlanan hızlı kalkınmaya rağmen, sanayileşmenin finansmanında kullanılan yöntemlerin enflasyona neden olması, geliştirilen sanayinin yüksek enflasyon ortamında iç tüketime yönelik üretim yapması ve dış satıma yönelememesi, bu dönemde önemli bir döviz sorununun yaşanmasına neden olmuştur. Alınan önlemler, dış borçları önemli oranda artırmıştır. Ödemeler dengesi

ve döviz yetersizliği, dış alım yapılmasını zorlaştırmış ve ithal ikameci stratejisi ile kurulan fabrikalar, dışarıdan girdi alırken sorunlarla karşılaşmış, eksik kapasite ile çalışmaya başlamıştır. Yaşanan gelişmeler, 1980’li yılların başında ithal ikameci sanayileşme stratejisinin terk edilmesine ve dış piyasalara üretim yapmayı hedefleyen yeni bir stratejinin benimsenmesine yol açmıştır (TBB, 2008: 14).

Tablo 2.5: Planlı Dönem’de Kurulan ve Günümüzde Faaliyetine Devam Eden Bankalar

Kuruluş Unvanı	Tarihi	Günümüzdeki Unvanı
Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası A.Ş.	1964	Fortis Bank A.Ş.
Devlet Yatırım ve İşçi Bankası A.Ş.	1975	Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.
Arap Türk Bankası A.Ş.	1976	Arap Türk Bankası A.Ş.

Kaynak: www.tbb.org.tr, Erişim Tarihi: 10.02.2014

2.1.6. Serbestleşme ve Dışa Açılma Dönemi (1980-2001)

‘24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları’, reel sektördeki üretim girdilerinin özellikle yurtdışından karşılanmasında karşılaşılan sorunların çözümü amacıyla; ‘5 Nisan 1994 Ekonomik İstikrar Kararları’ ise, finans sektöründe yaşanan bunalımın önlenmesi amacıyla yürürlüğe konmuştur. 24 Ocak 1980 ve 5 Nisan 1994 Ekonomik İstikrar Kararları öncesindeki ekonomik yapının birbirine benzememesi ve ekonomik bunalıma yol açan nedenlerin birbirinden farklı olması, alınan istikrar tedbirlerinin içeriğinin birbirinden ayrılmasına neden olmuştur (Köse, 2002: 119). Alınan kararların birbirinden farklı olması ile birlikte Kasım 2000 ve Şubat 2001 tarihlerinde karşılaşılan krizler de dikkate alınarak, serbestleşme ve dışa açılma dönemi, üç ana başlık altında incelenmiştir.

2.1.6.1. 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları

Küreselleşmeyle birlikte başlayan finansal liberalizasyon süreci, gelişmekte olan birçok ülkede ağırlıklı olarak 1970’lerde, Türkiye’de ise 1980’lerin ikinci yarısında başlamıştır (Mangır, 2001: 462).

1980 öncesi Türkiye ekonomisinde uygulanan ithal ikameci stratejiyle; cari borçlara kaynak bulmak ve yatırımları desteklemek zorlaşınca, 1977-1980 yılları arasında ödemeler dengesi sorunuyla başlayan ekonomik istikrarsızlığa politik istikrarsızlık da eklenince, 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları alınmak zorunda kalınmıştır. 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları'yla birlikte Türkiye yeni bir döneme girmiştir (Mangır, 2001: 463).

24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları, Türk Bankacılık Sektörü açısından dönüm noktası olacak gelişmelerin meydana gelmesini sağlayarak, Türkiye ekonomisinde yapısal bir değişimin yaşanmasına neden olmuştur (TCMB, 2008: 9).

Uluslararası Para Fonu (IMF) destekli 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları'yla başlayan liberalleşme sürecini temelde iki kısımda incelemek mümkündür:

1.Ticarette Liberalleşme Süreci

Çalışmanın konusuyla doğrudan ilgili olmaması nedeniyle, ticaretteki liberalleşme süreci kapsamında yapılan düzenlemeler sadece başlıklar halinde belirtilmiştir:

- İhracat Teşviklerinin ve Sübvansiyonlarının Genişletilmesi.
- İthalatta Liberalleşme ve Dış Ticarete Korumacılık.
- Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği'ne Gidilmesi.

2.Finansal Liberalleşme Süreci

a.Döviz Kuru Politikasının Değişmesi:

Finansal liberalleşme sürecinde piyasa odaklı politikalara ağırlık verilmesi kapsamında atılan ilk adım, döviz kuru rejiminde yapılan değişikliklerdir. 1980 öncesinde uygulanan sabit döviz kuru rejimi terk edilerek, daha gerçekçi ve esnek bir politika olan dalgalı döviz kuru politikası uygulanmaya başlanmıştır (TCMB, 2002: 11).

b.Faiz Oranları Üzerindeki Devlet Denetiminin Kaldırılması:

Faiz oranları üzerindeki devlet denetiminin kaldırılmasıyla amaçlanan; tasarrufları finansal sisteme çekmek, finansal kuruluşlar arasındaki rekabeti artırmak ve böylece finansal sektörün derinleşmesini sağlamaktır (TCMB, 2002: 12).

c.Sermaye Piyasası Kanunu'nun Kabul Edilmesi ve Sermaye Piyasası Kurulu'nun Kurulması:

Tasarrufların menkul kıymetlere yatırılarak halkın ekonomik kalkınmaya etkin ve yaygın bir şekilde katılımını sağlamak; sermaye piyasasının güven, açıklık ve kararlılık içinde çalışmasını; tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerinin korunmasını düzenlemek ve denetlemek amacıyla, 30 Temmuz 1981 tarihinde 'Sermaye Piyasası Kanunu (SPK)' çıkarılmıştır (www.spk.gov.tr, Erişim Tarihi: 05.02.2014).

Sermaye Piyasası Kanunu ile, sermaye piyasası araçlarının kullanımı için gerekli olan yasal ve kurumsal yapı 'Sermaye Piyasası Kurulu' oluşturulmuştur (Şendoğdu, 2006: 23). Para ve sermaye piyasası araçlarındaki hızlı gelişmeler, banka müşterilerinin bu piyasalara kaymasına neden olmuş ve bankaların aktif kalitesini zayıflatmıştır. Bu durum ise, bankaları riski az tüketici kredilerine yöneltmiştir (Takan, 2001: 7).

d.Devlet İç Borçlanma Senetleri İhalelerine Başlanması:

Kamu kesimi açıklarının iç borçlarla finanse edilmesi ve devlet tahvillerinin vergiden muaf tutulması, bankaları risksiz kar imkanı sağlayan devlet tahvili satın almaya yöneltmiştir. Bankalar, özellikle 1990'lı yıllarda topladıkları fonların büyük kısmıyla devlet tahvili ve Hazine bonoları almıştır (Takan, 2001: 7).

e.Merkez Bankası Bünyesinde Piyasaların Kurulması:

Menkul kıymetlerin güven ve istikrara dayalı bir ortamda işlem görmesini sağlamak amacıyla, 3 Ocak 1986 tarihinde 'İstanbul Menkul Kıymetler Borsası (İMKB)' faaliyete başlamıştır (www.imkb.gov.tr, Erişim Tarihi: 05.02.2014).

SPK'nın çıkarılması ve İMKB'nin kurulması, bankaların düşük maliyetli fon imkanlarını ortadan kaldırmış; tasarruf sahiplerinin alternatiflerinin artması finansal piyasalarda bankaların paylarını azaltmıştır (Takan, 2001: 7).

1986 yılında değişikliğe uğrayan yeni para politikası rejimiyle Merkez Bankası'nın temel amacı, bankacılık sisteminin toplam rezervlerini denetlemek suretiyle para arzını kontrol etmek olarak belirlenmiştir (TCMB, 2002: 15).

Bankacılık sektöründe kaynakların daha verimli ve etkin kullanımını sağlamak amacıyla, 2 Nisan 1986 tarihinde 'Bankalararası Para Piyasası (İnterbank)' kurulmuştur (Parasız, 2007: 24).

Merkez Bankası, 1987 yılında para politikasının uygulanmasında ana araç olarak belirlediği açık piyasa işlemlerine başlamıştır. Döviz rezervlerinin daha etkin bir şekilde kullanılmasına yönelik olarak 1988 yılında, 'Döviz ve Efektif Piyasaları' kurulmuştur. 1989 yılında ise, döviz işlemleri ve sermaye hareketleri serbest bırakılmıştır (Şendoğdu, 2006: 23).

f.Sermaye Hareketlerinin Liberalleştirilmesi:

1980 öncesi dönemde, sermaye hareketleri döviz işlemlerine ilişkin düzenlemelerle kontrol edilmekteydi. Türkiye'de sermaye hareketlerinin liberalleştirilmesi süreci, 1980'lerde yürütülen ekonomik ve finansal reformlarla başlatılmış ve 1989 yılında sermaye üzerindeki sınırlamaların kaldırılmasıyla tamamlanmıştır (TCMB, 2002: 16).

g.Bankacılık Sektörüne İlişkin Reformlar ve Düzenlemeler:

1980'lerden itibaren etkinliğini artıran küreselleşmeye paralel olarak özellikle bilgi ve iletişim alanında meydana gelen gelişmeler, finansal serbestleşme sürecine hız kazandırmıştır. Global iletişim ağı ortamının oluşması; ekonominin yapılarını ve kuramlarını değiştirerek, bankacılık sektörünü ve mali piyasaları yapısal değişikliklere uğratmıştır. Liberalizasyon ve finansal piyasaların entegrasyonu, bankacılık sektörü ve sermaye piyasalarını dünya genelindeki gelişmelere duyarlı hale getirmiştir. Yaşanan gelişmeler; bilgiye daha ucuz ve kolay erişimi sağlayarak,

finansal kiralama şirketleri, factoring şirketleri, tüketici finansman şirketleri, yatırım fonları gibi banka dışı mali araçları ortaya çıkarmıştır (Parasız, 2007:23). Teknolojideki ilerleme, geniş kapsamlı finansal hizmetler anlamındaki bankacılık sektörü anlayışının gelişmesine neden olmuştur.

Yapılan düzenlemelerdeki asıl amaç; rekabete açık bir bankacılık sektörünün oluşturularak, finansal sistemin sağlamlığını ve etkinliğini artırmaktır. Rekabetin ön plana çıkarılmasıyla; ürün çeşitliliğini ve kalitesini artırmak, monopol ve oligopolistik yapının kırılmasını sağlamak hedeflenmiştir (Ertuğrul ve Zaim, 1996: 26-27). Teknoloji ve rekabetteki gelişmeler, bankaların ATM tüketici kredileri ve kredi kartları gibi ürün ve hizmetleri sunmalarını sağlamıştır (Parasız, 2007: 24).

Sektörde yer alan bankaların geleneksel bankacılık (mevduat-kredi) anlayışına ek olarak swap, forward, future, opsiyon gibi bilanço dışı faaliyetlerini artırmaları ve maliyet yapısını etkileyen düzenlemeleri, bankalarda bilanço dışı yükümlülüklerin artmasına neden olmuştur (Takan, 2001:7-8).

1980 yılına kadar devlet kontrolünde olan ve sınırlı sayıda mali araçlar ile hizmet veren bankacılık sektörünün 1980 yılından itibaren finansal liberalleşme sürecine girmesi, mali araçların çeşitlenmesine ve bankacılık denetiminin ciddi olarak gündeme gelmesine yol açmıştır (Şendoğdu, 2006: 23).

Serbestleşme sürecinde; özellikle yabancı bankalar, yeni kurulan şube ağı olmayan bankalar ve para piyasasındaki gelişmeler, az şubeli toptancı bankacılık yapan banka sayısında artışı meydana getirmiştir (Takan, 2001: 8).

Sermaye piyasasına yönelik faaliyetlerini artıran bankalar, bünyelerinde yatırım fonları kurmuşlardır.

1980'li yıllarda artan faiz oranları; mevduatların maliyetini yükseltmiş, mevduat dengeleme çalışmaları sonucu bankalar, otomasyona (örneğin; ATM'ler, internet bankacılığı gibi) ağırlık vererek personel sayısını ve diğer işletme giderlerini azaltmışlardır (Parasız, 2007: 23).

Serbestleşme döneminde devletin deregülasyon uygulamaları sonucunda; faiz kontrolleri ile ilgili kısıtlamalar kaldırılmış, bankaların görevleri ile ilgili sınırlamalar esnekleştirilmiş, yabancı paralarla ilgili işlem yapma yetkileri genişletilmiştir (Ertuğrul ve Zaim, 1996: 26-27).

1933 yılında '2243 Sayılı Mevduatı Koruma Kanunu'yla başlayan Türkiye'de tasarruf mevduatının korunmasına ilişkin ilk yasal düzenlemeden sonra, 1983 yılında Merkez Bankası bünyesinde 'Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu' kurulmuştur. Fon'un kurulmasındaki asıl amaç, bankacılık sektöründe arka arkaya yaşanan iflaslar sonucunda sarsılan kamu güvenini yeniden sağlamak ve mevduat sahiplerini banka krizlerinin olumsuz etkilerinden korumaktır (TCMB, 2002: 17).

1985 yılında '3182 Sayılı Bankalar Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle; uluslararası denetim ve gözetim standartları belirlenmiş, tek düzen hesap planı uygulaması getirilmiş ve bilançolar dış denetime tabi tutulmuştur (Şendoğdu, 2006: 23).

24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları'nın uygulanması sonucunda; 1980-1994 yılları arasında Türkiye'de şube açan banka sayısı artmış, bankacılık sektörüne çok sayıda yeni banka girişi olmuştur.

2.1.6.2. 5 Nisan 1994 Ekonomik İstikrar Kararları

1980 yılında kredi ve faiz oranlarının serbest bırakılmasıyla başlayan finansal liberalleşme süreci, Türkiye'yi 1989 yılında çıkarılan '32 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname' ile, sermaye hareketleri açısından en serbest ülkelerden biri haline getirmiştir.

Sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi; devletin 1989 yılından itibaren bütçe uygulamasını 'yüksek faiz-düşük kur' politikası ile sürdürmesine, kısa vadeli yabancı sermaye girişlerinin hızlanmasına ve bankaların kendi bünyelerinde yatırım fonları kurarak plasmanlarını borsaya yönlendirmesine neden olmuştur (Coşar, 2009:14).

1980’li yıllarda başlayan ve 1990’lı yıllarda artan yüksek oranlı kamu sektörü finansman açıkları, ekonomide yüksek faiz-yüksek enflasyon uygulaması ile sonuçlanmıştır (Şendoğdu, 2006: 24).

Türkiye ekonomisinde temel yapısal değişiklikler yaratan 24 Ocak 1980 Ekonomik İstikrar Kararları; özellikle 1990 yılından itibaren kamu kesimi açıklarının hızla artmasına, vergi gelirlerinin iç borç seviyesine dahi yetmemesine, devletin nakit açığının iç borçlanma yoluyla finansmanına neden olmuştur (Öztürk ve Özyakışır, 2005).

Serbestleşme döneminde bankacılık sektörünün finansal kırılganlığının artması sonucu, Türkiye önemli sıkıntılar yaşamıştır (Parasız, 2007:24). 1994, 2000 ve 2001 yıllarında finans piyasası ağırlıklı başlayan ve daha sonra reel sektöre kayan krizlerin ortak nedenleri (Mangır, 2001:464):

- Yüksek kamu borçları,
- Bütçe açıklarının fazlalığı,
- Faiz oranlarındaki yükselişin cari işlemler açığını artırması,
- Enflasyonun yüksekliği,
- Üretimin azalması,
- Ücret düşüşlerinin işsizliğin artmasına neden olması,
- Hızlı fon akımları,
- Bankaların açık pozisyonlarının artması şeklinde sıralanabilir.

Serbestleşme döneminde bankaların bilanço yapılarında görülen bozulmalar; karlılık performanslarını düşürerek, özkaynaklarını güçlendirmelerini sınırlandırmıştır. Kamunun artan borçlanma ihtiyacının bankaların fonlama maliyetlerini artırması sonucu, bankaların yurtdışından borçlanma miktarları ve döviz pozisyon açıkları artmış, bankalar önemli oranda faiz ve kur riskiyle karşı karşıya kalmışlardır. Türkiye, bu süreçte dışa açık bir ekonominin en önemli göstergeleri olan, faiz oranı-döviz kuru-sermaye hareketi dengesini sağlayamamıştır.

Yaşanan tüm olumsuzluklar önce 1994, ardından da Kasım 2000 ve Şubat 2001 bankacılık krizlerini ortaya çıkarmıştır (Şendoğdu, 2006: 25).

1994 krizinin en önemli özelliği, yoğun bir finans sektörü krizi ile birlikte yaşanmış ilk ciddi bankacılık krizi olmasıdır (Mangır, 2001:464).

1994 yılında bankacılık sektöründe yaşanan finansal kriz, sistemdeki sorunları ve riskleri artırmıştır (Parasız, 2007:25). Olumsuzluklar, temel amacı yüksek enflasyonu düşürmek, fiyat istikrarını sağlamak ve kamu açıklarını azaltmak olan 5 Nisan 1994 Ekonomik İstikrar Kararları'nın alınmasına neden olmuştur. Hem 24 Ocak 1980, hem de 5 Nisan 1994 ekonomik istikrar kararları, makro ekonomik göstergelerde meydana gelen dengesizliğin artması üzerine alınmış olan kararlardır (Köse, 2002:120).

Türkiye, 5 Nisan 1994 tarihinde aldığı Ekonomik İstikrar Kararları'yla kısa ve uzun vadeli olmak üzere iki temel strateji belirlemiştir:

- Kısa vadede; enflasyonu düşürmek, TL'ye yeniden istikrar kazandırmak, ihracatı artırmak ve bozulan kamu dengelerini sağlamak amaçlarına yönelik olarak, bozulan makroekonomik dengeleri yeniden istikrara kavuşturmayı hedeflemiştir. Kısa dönemli olarak alınan amaçları gerçekleştirmede 5 Nisan Ekonomik İstikrar Kararları başarılı olmuş, enflasyon oranı düşmüş, devalüasyonla birlikte ihracat artmıştır.
- Uzun vadede ise; ekonomideki yapısal dönüşümü gerçekleştirmeyi hedeflemiştir. Ancak, Türkiye uzun vadede yapmayı planladığı yapısal dönüşüm için yeterli ve kararlı adım atamadığı için başarılı olamamıştır. Başarısızlıklar, makroekonomik istikrarın sağlanamamasına ve sonuçta da Türkiye'nin 2000 ve 2001 yıllarında yeniden krize girmesine neden olmuştur (Mangır, 2001:465).

5 Nisan 1994 Ekonomik İstikrar Kararları'nın etkisiyle, 1995 yılından sonra başlayan ekonomideki hızlı toparlanma, bankacılık sektörünü de olumlu etkilemiştir. Yüksek reel faizler TL cinsinden yatırım araçlarını cazip hale getirmiş, para ikamesi

yavaşlamış, kapanan döviz pozisyonları yeniden açılmış, yurt dışından başlanan borçlanmaya vergi yükü getirilerek parasal yükler artırılmış, yatırımcıların talebi kısa vadeli finansal araçlara yoğunlaşmıştır. Bu gelişmeler repo ve vadeli döviz işlemlerinin hızla büyümesini sağlamıştır. Bankacılık sektöründeki vadeli/vadesiz mevduatın büyük bir bölümü, günlük vadeli ve çok yüksek faizli repoya yönelmiştir (Aktaş, 2006:32-33).

1994-1999 yılları arasını kapsayan süreçte bankacılık sektörünün yapısal sorunları şunlardır:

- Devlet, bankacılık sektöründe azalan güveni artırmak için bankalardaki mevduata ve faize tam garanti vermiştir. Bu durum başta bankacılık sektörü olmak üzere tüm ekonomiye zarar vermiş; bir taraftan haksız rekabete neden olurken, diğer taraftan bankaların riskli alanlara kaymalarına yol açarak, sistemin etkinliğini azaltmış ve sektörde piyasa disiplininin sağlanmasında önemli bir engel oluşturmuştur.
- 1997 Asya, 1998 Rusya ve Arjantin krizleri ile 1999 yılında yaşanan deprem, Türkiye ekonomisinde ciddi daralmaya neden olmuş, bankacılık sektörünü de olumsuz yönde etkilemiş ve sektörde yer alan bankalar yüksek riskli bir ortamda faaliyetlerini sürdürmek zorunda kalmıştır.
- Kamu sermayeli bankaların Hazine'nin finansmanında önemli rol oynaması, bankalarda görev zararlarını önemli ölçüde artırmıştır.
- Devletin finansal sektörden devamlı fon talep etmesi ve özel sermayeli bankaların grup ve ortaklarına verdiği kredilerin artması sonucu, bankalar asıl görevleri olan aracılık faaliyetlerinde etkinliğini kaybetmiştir.
- Mali bünyesi zayıflayan bankalara yönelik önlemlerin alınmasında geç kalınmıştır.
- Bankacılık sektöründe yoğunlaşma sağlanamamıştır (Parasız, 2007:25-26).

Türk Bankacılık Sektörü açısından bu dönemde iki önemli gelişme yaşanmıştır:

- Birinci önemli gelişme: Yasal ve kurumsal düzenlemelerin değişen koşullara ve uluslararası standartlara uyumlaştırılması çerçevesinde, 18 Haziran 1999 tarihinde yürürlüğe giren '4389 Sayılı Bankalar Kanunu'nun çıkarılmasıdır.
- İkinci önemli gelişme ise: 'Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK)'nin kurulmasıdır. BDDK'nın kurulmasından önce düzenleme ve denetleme faaliyetlerinde, Hazine Müsteşarlığı; Bankacılık Kanunu'nun uygulanmasından, bankacılığa ilişkin ikincil düzenlemelerin hazırlanmasından, yerinde denetimlerin gerçekleştirilmesinden ve bankalara yönelik idari ve cezai yaptırımların uygulanmasından sorumlu iken, Merkez Bankası; bankaların uzaktan gözetiminden ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun idare ve temsilinden sorumluydu. Bankacılık sektörünün düzenlenmesi ve denetlenmesi faaliyetlerindeki bu ikili yapının ortadan kaldırılması ve sektöre ilişkin tek bir bağımsız denetleyici ve düzenleyici kurumun kurulması amacıyla 23 Haziran 1999 tarihinde kurulan BDDK, Ağustos 2000'de faaliyetlerine başlamıştır. BDDK'nın temel amacı; bankacılık sektöründe düzenleme ve denetimin etkinliğini artırmak, bağımsız bir karar alma mekanizmasını oluşturmaktır (www.bddk.org.tr, Erişim Tarihi: 10.02.2014).

2.1.6.3. Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri ve Bankacılık

24 Ocak 1980 ve 5 Nisan 1994 Ekonomik İstikrar Kararları'nın başarısının sınırlı kalmasına bağlı olarak, enflasyonu düşürmek ve kamunun mali performansını artırmak amacıyla 1998 yılının ikinci yarısında Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından, 'Yakın İzleme Programı' diye anılan kapsamlı bir enflasyonu düşürme programı başlatılmıştır. Ancak; ortamın politik belirsizliği, 1999 yılındaki deprem ve uluslararası ekonomide yaşanan krizler (Uzakdoğu ve Rusya) istenilen sonuçlara ulaşılmasını engellemiştir (TCMB, 2002:50).

1999 yılı sonunda ekonomide istikrarı sağlamak amacıyla, IMF destekli kapsamlı bir ekonomik programın hazırlanması gündeme gelmiştir. Dezenflasyon programının uygulanmasına başlanmadan önce, IMF tarafından öngörülen ön

koşullar çerçevesinde; sosyal güvenlik reformu, özelleştirme, uluslararası tahkim gibi yapısal reformlar ve bankacılık sektörünün güçlendirilmesine yönelik talepler programda yer almıştır (Aktaş, 2006:33). ‘Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı’, 1999 yılından itibaren IMF uygulamalarının en önemli kısmını oluşturmuş ve bu süreç tamamen IMF’in kontrolünde ve niyet mektuplarıyla yürütülmüştür (Esen, 2005:10).

Finansal liberalizasyon sürecinde kamu kesimi, özellikle bütçe açıklarının artması sonucunda hem mali, hem de parasal disiplinini kaybetmiş, çok yüksek faiz oranları ile karşı karşıya kalmıştır. Enflasyon ve faiz oranlarının yüksek düzeyde devam etmesi, yabancıların yüksek faiz ve TL-döviz kuru arasındaki değişim oranlarını kullanarak yüksek karlar elde etmelerini sağlamıştır. Ekonomideki kamu finansman dengesinin bozulması ve reel faizlerin yüksek seviyesini koruması; borç stokunu yükseltmiş, enflasyonu hızlandırmış, ekonomideki daralmayı sürdürmüştür. Olumsuzluklar, 2000 yılında orta vadeli kapsamlı yeni bir istikrar programının uygulanması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır (Mangır, 2001:467-468).

İstikrar programı kapsamında yer alan IMF’in niyet mektupları, ekonominin 2000’li yılların başındaki birikim ve büyüme stratejisini gösterir. Enflasyonu düşürme programının ana hedefleri üç temel başlık altında şunlardır:

- Maliye Politikası: Programın enflasyon hedeflerine paralel olarak kamu kesimi dengesinin amacı, 2000-2002 yılları arasındaki fiyat enflasyonunu kademeli olarak azaltmaktır.
- Para ve Döviz Kuru Politikası: Sabit döviz kuru sistemi benimsenmiştir. Temel amaç; para ve döviz kuru gelişmelerinin önceden tahmin edilebilir olmasıyla, yerli ve yabancılar için finansal yatırımların getirisi üzerindeki belirsizliği azaltmaktır.
- Yapısal Nitelikli Düzenlemeler: Maliye politikası hedeflerini desteklemek için özelleştirme uygulamalarına ek olarak tarımsal destekleme, sosyal güvenlik, kamu maliyesi, bankacılık sisteminde denetim ve gözetim konularını içeren bir dizi yapılandırmayı gerçekleştirmektir (Yeldan, 2009:4).

2000 yılı başında uygulamaya konulan enflasyonu düşürme programı kapsamında özetle; sıkı bir maliye politikasının uygulanması, yapısal reformların hayata geçirilmesi, enflasyonist beklentileri aşağıya çekmek için döviz kurlarının hedeflenen enflasyona göre belirlenerek önceden açıklanması, para politikası likidite genişlemesinin yabancı kaynak girişine bağlanması amaçlanmıştır.

Enflasyonu düşürme programıyla, makro düzeydeki gelişmeler ilk aşamalarda teorik beklentilerin doğrultusunda gerçekleşmiştir. Ancak; uygulamadaki gecikmeye bağlı olarak programın başarısız olması aşağıda belirtilen sorunları yaratarak, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin yaşanmasına neden olmuştur:

- Enflasyonun öngörülen hızda düşmemesi, TL'nin beklenenin üzerinde reel değer kazanmasına neden olmuştur.
- İç talep artışı, enerji fiyatlarındaki yükselişler ve euro-dolar paritesindeki gelişmeler sonucunda, cari işlemler açığı öngörülen düzeyin üzerine çıkmıştır.
- Dış kaynak girişi azalmıştır (Ulusal Ekonomik Program, 2001: 2).
- Kur ve enflasyonun önceden belirlenmiş olması, spekülasyon hareketlere açık bir bankacılık sistemine ve Merkez Bankası'nın pasif kalmasına neden olmuştur (Mangır, 2001:468).
- Yabancı para bazında reel faizlerin yüksek kalmasıyla birlikte, sermaye girişleri artmıştır. Reel kur değerlenme eğilimine girmiş, ithalatın hızla artması sonucu dış açık önemli boyutlarda büyümüştür.
- Sıkı maliye politikasıyla alınan yapısal önlemler sağlanamayınca, programın kredibilitesinde azalma ve iç borçlanma faizlerinde yükselme başlamıştır. Bu gelişmeler, aktiflerinin önemli bir bölümü devlet iç borçlanma senetlerinden oluşan bankaların likidite talebini olağanüstü miktarda arttırmış, sistemdeki likidite sıkışıklığını önemli boyutlara taşımıştır.
- Özel bankaların bir bölümünde bilançoların kırılganlığı daha da belirginleşmiş, Merkez Bankası'nın programdaki limitleri aşarak piyasaya fon

sunması sonucunda sağlanan likidite, yabancı yatırımcılar ile birlikte yerleşiklerin dövize yönelik talebi artırmış, resmi rezervlerde ciddi boyutta bir azalmaya neden olmuştur.

- Bankaların açık pozisyonlarını kapatmaya çalışmaları, borçlanma düzeylerini artırmıştır (Ateş, 2007: 43-44).
- Bankaların aktif yapısında belirgin değişimler gözlenmiş, aktifler içerisindeki kredilerin payındaki önemli artışa karşın, menkul kıymet portföyünün payı azalmıştır. Bilanço yapısındaki bu değişimler; bankaların likidite, faiz ve kur risklerine karşı duyarlılığını artırmıştır (Parasız, 2007: 26).
- Yaşanan olumsuz gelişmeler; iç ve dış piyasalardaki endişeleri artırmış, ekonomik programa olan güveni sarsmış, finans kesimindeki bunalım piyasalara yansımış, reel kesimde büyük bir talep daralması yaşanmıştır (Ateş, 2007: 43-44).

2000 yılında bankacılık kesiminin likidite, faiz ve kur risklerine karşı duyarlılığının arttığı bir dönemde Kasım 2000 krizi patlak vermiştir. En önemli nedeni likidite yetersizliğine karşı artan olağanüstü talep olan kriz; faiz oranlarının önemli ölçüde yükselmesine bağlı olarak, bankaların bozuk olan mali yapılarının daha da bozulmasına neden olmuştur. Kasım 2000 krizi sonrası alınan önlemlerle, mali piyasalardaki dalgalanmalar kısmen giderilmiş; ancak sistem kendisini toparlamaya fırsat bulamadan siyasi gerginliğin de etkisiyle Şubat 2001’de yeni bir kriz meydana gelmiştir. Krizin en önemli sonucu; riskin, sistemik bir hale dönüşmüş olmasıdır.

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri; finansal sistemin kırılmasını daha fazla artırmış, banka bilançolarındaki bozulmaların daha belirgin bir hal almasına neden olmuştur. Yaşanan krizler, bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması gerekliliğini tekrar ve ciddi bir şekilde gündeme getirmiştir.

Krizlere bağlı olarak Türk Bankacılık Sektörü’nün artan sorunları ve sistemi yeniden yapılandırma gerekliliğinin nedenleri şunlardır:

- Yetersiz özkaynak yapısı, bankacılık sisteminin en önemli sorunlarından birisi haline gelmiştir (Aktaş, 2006: 28).
- Banka bilançolarının yeni risklere bağlı olarak açık pozisyonlarının artması üzerine, bankaların finansal yapılarındaki kırılganlığı artmıştır (Mangır, 2001: 468).
- Çok kısa vadeli kaynak yapısı nedeniyle likidite ve faiz riski artmış, sonuçta sistemde yer alan bankalar vade uyumsuzluğuyla karşı karşıya kalmışlardır.
- Faiz oranlarının yüksekliği; bir yandan bankalardaki kaynak maliyetini artırmış, diğer yandan bankaların menkul değerlerinde önemli kayıplara neden olmuştur.
- Yüksek faiz oranları, bankaların kısa vadeli kaynak ihtiyaçlarını daha maliyetli olarak elde etmelerine yol açmıştır.
- Aktif kalitesindeki bozulma ciddi boyutlara ulaşmıştır.
- Kredi portföyünde, karşılık ayrılmayan sorunlu kredilerin oranlarında önemli artış gerçekleşmiştir.
- Küçük ölçekli ve parçalı bankacılık yapısı nedeniyle, etkinliğin azalmasına bağlı olarak karlılık miktarlarında düşüşler yaşanmıştır.
- İç denetim ve düzenleme konularındaki yetersizlikler anlaşılmıştır (Parasız, 2007: 28).
- Bankacılık sektöründe büyük bir çöküşün yaşanmasını önlemek amacıyla; 22 Şubat 2001 tarihinde, TL'nin yabancı para birimleri karşısındaki değeri dalgalanmaya bırakılmış ve dalgalı döviz kuru uygulamasına geçilmiştir. Ancak bu uygulama, özellikle özel sermayeli bankaların kur riski nedeniyle zarar etmelerine neden olmuştur. (Ateş, 2007: 45).

Türkiye ekonomisi, 1980 sonrası dönemde finansal liberalizasyon sonucu uluslararası piyasalara açılarak dünya ekonomisi ile bütünleşme sürecine girmiştir. Mal ve hizmet piyasalarında başlayan serbestleşme süreci, daha sonra sermaye piyasalarının dışa açılmasına neden olmuştur. Sermaye piyasalarının dışa açılma

sürecinde; finansal kesim, özellikle bankacılık sektörü önemli bir yere sahiptir (Köne, 2003: 238).

Serbestleşme ve dışa açılma döneminde bankacılık sektörüne, 11'i kamu ve özel sermayeli; 18'i yabancı sermayeli olmak üzere toplam 29 banka yeni girişi olmuştur. Sektördeki yabancı sermayeli bankaların ağırlığı %62, kamu ve özel sermayeli bankaların ağırlığı ise %32 oranında artmıştır.

Tablo 2.6: Serbestleşme ve Dışa Açılma Dönemi'nde Kurulan ve Günümüzde Faaliyetine Devam Eden Bankalar

Kuruluş Unvanı	Tarihi	Günümüzdeki Unvanı
Citibank N.A.	1981	Citibank N.A.
Bank Mellat	1982	Bank Mellat
Türk Bankası Limited	1982	Turkish Bank A.Ş.
Habip Bank Limited	1983	Habip Bank Limited
The First National Bank of Boston	1984	ING Bank A.Ş.
Manufacturers Hanover Trust Company	1984	Millennium Bank A.Ş.
The Chase Manhattan Bank N.A.	1984	JPMorgan Chase Bank N.A.
Standard Chartered Bank	1985	WestLB AG
Adabank A.Ş.	1985	Adabank A.Ş.
Tekstil Bankası A.Ş.	1986	Tekstil Bankası A.Ş.
Bank of Bahrain and Kuwait B.S.C.	1986	Turkland Bank A.Ş.
Finans Bank A.Ş.	1987	Finans Bank A.Ş.
Devlet Yatırım Bankası A.Ş.	1987	Türk Eximbank
Yatırım Bank A.Ş.	1987	Taib Yatırım Bank A.Ş.
Türk Merchant Bank A.Ş.	1988	Deutsche Bank A.Ş.
Societe Generale Societe Anonyme	1989	Société Générale (SA)
Midland Bank A.Ş.	1990	HSBC Bank A.Ş.
Avrupa Türk Yatırım Bankası A.Ş.	1990	Calyon Yatırım Bankası Türk A.Ş.
Bank Ekspres A.Ş.	1992	Eurobank Tekfen A.Ş.
Alternatif Bank A.Ş.	1992	Alternatif Bank A.Ş.
Tat Yatırım Bankası A.Ş.	1995	Merrill Lynch Yatırım Bank A.Ş.
İMKB Takas ve Saklama Bankası A.Ş.	1995	İMKB Takas ve Saklama Bankası A.Ş.
Anadolubank A.Ş.	1996	Anadolubank A.Ş.
Denizbank A.Ş.	1997	Denizbank A.Ş.
Diler Yatırım Bankası A.Ş.	1998	Diler Yatırım Bankası A.Ş.
GSD Yatırım Bankası A.Ş.	1998	GSD Yatırım Bankası A.Ş.
Çalık Yatırım Bankası A.Ş.	1999	Aktif Yatırım Bankası A.Ş.
Nurol Yatırım Bankası A.Ş.	1999	Nurol Yatırım Bankası A.Ş.
Toprak Yatırım Bankası A.Ş.	1999	Bank Pozitif Kredi ve Kalkınma Bnk.

Kaynak: www.tbb.org.tr, Erişim Tarihi: 10.02.2014

2.1.7.Yeniden Yapılandırma Dönemi (2002-....)

Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinin, kamu sektöründen başlayarak mali sektöre yayılan ve sonucunda reel sektör üzerinde büyük sıkıntılar doğuran etkileri olmuştur. Temel amacı; yaşanan krizlerin etkilerinin giderilmesi ve ekonomide istikrarın tekrar sağlanması olan ‘Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı’, Mayıs 2001’de uygulanmaya başlanmıştır.

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı’nın amaçları (Erdönmez, 2003:38-39):

- Dalgalı kur sistemi içerisinde, enflasyonla mücadelenin kararlı biçimde sürdürülmesi,
- Bankacılık sektörü ile reel sektör arasında sağlıklı ilişkiler kurulması amacıyla, kamu sermayeli ve TMSF bünyesindeki bankalar başta olmak üzere, bankacılık sisteminin hızlı ve kapsamlı bir şekilde yeniden yapılandırılması,
- Kamu finansman dengesinin güçlendirilmesi,
- Enflasyon hedefleri ile uyumlu gelirler politikasının oluşturulması,
- Tüm bunların etkin, esnek ve şeffaf bir ortamda gerçekleştirilmesini sağlayacak yapısal unsurların yasal altyapısının oluşturulması şeklinde belirlenmiştir.

‘Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı’ sonrasında, mali sektöre yönelik düzenlemeler hızla hayata geçirilmiştir. Bu amaçla etkin, uluslararası ölçekte rekabet edebilir ve sağlıklı bir bankacılık sistemine geçişi sağlamak amacıyla BDDK tarafından 2001 yılının Mayıs ayında hazırlanan, ‘Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı (BSYYP)’ kamuoyuna duyurulmuş ve uygulanmaya başlanmıştır (Aktaş, 2006: 62).

Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı’nın temel amaçları:

- Kamu sermayeli bankaları mali ve operasyonel açıdan yeniden güçlendirmek,

- TMSF bünyesindeki bankaların sorunlarını en kısa sürede çözümlmek,
- Krizlerden olumsuz yönde etkilenen özel sermayeli bankaları sağlıklı bir yapıya kavuşturmak,
- Bankacılık sektöründe gözetim ve denetimin etkinliğini artırarak sektörü daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturmak amacıyla, yasal ve kurumsal düzenlemeleri gerçekleştirmek olarak sıralanabilir.

Yeniden Yapılandırma Dönemi'nin çalışmanın ana konusu olması nedeniyle, BSYYP kapsamında gerçekleştirilen düzenlemeler ana başlık halinde verilmiştir.

2.1.8. Seçilmiş Göstergelerde Sektörün Görünümü

2.1.8.1. Büyüme

Türkiye ekonomisinde 2002 yılından sonra yaşanan istikrarlı ve yüksek hızda büyümenin ardından 2008 yılında ekonomik faaliyet hızla bir yavaşlama göstermiştir. 2001 yılının son çeyreğinde başlayan ve sürekli büyüyen reel gayri safi yurtiçi hasıla, son çeyrekte yüksek bir hızda daralmıştır.

Tablo 2.7: Türkiye'deki Bankalarda Yıllık Büyüme

	2008	2009	2010	2011
Bankaların Ortalama Büyüme Oranı (%)	25,9	13	21	21
Ortalamanın Üzerinde Olan Banka Sayısı	17	10	15	18
Ortalamanın Altında Olan Banka Sayısı	11	9	14	11
Bilançosu Küçülen Banka Sayısı	4	13	3	3

Kaynak: www.tbb.org.tr, Erişim Tarihi: 10.02.2014

Tablo 2.7'de mevduat bankalarının bilanço büyüklüğü 2008 yılında ortalama yüzde 25,9 iken 2009 yılında ortalama yüzde 13'lere gerilemiştir. 2009 yılında bilançosu küçülen banka sayısındaki artış ise göze çarpmaktadır.

2.1.8.2. Karlılık

Aşağıdaki Tablo 2.8'de 2008-2011 yılları arasındaki bankaların öz kaynak karlılığı ile ilgili verileri yer almaktadır. Mevduat bankalarının öz kaynak karlılığı

Aralık 2008 itibariyle ortalama yüzde 16,4 olmuştur. 2009 yılında bu oran artış gösterirken bu tarihten itibaren düşmeye başlamıştır. Zarar eden banka sayısı ise 2009 yılında artış göstermiştir. Ortalamayı geçen banka sayısı ise 2008-2010 yılları arasında azalırken 2011 yılında artmıştır.

Tablo 2.8: Öz Kaynak Karlılığı

	2008	2009	2010	2011
Ortalama Öz Kaynak Karlılığı (%)	16,4	19,7	17,8	14,8
Ortalamanın Üzerinde Olan Banka Sayısı	7	6	5	9
Ortalamanın Altında Olan Banka Sayısı	24	24	25	21
Zarar Eden Banka Sayısı	1	2	2	2

Kaynak: www.tbb.org.tr, Erişim Tarihi: 10.02.2014

2.1.8.3. Sermaye Yeterliliği

Tablo 2.9'dan da görüleceği gibi 2008 yılında mevduat bankalarının sermaye yeterliliği ortalama yüzde 16,5 olarak gerçekleşirken bu oran 2009 yılında arttıktan sonra tekrar düşüş göstermiştir. Bu ortalamayı geçemeyen banka sayısının en fazla 2009 yılında olduğu görülmektedir.

Tablo 2.9: Bankaların Sermaye Yeterliliği

	2008	2009	2010	2011
Ortalama Sermaye Yeterliliği (%)	16,5	19,3	17,1	15,5
Ortalamanın Üzerinde Olan Banka Sayısı	21	17	18	23
Ortalamanın Altında Olan Banka Sayısı	11	15	14	9

Kaynak: www.tbb.org.tr, Erişim Tarihi: 10.02.2014

2.1.8.4. Takipteki Alacaklar

Küresel krizin etkisiyle 2009 yılsonunda en yüksek seviyesine ulaşan takipteki alacaklar, takip eden süreçte sürekli bir düşüş eğilimine girmiş ve Haziran 2011 itibarıyla 18,6 milyar TL'ye gerilemiştir. Sektörün takipteki alacaklar için ayırdığı karşılık oranı %84,4 düzeyindedir. Takipteki alacaklarda gözlenen azalışta tahsilât performansının yanı sıra aktiften silinen ve satılan alacaklar da etkili olmuştur. Haziran 2011 itibarıyla takipteki alacaklar içinde en yüksek pay %37,4 ile

bireysel kredilerdedir. Anılan dönemde kurumsal/ticari kredilerin payı %34,8, KOBİ kredilerinin payı ise %27,8 seviyesindedir. Takipteki alacaklardaki net değişimlerin dağılımına bakıldığında, özellikle 2010 yılının son çeyreğinden itibaren tüm kredi türlerinde azalışlar olduğu görülmektedir. 2011yılının ilk yarısında takipteki kurumsal/ticari krediler %2,8, KOBİ kredileri %11,9, tüketici kredileri %11 ve kredi kartı alacakları %1,4 azalış sergilemiştir (BDDK, 2011:20).

Tablo 2.10: Takipteki Krediler/Toplam Krediler

	2008	2009	2010	2011
Takipteki Krediler/Toplam Krediler (%)	0,7	0,9	0,6	0,5
Ortalamanın Üzerinde Olan Banka Sayısı	18	17	20	18

Kaynak: www.tbb.org.tr, Erişim Tarihi: 10.02.2014

Karşılık sonrası takipteki alacakların toplam kredilere oranının 2009 yılında ortalama yüzde 0,9'a ulaşarak arttığı görülmektedir ve bu oranı geçen banka sayısında ise bir azalış olduğu anlaşılmaktadır.

2.1.8.5. Aktiflerin Yapısı

Tablo 23'te toplam aktifler, Aralık 2008 itibariyle, bir önceki yıla göre yüzde 26 artarak 706 milyar TL'ye (464 milyar dolar) yükselmiş, dolar bazında ise yüzde 4 gerilemiştir. Toplam aktiflerde büyüme mevduat bankaları grubunda, kamu bankalarında yüzde 27, özel sermayeli bankalarda yüzde 26 ve yabancı sermayeli bankalar ise yüzde 24 düzeyinde gerçekleşmiştir. Kalkınma ve yatırım bankalarının bilançolarındaki artış hızı yüzde 21 olmuştur. Toplam aktiflerin TL bazında yıllık büyüme hızı yılın ilk üç çeyreğinde hızlanarak, yüzde 16'dan yüzde 25'e çıkmıştır. Bu gelişmede, enflasyonun yükselmesi, kredi talebinin canlı seyretmesi ve yurtdışından kaynak kullanımının sürmesi etkili olmuştur. Yılın son çeyreğinde ekonomik faaliyetin daralması, TL'nin önemli ölçüde değer kaybetmesi ve yurtdışı kaynak kullanımının sınırlı ve daha pahalı hale gelmesine bağlı olarak toplam aktiflerdeki büyüme hızı duraklamış; toplam aktifler dolar bazında gerilemiştir.

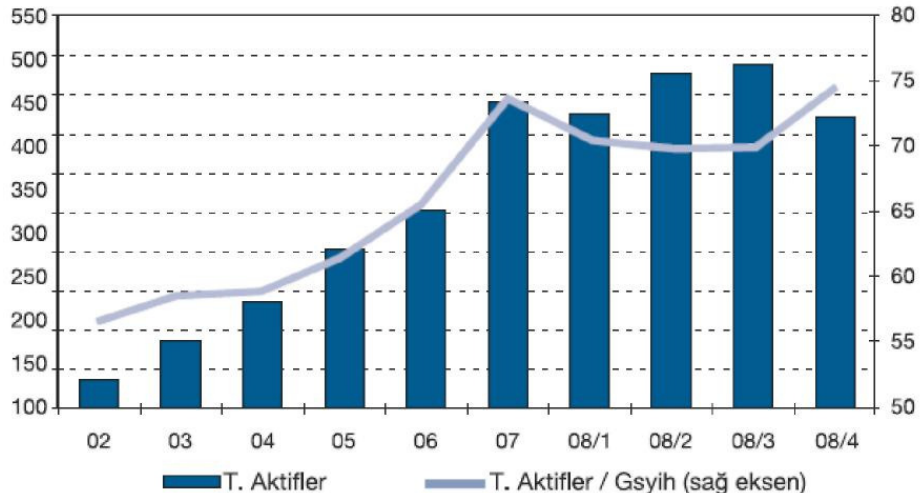
Tablo 2.11: Toplam Aktifler (Aralık 2008)

	Milyon TL	Milyon Dolar	Yüzde Değer (TL)	Yüzde Değer (Dolar)
Mevduat Bankaları	682.937	448.769	26	-4
Kamu Bankaları	207.702	136.484	27	-3
Özel Bankalar	369.603	242.872	26	-4
Fon Bankaları	834	548	-1	-25
Yabancı Bankalar	104.798	68.864	24	-5
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	22.934	15.070	21	-7
Toplam	705.871	463.839	26	-4

Kaynak: TBB [Türkiye Bankalar Birliği] (2009), Türkiye Bankacılık Sistemi “Mart 2009”, <http://www.tbb.org.tr/turkce/bulten/3%20aylik/bankabilgileri/200903/T%C3%BCrkiye%20Bankac%C4%B1l%C4%B1k%20Sistemi-Mart%202009.doc>,

Erişim Tarihi: 22.03.2014, s. 43

Aşağıdaki Grafik 2.1’de 2007 yılı sonunda yüzde 66 olarak gerçekleşen toplam aktiflerin GSYİH’ya oranı 2008 yılı sonunda yüzde 74 olduğu görülmektedir.

Grafik 2.1: Toplam Aktifler ve GSYİH’ya Oranı

Kaynak: TBB [Türkiye Bankalar Birliği] (2009), Türkiye Bankacılık Sistemi “Mart 2009”, <http://www.tbb.org.tr/turkce/bulten/3%20aylik/bankabilgileri/200903/T%C3%BCrkiye%20Bankac%C4%B1l%C4%B1k%20Sistemi-Mart%202009.doc>,

Erişim Tarihi: 22.03.2014, s. 43

Aşağıdaki Tablo 2.12’de görülmektedir ki bankacılık sektörünün aktif toplamı 2011 yılının ilk yarısında %13,9 oranında artarak 1.146 milyar TL seviyesine ulaşmıştır. Söz konusu dönemde, TP aktifler %12,5, YP aktifler ise USD bazında %12 oranında artmıştır. Yılın ilk çeyreğinde %3,9 oranında büyüyen sektör ikinci çeyrekte %9,5 oranında büyümüştür. Bankacılık sektörü, 2011 yılının ilk yarısında temel olarak krediler ve Merkez Bankasından alacaklar kalemlerinden kaynaklanan aktif büyümesini, repo işlemlerinden sağlanan fonlar, mevduat, yurtdışı bankalara borçlar, ihraç edilen menkul kıymetlerdeki artış ve menkul değerler portföyündeki azalma ile fonlamıştır. Bu dönemde mevduat artışı sınırlı düzeyde gerçekleşmiş, sektör aktif büyümesini fonlamak için alternatif kaynaklara başvurmuştur (BDDK, 2011:10).

Tablo 2.12: Seçilmiş Bilanço Kalemleri (2011)

Milyon TL	Haziran 2011	Değişim (Yıllık)		Değişim (Yılsonu)	
		Tutar	%	Tutar	%
LİKİT AKTİFLER	163.416	56.542	52,9	56.333	52,6
<i>TCMB</i>	84.147	50.083	147,0	49.763	144,7
KREDİLER	620.398	165.551	36,4	94.546	18,0
TAKİPTEKİ ALACAKLAR (Bürt)	18.646	-2.348	-11,2	-1.347	-6,7
MENKUL DEĞERLER	279.325	920	0,4	-8.529	-3,0
TOPLAM AKTİFLER	1.146.099	237.483	26,1	139.428	13,9
MEVDUAT	659.406	94.898	16,8	42.369	6,9
REPO	106.084	50.122	89,6	48.583	84,5
YURTDIŞI BORÇLAR (Milyon TL)	161.449	51.678	47,1	36.002	28,7
<i>YURTDIŞI BORÇLAR (Milyon USD)</i>	101.232	31.290	44,7	19.409	23,7
İHRAÇ EDİLEN MENKUL KIYMETLER (Net)	13.695	13.531	8.275,6	10.582	340,0
ÖZKAYNAKLAR	139.068	19.779	16,6	4.523	3,4
<i>Dönem Net Karı/Zararı</i>	10.315	-1.853	-15,2	-	-
TOPLAM PASİFLER	1.146.099	237.483	26,1	139.428	13,9
GAYRİNAKDİ KREDİLER	192.505	44.482	30,1	28.936	17,7
TÜREV ÜRÜNLER	269.271	78.701	41,3	67.439	33,4

Kaynak: BDDK (2011), Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi, Ankara, s. 10

Aşağıdaki Tablo 2.13’de 2007-2008 yıllarında kredilerin ve likit aktiflerin toplam aktifler içindeki payları sırasıyla 2 ve 1 puan artarak yüzde 52 ve yüzde 14’e yükselirken, menkul değerler cüzdanının payı 2 puan azalarak yüzde 29’a düşmüştür (TBB, 2009:44). 2009-2010 yıllarında ise bankacılık sektörünün aktif yapısında 2010 yılında önemli değişiklikler olmuştur. Toplam aktifler içinde kredilerin payı artarken;

takipteki krediler azalmıştır. Çok büyük bölümü Devlet iç borçlanma senetlerinden oluşan menkul kıymetler portföyünün payı azalmıştır. Uluslararası piyasalardan borçlanmanın artması, büyümenin hızlanması, risk algısının düşmesine bağlı olarak bankalar likit varlıklarının payını azaltmıştır. Yıllık bazda, kredilerdeki artış hızı ilk yarıda yüzde 23, yılsonunda ise yüzde 34 olmuştur. Toplam aktifler içinde kredilerin payı 5 puan artarak yüzde 52'ye yükselmiş, menkul değerler cüzdanının ve likit aktiflerin payları ise 3'er puan azalarak, sırasıyla yüzde 30 ve yüzde 10'a gerilemiştir.

Tablo 2.13: Aktiflerin Gelişimi ve Yapısı

	Yüzde Pay 2007	Yüzde Pay 2008	Yüzde Pay 2009	Yüzde Pay 2010
Likit Aktifler	13	14	13	10
Finansal Varlıklar	31	29	33	30
Alım Satım Amaçlı Fv	2	1	1	4
Satılmaya Hazır FV	21	11	18	19
Vad. Kadar elde tut. yatırım	8	17	14	10
Krediler ve Alacaklar	50	52	47	52
Takip Krediler	2	2	3	2
Özel Karşılıklar	2	2	2	2
Duran Aktifler	4	3	3	3
Diğer Aktifler	2	1	2	3
TOPLAM AKTİFLER	100	100	100	100

Kaynak: TBB [Türkiye Bankalar Birliği] (2011), Bankalarımız 2011, Yayın No:284, s. 35

Tablo 2.14'de toplam krediler içinde hane halkına kullanılan kredilerin payındaki artış eğilimi 2008 yılında duraklamıştır. Bireysel krediler içinde, konut kredilerinin payı yüzde 32, kredi kartlarının payı yüzde 30, taşıt kredilerinin payı yüzde 5 ve diğer bireysel kredilerin payı ise yüzde 33 olmuştur (TBB, 2009:44). 2009-2010 yıllarında kredilerin yüzde 72'si TL, yüzde 28'i ise yabancı para kredilerden oluşmuştur. 2010sonu itibarıyla, krediler içinde kurumsal kredilerin payı yüzde 68, hane halkının kullandığı kredilerin payı ise yüzde 32 olmuştur. Hane halkı tarafından kullanılan kredilerin toplam krediler içindeki payı yüzde 32 olmuştur. Bireysel krediler içinde, konut kredilerinin payı yüzde 34, tüketici kredilerinin payı ise yüzde 36, kredi kartlarının payı yüzde 27, otomobil kredilerinin payı ise yüzde 3

olmuştur.

Tablo 2.14: Kredilerin Dağılımı (Milyon TL)

	2010	Yüzde Pay 2002	Yüzde Pay 2007	Yüzde Pay 2008	Yüzde Pay 2009	Yüzde Pay 2010
Kurumsal	381.803	86	66	8	67	68
Hane Halkı	181.780	14	34	33	33	32
Kredi Kartları	49.098	9	10	10	9	9
Tüketici ve Konut	132.682	5	24	23	23	24
Konut	61.660	1	11	10	11	11
Otomobil	6.027	1	2	2	1	1
Tüketici	64.995	3	11	11	11	12
TOPLAM	563.583	100	100	100	100	100

Kaynak: TBB [Türkiye Bankalar Birliği] (2011), Bankalarımız 2011, Yayın No:284, s. 36

2.1.8.6. Pasiflerin Yapısı

Tablo 2.15’de 2007-2008 yıllarında toplam mevduat yüzde 27 oranında büyürken, pasifler içindeki payı yüzde 1 puan artarak yüzde 64 düzeyine yükselmiştir. YP mevduatın TL karşılığı yüzde 30 oranında artarken, dolar karşılığı ise yüzde 1 oranında daralmıştır. YP mevduatın toplam pasifler içindeki payı 1 puan artarak yüzde 23’e yükselmiştir. Buna karşılık, TL mevduat yüzde 25 oranında büyümüş ve toplam pasifler içindeki payı değişmeyerek yüzde 41 düzeyinde kalmıştır. Böylece 453 milyar TL’ye ulaşan toplam mevduatın yüzde 64’ünü TL mevduat, yüzde 36’sini ise YP mevduat oluşturmuştur. TL mevduatın toplam mevduat içindeki oranı kamu bankalarında yüzde 74, özel bankalarda yüzde 59 ve yabancı bankalarda yüzde 58 düzeyindedir. Toplam kaynakların yüzde 18’ini oluşturan mevduat dışı kaynaklar 2008 yılında TL’nin değer kaybetmesinin de etkisiyle yüzde 37 oranında artarak 125 milyar TL’ye ulaşmıştır. Mevduat dışı kaynakların yüzde 62’sini bankalara olan borçlar oluşturmuştur. Yurtdışından sağlanan kredilerin toplam kaynaklar içindeki payı yüzde 11 düzeyindedir. Repo işlemlerinin mevduat dışı kaynaklardaki payı ise 2007 yılına göre 3 puan artarak, yüzde 33’e, toplam kaynaklar içindeki payı ise 1 puan artarak yüzde 6’ya yükselmiştir (TBB, 2009:46). 2010 yılında toplam mevduat yüzde 20 oranında büyüyerek kaynakların yüzde 61’ini oluşturmuştur. YP mevduatın TL karşılığı yüzde

6, dolar karşılığı ise yüzde 2 oranında artmıştır. YP mevduatın toplam pasifler içindeki payı 2 puan azalarak yüzde 18'e gerilemiştir. Buna karşılık, yüzde 27 oranında artan TL mevduatın toplam pasifler içindeki payı 2 puan yükselerek yüzde 43 düzeyinde gerçekleşmiştir. Toplam mevduatın yüzde 70'ini TL mevduat, yüzde 30'unu ise YP mevduat oluşturmuştur. TL mevduatın toplam mevduat içindeki oranı kamu bankalarında yüzde 79, özel bankalarda yüzde 65 ve yabancı bankalarda yüzde 69 düzeyindedir.

Tablo 2.15: Pasiflerin Gelişimi ve Yapısı

	MİLYON TL (2010)	Yüzde Pay 2007	Yüzde Pay 2008	Yüzde Pay 2009	Yüzde Pay 2010
Mevduat	583.947	63	64	61	61
TL	411.381	41	41	41	43
YP	172.566	22	23	20	18
Mevduat Dışı	188.258	16	18	19	20
Özkaynaklar	128.831	13	12	13	13
Ödenmiş Sermaye	44.848	5	5	5	5
Sermaye Yedekleri	70.746	3	2	7	7
Geç. Yıl Kar/Zarar	21.170	-3	-2	2	2
Dönem Kar/Zarar	17.644	3	2	2	2
Diğer Pasifler	63.180	6	6	7	6
TOPLAM	964.216	100	100	100	100

Kaynak: TBB [Türkiye Bankalar Birliği] (2011), Bankalarımız 2011, Yayın No:284, s. 38

Toplam kaynakların yüzde 20'sini oluşturan mevduat dışı kaynaklar 2010 yılında yüzde 23 oranında artarak 188 milyar TL'ye ulaşmıştır. Yurtdışından kullanılan kredilerin payı 1 puan artarak yüzde 12'ye yükselmiştir. Öte yandan repo işlemlerinden sağlanan fonlar yüzde 5 oranında küçülmüş ve toplam kaynakların yüzde 6'sını oluşturmuştur.

2.2 TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN BASEL-I SONRASI ANALİZİ

Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS) bünyesinde oluşturulan Basel Komitesi, 1988 ve 2004 yıllarında yayınladığı Basel-I ve Basel-II standartları ile birçok ülkenin bankacılık sistemini etkilemiştir. 2010 yılında Basel-III'ün yayınlanması ile günümüzde bu etkiler daha çok ülkeye yayılmaktadır. Finansal sistemin en önemli

parçası olan bankacılık sistemine ortak bir standartlar dizisi getiren Basel Uzlaşıları, Türk Bankacılık Sisteminde de yer bulmuştur. 1988 yılında G-10 ülkeleri merkez bankası başkanlarınca kabul edilerek yürürlüğe konulan Basel-I Sermaye Uzlaşısı, bankacılık sisteminin istikrarını güçlendirme amacını taşıdığından dünya çapında 100'den fazla ülke tarafından benimsenmiş, ülkemizde de uygulama alanı bulmuştur.

2004 yılında riske daha duyarlı bir uzlaşısı olan Basel II'nin yayınlanması, daha sağlam bir finansal yapıya sahip olma doğrultusunda yapılan bir başka uluslararası düzenleme olarak kaydedilmiştir. Bu uzlaşısı da Basel-I gibi birçok ülke tarafından kabul edilerek uygulanmakta, bu özelliği dolayısıyla küresel geçerliliğe sahip olmaktadır. Türk Bankacılık Sistemi de Basel-II'ye uyum konusunda önemli bir yol kat etmiştir. Ancak, Basel-II ve Basel-III'ün etkilerini anlayabilmek için Türk Bankacılık Sisteminin Basel-I standartlarını uygulamaya koymasından sonraki süreci analiz etmek gerekmektedir.

2.2.1 Basel-I Kriterleri Öncesi Yürürlükte Olan Düzenlemeler

1988 yılında yayınlanan Basel Sermaye Uzlaşısı Türk Bankacılık Sisteminde uygulamaya konulmadan önce bankaların sermaye yeterlilikleri bankalar kanunlarına bağlı olarak çıkarılan yönetmeliklerle düzenlenmiştir. Söz konusu düzenlemeler 2243, 2999, 7129 ve 3182 sayılı Bankalar Kanunlarına bağlı olarak çıkarılan yönetmeliklerde yer almıştır. 2243 sayılı kanun 1933 yılında yürürlüğe girerken, 2999 sayılı kanun 1936 yılında, 7129 sayılı kanun 1958 yılında ve 3182 sayılı kanun ise 1985 yılında yürürlüğe girmiştir (Kahraman, 2008:55).

Konu edilen bu bankalar kanunları arasında yürürlüğe giriş tarihi en eski olan 2243 sayılı kanun, bankaların mevduat kabul edebilmeleri için sahip olmaları gereken sermaye tutarını, ilk tesis masrafları hariç tutulmak üzere, bankanın faaliyet gösterdiği yerin nüfusu ile ilişkilendirmiştir. Bu kanuna göre, bankalar ödenmiş sermayeleri ile ihtiyat akçeleri toplamının 500 bin TL'nin üzerinde olması durumunda, bu tutarın beş katı kadar tasarruf mevduatı kabul edebilmektedir.

2999 sayılı Bankalar Kanunu da 2243 sayılı kanunda yer alan bankanın sahip olması gereken asgari sermaye tutarı ile faaliyet gösterilen yerin nüfusu arasında

bağlantı kurulması yaklaşımını sürdürmüştür. Bu kanunda yer alan bir diğer husus ise, bankanın üstleneceği kredi riskinin sınırlandırılması için bankanın tek bir müşteriye kullanılabileceği kredi tutarına toplam sermayenin %10'u sınırlaması getirilmesidir. 2243 sayılı kanun, tasarruf mevduatı sahiplerinin mevduatlarının %40'lık bir bölümü için bankaların aktifleri üzerinde imtiyazlı alacaklı olmalarını kabul etmiştir. Böylelikle 1930'lu yıllarda uygulanmakta olan bu bankalar kanunu ile Türk Bankacılık Sisteminde sermaye, mevduat sahiplerini korumada bir araç olarak kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca bankalar kanuni yedek akçeleri dışında, ileride karşılaşılabilecekleri zararı düşünerek, karlarından %5 oranında ek karşılık ayırmakla yükümlü kılınmıştır. Bu kuralla birlikte öngörülen zararlar için karşılık ayrılmaya başlanmıştır (Apak, 2008:56).

7129 sayılı kanunun yürürlüğe girmesiyle bankalar üzerindeki denetimin kapsamı genişletilmiştir. 2243 sayılı kanunda uygulamaya konulmuş olan sermaye ile yerleşim yeri nüfusu arasındaki ilişki bu kanunda da kapsamı genişletilerek benimsenmiştir.

3182 sayılı Bankalar Kanununda banka sermayesi yerine özkaynaklar kavramı kullanılmıştır. Özkaynaklar, özsermaye ve yedek akçelerden oluşmaktadır. Kanun, sermayenin nakit olarak getirilmesini ve nakit karşılığında hisse senedi çıkarılmasını şart koşmaktadır. Yedek akçeler, kanuni yedek akçeler ve muhtemel zararlar karşılığı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. 3182 sayılı kanuna göre her banka kanuni yedek akçeler yanında, karının %5'i oranında muhtemel zararlar karşılığı ayırmakla yükümlüdür. Bu kanun da önceki bankalar kanunları gibi özkaynak ile yerleşim yeri nüfusu arasında bağlantı kurma yaklaşımını sürdürmüştür. Ancak önceki kanunlardan farklı olarak tasarruf mevduatları ile özkaynak arasında bir bağlantı kurulmamıştır. Bunun nedeni ise, banka risklerinin banka aktiflerinden kaynaklandığı düşüncesidir. Bankanın kredi kullandırmasına ilişkin sınırlamalar getirilerek bu durumun önüne geçilmeye çalışılmıştır. Bu kanunla birlikte banka iştirakleri ile banka sermayesi arasında bağ kurulmuştur.

3182 sayılı kanun, bankaların finansal yapıları ve kaynak kullanımı ile ilgili düzenleme ve denetleme yetkisini Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'na vermiştir.

Müsteşarlık, Merkez Bankası'nın ve Türkiye Bankalar Birliği'nin görüşlerini alarak sermaye yeterliliği de dahil olmak üzere, bankacılık ile ilgili gerekli gördüğü konularda düzenleme yapma yetkisine sahip olmuştur.

1988 Basel Sermaye Uzlaşısı uygulamaya konulmadan önce Türk Bankacılık Sistemi yukarıda incelenen bankalar kanunları ile düzenlenmekteydi. Basel-I'in standartlaştırdığı %8 minimum sermaye yeterlilik oranı uygulamasından önce Türk Bankacılık Sistemindeki ticari bankaların özsermaye, aktif toplamı ve riskli aktifleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir. Diğer tabloda ise, aynı yılların özsermaye / toplam aktifler ve özsermaye / riskli aktifler oranları hesaplanarak sermaye yeterlilik oranlarına ulaşılmaktadır. Tablo 2.16'dan da görüleceği üzere 1976'dan 1985'e kadar olan süreçte, hem özsermaye/toplam aktif hem de özsermaye/riskli aktif oranları yükselme göstermiştir.

Tablo 2.16: 1976-1985 Yılları Arası Türk Bankacılık Sistemi Göstergeleri (TL)

Yıllar	Özsermaye	Toplam Aktifler	Riskli Aktifler
1976	8.824	281.553	208.561
1977	11.207	392.162	259.356
1978	13.539	538.718	346.104
1979	19.468	791.930	515.744
1980	29.669	1.314.596	538.707
1981	73.400	2.476.557	1.846.645
1982	162.945	3.667.855	2.715.915
1983	281.788	5.320.375	4.049.446
1984	439.413	8.565.091	6.201.902
1985	636.893	13.525.331	9.458.351

Kaynak: www.tbb.org.tr, Erişim Tarihi: 10.02.2014

Tablo 2.17: Sermaye Yeterlilik Oranları (%)

Yıllar	Özsermaye/Toplam Aktifler	Toplam Aktifler
1976	3.13	4.23
1977	2.86	4.32
1978	2.51	3.33
1979	2.46	3.77
1980	2.26	3.16
1981	2.96	3.97
1982	4.44	6.00
1983	5.30	6.96
1984	5.13	7.09
1985	4.70	6.73

Kaynak: www.tbb.org.tr, Erişim Tarihi: 10.02.2014

2.2.2 Basel-I Kriterleri Çerçevesinde Türk Bankacılık Sisteminde Yapılan Düzenlemeler ve Sermaye Yeterlilik Oranları Analizi

Basel Komitesi'nin 1988 yılında yayınladığı Basel Sermaye Uzlaşısı, uluslararası alanda faaliyet gösteren bankalar için standart bir sermaye yeterlilik oranını benimsemekteydi. Her ne kadar G-10 ülkeleri için tasarlanmış olsa da 100'den fazla ülkenin bu standartları benimseyerek uygulaması ile Basel-I, bankacılık sisteminde önemli bir yer edinmiştir. Türkiye'de de 1988 Basel Sermaye Uzlaşısı'nı benimseme adına yapılan ilk düzenleme 26 Ekim 1989 tarih ve 20324 sayılı resmi gazetede yayınlanan 3182 sayılı Bankalar Kanunu'na ilişkin 6 sayılı tebliğle uygulamaya konulmuştur.

Türk Bankacılık Sistemi Basel-I standartlarını benimsemeden önce de sermaye yeterliliği konusunda düzenlemeler yapmıştır. 1980'li yıllara kadar olan dönemde 2243, 2999, 7129 ve 3182 sayılı Bankalar Kanunları'na bağlı olarak çıkarılan yönetmeliklerle yapılan düzenlemeler bu kapsama girmektedir.

1988 Basel sermaye yeterliliğinin standartlarını Türk Bankacılık Sistemine uygulayan 6 sayılı tebliğ, "bankaların sermaye artırımlarında ve özkaynaklarının mevcut ve potansiyel riskler nedeniyle oluşacak zarara karşı korunmasında uyulacak Sermaye Tabanı/Risk Ağırlıklı Varlıklar, Gayrinakdi Krediler ve Yükümlülükler standart rasyosu ile ilgili tanımları, uygulama yöntemlerini, risk ağırlıklarını ve

asgari orana ilişkin açıklamaları” içermektedir. Yayınlanan bu tebliğin amacı, bankaların sermaye artırımlarının ve özkaynaklarının, üstlendiği riski karşılayabilecek bir seviyede tutulmasını sağlamaktır.

6 sayılı tebliğde Basel-I gereği sermaye, ana sermaye ve katkı sermaye olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Ana sermaye ve katkı sermaye toplamından, sermayeden indirilen kalemler toplamı düşüldükten sonra, sermaye yeterliliği rasyosunun payını oluşturacak olan sermaye tabanına ulaşılmaktadır. Ana sermaye, katkı sermaye ve sermayeden indirilen değerleri oluşturan kalemler aşağıdaki listede verilmektedir:
Ana Sermaye:

- Ödenmiş Sermaye
- Kanuni Yedek Akçeler
- İhtiyari ve Fevkalade Yedek Akçeler
- Muhtemel Zararlar Karşılığı
- Bünyede Bırakılan Bilanço Karı
- Bilanço Zararı

Katkı Sermaye:

- Banka Sabit Kıymet Yeniden Değerleme Fonu (%50’si)
- İştirakler ve Kuruluşlar Sabit Kıymet Yeniden Değerleme Fonu (%50’si)
- Kalkınma ve Yatırım Bankalarının Sermaye Benzeri Kredileri Sermayeden İndirilen Değerler:
- Mali İştirakler
- Özel Maliyet Bedelleri
- İlk Tesis Giderleri
- Peşin Ödenmiş Giderler
- İştiraklerin ve Sabit Kıymetlerin Rayiç Değeri Bilançoda Yer Alan

Değerinden Küçük ise Aradaki Fark Kadar Tutar

Yine Basel-I gereği banka aktifleri, gayrinakdi krediler ve yükümlülükler %0,%20,%50 ve %100 risk ağırlıkları ile hesaplanarak, risk ağırlıklı varlıklar toplamına ulaşılmaktadır. Bu toplam ise sermaye yeterlilik rasyosunun paydasını vermektedir. Tebliğin uygulama takvimine göre bankalar 1989 yılı için %5, 1990 yılı için %6, 1991 yılı için %7 ve 1992 yılı için %8 sermaye yeterliliği rasyolarını sağlamalıdır.

1993 yılında 6 sayılı tebliğde bir değişiklik yapılarak, kalan vadesi 5 yıl ve daha uzun olan sermaye benzeri kredilerin, katkı sermayeye dahil edilmesine karar verilmiştir. 9 Şubat 1995'te ise 12 sayılı tebliğ yayınlanarak, 6 sayılı tebliğ yürürlükten kaldırılmıştır. Yeni sermaye yeterliliği tebliği ana sermaye, katkı sermaye ve sermayeden indirilen değerler başlıklarında bazı değişiklikler getirmiştir. Aşağıdaki tabloda iki tebliğ karşılaştırılarak, yenilikler ve farklılıklar incelenmektedir.

Tablo 2.18: 6 ve 12 Sayılı Tebliğlerin Karşılaştırılması

6 Sayılı Tebliğde Getirilen Düzenleme	12 Sayı Tebliğ ile Yapılan Değişiklik ve Eklmeler
Ana Sermaye: <ul style="list-style-type: none">• Bünyede bırakılan bilanço karı• Bilanço zararı (-)	Ana Sermaye – Değişiklik: <ul style="list-style-type: none">• Üç aylık hesap özetindeki dönem karı ve geçmiş yıllar karı toplamı• Üç aylık hesap özetindeki dönem zararı ile geçmiş yılların zarar toplamı (-)
Katkı Sermaye: <ul style="list-style-type: none">• Banka sabit kıymetler, iştirakler ve kuruluşlar sabit kıymetler yeniden değerlendirme fonları, %50'si oranında dikkate alınır.	Katkı Sermaye – Değişiklik <ul style="list-style-type: none">• Banka sabit kıymet yeniden değerlendirme fonu %100 oranında; iştirakler ve kuruluşlar %75 oranında dikkate alınır. Katkı Sermaye –Yeni: <ul style="list-style-type: none">• Krediler serbest karşılığı – SYR'nin paydasının %2'sini aşan kısmı dikkate alınmaz.
Sermayeden İndirilen Değerler: <ul style="list-style-type: none">• Mali İştirakler Bankalar, sigorta şirketleri ve finansal kiralama şirketleri	Sermayeden İndirilen Değerler – Ekleme: <ul style="list-style-type: none">• Mali İştirakler: Özel finans kurumları, sermaye piyasası aracı kurumları, finansman factoring ve yatırım danışmanlığı şirketleri, risk sermayesi kuruluşları, yatırım ve genel finans ortaklıkları ve finansal şirketlerde olan iştirakler de kapsandı Sermayeden İndirilen Değerler – Yeni <ul style="list-style-type: none">• Türkiye'de faaliyet gösteren diğer firmalara verilen sermaye benzeri krediler• Kamu ve tüzel kişiler hariç banka sermayesinin %10'ndan fazlasına sahip ortaklarına kullandırılan krediler.

Kaynak: DEĞİRMENCİ, Nihal (2003), “Sermaye Yeterliliği Konusundaki Basel Standartları ve Seçilmiş Bazı Ülkelerdeki Uygulamaların Değerlendirilmesi”, TCMB Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara, s. 94

12 sayılı tebliğde, sermaye yeterliliği rasyosu dışında iki yeni rasyo dikkat çekmektedir. Bunlar “katkı sermayenin ana sermayeye oranı” ve “alınan sermaye benzeri kredilerin ana sermayeye oranı”dır. Bu iki oran ile bankanın toplam sermayesinin bileşenlerinin daha iyi analiz edilebilmesi hedeflenmektedir.

12 sayılı tebliği yürürlükten kaldıran ise 30 Haziran 1998 tarihli 23388 sayılı resmi gazetede yayınlanan tebliğ olmuştur. Tebliğ, bankaların hem konsolide, hem de konsolide olmayan bazda minimum %8 sermaye yeterliliğine sahip olmaları yükümlülüğünü getirmektedir. Bu tebliğde, sermaye yeterliliği rasyosunun hesaplanmasında kullanılacak sermaye bileşenlerinde ve sermayeden indirilecek değerler kalemlerinde bazı değişiklikler yapılmıştır. Tebliğe göre ana sermayeyi; ödenmiş sermaye, kanuni yedek akçeler, ihtiyari ve fevkalade yedek akçeler, muhtemel zararlar karşılığı ve bankaların üç aylık hesap özetlerinde yer alan vergi provizyonundan sonraki dönem karı ve geçmiş yıllar karı oluşturmaktadır. Katkı sermayeyi oluşturan kalemler arasında yapılan değişiklik, daha önce “krediler serbest karşılığı” diye ifade edilen kalemin yerine “tasfiye olacak alacaklar için gerekli kısım düşüldükten sonra kalan genel kredi karşılığı” ifadesinin kullanılmasıyla oluşmuştur. Sermayeden indirilen değerlere ise “şerefiye” ve aktifleştirilmiş giderler” kalemleri eklenmiştir.

1988 Basel standartları, sadece kredi riskini ele aldığından giderek yetersiz kalmış, 1996 yılında Basel Komitesi Basel-I’i piyasa riskini de kapsayacak şekilde genişletmiştir. Bu durum neticesinde, 1998 yılında ülkemizde yayınlanan yeni tebliğde de potansiyel riskler adı altında piyasa riskine yer verilmiştir. Yani bankaların karşılaşılabilecekleri potansiyel riskler arasında kredi riskinin yanı sıra piyasa riski de yer almaktadır. Bankalarda piyasa riskinin unsurlarını faiz oranı riski, hisse senedi pozisyon riski ve kur riski oluşturmaktadır. Kredi riskine ilişkin sermaye yeterliliği bu tebliğ ile düzenlenirken, piyasa riskine ilişkin düzenlemenin Hazine Müsteşarlığı tarafından yapılacağı da bu tebliğde belirtilmiştir.

Tebliğe göre bankalar, konsolide ve konsolide olmayan bazda sermaye yeterlilik rasyolarını hesaplamak durumundadırlar. Bankalar, bu rasyonun hesaplanmasına ilişkin tablolarını her üç ayda bir Hazine Müsteşarlığı’na ve Merkez Bankası’na göndermektedirler. Hesaplanan standart rasyo %8’in altında ise, 6 aylık süre içerisinde sermaye tabanının eksik kısmının tamamlanması gerekmektedir (Filiz, 2006:93). 29 Ağustos 1998 tarihinde yeni bir tebliğ daha yayınlanmıştır. Görüldüğü gibi Türk Bankacılık Sistemi, 1992 yılında Basel-I standartlarına uyum sürecini

başlatmış ve minimum %8 sermaye yeterlilik kriterini zorunlu hale getirmiştir. Aşağıdaki tabloda 1992-2000 yılları arasında Türk Bankacılık Sisteminin aktif büyüklükleri toplamı bakımından %75'ini oluşturan kamu ve özel sermayeli bankaların sermaye yeterlilik oranları verilmektedir.

Tablo 2.19: 11 Bankaya Ait Sermaye Yeterlilik Oranları (%)

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Ziraat Bankası	14.6	25.2	13.1	11.7	6.2	14.9	12.4	9.4	14.9
Emlak Bankası	6.4	7.1	5.8	4.3	4.6	2.6	----	6.9	----
Halk Bankası	9.5	7.1	5.8	4.3	4.6	2.6	----	6.9	----
Vakıflar Bankası	8.2	5.5	5.6	8.9	11.0	10.8	11.7	15.2	9.0
İş Bankası	----	----	----	----	16.4	17.0	20.5	23.2	23.2
Yapı Kredi	8.0	8.0	11.3	15.0	12.1	13.2	13.0	14.0	27.0
Pamukbank	8.6	8.8	8.2	8.6	8.7	9.8	9.7	14.1	17.1
Garanti Bankası	18.0	17.2	14.9	15.9	13.2	11.9	18.4	14.6	12.7
Akbank	18.6	16.8	20.5	33.2	39.8	31.8	35.3	30.4	23.8
Demirbank	----	----	11.7	16.2	11.4	11.1	17.5	22.4	6.4
Koçbank	5.8	16.6	21.8	15.2	10.3	12.4	20.2	20.3	9.1

Kaynak: www.tbb.org.tr, Erişim Tarihi: 10.02.2014

Tablodan izlenebileceği gibi Basel-I'e uyum sürecinde Türk Bankacılık Sistemini oluşturan önemli bankalar, genel görünüş itibariyle sermaye yeterlilik oranlarını %8 standardı doğrultusunda oluşturmuş gibi görünmektedir. 2000 Krizinin yaşandığı süreçte özellikle Demirbank ve Koçbank'ın sermaye yeterlilik oranlarındaki önemli düşüşler dikkat çekmektedir. Aşağıdaki tabloda ise bankacılık sisteminin genel görünümünü analiz etmek için sektör ve banka grupları bazında sermaye yeterlilik oranları incelenmektedir.

Tablo 2.20: Sektör ve Banka Grupları Bazında Sermaye Yeterlilik Oranları (%)

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Sektör	9.9	12.1	16.4	17.2	15.1	17.2	17.3	3.4	4.9
Kamu	9.7	11.7	8.1	11.1	11.8	13.8	14.1	13.2	14.4
Özel	11.0	13.3	18.6	19.9	17.2	21.0	20.3	18.8	21.9
TMSF	4.5	4.7	11.8	11.9	9.0	6.6	4.7	-67.5	-65.1
Yabancı	----	----	----	----	----	11.4	18.3	30.6	36.8
KYB	8.6	9.8	5.7	11.0	17.8	19.8	93.0	62.8	50.2

Kaynak: www.tbb.org.tr, Erişim Tarihi: 10.02.2014

Tablodan da görüldüğü gibi kalkınma ve yatırım bankaları hariç tutularak oluşturulan sektörün sermaye yeterlilik oranları 1999 ve 2000 yılları haricinde %8'in üzerinde değerler almıştır. Türk Bankacılık Sistemi Basel-I Sermaye Uzlaşısı'nın %8 minimum sermaye yeterlilik oran kriterini 1992 yılından itibaren sağlamış olmasına rağmen, sektörün ekonomik sermayesi aslında daha düşük değerlerde seyretmiştir. Ele alınan tarihler arasında bankaların aktifleri içinde önemli bir yer tutan Devlet İç Borçlanma Senetleri'nin sermaye yeterlilik rasyosunun hesaplanmasında % 0 risk ağırlığı ile ağırlıklandırılması, sermaye yeterlilik rasyosunun paydasını oluşturan kalemler toplamının düşük kalmasına neden olmaktadır. Tahsili gecikmiş alacaklar için gerekli karşılıkların zamanında ayrılmaması ve donuk kredilerin canlı krediler içinde gösterilmesi, banka karlılıklarının olduklarından yüksek, sermaye tabanlarının da olduğundan büyük değerler almasına neden olmaktadır. Ayrıca bu dönemde bankalar sermaye yeterlilik rasyosunu hesaplarken piyasa riskini dikkate almamaktaydılar. Oysaki piyasa riskinin dikkate alındığı durumda payda büyümekte, sermaye yeterlilik oranı küçülmektedir. İlgili dönemdeki bu eksiklikler sebebiyle bankaların ekonomik sermayeleri yasal sermayelerinin altında kalmıştır. 1999 ve 2000 yılları sütunu incelendiğinde kriz öncesi dönemde sektörün özkaynaklarındaki kötüleşme görülebilmektedir. Kriz öncesi yıllarda TMSF bankalarının negatif sermaye yeterlilik oranları sektör ortalamasını oldukça aşağı çekmiştir.

Türk Bankacılık Sisteminde bankaların sermaye yeterliliklerinin ölçülmesinde sermaye standart rasyosunun yanı sıra 4 oran daha kullanılmaktadır. Bu oranlar aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır:

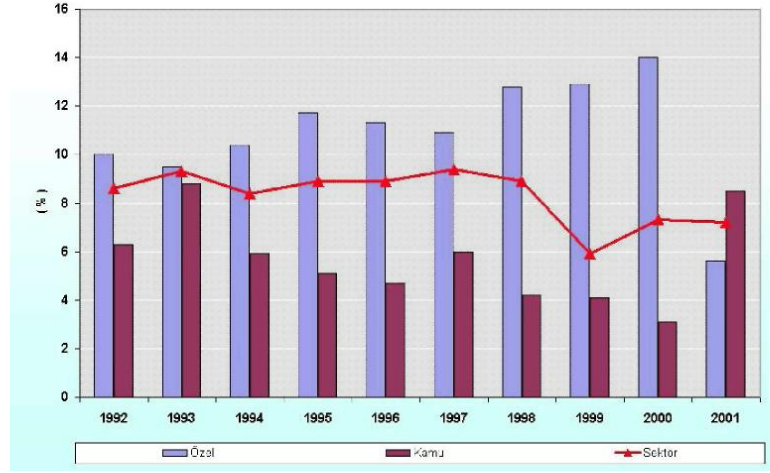
- $(\text{Özkaynak} + \text{Toplam Kar}) / \text{Toplam Aktifler}$
 - $(\text{Özkaynak} + \text{Toplam Kar}) / (\text{Mevduat} + \text{Mevduat Dışı Kaynaklar})$
 - $\text{Net Çalışma Sermayesi} / \text{Toplam Aktifler}$
 - $(\text{Özkaynak} + \text{Toplam Kar}) / (\text{Toplam Aktifler} + \text{Gayrinakdi Krediler})$
- Aşağıdaki tabloda 1992-2000 yılları arasında Türk Bankacılık Sisteminin bu oranlara ilişkin yüzdeleri yer almaktadır.

Tablo 2.21: 1992-2000 Yılları Arasına Ait Rasyolar (%)

Sermaye Rasyoları	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
$(\text{Özkaynak} + \text{T.Kar}) / \text{T.Aktifler}$	8.6	9.3	8.4	8.9	8.9	9.4	8.9	5.9	7.3
$(\text{Özkaynak} + \text{T.Kar}) / (\text{Mevduat} + \text{Mevduat Dışı Kaynaklar})$	11.3	12.0	10.4	11.3	10.8	11.6	11.0	7.0	8.7
$\text{Net Çalışma Sermayesi} / \text{T.Aktifler}$	0.7	2.2	0.4	1.4	1.6	2.8	1.1	-0.7	-1.2
$(\text{Özkaynak} + \text{T.Kar}) / (\text{T.Aktifler} + \text{Gayrinakdi Krediler})$	6.1	6.2	5.6	5.2	5.0	4.9	4.7	2.9	3.6

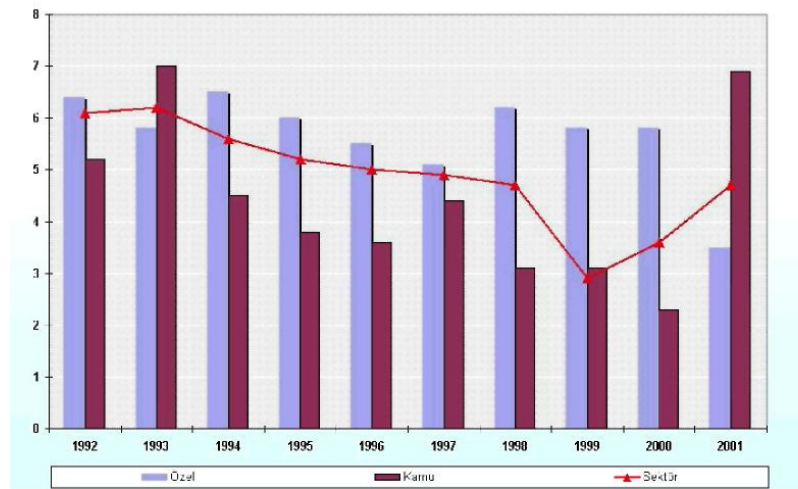
Kaynak: www.bddk.org.tr, Erişim Tarihi: 10.02.2014

Tabloda yer alan rasyolar arasındaki (özkaynak+toplam kar) / toplam aktifler oranının bahsedilen dönem çerçevesindeki gelişimi aşağıdaki grafikten de izlenebilmektedir. Kamu ve özel bankaların bu orana ilişkin verileri derlenerek grafiğe yansıtılmaktadır. Yukarıdaki tabloda yer alan bankacılık sektörü ortalamalarını da Grafik 2.2’de görmek mümkündür. Kamu bankalarıyla karşılaştırıldığında özel bankaların toplam aktifleri içinde özkaynaklarının payı daha yüksek olmuştur. Ancak bu durum 2001 krizinden sonra değişmekte, kamu bankalarının özkaynakları özel bankalara kıyasla daha yüksek olmaktadır. Bunun nedeni ise, kamu bankalarına mali yapılarının güçlendirilmesi için devlet iç borçlanma senetlerinin verilmiş olmasıdır.

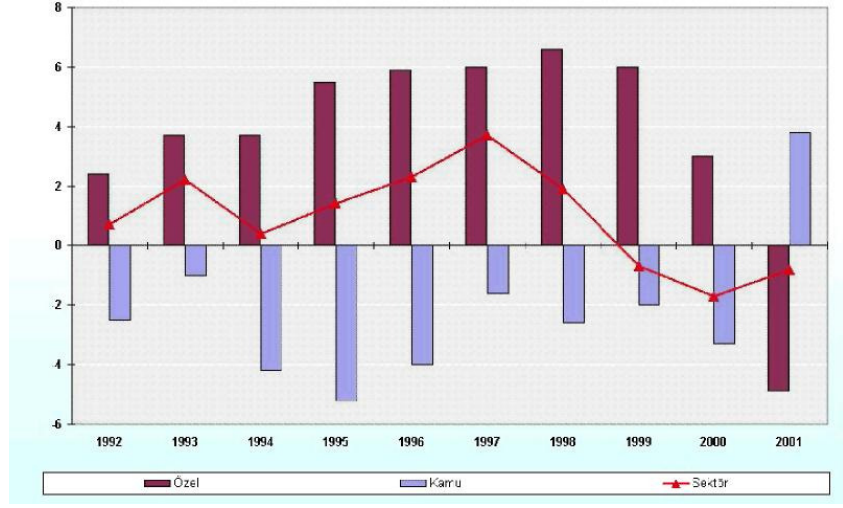

Grafik 2.2: (Özkaynak + Toplam Kar) / Toplam Aktifler Oranının Yıllara Göre Seyri (www.bddk.org.tr, Erişim Tarihi: 10.02.2014)

Grafik 2.3'de (öz kaynak + toplam kar) / (toplam aktifler + gayrinakdi krediler) oranının gelişimi aynı dönem ve bankalar için verilmektedir. Bir önceki rasyodan farklı olarak paydada toplam aktiflere gayrinakdi kredilerin eklenmesi ile kredi riskini hesaplamaya dahil edilmektedir. Bundan dolayı oranlarda bir aşınma ortaya çıkmakta, bu durum hem Tablo 2.21'de hem de Grafik 2.3'de izlenebilmektedir.

Grafik 2.3: (Özkaynak + Toplam Kar) / (Toplam Aktifler + Gayri Nakdi Krediler) Oranının Yıllara Göre Seyri (www.bddk.org.tr, Erişim Tarihi: 10.02.2014)

Grafik 2.4: Net Çalışma Sermayesi / Toplam Aktifler Oranının Yıllara Göre Seyri (www.bddk.org.tr, Erişim Tarihi: 10.02.2014)

Yukarıda yer alan Grafik 2.4'te ise net çalışma sermayesi / toplam aktifler oranının yıllar itibariyle seyri sunulmaktadır. Net çalışma sermayesi kavramı, özkaynak ile kar toplamından bağlı menkul kıymetler hariç duran aktiflerin düşülmesi ile bulunmaktadır. Söz konusu bu oranla bankanın plasmanlarında kullanacağı gerçek kaynaklar toplam aktiflerin yüzde payı olarak ifade edilmektedir. Bu oran, 1992-2001 yılları arasında sadece 2001 yılı hariç kamu bankaları için negatif değerler almıştır. Özel bankalar için 1998'e kadar artış göstermiş ancak, 1999 yılından itibaren aşınarak 2001 yılında negatif değerler almıştır.

Türk Bankacılık Sektörünün özkaynak yapısını ortaya koyan sermaye yeterlilik rasyolarının 1992 yılı itibariyle değerlendirilmesinden elde edilen veriler neticesinde 2000 ve 2001 krizlerinin bankaların özkaynak yapılarını oldukça kötü etkilediği görülmektedir. 1990'lı yıllarda temel bankacılık ilke ve kuralları ile çelişen, özkaynaklar ile uyumlu olmayan risklerin alınması sektörü krize sürüklemiştir. Basel-I standartları göz önüne alındığında yeterli düzeyde görülen sermaye oranlarına rağmen, sermaye yeterliliğinin hesaplanmasında kamu kağıtlarının %0 riskli sayılması nedeniyle bankacılık sisteminin özkaynaklardan bağımsız olarak büyümesi sektörü 1990-2000 döneminin sonunda krizle karşı karşıya

bırakmıştır. Bankacılık sisteminin büyüklüğü, ekonominin büyüme ihtiyacı, uluslararası rekabet koşulları gibi unsurlar dikkate alındığında özkaynakların daha da güçlü olması gerekirken, tam aksine 2000 yılında sektörün serbest özkaynakları negatif değerler almıştır (Kalkan, 2007:64).

2.2.3 BDDK'nın Kurulmasından Sonra Sermaye Yeterliliği Konusunda Yapılan Düzenlemeler

1999 Haziran ayında yürürlüğe konulan 4389 sayılı Bankalar Kanunu ile Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK) oluşturulmuştur. BDDK'nın oluşturulma amacı, bankacılık sektörüne yönelik her türlü düzenlemeyi yapmak, gözetim ve denetim fonksiyonlarını ifade etmektir. BDDK'nın yanı sıra finansal sistemi düzenleyen üç kuruluş daha bulunmaktadır. Bunlar; T.C. Merkez Bankası, Hazine Müsteşarlığı ve Sermaye Piyasası Kurulu'dur.

BDDK, Türk Bankacılık Sisteminde gözetim ve denetim fonksiyonlarını tek bir çatı altında toplayarak bankacılık sisteminde güven ve istikrarı sağlamayı, sistemin dayanıklılığını geliştirmeyi, tasarruf sahiplerinin hal ve menfaatlerini korumayı hedef edinmiştir. 19 Aralık 1999 tarihli 4491 sayılı yasa ile BDDK'nın özerkliği ve yetkileri pekiştirilmiş, 31 Ağustos 2000 tarihinde bankacılık sektörünün gözetim ve denetiminden sorumlu kamu birimlerinin BDDK bünyesinde birleştirilmesi kararının ardından BDDK fiilen çalışmaya başlamıştır (BDDK, 2001:7). BDDK'nın görevleri aşağıda sıralandığı gibidir:

- Kanun ve ilgili diğer mevzuatın, Kanunda gösterilen yetkiler çerçevesinde düzenlemeler de yapmak suretiyle uygulanmasını sağlamak,
- Uygulamayı denetlemek ve sonuçlandırmak,
- Tasarrufların güvence altına alınmasını temin etmek,
- Tasarruf sahiplerinin haklarını ve kuruluşların düzenli ve emin bir şekilde çalışmasını tehlikeye sokabilecek ve ekonomide önemli zararlar doğurabilecek her türlü işlem ve uygulamaları önlemek üzere Kanunda ve

diğer mevzuatla kendisine verilen yetkiler çerçevesinde gerekli gördüğü her türlü tedbiri almak,

- Kredi sisteminin etkin bir şekilde çalışmasını sağlamak üzere gerekli tedbirleri almak ve uygulamak,
- Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunu idare ve temsil etmek,
- Yurt içi ve dışı ekonomik gelişmeleri izlemek, değerlendirmek, bu gelişmeler ile makro ekonomik politikaların bankacılık sektörü ile etkileşimini incelemek ve bu amaçla modeller geliştirmek,
- Talepleri halinde veya gerektiğinde Hazine ve Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlıkları ile Merkez Bankasına para, kredi ve bankacılık politikalarının yürütülmesi ile ilgili konularda mütalaa ve bilgi vermek,
- Kurumun menfaatlerini koruyucu anlaşmazlıkları önleyici hukuki tedbirleri zamanında almak ayrıca, Kuruma ilişkin her türlü uyuşmazlığın adli ve idari merciler ile icra dairelerinde takibi, savunulması ve çözümlenmesi amacıyla gerekli işlemleri yapmak,
- Kanunla verilen diğer görevleri yapmak ve yetkileri kullanmak.

2000 yılında faaliyete başlayan BDDK tarafından yapılan düzenlemeler ile bankacılık mevzuatı uluslararası düzenlemelere, tavsiyelere ve özellikle Avrupa Birliği direktiflerine önemli ölçüde yaklaştırılmıştır. Banka bilançolarında şeffaflığın artırılması, uluslararası muhasebe standartlarına uyum, banka mali bünyelerinin güçlendirilmesinin yanı sıra risk tanımı ve yönetim yapısında da uluslararası uygulamaları dikkate alarak düzenlemeler yapılmıştır (TBB, 2008:45). Kredi sınırları ve standart oranların hesaplanmasında kullanılmak üzere Avrupa Birliği düzenlemelerindeki özkaynak tanımına paralel olarak konsolide özkaynak tanımı yapılmıştır.

Türk Bankacılık Sistemindeki sermaye yeterlilik rasyosu var olan Basel standartlarına tam olarak uygun hale getirilmiştir. Bu hızlı ve tam uyumda 1988 Uzlaşısı'nın kolay uygulanabilir olması ve OECD üyesi olma kriteri etkili olmuştur.

BDDK'nın sermaye yeterliliği konusunda yayınlamış olduğu yönetmelikle, sermaye yeterliliğine ilişkin düzenlemelerin piyasa risklerini kapsayacak şekilde geliştirilmesi sağlanmıştır. Yönetmeliğin piyasa risklerine ilişkin olarak yaptığı sınıflandırma, 1996 yılında kapsamı genişletilen Basel-I ile tam bir paralellik içermektedir. Piyasa riskleri, genel piyasa riskleri ve spesifik riskler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Genel piyasa riski, bankanın pozisyonlarında faiz oranları, hisse senedi fiyatları ve kurlardaki değişiklikler nedeniyle karşılaşılabilecek kayıplar olarak tanımlanırken, spesifik risk getirisi faiz oranı ile ilişkilendirilmiş finansal araçlardan veya hisse senedi pozisyonlarından kaynaklanmaktadır. Piyasa risklerinin ölçümünde bankanın "riske maruz değer" hesaplaması gerekmektedir. Bu hesaplama ise içsel risk ölçüm modelleri veya standart yöntem kullanılarak yapılmaktadır.

Uluslararası finansal piyasaların sürekli gelişip değişmesi ile Basel-I standartları giderek yetersiz kalmış ve yerini Basel Komitesi'nin hazırladığı, 2004 yılında yayınlanan Basel-II'ye bırakmıştır. Türkiye'de de uygulanan Basel-I standartları sadece sermaye yeterliliği düzenlemesini kapsadığından bankacılık krizlerinin önüne geçememiştir. Krizlerin giderek kompleks bir yapıya dönüşmesi ve küreselleşmenin etkisiyle birçok ülkeyi etkisi altına alması ile düzenlemelerin yanı sıra güven ve istikrar ortamının sağlanması oldukça önemli hale gelmiştir. Bankacılık sektöründe istikrarı sağlamak için bankacılık gözetiminde kullanılan uluslararası standartların Türk Bankacılık Sistemine uyarlanması, bankaların risk ölçüm ve yönetim tekniklerinin geliştirilmesi ve iç denetim mekanizmalarının oluşturulması konusunda çalışmalar yürüten BDDK, Basel-I'den sonra Basel-II standartlarının da benimsenmesi için uygun zemini hazırlamıştır.

2.2.4 1990–2000 Dönemi Türk Bankacılık Sisteminde Yaşanan Gelişmeler ve Temel Göstergelerin Analizi

1990- 2000 dönemi küresel ekonomide istikrarsızlıkların arttığı bir dönemdir. Bu dönem içerisinde ABD dışındaki gelişmiş ekonomiler istikrarsız ve düşük hızda bir büyüme hızı performansı arz ederken, gelişmekte olan ekonomiler küresel ölçekte yansımaları olan finansal krizler yaşamışlardır. Bu dönemde gelişmekte olan ekonomilerin küresel sermaye akımlarında artan hareketliliği yönetememekte

oldukları ve makro ekonomik göstergelerinin önemli boyutlarda bozulduğu görülmektedir. Bu nedenle bazı ülkeler 1990 sonrası on yıllık zaman dilimi içerisinde küresel ölçekli krizler yaşamışlardır. Bunlardan bazıları 1991 yılındaki Körfez Krizinde olduğu gibi jeo-politik kaynaklı iken, diğerleri ise 1997 Asya Krizi, 1998 Rusya Krizi ve 2000 Arjantin Krizi gibi finansal ve ekonomik nedenli krizlerdir.

Sermaye hareketlerinin serbestleşmesi ve Türkiye ekonomisinin de bu sürece dahil olması ile 1990 sonrasında Türkiye’de de önemli krizler yaşanmıştır. Finansal liberalizasyon süreci, piyasa ekonomisine geçiş gibi önemli ekonomik gelişmelere sahne olan 1980’li yıllardan sonra 1990’lı yıllara gelindiğinde Türk Bankacılık Sistemi eskisine oranla daha fazla risk faktörüyle karşı karşıya kalmıştır. 1990 ve sonrası dönemde, finansal liberalizasyonun yan etkileri görülmüştür. Bu dönemde bankacılık sisteminin daha riskli bir yapıya dönüşmesiyle birlikte, kısa dönemli ekonomik krizlerle karşı karşıya kalınmıştır. Bu krizler, bankacılık sisteminin mali bünyesinin büyük ölçüde bozulmasına neden olmuştur.

1990 sonrası dönemin temel makro ekonomik özelliklerine baktığımızda, 1990’dan 2001 yılına kadar Türkiye ekonomisi uyguladığı istikrar politikaları bakımından üç dönem halinde incelenmektedir. Birinci dönem 1989-1994 yıllarını kapsamaktadır. Bu dönemin karakteristik özelliklerini yüksek destek fiyatlarının enflasyona neden olması ve TCMB’nin sıklıkla Hazine’den avans alma yoluna gitmesi durumları oluşturmaktadır. 1995-1999 aralığı ise ikinci dönemi oluşturmaktadır. Bu dönemde 1994 krizinin risk primini artırmasıyla borçlanma faizleri oldukça yükselmiş, devalüasyonlar yaşanmıştır. Aradaki farkları kazanca dönüştürmek isteyen sıcak para yatırımcıları Türkiye piyasalarındaki varlıklara yönelmiştir. 2000-2001 döneminde ise, anti enflasyon politikalarının etkileri görülmüş, Türkiye ekonomisi birkaç ay arayla iki önemli krizle karşı karşıya kalmıştır. 2001 yılından sonra dalgalı döviz kuru uygulaması başlamış, kurlar döviz piyasası dinamiklerine bırakılmıştır.

Türkiye ekonomisinin 1990-2001 yılları arası dönemindeki gelişmeler doğrultusunda ortaya çıkan ödemeler bilançosu temel verilerine göre 1990 yılındaki cari açıktan sonra 1991 yılında ortaya çıkan küçük bir fazla dışında, 1992-1993

döneminde cari açıklar büyüyerek 1993 yılında 6.5 milyar dolara yaklaşmıştır. 1994'te yaşanan ekonomik krizden sonra yapılan devalüasyondan dolayı bu yılda yaklaşık 1990 yılındaki açık kadar bir cari fazla (2,631 milyar dolar) ortaya çıkmıştır. 1995-2000 döneminde, 1998 yılı dışında tüm yıllarda cari açık verilmiş, cari açık 2000 yılında 10 milyar dolara yaklaşmıştır. Bahsedilen cari açık kavramından anlaşılması gereken, bir ekonominin kazandığından daha fazla döviz harcaması olduğudur. Bu borçların geri ödenmesi tekrar borç alabilmenin ön koşulu sayıldığından, belirli bir süre devam eden yabancı sermaye kullanımını kaynak transferi dönemi izlemektedir. Türkiye'de 1990 yılından itibaren 2-3 yıl süren cari açıkları bir cari fazla izlemiştir. Cari fazla veren dönemlerin ortak özelliğinin ise bu dönemlerin genellikle yüksek devalüasyonlarla sonuçlanan kriz dönemleri olduğu görülmektedir. 1990'lardan itibaren Türkiye'ye spekülasyon sıcak para hareketlerinin başlamış olduğu bilinmektedir. Bu dönemde yüksek miktarda sıcak para girişine rağmen faiz oranlarının düşmemesi, bu akımların reel yatırımlardan çok spekülasyon yatırımlara yönelmiş olmasından kaynaklanmıştır.

Türkiye ekonomisinin karşılaştığı dış etkilerden kaynaklanan ilk kriz, 1991 yılındaki Körfez Krizi olmuştur (Erdoğan, 2002). Kriz petrol fiyatlarını ve enflasyonu yükseltirken, diğer birçok sektör gibi bankacılık sektörünü de olumsuz yönde etkilemiştir. Birleşmiş Milletler'in Irak'a müdahale etmesiyle Türkiye'deki mali kriz doruğa ulaşmış, askeri müdahaleyle beraber mali sektör likidite krizine girmiştir. Likidite krizi sonrasında, bankalardan büyük miktarlarda hem döviz hem de TL mevduatları çekilmeye başlanmıştır (Kalkan, 2007:62). Bu kriz bankacılık sistemi üzerinde baskı oluşturmuş, özellikle döviz tevdiat hesaplarında büyük azalmalara sebep olmuştur. Halkın döviz talebini karşılayabilmek için, TCMB büyük miktarlarda döviz Türkiye'ye getirmek zorunda kalmıştır.

Türkiye ekonomisi için 1990 yılının başlarından itibaren fiilen tamamlanan finansal liberalizasyonun ilk etkisi 1994 Krizi olmuştur. 1994 krizinin diğer her finansal kriz gibi arkasında yatan bir takım nedenleri bulunmaktadır. 1989 yılında getirilen finansal serbestlik neticesinde Türkiye'ye kısa vadeli yabancı sermaye girişleri artmıştır. Türkiye'de banka ve şirketlerin yurt dışında yabancı para

üzerinden borçlanmaları da çok cazip hale geldiğinden, kısa vadeli dış borç giderek artmış, banka ve şirketler döviz üzerinden pozisyonlarını açarak risklerini artırmıştır. Kısa vadeli yabancı sermaye yani ülkeye sıcak para girişi sürdükçe, kurlar kendiliğinden dengeye yönelememiştir. Yükselen kamu açıklarına bağlı olarak artan iç faiz oranları sıcak para girişini hızlandırmış ve TL'nin reel olarak aşırı değer kazanmasına yol açmıştır. Bu gelişmelerle doğrudan ilgili olan dış ticaret ise olumsuz yönde etkilenmiştir. Döviz ucuzlayıp TL değerlendiğinden ihracat azalmış, ithalat artmış, dış ticaret açığı önemli bir boyuta ulaşmıştır. 1993 yılında dış ticaret açığı en yüksek seviyesine ulaşmış, yıl sonunda finansal piyasalarda istikrarsızlığın artması ve döviz kurlarındaki aşırı dalgalanmalar ekonomide geleceğe ilişkin kötümser beklentileri artırırken, belirsizlik ortamını da beraberinde getirmiştir (Kalkan, 2007:62).

Hızla bozulan iç ve dış dengeler 1994 yılı başında para, sermaye ve döviz piyasalarında ciddi bir krize yol açmıştır. Bu krizin derinleşerek yayılmasında bankaların açık pozisyonlarının 5 milyar dolara ulaşması ve bankaların kambiyo zararlarını sınırlandırmak için döviz alımlarını artırmaları etkili olmuştur (Tokgöz, 2007:259). Bu dönemde likidite sıkışıklığı ile zorlanan bankacılık sistemi, açık pozisyonlarının getirdiği yük ile birlikte faizlerin de önemli ölçüde yükselmesi sonucu ağır kaynak maliyeti ile karşı karşıya kalmıştır (Ayaydın, 1994:4).

1994 yılındaki krizin temel nedenleri, 1990 yılından itibaren kamu açıklarının hızla artması neticesinde Kamu Kesimi Borçlanma Gereği'nin çok yüksek düzeyde seyretmesi, böylelikle hükümet mali dengesinin bozulması, enflasyonun önlemeyen yükselişi, sıcak para olarak kısa vadeli borçların toplam borç ve mevcut döviz rezervleri içindeki payının oldukça yüksek olmasıdır. Kamu açığındaki büyümeye rağmen genişletici politika uygulanması, bankacılık sistemini de büyük ölçüde etkilemiştir. Bu dönemde bankacılık sistemi, yatırım amaçlı kredi vermek yerine iç ve dış faiz farklarından yararlanarak ve Hazinesin borç senetlerini alıp satarak gelir elde etmeye başlamıştır (Sadıklar, 2001:35). Bankacılık sektörünün 1994 krizinden ciddi boyutta etkilenmesinin temel nedeni, 1989-1993 döneminde izlenen düşük döviz kuru ve yüksek faiz politikalarının sona ermesi ile kar oranlarının düşmesidir

(Kalkan, 2007:63). 1994 krizi devletin bankacılık sektörüne müdahalesini zorunlu hale getirmiştir. Tasarruf sahipleri arasında bankacılık sektörüne olan güven azalmış ve sektörde istikrar ortamı bozulmuştur.

Finansal liberalizasyon kapsamında 1994'te ilk büyük ekonomik kriz tecrübesini yaşayan Türkiye'de, krizden kurtulmak için 5 Nisan 1994 tarihinde ekonomideki olumsuz gidişi durdurmak amacıyla bir istikrar önlem paketi yürürlüğe konulmuştur. Bu paketin en önemli amacı; bir yandan kamu harcamalarının disiplin altına alınarak kısılması, diğer yandan da kamu kesimi gelirlerini artırmak suretiyle kamu kesimi açıklarının azaltılması olmuştur (Altunbaş ve Sarısu, 1996:5). Bu kararların uzantısı olarak döviz borcu yüksek olan Marmara Bank, TYT Bank ve IMPEX Bank'ın faaliyetleri durdurulmuştur. Alınan tedbirlerden bazıları aşağıda sıralanmıştır (Parasız, 2005:107):

- Bankaların TL ve özellikle açık pozisyondan dolayı taşıdıkları kur riskinin azaltılması,
- Döviz yükümlülüklerinin kanuni karşılığa tabi tutulması,
- Repo ve ters repo ile ilgili düzenlemelere gidilmesi,
- Bankaların kuruluş, faaliyet, özkaynakları ve denetime ilişkin yeni esaslar belirlenmesi,
- Kısa vadeli avans kullanımının belli kriterlere bağlanması.

5 Mayıs 1994 tarihinde mevduatlar devlet tarafından garanti altına alınmıştır. Tasarruf mevduatına %100 garanti uygulaması, mevduat sahipleri üzerinde olumlu etki yaparak, krizin dondurulmasına katkı sağlamış ancak ilerleyen yıllarda bankacılık sisteminin yapısal bozukluğunun devam etmesinin önüne geçememiştir.

1994 yılının ikinci yarısından itibaren mali sistemde bir istikrar söz konusu olmuştur. Piyasaların istikrara kavuşmasında etken olan faktörler olarak; kamu açıklarının finansmanında Merkez Bankası kaynaklarına başvurulmasının sınırlanması, bütçe açığının küçültülmesi, kamu finansman ihtiyacının yüksek reel

faizlerle iç piyasadan karşılanması ve iç talepte kaydedilen azalmaya bağlı olarak ekonomik faaliyet hacmindeki daralma gösterilebilir (Altunbaş ve Sarısu, 1996:8).

5 Nisan Kararları ile ekonominin yapısal sorunlarının çözülememesi, mevcut finansal kırılganlığın 1994 krizinden sonra da devam etmesine neden olmuştur. Bankaların sermayelerine oranla aşırı risk üstlenmelerine izin verilerek düşük kaliteli kredilendirme yapmaları, karşılık ayırmamaları gibi durumlar neticesinde mevcut disiplin bozulmuştur. Kriz sonrası yıllarda uluslararası bankacılık ilkelerine ve düzenlemelerine gerektiğince uyulmaması, mali tabloların bağımsız denetiminde yaşanan sorunlar, mali raporların şeffaflığının yeterince sağlanamaması, yönetim kalitesindeki bozulma gibi durumların var olması nedeniyle Türk Bankacılık Sistemi olumsuz etkilenmiştir. Enflasyonist eğilimlerin ve belirsizliklerin hakim olduğu bu dönemde, özkaynaklar ile uyumlu olmayan risklerin alınması, risklerin yönetilmesindeki zafiyet, piyasaların işaret ettiği artan risklere karşılık gerekli hassasiyet ve yeterli ilginin gösterilmemesi neticesinde ciddi zararlar oluşmuş ve bilançonun yönetilmesi güçleşmiştir (Kalkan, 2007:64). Aktif kalitesi bozulmuş, likidite azalmış, riskler ile karşılaştırıldığında karlılık çok düşük düzeylerde kalmış ve özkaynaklardaki büyüme sınırlı olmuştur.

1990-2000 dönemindeki yüksek ve kronik enflasyon durumuna rağmen, Türkiye’de bankaların faaliyetlerine ilişkin mali performans, enflasyon muhasebesine göre hazırlanmış mali tablolara göre değerlendirilmemiş ve vergilemede enflasyondan arındırılmış mali tablolar dikkate alınmamıştır (Kalkan, 2007:65). Bunun sonucunda bilançolarının önemli bir bölümü parasal kalemlerden oluşan bankalar enflasyon vergisine maruz kalırken, enflasyondan korunmak için parasal olmayan aktiflere yatırım özendirilmiştir. Dolaylı olarak özkaynak yeterliliği, aktif kalitesi ve karlılığı bu durumdan olumsuz etkilenmiştir.

1997 Ekim ayında Güneydoğu Asya ülkelerinde ortaya çıkan finansal kriz, uluslararası fon akımlarının yön değiştirmesine sebep olmuştur. Bu ülkelerde yaşanan devalüasyon sebebiyle Türkiye’nin bu ülkelere olan ihracatı azalmış, bu ülkelere olan ithalatı ise artmıştır. Bu krizin hemen ardından 1998 yılı ağustos ayında Rusya’da çıkan mali kriz de Asya krizi gibi Türkiye’nin dış ticaretini olumsuz

yönde etkilemiştir. Krizlerin ardından yüksek faizlere ve ekonomideki daralmaya bağlı olarak problemlili krediler artmış, 1998 yılı ikinci yarısından itibaren ekonomi küçülme sürecine girmiştir.

1999 yılında Türkiye ekonomisinin performansı, temel makro büyüklükler dikkate alındığında oldukça kötüleşmiştir. Üretim düşmüş, gelir azalmış, yatırımlar daralmış, enflasyon yeniden yükselmiş, kamu kesimi borçlanma gereksinimi artmış, reel faiz oranları pozitif olarak çok yüksek değerler almış ve işsizlik artmıştır (TBB, 2000:1-3). Bu durumun sebepleri arasında; uluslararası ekonomik faaliyetlerin daralmasını, petrol fiyatlarının yükselmesini, kamu kesimi mali yapısındaki kronik bozuklukları, yüksek enflasyonu ve siyasi yapının etkilerini sayabiliriz. 1999 yılına kadar ekonomik performansın olumsuz etkilediği bankacılık sisteminin asli yapısal sorunlarında maalesef bir düzelme görülmemiştir. Bu dönemde bankacılık sisteminin temel yapısal sorunları içerisinde ilk sırayı kamu bankalarının Hazine'nin finansman ihtiyacının karşılanmasında önemli rol oynaması yer almaktadır. Kamunun finansal sektörden devamlı fon talep eder pozisyonda olması, iç borç yönetiminde finansmanın tamamen bankacılık sisteminin kullanılması yoluyla yapılması ve bunun doğal bir sonucu olarak bankacılık sisteminin gerçek görevi olan aracılık faaliyetlerinde etkin bir biçimde çalışmaması Türk Bankacılık Sistemini krize sürükleyen olgular arasındadır. Aralık 1999'da IMF ile imzalanan Stand-by anlaşmasının ardından Kasım 2000'de iç borçlanma piyasasının darbe yemesi ile banka sistemi bir likidite ve bankacılık riskine maruz kalmıştır. Krize kadar geçen sürede bankacılık sisteminin sorunlarının giderek büyümesi ve bankaların mali yapılarındaki bozulma, bu krizle birlikte ekonomik istikrarın oluşturulmasını tehdit eder hale gelmiştir (Günel, 2001:32). Kasım 2000 krizinin ardından izleyen yılın Şubat ayında tekrar bir krizle karşı karşıya kalınmış ve kapsamlı bir "Bankacılık Yeniden Yapılandırma Programı"nın uygulanması kaçınılmaz olmuştur.

1990'lı yıllarda Türk Bankacılık Sistemi, dış ülkeler kaynaklı krizlerin yanı sıra Türkiye ekonomisinin temel göstergelerinin ve bankaların mali yapılarının bozulmasıyla oluşan ciddi krizlerle karşı karşıya kalmıştır. Buraya kadar anlatılan 1990-2000 dönemi Türk Bankacılık Sistemindeki gelişmelerin bazı başlıklar altında

tablolar yardımıyla incelenmesinde fayda bulunmaktadır. Böylelikle bankacılık sistemini krize sürükleyen olgular rakamsal ifadeler aracılığıyla incelenebilmektedir.

İlk olarak Türk Bankacılık Sistemi banka sayısı, şube sayısı, personel sayısı ve teknolojik altyapı açısından incelenmekte, söz konusu edilen bu göstergelerin 1980'den itibaren gelişme gösterdiği gözlenmektedir. Türk Bankacılık Sisteminin 1990'lı yıllara ait dikkat çekici bir özelliği banka sayısı, şube sayısı ve personel istihdamında görülen önemli artışlardır. Bu artışlar aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 2.22: 1980-2000 Arası Bankacılık Sektöründeki Gelişmelere İlişkin Bazı Göstergeler

	1980	1990	1994	1999	2000
Banka Sayısı	43	66	67	81	79
Şube Sayısı	5.954	6.560	6.087	7.691	7.837
On-Line Şube Sayısı	----	----	----	6.938	7.523
ATM Sayısı	----	3.209	4.023	9.939	11.991
POS Sayısı	----	----	16.135	188.957	299.950
Personel Sayısı	125.312	154.089	139.046	173.988	170.401
Kredi Kartı Sayısı (Bin)	----	----	1.564	10.045	13.408
Banka Kartı Sayısı (Bin)	----	----	10.469	24.107	29.560
K.Kartı İşlem Hacmi (Mil.\$)	----	----	1.273	12.410	16.413

Kaynak: YAY, Turan, YAY, Gülsün Gürkan ve YILMAZ, Ensar (2001), Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayını, s. 133

Tablodan da görüleceği gibi 1980 yılında 43 olan banka sayısı, 1990 yılında 66'ya, 1999 yılında ise 81'e yükselmiştir. 2000 yılında 2 bankanın bankacılık izninin iptal edilmesi ile birlikte banka sayısı 79'a gerilemiştir. 2000 yılı sonu itibarıyla TCMB dışında, Türkiye'de faaliyet gösteren 79 bankadan 61'i ticaret bankası 18'i kalkınma ve yatırım bankasıdır. Bankacılık sistemindeki şube sayısındaki artış 2000 yılında da devam etmiş, 2000 yılında toplam şube sayısı 7837'ye ulaşmıştır. Yukarıdaki tabloda banka sayısı, şube sayısı gibi göstergelerin yanı sıra ATM sayısı, kredi kartı sayısı, kredi kartı işlem hacmi gibi teknolojik gelişmeleri de içeren göstergelerin 2000 yılına kadar olan süreçte artış gösterdiği

izlenebilmektedir.

1990'lı yıllar boyunca banka sayısı sürekli yükselmiştir. Banka sayılarındaki bu artış, üretim ve ticaret hacmindeki gelişmelerden çok, kamu kesiminin finansmanı için çıkarılan menkul kıymetlerin ve spekülasyon sermayenin hacmindeki genişlemeye dayanmakta ve bu anlamda da sağlıklı bir gelişmeye işaret etmektedir (Köne, 2003:241). Banka sahibi olmak isteyen kişi ve gruplarda aranması gereken nitelikler ve buna bağlı lisans verme konusundaki zafiyetler ile sektöre girişin kolay, lisans iptal kararlarının ise zor olması 1999 yılında banka sayısının 81'e kadar yükselmesine neden olmuştur (BDDK, 2010:9).

Gruplara göre banka sayısının dağılımı incelendiğinde, ticari bankalar grubu içinde yer alan kamusal sermayeli bankaların sayısında azalma olduğu görülmektedir. 1980'de 9 olan kamu bankaları sayısı, 1999'da 4'e inmiştir. Kalkınma ve yatırım bankacılığı alanına bakıldığında sayısal bir artış görülmekte ancak, bu bankaların sabit sermaye yatırımları ve bu yatırımlara finansal ve teknik hizmet sağlamak yerine, çoğunlukla toptancı bankacılık ile ilgilenmeleri sebebiyle gerçek anlamda kalkınma ve yatırım bankaları olduklarını söylemek güçleşmektedir (Köne, 2003:242). Banka gruplarına göre bilanço büyüklüğünün dağılımına ilişkin veriler de banka sayısının gruplara göre dağılımı ile paralellik göstermektedir. Aşağıdaki tabloda bankacılık sektörü bilançosu içinde grupların aldıkları paylar gösterilmektedir.

Tablo 2.23: Banka Gruplarının Aldıkları Paylar (%)

	Özel Bankalar	Kamu Bankaları	Yabancı Bankaları	Kalkınma ve Yatırım Bankaları	TMSF'ye Devredilen Bankalar
1986-1990	43.9	44.1	3.4	8.6	----
1991-1997	50.5	38.9	3.5	7.1	----
1998-2001	52.3	33.6	4.2	4.6	5.3

Kaynak: www.tbb.org.tr, Erişim Tarihi: 10.02.2014

Özel sermayeli bankaların sektör paylarının %43.9'dan %52.3'e çıktığı görülmektedir. Ancak kamusal sermayeli bankaların sektördeki payları ilgili

dönemler içerisinde %44.1'den %33.6'ya düşmüştür. Kamu bankalarının sistemdeki yerinin küçülmesi ve özel bankaların ağırlığının artması eğilimleri, 2000 yılında başlayan krizle birlikte hız kazanmıştır. 2000-2001 döneminde kamu bankalarının toplam aktiflerdeki payı %34'ten %32'ye, toplam mevduattaki payı %40'tan %32'ye, toplam kredilerdeki payı ise %27'den %21'e gerilemiştir. Aynı dönemde, özel bankaların toplam aktiflerdeki payı %47'den %56'ya, toplam mevduat içindeki payı %44'ten %61'e, toplam kredilerdeki payı ise %54'ten %61'e yükselmiştir. Kamu bankalarının toplam aktifteki paylarının azalmasının sebeplerini ise; BDDK'nın yeniden yapılandırma programı çerçevesinde kamu bankalarının sorunlu hale gelmiş, ancak halen krediler hesabı içerisinde gözüken kredilerini takipteki alacaklar hesabına aktarması ve bunlar için karşılık ayırması ile Emlak Bankası'nın Ziraat Bankası'na devrinde kanuni takibe intikal ettirilmiş tüm alacakları ve bunlara ilişkin ayrılmış karşılıkların hariç tutulması oluşturmaktadır (Köne, 2003:243).

Bankacılık sektörü yoğunlaşma açısından incelendiğinde krizlerin bu oran üzerinde de etkili olduğunu görmekteyiz. Bankacılık sistemindeki yoğunlaşma Türkiye Bankalar Birliği (TBB) tarafından bankaların toplam aktifleri esasına göre hesaplanmaktadır. Toplam aktiflere göre yapılan sıralamada ilk beş ve ilk on bankanın aktif, mevduat ve kredi paylarının yüzdesel ifadesi aynı zamanda yoğunlaşma oranlarını göstermektedir.

Tablo 2.24: Bankacılık Sisteminde Yoğunlaşma (%)

	1990	1995	1997	1998	1999	2000	2001
İlk Beş Banka							
T.Aktif	54	48	44	44	46	48	56
T.Mevduat	59	53	47	49	50	51	55
T.Krediler	57	50	46	40	42	42	49
İlk On Banka							
T.Aktif	75	71	67	68	68	69	80
T.Mevduat	85	73	70	73	69	72	80
T.Krediler	78	75	72	73	73	71	82

Kaynak: KÖNE, A.Çiğdem (2003), “Para-Sermayenin Yeniden Yapılandırılması: Türk Özel Bankacılık Sektörü Örneği”, İstanbul, Doğu Üniversitesi Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 2, s. 242

Aktif toplamında ilk beş bankanın payı 1990 yılından 2000 yılına kadar olan sürede %54'ten %48'e gerilemiş, ilk on bankanın payı ise %75'ten %69'a gerilemiştir. 1999-2001 döneminde banka sayısındaki azalmanın sonucu olarak, hem ilk beş bankanın hem de ilk on bankanın paylarında dikkati çeken bir artış olmuştur. 2001 yılında, sektördeki ilk beş bankanın aktif payı %56, mevduat payı %55, kredi payı ise % 49; ilk on bankanın ise sektör aktif ve mevduatı içindeki payı %80, kredi payı % 82 olmuştur.

Türk Bankacılık Sisteminin mali yapısının 1990-2000 dönemindeki gelişimi bazı önemli kalemler doğrultusunda aşağıdaki tabloda incelenmektedir.

Tablo 2.25: Bankacılık Sisteminin Finansal Büyüklüklerindeki Gelişmeler (Milyon Dolar)

	1990	1994	1999	2000
T.Aktifler	58.171	52.552	133.533	155.237
T.Krediler	27.342	20.559	40.206	20.931
Menkul Değerler Cüzdanı	5.997	5.955	22.955	17.848
Mevduat	32.564	33.191	89.361	101.884
- Tasarruf Mevduatı	19.343	24.190	58.807	64.352
-TL	11.914	8.612	24.701	26.628
-YP	7.429	15.578	34.106	37.724
Mevduat Dışı Kaynaklar	11.760	9.019	22.934	29.435
- Yurt Dışı Bankalar	3.460	2.675	12.073	16.284
Özkaynaklar+Kar	5.903	4.409	7.840	11.367
T.Aktif/GSMH(%)	38.2	40.3	71.7	76.9
T.Krediler/GSMH(%)	17.9	15.8	21.6	25.2
Men. Değ. Cüz./GSMH(%)	3.9	4.6	12.3	8.8
Tasarruf Mevduatı/GSMH(%)	12.7	18.5	31.6	31.9
Kamu Bank.Aktifler/T.Sektör Aktifleri(%)	44.6	39.6	34.9	34.2

Kaynak: YAY, Turan, YAY, Gülsün Gürkan ve YILMAZ, Ensar (2001), Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayını, s. 134

Tablodaki veriler doğrultusunda 1990'dan 2000 yılına kadar olan sürede toplam aktiflerin önemli derecede yükseldiği görülmektedir. Toplam aktiflerin GSMH'ye oranı 1990'da %38 civarında iken, 2000 yılında bu oran %76.9'a çıkmıştır. Toplam kredilerin GSMH'ye oranı da bu on yıllık süreçte artma eğilimi

göstermiştir. %12.7'den %31.9'a çıkan tasarruf mevduatı/GSMH oranındaki tasarruf mevduatlarının yaklaşık %60'ını döviz tevdiat hesapları oluşturmaktadır. Yukarıdaki tabloda yer almayan bilanço dışı işlemlerin toplam aktifler içindeki payı ise, 1994'te %49.5 iken 2000 yılında %100.8 olmuştur. Bu artışın nedenini, devlet iç borçlanma senetlerinin repo yoluyla fonlanması ve dövizle ilgili vadeli işlemlerin artması durumları oluşturmuştur. Kamu bankalarının aktifler içindeki payı %44'ten %34'lere gerilemiş, ancak sektördeki önemini korumaya devam etmiştir.

Kasım 2000 krizi öncesi Türk Bankacılık Sisteminin aktif gelişimine bakıldığında, toplam aktiflerin 2000 yılında cari fiyatlarla %45 oranında büyüyerek 104.3 milyar TL'ye, dolar bazında da %16 büyüyerek yukarıdaki tablodan da görüleceği gibi 155.2 milyar dolara ulaştığı bilinmektedir. Gruplar itibariyle dolar bazında büyüme, ticaret bankalarında %17, kalkınma ve yatırım bankalarında ise %8 olmuştur. Ticaret bankaları grubunda sermaye yapılarına göre oluşturulan alt gruplar arasında büyüme kamusal sermayeli ticaret bankalarında %14, özel sermayeli ticaret bankalarında %11, yabancı sermayeli bankalarda ise %21 oranında gerçekleşmiştir.

Tablo 2.26: Gruplara Göre Sektör Payları (%)

	Toplam Aktifler			Toplam Mevduat			Toplam Krediler		
	1990	1999	2000	1990	1999	2000	1990	1999	2000
Ticaret Bankaları	91	95	96	100	100	100	88	90	91
Kamusal Sermayeli	45	35	34	49	40	40	45	28	27
Öz Sermayeli	44	49	47	49	46	44	40	55	54
Fon'daki Bankalar	----	6	9	----	11	13	----	4	7
Yabancı Sermayeli	3	5	5	2	3	3	3	3	3
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	9	5	4	----	----	----	12	10	9

Kaynak: ALTAY Oğuzhan (2005), “Avrupa Birliği Katılım Sürecinde Türk Bankacılık Sektörü”, Ege Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, s. 25

Tabloya göre ticaret bankalarının aktif payı 2000 yılı itibariyle %96 düzeyindedir. Kamusal sermayeli ticaret bankalarının toplam aktifler ve krediler içindeki payı yavaş da olsa azalmış, toplam mevduat içindeki payı ise değişmemiştir. Tablodan çıkarılabilecek diğer gelişmeler arasında Fon'daki bankaların toplam paylarının giderek artması da yer almaktadır. Fon'daki bankaların toplam payları 2000 yılında bir önceki yıla göre önemli oranda artmış ve toplam aktifler içindeki

payı yüzde 9, toplam mevduattaki payı yüzde 13 ve kredilerdeki payı ise yüzde 7 olarak gerçekleştirmiştir. Yabancı bankaların toplam mevduat içindeki payı artmış, toplam aktifler ve kredi paylarında ise bir değişiklik olmamıştır. Banka gruplarının TL ve yabancı para açısından sektör payları ise aşağıdaki tabloda incelenmektedir.

Tablo 2.27: Grupların 2000 Yılı TL ve YP Sektör Payları (%)

	T.Aktifler		T.Pasifler		T.Mevduat	
	TL	YP	TL	YP	TL	YP
Ticaret Bankaları	96.5	93.8	95.4	95.7	100	100
Kamusal Sermayeli	43.1	18.0	51.3	14.6	59.9	17.4
Öz Sermayeli	40.4	60.2	35.1	61.7	26.9	63.0
Fon'daki Bankalar	8.6	8.2	5.7	11.8	11.0	15.1
Yabancı Sermayeli	4.3	7.4	3.4	7.8	2.1	4.5
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	3.5	6.2	4.6	4.3	----	----

Kaynak: ALTAY Oğuzhan (2005), “Avrupa Birliği Katılım Sürecinde Türk Bankacılık Sektörü”, Ege Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, s. 26

Yukarıda yer alan iki tablodaki veriler incelendiğinde kamusal sermayeli bankaların TL ağırlıklı mevduat ve kredilere sahip olduğu, özel sermayeli bankaların ise yabancı para ağırlıklı mevduat ve kredilere sahip olduğu görülmektedir. Kredilerin %27’si kamusal sermayeli ticaret bankaları, %54’ü özel sermayeli ticaret bankaları tarafından açılmıştır. Öte yandan, toplam mevduatın %40’ı kamusal sermayeli bankalarda, %44’ü özel sermayeli ticaret bankalarındadır. Toplam krediler açısından bir değerlendirme yapıldığında, ihtisas kredileri de dahil olmak üzere toplam krediler TL bazından %58, dolar bazında %27 oranında büyümüştür. Toplam krediler, dolar bazında, kamusal sermayeli ticaret bankalarında %21, özel sermayeli ticaret bankalarında %25, yabancı sermayeli ticaret bankalarında %25 oranında, kalkınma ve yatırım bankalarında ise %12 oranında büyümüştür (Altay, 2005:26).

Özetlenecek olursa 1990 yılından 2000’e kadar olan sürede Türk Bankacılık Sistemi reel sektörden ziyade kamu finansmanını destekleyen, mevduatın krediye dönüşümünün zayıf olduğu, yeni girişlerin etkisiyle yoğunlaşmanın az olduğu, risk yönetimi kültürünün tam olarak yerleşmediği bir sektör olarak varlığını sürdürmüştür. 1990-2000 döneminde Türk Bankacılık Sisteminin istikrarlı bir

gelişme sağlayamaması, sektörün asli fonksiyonu olan aracılık işlevinden uzaklaşması, kamu bankalarının sistemdeki olumsuz etkilerinin belirginleşmesi gibi durumlar bankacılık sisteminin etkin ve sağlıklı bir şekilde çalışmasını engellemiştir.

2.2.5 Kasım 2000 - Şubat 2001 Krizleri ve Türk Bankacılık Sistemi

Türkiye için istikrarsızlık-kriz-büyüme sarmalı çerçevesinde geçen 1990'lı yıllar, ekonomik açıdan zor bir süreç olarak adlandırılabilir. 1989 yılında 3182 sayılı Bankalar Kanunu'nun 32 sayılı kararı ile TL'nin konvertibilitesi sağlanmış, ancak bankacılık sektörünün bu düzenleme sonrasında etkin bir yönetim becerisi gösterememesi, Hazine ve Merkez Bankası'nın bu yeni oluşumları tamamlayacak düzenlemeleri gerçekleştirememiş olması, bankaların likidite yönetimi ilkelerini göz ardı eder şekilde yabancı para cinsinden kaynaklara yönelmeleri gibi nedenlerle 1994 Krizi yaşanmıştır. Özünde makro ekonomik yönetim başarısızlığı bulunan 1994 Krizi, istikrar programı çerçevesinde aşılmış ancak, Türkiye ekonomisinde krizden ve 5 Nisan kararlarından sonra da yapısal sorunlar devam etmiştir. 1990'lı yılların başında %65-%70 oranlarında seyreden enflasyon, dönemin sonlarına doğru %80-%90'lara ulaşmış, 2000 yılına yüksek oranlı enflasyon ve sürdürülemez kamu borcu sorunu başta olmak üzere kırılganlığı oldukça artan bankacılık sektörü gibi başka birçok sorunla birlikte girilmiştir. Enflasyon oranlarını düşürmek için Merkez Bankası'nın uyguladığı sıkı para politikası neticesinde nominal faiz oranları oldukça yükselmiştir. 1998 yılında reel faiz oranları rekor seviyeler ulaşmış, özel sektör küçülmüş, ekonomik faaliyetler daralmış ve iç borç stoku reel olarak büyümüştür. Bu gelişmeler zayıf bir şekilde denetlenen düşük sermaye yeterlilik seviyesinin yarattığı sorunlarla boğuşan ve kısa dönemli kur risklerine karşı korunamayan sığ bir finansal yapının oluşturduğu bir platformda cereyan etmiştir.

1990'dan 2000'lere kadar ekonomide bazı iyileşmeler, düzenlemeler yapılmış ancak bunlar sorunları gidermede oldukça zayıf ve geçici istikrar girişimleri olarak neticelenmiştir. Bu dönemde bankaların kredi performansı kötüleşmiş, kur ve faiz riskleri artmıştır. Temmuz 1998'de hükümet IMF önderliğinde geniş çaplı bir enflasyonla mücadele programı başlatmıştır. Programın bütçe, para politikası ve yapısal reformları içeren bir kapsama sahip olmasının yanı sıra temel amacı; mali

dengeyi geliştirmek ve uzun süreli fiyat enflasyonunu azaltmaktır. Ancak program sınırlı bir başarıya ulaşabilmiştir. 1998’de yıllık enflasyon oranı %68 iken, 1999’da bu oran %67’ye inebilmiştir.

1999 yılında IMF ile Stand-by anlaşması yapılarak, temel makro sorunlara çözüm getirme ve mali sektörde denetim konularında iyileşme sağlamak istenmiştir. 1999 yılının Aralık ayında, hükümetin IMF’ye verdiği iyi niyet mektubunun kabul görmesiyle birlikte, 3 yıl uygulanması planlanan IMF İstikrar ve Yapılandırma Programı 1998 yılında yapılan Yakın İzleme Anlaşmasının daha ayrıntılı, teknik ve geliştirilmiş bir versiyonunu oluşturmaktaydı. Bu anlaşmanın temel amaçları; tüketici enflasyonunu 2000 yılı sonunda %25’e, 2001 yılı sonunda %12’e, 2002’de ise tek haneli bir rakam olan %7’ye indirmek, reel faiz oranlarını makul düzeylere düşürmek, ekonominin büyüme potansiyelini artırmak ve kaynakların daha etkin ve adil dağılımını sağlamak olarak belirtilmiştir (Yay vd., 2001:43). IMF’nin gözetimi ve teknik desteğiyle bu yeni program kur politikalarına dayalı enflasyonla mücadeleye ve Merkez Bankası’nın net iç aktif varlık pozisyonunun üst sınırlarının belirlenmesine dayanmıştır. Merkez Bankası tarafından açıklanan “enflasyonu düşürme programı üç temel unsur üzerine inşa edilmiştir. Bunlar (Özbilen, 1999:171):

- Sıkı bir maliye politikası uygulayarak faiz dışı fazlanın artırılması,
- Döviz kuru ve para politikalarının yeniden belirlenmesi,
- Sosyal güvenlik, özelleştirme, vergi ve tarım konularında yapısal reformların gerçekleştirilmesi.

Bu program çerçevesinde kamu açıkları ve kamu açıklarının finansman yöntemi sorunların kaynağı olarak görülmüş, çözüm olarak kamu harcamalarının kısılması ve vergi gelirlerinin artırılması uygun görülmüştür. Programın diğer bir unsurunu para ve döviz kuru politikaları oluşturmaktadır. Para ve döviz kuru politikaları, geleceğe dönük belirsizliği azaltmak için önceden taahhüt edilmiş hedefleri belirleme ve bunu yaparken de gereksiz katılıklara yol açmayacak şekilde esneklik sağlama ve vadeyi önceden saptama ilkelerine dayandırılmıştır (Yay vd.,

2001:43). Döviz kurları nominal çapa olarak belirlenmiştir. Enflasyon hedefine paralel olarak TL'nin değeri 1 USD+0.77 EURO sepetine endekslenmiştir. 2001 yılında kademeli olarak kurun dalgalanmaya bırakılması kararlaştırılmıştır. Para politikası kapsamında Merkez Bankası'nın Net İç Varlıklarına sınırlama getirilmiş, Net Uluslararası Rezervler kalemi ise rezervlerin düşebileceği minimum seviye ile sınırlandırılarak Merkez Bankası döviz rezervlerini belirli bir seviyenin üstünde tutacak otomatik bir mekanizma geliştirmek istenmiştir. Döviz girişine bağlı olarak iç borçlanmanın azaltılması ve piyasaya TL sunulmasıyla likiditenin artırılmasına ve faiz oranlarının düşürülmesine karar verilmiştir. Programın üçüncü unsuru olan yapısal reformlar kapsamında ise öncelikle kamu finansmanını kuvvetlendirmeyi ve kamu harcamalarındaki israfı azaltmayı hedefleyen tarım ve sosyal güvenlik reformları, kamu mali yönetiminde şeffaflık, vergi politikasında ve idaresinde reform, kapsamlı bir özelleştirme programı ve bankacılık sisteminin yeniden yapılandırılması düzenlemeleri bulunmaktaydı (Yay vd., 2001:44).

Enflasyonla mücadele programından önce ülkede, sürdürülebilir cari işlemler açığı ve yüksek faizlere rağmen çevrilebilir İç Borç/GSMH oranı aynı zamanda yüksek enflasyon ve faiz oranları söz konusuydu. Dezenflasyon programının 1999 yılı sonunda uygulamaya konulmasıyla birlikte ilk olarak faizler düşmeye başlamıştır. Faizlerdeki düşüşün en önemli nedeni döviz kurunun çapaya bağlanması nedeniyle düşük faizle yapılan dış borçlanmanın artmasıdır. Faizlerdeki hızlı düşüş tüketici kredilerinde artışa neden olmuştur. Faiz oranlarındaki düşmeyle birlikte artan nakit talebi, halkın yabancı varlıklarını bozdurup yerli paraya geçmesine, MB'nin de para arzını arttırmasına yol açmıştır. Faiz oranlarındaki bu düşüş aynı zamanda halkın ellerindeki kamu kağıtlarının sermaye kazançlarını arttırmış ve gelecekteki vergi yükümlülüklerinin bu kazançları dengelemeyeceği düşünüldüğünden, bu servet etkisi talebi arttırmıştır (Yay vd., 2001:45). Programın başlangıç aşamasında faiz ve enflasyonun önemli ölçüde yavaşlaması ile üretim ve iç talebin canlandığı görülmektedir. Ancak bu talep ve harcama artışı, bir yandan ekonomiyi canlandırıp büyümeyi artırırken, diğer yandan istenen hızda düşmeyen enflasyon oranlarına sebep olmuştur. %25 olarak hedeflenen 2000 yılı sonu enflasyon oranı %38 oranında gerçekleşmiş, programda öngörülen seviyenin üstünde bir değer almıştır.

Bu dönemde istenen hızda düşmeyen enflasyonla sabit döviz kurunun birleşmesi sonucunda TL aşırı değerlenmiş, ihracatta rekabet gücünün azalmasıyla cari işlemler dengesi giderek bozulmuştur. 1999 yılında 1 milyar 364 milyon dolar olan cari işlemler açığı Eylül 2000’de 6 milyar 823 milyar dolara yükselmiştir (TCMB, 2001:32). 2000 yılı sonu itibariyle 8.2 milyar dolar olacağı ve GSMH’ye oranının %1.8 olacağı hedeflenen cari açığın yıl sonunda 9.8 milyar doları aştığı görülmektedir.

2000 yılında cari açığın öngörülen düzeyden oldukça fazla gerçekleşmesi, kamu bankalarına ilişkin düzenlemelerde yaşanan sorunlar, siyasi belirsizlikler, ekonomik konjonktürdeki olumsuz gelişmelerin de etkisiyle Türkiye’ye dış kaynak girişi azalmış, özellikle portföy yatırımlarında çıkışlar yaşanmıştır. Bu gelişmeler iç ve dış piyasalarda mevcut kur sisteminin sürdürülebilirliği ve cari işlemler açığının finansmanı konusundaki endişeleri artırmış, güvensizliğin neden olduğu likidite sıkıntısı krize neden olmuştur.

Kriz öncesi Türkiye ekonomisi sorunlarından en önemlileri borç stoku düzeyi ve sermaye hareketleri gelişimi olmuştur. Ülkenin borç yapısı incelendiğinde borç faizlerinin oldukça önemli bir konumda olduğu görülmektedir. Çünkü kamu kesiminin açık vermesi borçların artmasına yol açmakta, borçlara ödenen faizler de kamu açıklarını artırıcı etki yapmakta ve mali yapı üzerinde bozucu etki yaratmaktadır. Sonuçta “borç kısır döngüsü” adı verilen ve borcun borçla ödendiği bir süreç ortaya çıkmaktadır (Yiğitoğlu, 2005:120). Aşağıdaki tabloda Türkiye’nin toplam dış borç stokunun Kasım 2000 Krizi öncesinde ve sonrasında vadeye ve sektöre göre dağılımı görülmektedir.

Tablo 2.28: Toplam Dış Borç Stokunun Vadeye ve Sektöre Göre Dağılımı
(Milyon USD)

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Toplam Dış Borç Stoku	79222	84236	96411	102979	118691	113818	130928
T.Dış Bor Stoku/GSMH(%)	43.05	43.58	47.01	55.27	58.94	79.03	71.68
Kısa Vadeli Dış Borç Stoku	17072	17691	20774	22921	28301	16403	16424
Orta-Uzun Vadeli Dış Borç Stoku	62150	66545	75637	80058	90390	97415	114504
Kamu Sektörü Dış Borç Stoku	51417	49733	51957	52691	61237	69927	84268
Özel Sektör Dış Borç Stoku	10733	16812	23860	27367	29153	27488	30236

Kaynak: YENTÜRK, Nurhan (2003), Körlerin Yürüyüşü Türkiye Ekonomisi ve 1990 Sonrası Krizler, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 34

Yukarıdaki tabloya göre, toplam borç stokunda 2000 yılında bir önceki yıla göre %15 artış gözlemlenirken, 2000 yılında toplam dış borç stokunun GSMH'ye oranı 1999 yılındaki %55 seviyesinden yaklaşık %59 seviyesine yükselmiştir. Bu durum, IMF ölçütlerine göre dış borç ile ilgili rasyoların oldukça riskli seviyelerde olduğunu göstermektedir. Tabloda kamu dış borç stokunun da arttığı görülmektedir. 2000 yılında kamu sektörünün dış borç stoku 8.5 milyar dolarlık bir artışla 61 milyar dolar seviyesini aşmıştır. Kamu borç stokunun bu kadar hızlı artmasında bir takım unsurlar başlıca rol oynamıştır. Yüksek reel faizler, personel harcamaları, sosyal güvenlik kuruluşlarının açıkları, görev zararı uygulamaları, verimsiz kamu yatırımları, kayıt dışı ekonominin yaygınlığı, yeterli vergi gelirinin olmaması gibi yapısal sorunlar kamu açıkları üzerinde belirleyici yapısal sorunlar olmuştur (Yiğitoğlu, 2005:120). Kriz öncesi dönemin dikkat çeken bir diğer unsur da sermaye hareketleri ve sıcak para giriş-çıkışlarıdır. 1989-1999 dönemi incelendiğinde, bu dönemde sadece doğrudan yabancı sermaye yatırımlarının ekonomik büyümeye katkı sağladığı, diğer sermaye hareketleri ile ekonomik büyüme arasında bir nedensellik ilişkisinin bulunmadığı, sıcak para hareketlerinin kamu kesimi dengesini bozduğu, cari açıklara ve enflasyona neden olduğu gözlemlenmiştir. Aşağıdaki tabloda Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleri öncesinde ve kriz sürecinde sıcak para hareketlerinin durumu gösterilmektedir.

Tablo 2.29: Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizleri Öncesinde ve Kriz Döneminde Sıcak Para Hareketleri (Milyon USD)

	Ocak 2000-Ekim 2000	Kasım 2000-Aralık 2001
Toplam Net Sıcak Para	1427	-19201
Portföy Yatırımları	835	-9294
Hisse Senetleri	979	-568
Borç Senetleri	-144	-8726
Diğer Yatırımlar	59	-637
Banka Kredileri	59	-637
Yükümlülükler	3714	-5723
Kısa Vadeli Banka Kredileri	3630	-5950
Kısa Vadeli Diğer Sektör Kredileri	84	227
Banka Mevduatları	-441	-1769
Net Hata ve Noksan	-2740	-1778

Kaynak: <http://www.tcmb.gov.tr>, Erişim Tarihi: 15.02.2014

1990 sonrasında Türkiye’de yaşanan krizlere bakıldığında, sıcak para hareketlerinin aniden tersine dönmesinin beklenmeyen şokları ortaya çıkardığı görülmektedir. Yukarıda yer alan tablodaki veriler doğrultusunda, 2000 krizi öncesinde Türkiye ekonomisini terk etmek için yeterli sinyal almayan portföy yatırımcılarının da Kasım 2000 krizinden sonra hızlı bir çıkışa geçtikleri ve özellikle portföylerinde bulundukları borç senetlerini hemen elden çıkardıkları görülmektedir. Kriz öncesi dönem ile kriz dönemi arasındaki fark 20.668 milyar dolar olmuştur. Türkiye finans piyasalarında sıcak paranın bu kadar hızlı pozisyon değiştirebilmesi, sermaye piyasalarının vergi cenneti görünümünden kurtulması gerektiğini ortaya çıkarmıştır.

Ülkenin borç yapısı, denetlenemeyen sıcak para hareketleri gibi nedenlerin yanı sıra Kasım 2000 krizi; artırılamayan kamu gelirlerine karşılık azaltılamayan kamu harcamaları, IMF programları nedeniyle ucuzlayan ithalat ve pahalılaştan ihracatın neden olduğu ek döviz kayıpları, kamu bankalarının görev zararları gibi sorunlar üzerine şekillenmiştir.

1990’lı yılların sonlarında ekonomin genel görüntüsü bu durumdayken bankacılık sektörünün yapısında da önemli problemler göze çarpmaktaydı. Krizden önce ticari banka bilançolarının sağlıksız yapısı ve artan risk birikimi bu

problemlerin temelini oluşturmaktadır. Finansal serbestleşme sonrasında banka sayısı hızla artmış, kamu bankalarının sistemdeki olumsuz etkileri belirginleşmiştir. Kamu bankalarına verilen görevlerden kaynaklanan zararlar, bu bankaların mali bünyelerini bozarak dolaylı olarak finansal sektörde istikrarsızlığa neden olmuştur. Bu dönemde belirgin olarak bankacılık sisteminin temel fonksiyonu olan aracılık işlevinden uzaklaştığı görülmektedir. Kamu kesimi açıklarının yurtiçi piyasalardaki dışlayıcı etkisiyle bankacılık sektörü kamu menkul kıymetlerine yönelmiştir. Bu durumun bir sonucu olarak kredilerin bankacılık sektörü içindeki toplam aktifler içindeki payı 10 yıl içerisinde %47'den %33'e gerilemiştir.

Türk Bankacılık Sisteminin var olan yapısal sorunlarına dezenflasyon politikasına uyum gösterme sürecinde başka sorunlar ve riskler de eklenmiştir. Bunlardan ilki likidite riski başlığı altında incelenebilmektedir. Likidite riski bankacılık sektörü için her daim var olacak bir risk çeşidi olmakla beraber kendini likidite yetersizliği biçiminde ortaya çıkarmaktadır. Likidite yetersizliği bankaların herhangi bir ani mevduat çekişine karşılık verememeleri ya da bunu interbank piyasasından yüksek maliyetle elde etmesi demektir (Erdoğan, 2006:63). Bankalar için likidite riskinden korunmak amaçlı ellerinde fazla fon tutmaları yüksek bir kazancın ortadan kalkmasına sebebiyet verdiği için, kısa vadeli olarak toplamış oldukları mevduatları uzun vadeli borç olarak vermeleri ile elde etmek istedikleri yüksek kazanç onları likidite riski ile karşı karşıya bırakmaktadır. Krizden önceki Türk Bankacılık Sistemi faiz oranlarının yüksekliği nedeni ile mevduat olarak verilen paranın büyük bir kısmının piyasaya verilmesi likidite riskine örnek teşkil etmektedir. Aynı zamanda Türk Bankacılık Sisteminin küçük ölçekli parçalı yapısı da onu likidite riskine daha duyarlı hale getirmiştir. Bu dönemde bankacılık sisteminin önemli problemlerinden bir diğeri de yüksek enflasyon ve kamu borçlanma gereğinin sonucu olarak bankaların kamu kesimini finanse eder hale gelmesidir. Kamu bankaları; "nakit dışı" adı altında, piyasa faizinin çok altında ve piyasada geçerli olan vadeden çok daha uzun vadeli DİBS'leri (devlet iç borçlanma senedi) alma zorunluluğu altındaydı. Bu uygulamanın neticesinde ortaya çıkan görev zararları, bilançolarının önemli ölçüde bozulmasına yol açmıştır (Çakmak, 2007:93). Aynı dönemde özel bankaların bilançolarında da kamu borçlanma senetleri

paylarının arttığı görülmektedir. Kamu kağıtlarının getirilerinin yüksek olması, DİBS'lerin bankaların menkul değerler cüzdanı içinde payının giderek artmasına yol açmıştır. Yüksek enflasyonun hakim olduğu dönemde kredi riskleri yüksek olduğundan krediler giderek azalmış ancak, banka bilançolarında kamu kağıtlarının payı arttığından bankalar toplam aktiflerine ve özkaynaklarına göre yüksek karlar elde etmişlerdir. Banka grupları arasında DİBS/Toplam Aktif oranının en yüksekten en düşüğe doğru sıralanışı; TMSF, yabancı, kamu (Aralık 1999'da özel), özel, kalkınma ve yatırım bankaları şeklinde olmuştur. Bu oran, TMSF bankalarında hem çok büyüktür, hem de gittikçe artmıştır. Aralık 2000'de bu orandaki hızlı artış, zararları karşılığı bu bankalara Hazine tarafından DİBS verilmesinden kaynaklanmıştır. Yabancı bankaların DİBS/Toplam Aktif oranı da büyük olmakla birlikte gittikçe azalmıştır. Bu orana ilişkin veriler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 2.30: Bankaların DİBS/Toplam Aktif Oranları (%)

Bankalar	Aralık 1999	Eylül 2000	Aralık 2000
Kamu	17.8	22.4	22.3
Özel	26.5	20.3	20.0
Yabancı	36.2	34.8	29.8
TMSF	55.4	60.7	90.5
Kalkınma ve Yatırım	6.9	10.1	8.4
Toplam	26.2	25.1	26.9

Kaynak: www.bddk.org.tr, Erişim Tarihi: 10.02.2014

1990-2001 arasında bankacılık sektörü aktiflerinin giderek önemli bir kısmının krediler yerine kamunun iç tasarruf açığını karşılamaya yönelmesi, sektörün reel kesime olan desteğinin azalmasına ve ciddi bir dışlama etkisine neden olmuştur. Uygulanan program çerçevesinde 2000 yılında faiz oranları düşüp devlet düşük maliyetle borçlanma fırsatı bulunca, DİBS satın alarak yüksek kazanç elde eden bankaların gelirleri azalmış ve mali yapıları bozulmuştur. Örneğin Kasım 2000 Krizi öncesi Demirbank'ın piyasadaki toplam DİBS stokunun %18'ini kontrol ettiği ve yoğunlaşma riskini önemli bir boyuta taşıdığı görülmüştür. Bankanın genel anlamda kârlılık ve gelir-gider dengesinin, Hazinesinin iç borçlanma maliyetlerine bağlı olduğu,

kamu borçlanmasında maliyetlerin düşmesi halinde, bankanın mevcut gelir-gider dengesini ve kârlılığını devam ettirmesi mümkün olmamıştır. DİBS ağırlıklı aktif politikası sürdüren Demirbank, krizin ilk günü olan 22 Kasım'a kadar herhangi bir mali bünye sorunu olmayan bir banka görünümünde iken 22-24 Kasım arasında faiz yükselişiyle beraber borçlanmada kullandığı menkul kıymetin stok değeri düşmüş ve borçlanma yeteneği azalmıştır. 21 Kasım 2000 tarihi itibarıyla Bankanın elinde bulunan DİBS stokunun değeri, 3,5 milyar TL civarında olup, bu tutarın 2,9 milyar TL'lik kısmı repo yoluyla fonlanmıştır (BDDK, 2001:21). Krizle birlikte Demirbank, aynı tutarda borçlanma için daha yüksek tutarda teminat vermek durumunda kalmıştır. 2000 yılında iç borçlanmada vade 15 aya kadar uzadığından, bankalar ellerindeki uzun vadeli kağıtları gecelik borçlanmalarla, kısa vadeli mevduat kaynakları ve dış borçla fonlayarak vade uyumsuzluğu yaratmışlardır. Demirbank'ın da 1 yıl ve daha fazla vadeli kamu kağıtlarını gecelik faizle fonlaması nedeniyle hem vade uyumsuzluğu sorunuyla karşı karşıya kaldığı, hem de faiz oranlarındaki ani oynamalar sonucu bilanço ve gelir-gider dengesinde önemli değişiklikler meydana geldiği görülmüştür. Aralığın ilk haftasında Demirbank'ın borcunu kapatamamasıyla oluşan fon açığının bir kısmı kısa vadeli devlet bonolarının kesin alımı, bir kısmı uzun vadeli DİBS'lerin yeniden teminata alınması ve repo ile fonlanması suretiyle kapatılabilmektedir. Kasım 2000 Kriziyle birlikte Demirbank'ın içine düştüğü bu durum, yukarıda anlatılan likidite riskinin ve aktif yapısının değişmesinin bir neticesi olmuştur. Aktif yönetiminde kredi riski açısından risksiz varlık kabul edilen DİBS plasmanı yapmak şeklinde bir politika benimseyen Demirbank'ın aktif yapısı, krizde bir likidite riskine dönüşen faiz riskine maruz kalmıştır (BDDK, 2001:23).

Likidite riskinin yanı sıra 1990-2000 döneminde bankaların açık pozisyonları da önemli bir problem olarak gündemde yer almıştır. Ülkede yaşanan finansal liberalizasyon süreci bankaların açık pozisyonlarını artırmalarına sebebiyet vermiştir. Bankalar döviz cinsinden borçlanarak ve dövizlerini TL olarak hazine bonusu ihalelerinde yüklü teklifler vermede kullanarak açık pozisyonlarını artırmışlardır (Yay vd., 2001:52). Türkiye'de kur riskine bağlı olarak açık pozisyon uygulaması 1985 yılında başlamıştır. Bu uygulamada döviz kuru değişimiyle faiz oranları arasındaki fark artışı önem kazanmaktadır. Bu fark ihale faiz oranları lehine arttıkça

bankalar açık pozisyonlarını artırıp karlarını katlamaktadır. Enflasyonla mücadele programı süresince bankaların dışarıdan almış oldukları sendikasyon kredileri artmış, bankalar kurun bir çıpaya da bağlı olmasına güvenerek almış oldukları dövizleri yerli paraya çevirmişler, bununla da DİBS olarak aradaki faiz farkından kar etmeye çalışmışlardır. 2000 yılı sonunda da yüksek seviyelere ulaşmış açık pozisyonlarını kapatmak için bankalar, yabancı paraya ihtiyaç duyduklarından yüksek faizle döviz almışlardır. Sektörün döviz açık pozisyonu 1997 yılından sonra hızla artma eğilimine girmiş ve 2000 yılında rekor düzeylere ulaşmıştır: 1995-1996 ortalaması 2.8 milyar dolar olan bankacılık sektörü döviz açık pozisyonunun 1997-1998 ortalaması 6.7'e çıkmış; 1999 yılında ise 13.2 milyar doları bulmuştur. Haziran 2000'de açık pozisyon miktarı 19 milyar dolar olarak hesaplanmıştır.

1990-2000 döneminde kamu bankalarının bankacılık sistemi içindeki payının yüksek olması ve bu bankaların verimli ve şeffaf olmayan işleyiş biçimleri bir diğer sorun olarak göze çarpmaktadır. Türkiye'de 1980 ve 1990'da yaklaşık % 45 olan bankacılık sektörünün toplam aktifleri içindeki kamu bankalarının payı aşağıdaki tabloda belirtildiği gibi Aralık 2000'de % 34,2'ye gerilemesine karşın, TMSF bankalarının %8,5'lik payı da ilave edilince bu oran % 42,7 olmaktadır. Kamu bankaları Aralık 2000'de toplam mevduatın % 39,9'unu toplamış, toplam kredilerin % 25,7'sini gerçekleştirmişlerdir. Toplam aktifler içinde özel bankaların payı %46,2, yabancı bankaların payı % 6,6, kalkınma ve yatırım bankalarının payı ise % 4,4 olmuştur (Erdoğan, 2006:64). Bu dönemde piyasanın daha çok kamu bankaları tarafından belirlenmesi sistemde haksız rekabete neden olmuş, kamu bankalarının kar sağlama amacı dışında sübvansiyon, sosyal güvenlik gibi başka amaçlarının da olması bu bankaların siyasi amaçlarla kullanılmasına da neden olmuştur. Böylece kamu bankaları 25 milyar dolar büyüklüğünde bir görev zararına neden olarak, ülkeyi krize sokan bir başka sorunu oluşturmuştur. Kamu bankalarının görev zararlarının nedenleri arasında, bu bankaların bazı kesimlere düşük faizli ve uzun vadeli krediler vermesiyle, hazinenin "nakit karşılığı olmayan" adı altında bu bankalara piyasadaki faizin çok altında ve geçerli vadenin çok üstünde devlet kağıdı satması yer almaktadır.

Tablo 2.31: Varlıkların Bankalar Arası Dağılımı (% , Aralık 2000)

	Aktif	Özkaynak	Mevduat	Kredi
Kamu Bankaları	34.2	14.4	39.9	27.5
Özel Bankalar	46.2	88.3	44.2	55.9
Yabancı Bankalar	6.6	9.3	2.5	3.5
TMSF	8.5	-26.9	13.4	6.7

Kaynak: BDDK (2001), “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı”, Nisan

Yukarıda anlatılan bankacılık sisteminin sorunlarına son olarak bankacılık sisteminin denetim ve düzenlemelerinin zayıflığı eklenmektedir. Banka kurmanın kolaylaşması sonucunda banka sayısı hızla artmış, bunların çoğunun da küçük ve sermayesi yetersiz bankalar olduğu görülmüştür. Bu dönemde kurulan bazı bankalar sermayelerinin kat kat üstünde kamu kağıdı bulundurmuş, 1994 Krizi ise bankacılık sisteminde var olan bu sorunlara el atılması için bir sinyal niteliğini taşımıştır. Kriz sonucunda 4 banka TMSF’ye devredilmiş, %100 mevduat sigortası kararı alınmış olmasına rağmen bankaların denetim ve düzenlenmesine ilişkin önemli adımlar atılmamıştır.

1990-2000 döneminin temel makro ekonomik göstergeleri ile bankacılık sisteminin genel görünümü bir arada değerlendirildiğinde Kasım 2000 ve Şubat 2001 Krizlerine sebep olan faktörler anlaşılmaktadır. Kriz öncesi dönemde var olan ekonomik gösterge ve koşulların yanı sıra sermaye hareketleri de enflasyonla mücadele programının sürdürülebilirliğine imkan sağlamayarak krize yol açmıştır. Kasım 2000 Krizinin genel olarak kabul gören en önemli nedeni denetlenmeyen sıcak para hareketlerinin, piyasaların güvenini yitirmesi ile başlayan ani kaçıışı sonucunda kendini gösteren spekülatif akımlardır. O dönem ekonomisinin zayıf yapısı, yüksek kamu borç yükü ve kontrolsüz bankacılık sektörü krizin belirleyicileri olmuştur. Kasım 2000 tarihinde cari işlemler açığının hızla artması ve Kasım ayında bekleyen yabancı yatırımcıların ani döviz talebinden doğan piyasa dengesizliği karşısında yükselen döviz talebiyle birlikte, piyasadan para çekilmesi sonucu faiz oranları artmıştır (Mangır, 2001:468). Kasım ayının ikinci yarısında kısa vadeli faizlerde yaşanan sıçrama ile eşanlı olarak tahvil, bono ve hisse senedi fiyatları

keskin bir biçimde düşmüştür. Bu dönemde, fonlanma imkanları daralan bazı bankaların, yükümlülüklerini yerine getirmek üzere yoğun menkul kıymet satışına başlaması, bu kâğıtların ikincil piyasadaki arzının artmasına ve dolayısıyla değerinin daha da düşmesine neden olmuştur. 1999-2000 yıllarının olumsuz ekonomik şartları dolayısıyla, çok kısa vadelerde TL yatırımı yapan yabancı bankalar piyasadan çekilmeye ve kredilerini kesmeye başlamıştır. Yaklaşık olarak 4 milyar 800 milyon dolarlık portföy yatırımı ülkeden çıkmış ve bankalar açık pozisyonlarını kapatma paniği içerisinde borçlanma telaşına kapılarak döviz taleplerini artırmışlardır. Piyasada likidite sıkıntısının var olmasıyla bankacılık sistemi bir krize doğru sürüklenmiştir. Bu ortam içerisinde Merkez Bankası'nın en önemli hatası bu gelişmeler karşısında piyasanın duyduğu likidite ihtiyacını zamanında karşılayamamış olmasıdır.

Krizin başlangıcından birkaç gün sonra, sisteme çok yüksek faizlerle likidite verilmiş ancak daha sonra ek likidite verilmeyeceği ve kur politikasında değişiklik yapılmayacağı açıklanmıştır (Hız, 2002:42). Bu durum faizlerin aşırı derecede yükselmesine sebep olmuştur. Bankalar arası piyasalarda ortalama gecelik faiz %800'ü bile aşmışken döviz talebi devam etmiştir. Nihayetinde Merkez Bankası piyasaya para sürmek zorunda kalmıştır. Merkez Bankası likidite sıkışıklığını aşmak ve para piyasalarında oluşan faiz oranları yükselişinin önüne geçmek amacıyla Net İç Varlıklar için belirlenen sınırı gevşeterek 22 Kasım 2000 tarihinden başlayarak açık piyasa işlemleri ile bankacılık sistemine likidite enjekte etmiştir. IMF'nin ek kredi vermesi ile krizin derinleşmesinin önüne geçilmiştir. Krizin yaşandığı dönem içerisinde TMSF'ye başta Demirbank olmak üzere, Ulusal Bank ve İktisat Bankası da devredilmiştir. Kasım 2000 Krizi, bankacılık sisteminde yarattığı sarsıntıyla birlikte, programa olan güveni ciddi şekilde bozmuştur.

Aralık ayının sonlarına doğru kriz ortamından çıkılmaya başlanarak bazı olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Hükümetin aralık ayında yaptığı basın açıklamasıyla, tasarruf sahiplerinin Türkiye'deki mevduat bankalarından olan alacaklarına ilişkin geçici bir tam garanti duyurusunda bulunulmuştur. Bu açıklamalar ve olumlu yönde ilerleyen göstergelere rağmen bankacılık sisteminin risklere açık yapısının önüne

geçilememiştir. TCMB, başlangıçta uygulanan kur rejimini savunmak ve rezerv kaybını önlemek amacıyla piyasaya verdiği Türk Lirası likiditeyi sınırlamaya çalışmıştır. Ancak, bu uygulama sonucunda gecelik faizler %1.000'ler seviyesinin üzerine çıkmıştır. “Kara Çarşamba” olarak da adlandırılan 21 Şubat 2001 tarihinde TCMB'nin para politikası ve likidite yönetiminin etkinliğini ortadan kalkmıştır (BDDK, 2001:25). Şubat 2001 tarihinde zaten hassas olan piyasalar tekrar bir kriz ile karşı karşıya kalmıştır.

IMF destekli kur çapası uygulaması, Şubat 2001 krizine kadar olan sıcak para akımlarının temel nedenlerinden birisi olmuştur. Kasım krizinin ardından Şubat 2001 krizinin yaşanmasıyla, döviz kuru üzerindeki baskı artmıştır. Merkez Bankası rezervlerini eritmek pahasına piyasaya müdahale etmiştir. Sıcak para çıkışları 21 Şubat'ta yaklaşık 4.9 milyar dolarlık bir seviyeye ulaşmıştır. Bir gün içinde kaybedilen döviz rezervinin büyüklüğü sistemi yeni bir krize sürüklemiştir. Döviz talebi aşırı talep bu kez İMKB'yi çökertirken gecelik faizlerin %7500'lere yükselmesine neden olmuştur. Yaşanan krizlerle birlikte faiz oranlarındaki artış, Türk Lirasının yüksek oranlı değer kaybı ve ekonomik aktivitede yaşanan keskin daralma, 2001 yılında bankacılık sektörünün aktif ve pasif yapısı ile kârlılık performansında önemli bozulmalara yol açmıştır. Bankacılık sektörü 2001 yılında operasyonel göstergeler bakımından da bir daralma süreci yaşamış ve banka, şube ve personel sayılarında keskin azalmalar meydana gelmiştir (BDDK, 2001:25). Kısa aralıklarla yaşanan bu iki kriz sonucunda bankacılık sisteminin göstergeleri aşağıdaki tabloda sunulmaktadır. Finansal piyasalarda yaşanan dalgalanmalar ve ekonomideki küçülme sonucu bankacılık sektörü aktif büyüklüğü, 2001 yılında Türk Lirası bazında reel olarak %12,6, dolar bazında ise %22,7 oranında daralmıştır. Bu dönemde kredilerdeki daralmanın daha da keskin olduğu görülmektedir.

Tablo 2.32: Bankacılık Sektörü Bilanço Göstergeleri (Milyar TL)

	Eylül 2000	Aralık 2000	Mart 2001	Haziran 2001	Eylül 2001	Aralık 2001
Toplam Aktifler	95.9	104.1	125.8	151.9	169.8	173.4
Krediler	19.6	31.8	36.3	39.2	43.9	38.0
Sabit Kıymetler	2.1	2.5	2.7	0.0	0.0	0.1
Mevduat	54.2	58.9	74.2	87.6	105.5	110.4
Özkaynaklar	6.8	7.2	4.4	16.4	15.6	18.3
Dönem Karı	0.1	-3.1	-3.5	-5.0	-5.1	-10.5
Bilanço Dışı İşlemler	107.9	105.0	125.5	116.0	112.7	87.9

Kaynak: BDDK (2001), “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı”, Nisan

21 Şubat 2001 krizi ile 9 Aralık 1999 tarihli program tamamen ortadan kalkmıştır. Türkiye ekonomisinde uygulamaya konulan 1994 ve 1999 kura dayalı istikrar programlarının başarısız olması ve yaşanan krizler sonrası, sabit kur sistemi terk edilerek 22 Şubat 2001 tarihinde dalgalı kur sistemine geçilmiş ve Mayıs 2001’de Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı uygulamaya konulmuştur (Mangır, 2001:470).

Program, ekonomideki yapısal sorunlarının önemini vurgulayarak, bu konuda reformlar yapılmasını hedeflemiştir. Yapısal reformların ağırlıkta olduğu bu programın amaçları aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:

- Dalgalı kur sistemi içinde enflasyonla mücadeleyi, kesintisiz ve kararlı bir biçimde sürdürmek,
- Kamu bankaları ve TMSF bünyesindeki bankalar başta olmak üzere bankacılık sektöründe hızlı ve kapsamlı bir yeniden yapılanmayı gerçekleştirmek,
- Kamu finansman dengesini bir daha bozulmayacak şekilde güçlendirmek,
- Toplumsal uzlaşmaya dayalı, fedakarlığın tüm kesimlerce adil bir biçimde paylaşılmasını öngören ve enflasyon hedefleri ile uyumlu bir gelirler politikası sürdürmek.

Güçlü Ekonomiye Geçiş programının en önemli unsuru ise bankacılık sisteminin rehabilitasyonuna ilişkin gerekli çalışmaların yapılmasını içeren “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı”dır (Parasız, 2005:110). Bu program, aracılık fonksiyonuna odaklanmış, iç ve dış şoklara dayanıklı aynı zamanda uluslararası ölçekte rekabet edebilir bir bankacılık sistemine geçişi amaçlamıştır (BDDK, 2001:38). Yeniden yapılandırma programı dört temel unsura dayandırılmıştır. Bunlar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Erdoğan, 2006:13);

- Kamu bankalarının finansal ve operasyonel açıdan yeniden yapılandırılması,
- TMSF bünyesindeki bankaların devir, birleşme, satış veya tasfiye yoluyla en kısa sürede çözümlenmesi,
- Yaşanan krizlerden olumsuz yönde etkilenen özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşturulması,
- Bankacılık sektörünü gözetim ve denetim çerçevesinde güçlendirecek ve sektörün daha etkin ve rekabetçi bir yapıya ulaşmasını sağlayacak düzenlemelerin gerçekleştirilmesi.

Programın ilk sırasında yer alan kamu bankalarının yeniden yapılandırılması, kamu bankalarının finansal sistemde bir istikrarsızlık unsuru olarak görülmesinin sonlandırılmasına yönelik bir amaç olarak şekillenmiştir. Görev zararı alacaklarının tasfiyesi, kısa vadeli yükümlülüklerin azaltılması, kamu bankalarına sermaye desteği sağlanması, mevduat faizlerinin piyasa faizlerine uyumlu hale getirilmesi ve kredi portföyünün etkin yönetimi konularında çalışmalar yapılmıştır. 2001 yılsonunda 17,5 milyar dolara ulaşan görev zararları tasfiye edilmiş ve buna yol açan düzenlemeler iptal edilmiştir. Kamu ve TMSF bankalarına, sermayelerini sağlamlaştırmak ve döviz açıklarını karşılamak amacıyla Mayıs 2001’e kadar toplam 25852 milyon TL tutarında DİBS verilmiştir. Kamu bankaları bu yolla elde ettikleri DİBS karşılığı TCMB’den repo yaparak veya onları satarak likidite temin edip diğer bankalara ve banka dışı kesime olan gecelik yükümlülüklerini azaltmışlardır.

Programın ikinci sırasında TMSF’ye devredilen bankaların çözümlenmesi yer almaktadır. Mali bünyesi zayıflayan ve yükümlülüklerini karşılayamaz hale gelen

bankalar Fon'a devredilerek, Fon'un sahip olduğu çözümlene araçları ile değerlendirilmektedir. Bu çözümlene araçları arasında; hisse satışı, sigortalı mevduat ve kredi satışı ile başka bir banka ile birleştirme ya da devir yer almaktadır. İkiz kriz ve sonrası dönemde toplam 11 bankanın daha Fona devredilmesiyle birlikte, 1994-2003 yıllarında Fona devrolan banka sayısı 25'e yükselmiştir. TMSF'ye devredilen bankalar, ilgili dönemde sektörün toplam aktif ve pasif büyüklükleri bakımından beşte bir düzeyine ulaşmıştır (BDDK, 2001:43).

Özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşturulması unsuru da programda yer almaktadır. Kamu bankalarının yeniden yapılandırılması neticesinde, özel bankaların fonlama maliyetleri düşmüş ve yurtiçinden kullanabilecekleri kaynaklar artmıştır. Özel bankaların sermaye yeterliliği rasyosunun 2001 sonuna kadar %8'e yükseltilmesine yönelik planları içeren takvime bağlı taahhüt mektupları üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Bankaların ve iştiraklerinin birleşmesini kolaylaştırmak ve teşvik etmek üzere gerekli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Haziran 2001'de gerçekleştirilen iç borç takas işlemiyle özel bankaların yabancı para pozisyon açıkları önemli ölçüde kapanmıştır. 2000 yılı sonunda 8,4 milyar dolar olan özel bankaların bilanço içi yabancı para pozisyon açıkları, 2001 yılı sonunda 1,5 milyar dolara gerilemiştir.

Son olarak bankacılık gözetim ve denetiminin iyileştirilmesi konusunda Türk Bankacılık Sistemini yeniden istikrarlı ve sağlam hale getirmek amacıyla adımlar atılmıştır. Düzenlemeler, kriz dönemlerinde önemli hususlar olan mevduat garantisi, karşılıklar, sermaye ve kredi sınırları gibi öncelikli alanlarda yoğunlaşsa da, sektörün uzun dönemli istikrarına katkı yapan muhasebe standartları, rekabet, etkinlik ve kurumsal düzenlemeleri de kapsamıştır (BDDK, 2001: 60). Özellikle sermaye standartları konusunda yapılan düzenlemeler bu çalışmanın ana teması bakımından oldukça önemlidir. 10 Şubat 2001'de "Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik" yayınlanarak, bankaların sermaye yeterliliği standart oranını belirlerken faiz oranı riskinin yanı sıra kur ve piyasa riskini de dikkate almaları gerekliliği belirtilmiştir. 31 Ocak 2002'de ise yönetmelikte yapılan değişikliklerle özkaynak tanımı değiştirilmiş, genel kredi

karşılığının netleştirme yapılmaksızın katkı sermayeye ilave edilmesi hükmü getirilmiş ve sermayeden indirilecek değerlere tüm mali kurumlara yapılan sermaye katılımları dahil edilmiştir. Böylece, sistemde tek bir özkaynak tanımının yerleşmesi sağlanarak, gerek kredi sınırlarının hesabında gerekse mali bünyeye dair rasyoların uygulanmasında aynı özkaynak tanımının esas alınması temin edilmiştir (BDDK, 2001:62).

2.3 TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNİN BASEL-II STANDARTLARINA UYUM SÜRECİ

Bankacılık sektöründe yaşanan gelişmelerin ekonomilerin tümünü kolaylıkla etkiler hale gelmesi, bu sektörü oldukça önemli hale getirmiştir. Finansal sektör kaynaklı kriz gibi ekonomileri tehdit eden olumsuz durumların önüne geçebilmek için uluslararası alanda iş birliği yapmak kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu nedenle uluslararası etkin finansal kuruluşların liderliğinde bankacılık sistemine ilişkin ortak standartlar yayınlanmaya başlanmış, bu standartlar bütünü oluşturulan ilk taslak ise Basel-I olmuştur. Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS) bünyesinde faaliyet gösteren Basel Komitesi, 1988 yılında yayınladığı Basel-I'den sonra finansal piyasalarda risk hacminin artması, finansal araçların çeşitlenmesi ve gelişmesi, finansal krizlerin giderek daha çok ülkeyi etkisi altına alması gibi nedenlerle bankacılık düzenlemelerinde yetersiz duruma gelen Basel-I'i, sermaye yeterliliği ölçümüne ilişkin eksikliklerini de göz önüne alarak geliştirmiştir. Basel Komitesi 1999 yılından itibaren Basel-II'ye ilişkin taslaklar yayınlamış, 2004 yılında ise Basel-II'ye ilişkin son taslağı yayınlamıştır. Basel-II bankalarda etkin risk yönetimini ve piyasa disiplini geliştirmek, sermaye yeterliliği ölçümlerinin etkinliğini artırmak ve bu sayede sağlam ve etkin bir bankacılık sistemi oluşturmak ve finansal istikrara katkıda bulunmak için sunulmuş önemli bir fırsat olarak görülmektedir.

Basel-I Uzlaşısı'nın temel amacı olan küresel finans sistemine kurumsallaştırılmış uluslararası standartların uygulanması Basel-II'de de değişmezken, Basel-II finansal aracılık sürecinin risk yönetimi yönüne daha fazla vurgu yapmaktadır. Bu nedenle finansal sektörün gelişen yapısına uygun olarak düzenlenen Basel-II, Basel-I'den farklı bazı maddeler içermektedir. Örneğin, Basel-

I'de yer alan kredi riski açısından sermaye yükümlülüğünün OECD ülkesi olup olmama kriterine göre belirlenmesi prensibi Basel-II'de yer almamaktadır. Bir başka farklılık ise; Basel-I'de sadece kredi ve piyasa riskleri için sermaye zorunluluğu bulunmaktayken, Basel-II'de bu risklere ilaveten operasyonel risk sermaye yükümlülüğünün de eklenmiş olduğu görülmektedir. Basel-II'de yer alan diğer farklılıklar ile risk yönetimi konusu belirginleştirilmiş, böylece daha sağlam bir bankacılık sisteminin oluşturulması yönünde adımlar atılmıştır.

2.3.1 Basel-II Uyum Süreci İle İlgili BDDK Uygulamaları

Basel-I standartlarını tam olarak uygulayabilen Türk Bankacılık Sisteminde de, 2002 yılından itibaren Basel-II ile getirilen hususlara ilişkin altyapı unsurlarının tesis edilmesine başlanmıştır. Basel-II ile ilgili çalışmaları yürütmek üzere dört komite tesis edilmiştir. Bunlardan ilki, Mart 2003 tarihinde BDDK yetkilileri ile çeşitli bankaların risk yönetiminden sorumlu üst düzey yöneticilerinin katılımıyla Türkiye Bankalar Birliği bünyesinde oluşturulan Basel-II Yönlendirme Komitesi'dir. Komite ayda bir kez toplanmakta ve Basel-II'ye geçişe yönelik çalışmalar yapmaktadır. İkincisi, Basel-II'ye hazırlık sürecinde etkin bir tartışma platformunun oluşturulması ve Basel-II'ye yönelik çeşitli teknik hususlarda çalışmalar yapılması amacıyla BDDK, Hazine Müsteşarlığı, Merkez Bankası, SPK, TBB ve münferit banka yetkililerinin katılımıyla oluşturulan Basel-II Koordinasyon Komitesi'dir (TBB, 2008:48). Diğer ikisi Basel-II Proje Komitesi ve Risk Odaklı Denetim Sistemi Proje Komitesi'dir.

Basel-II Yönlendirme Komitesi'nin en önemli çalışmalarından biri Basel II'ye geçiş sürecinin etkin bir şekilde planlanmasına yönelik olarak banka görüşleri alınmak suretiyle "Basel-II'ye Geçişe İlişkin Yol Haritası"nın hazırlanması olmuştur. Bu rapor Mayıs 2005 tarihinde kamuoyuna açıklanmıştır (TBB, 2008:48).

Temmuz 2003 tarihinde, Basel-II'nin Türk Bankacılık Sistemi üzerindeki muhtemel etkilerini tespit etmek amaçlı bir Sayısal Etki Çalışması (QIS-TR) gerçekleştirilmiştir. Türk Bankacılık sisteminin Basel-II standartlarına uyumuyla birlikte ortaya çıkabilecek etkilerin hangi yönde olacağını analiz etmek için 3.

Sayısal Etki Çalışması (QIS-3) yapılmıştır. Basel Komitesi tarafından düzenlenen ve G-10 ülkeleri dışındaki ülkelerin davet edildiği ilk sayısal etki çalışması olan Basel-II 3. Sayısal Etki Çalışması'na Türkiye tarafından sektörde önemli bir paya sahip (%60) 6 banka ile katılım sağlanmıştır. Bu çalışmaya yönelik nihai değerlendirme toplantısı, BDDK'nın ev sahipliğinde İstanbul'da gerçekleşmiştir. QIS-3'te edinilen deneyimlerden de faydalanarak Temmuz 2003'te aktif büyüklükleri Türk Bankacılık Sistemi'nin %95'ini oluşturan 23 bankanın katılımıyla yerel bir sayısal etki çalışması (QIS-TR) gerçekleştirilmiştir (Ulus, 2008:50). Bu iki çalışmanın kullandığı genel yöntem, katılımcı bankaların sermaye yeterlilik oranları ile ilgili düzenlemelerin gereği olarak oluşturdukları sistematik araçlar yoluyla, sermaye yeterliliğine ilişkin Basel-II hükümlerinin gereğinin ve bankaların buna uyumunu içeren istatistiki bilgilere ulaşmaktır (BDDK, 2004:16).

Analiz sonuçları değerlendirildiğinde, portföylere ilişkin artışların sermaye yeterliliğini sınırlı seviyede azalttığı görülmektedir. Ancak bankaların halihazırda yüksek sermaye yeterliliği seviyesine sahip olması nedeniyle bu oranın Basel-II sonrasında da asgari seviyenin oldukça üzerinde kalacağı görülmektedir (Filiz, 2006:111). Yapılan QIS-TR çalışması, sektörün standart yaklaşımları kullanması halinde, Basel-II'ye geçişin ciddi bir sermaye sorunu çıkarmayacağını öngörmektedir.

Bu çalışmanın ardından QIS-TR2 çalışması, Eylül 2006 dönemi verileri esas alınarak, sektörün aktif toplamının yaklaşık %97'sini oluşturan 31 bankanın katılımı ile gerçekleştirilmiştir. Bu bankalar; yardım masası bankaları, katılımı zorunlu olan bankalar ve katılımı ihtiyari olan bankalar olmak üzere üçe ayrılmıştır. Çalışmada, kredi riskine ilişkin Standart Yaklaşım, Temel İçsel Derecelendirme Yaklaşımı ve Gelişmiş İçsel Derecelendirme Yaklaşımı, operasyonel riske ilişkin Temel Gösterge, Standart Yaklaşım, Alternatif Standart Yaklaşım ve İleri Ölçüm Yaklaşımları, piyasa riskine ilişkin olarak da Standart Yaklaşım ve Riske Maruz Değer (VaR) Yaklaşımının kullanımı benimsenmiştir.

Basel-II uygulamasına ilişkin 30 Mayıs 2005 tarihinde BDDK tarafından açıklanan yol haritası doğrultusunda birinci anket çalışması yapılmıştır. Bu anket

daha çok genel sorular içermiş ve bankacılık sektörünün konuyla ilgili durumu açısından önemli bilgilere ulaşmayı sağlamıştır (BDDK, 2005:5). Anket 42 banka ve 5 özel finans kurumunu kapsamaktadır. Ankette yer alan soruların cevaplarına göre bankaların çoğu uyum sürecinin başlangıç düzeyinde bulunmaktadır. Bu durumu gösteren tablo aşağıdaki gibidir:

Tablo 2.33: Türk Bankalarının Basel-II'ye Uyum Süreci

	Banka Sayısı	% Toplam Aktif
Başlamadı	3	<%1.0
Başlangıç Düzeyi	27	%50.50
Orta Düzey	15	%45.70
İleri Düzey	5	%2.80

Kaynak: BDDK (2005), “Türk Bankacılık Sistemi Basel II 1.Anket Çalışması Sonuçları”, BDDK Araştırma Dairesi, Temmuz, s. 5

Basel-II'ye geçişte bankaların en çok karşılaştıkları sorunlar; veri kısıtları, sistemde altyapı eksikliklerinin mevcut olması, bankaların bütçe kısıtı, teknolojik yetersizlikler ve yeterli sayıda nitelikli personelin bulunmaması olmak üzere sıralanabilir.

Basel-II'ye uyum sürecinde birinci anket sonuçlarına göre özellikle kamu bankalarının, özel bankaların ve yabancı sermayeli mevduat bankalarının diğer gruplara göre daha iyi durumda olduğu anlaşılmıştır. En ileri düzeyde uyum ise yabancı sermayeli bankalar tarafından gösterilmektedir.

Kredi riski, operasyonel risk ve piyasa riskinin ölçülmesi konusunda ise bankaların büyük çoğunluğunun uyum sürecine basitleştirilmiş standart yöntemi kullanarak başladığını görüyoruz. Kredi riskinin ölçümüne ilişkin durum aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 2.34: Türk Bankalarının Uyguladığı Kredi Risk Ölçüm Teknikleri

	Banka Sayısı	% Toplam Aktif
Standart	16	%36.34
Basitleştirilmiş Standart	26	%74.62
Temel İçsel Derecelendirmeye Dayalı Yaklaşım	2	%1.0
İleri İçsel Derecelendirmeye Dayalı Yaklaşım	5	%20.98

Kaynak: BDDK (2005), “Türk Bankacılık Sistemi Basel II 1.Anket Çalışması Sonuçları”, BDDK Araştırma Dairesi, Temmuz, s. 5

Operasyonel riskin ölçümünde bankaların en çok tercih ettikleri hesaplama yöntemi standart yöntemdir ve sektörün tamamına yakını bu konuda yeterli teknik bilgiye sahip olduğunu bildirmiştir. Piyasa riski ölçümünde ise 29 bankanın cevabı içsel model olmuştur.

Birinci anket çalışmasından sonra, 50 bankaya uygulanan daha kapsamlı bir anket çalışması yapılmıştır. İkinci anket çalışması, birinciye göre daha ayrıntılı bilgiler içermekte ve 90 sorudan oluşmaktadır. İkinci anket çalışması sonuçlarına göre, Türk bankacılık sektörünün tamamına yakını Basel-II uyum çalışmalarına başlamıştır. Basel-II sürecini bankaların %47,48’i kapsamlı bir şekilde ele alırken, sadece %0,19’unda henüz projelendirme yapılmamıştır (BDDK, 2005:3). Bankalar daha çok bilgi – işletim sistemi ve yazılım – donanım konularında bütçe ayırmıştır. Uyum sürecinde karşılaşılan sorunlar ise temerrüt olasılığı, temerrüt halinde kayıp, bütçe kısıtı, teknoloji düzeyi, nitelikli uzman personel eksikliği gibi sıralanmaktadır.

Birinci anket sonuçlarına paralel olarak bu anket sonuçlarından da kamu sermayeli, büyük ölçekli özel sermayeli ve yabancı sermayeli bankaların uyum sürecinde daha ileri düzeyde olduğu anlaşılmaktadır.

Kredi riskinin hesaplanmasında, bankaların başlangıç aşamalarında standart yöntemi tercih ettiğini görmekteyiz. Ancak uygulamaya standart yöntemle başlayacak bankaların çoğunun ileri yöntemlere geçme planı bulunmaktadır. Sektör aktif toplamının yarısına yakınına sahip bankalar ileri yöntem kullanımı için gerekli altyapının hazır olma süresini iki yıl olarak belirtmiştir.

Operasyonel risk hesaplamasında da bankalar genellikle standart yöntemle başlamayı tercih etmişlerdir. Piyasa riskinin ölçümünde ise ankete katılan bankaların 29 tanesinin içsel modelleri kullandığı cevabını görmekteyiz.

2.3.2 Basel-II'nin Türk Bankacılık Sistemine Etkileri

Basel-II Uzlaşısı'nın, orta ve uzun vadede küresel ekonomik düzen üzerinde bir dizi etki yaratacağı öngörülmüştür. Ulusal ve uluslararası bankaların Basel-II'ye uyum sağlayabilmek için risk yönetimine daha karmaşık yöntemlerle yaklaşmaları neticesinde, özellikle gelişmekte olan ülkeler, gerek hazine borçlanması açısından gerekse kredi piyasaları açısından etkilenmektedirler (BDDK, 2005:1).

Basel-II'nin bankacılık sistemi üzerindeki temel etkileri; borçlu-kredi kalitesine verilen önemin artması, piyasa disiplininin sağlanması, şeffaflık ve rekabeti artırma, bunlara bağlı olarak da kurallara uygun bir kredi kültürünün gelişmesini sağlamak olarak yansımıştır.

Basel-I gibi Basel-II düzenlemeleri de G-10 ülkeleri için hazırlanmış olmasına rağmen bir çok ülke tarafından kabul görmüştür. Düzenlemenin etkileri hem ulusal ve uluslararası bankalar açısından, hem de gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler açısından farklılıklar göstermektedir. Basel-II risklere daha duyarlı bir standartlar bütünü olduğundan, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ülke ve banka risk ağırlıkları farklı olmaktadır.

Bankacılık sektöründe uluslararası gelişmelere ve eğilimlere paralel olarak hem iç baskılar hem de IMF, Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların dış baskıları sonucu Türk Bankacılık Sistemi de uluslararası düzenlemeleri yakından takip ederek uygulamaktadır. Basel-I'e tam uyum sağlayan Türk Bankacılık Sisteminin Basel-II'ye geçmesi Avrupa Birliği'ne uyum yönünden ve dünyaya entegre olabilme açısından önem taşımaktadır.

Basel-II, Türkiye açısından daha sağlam ve etkin bir bankacılık sistemi fırsatı sunmakta, ancak mevcut düzenlemedeki bazı avantajları ortadan kaldırmaktadır. Örneğin; Basel-II'de OECD Klüp Kuralı'nın kaldırılmasıyla, OECD üyesi olan

Türkiye avantajını kaybetmekte, böylece bankacılık sektöründe sermaye gerekleri artmaktadır. Basel-II'nin getirdiği diğer bir yenilik çerçevesinde uluslararası derecelendirme kuruluşları risk ağırlıklarını belirlemektedir. Yani risk ağırlıkları eskisi gibi borçlunun dahil olduğu kategoriye göre belirlenmemektedir. Mevcut sistemde, özel sektör firmalarına verilen krediler risk yapısına bakılmaksızın, teminat yapısı dikkate alınarak büyük oranda %100 risk ağırlığına sahipken, Basel-II'deki standart yöntem altında kurumsal portföydeki firmaların risk ağırlığı, firmaların kredi notuna bağlanmıştır.

Türk Bankacılık Sisteminin Basel-II'ye uyum sürecinde, düzenlemeleri bir fırsata dönüştürmek için eksikliklerin iyi analiz edilmesi gerekmektedir. Hem sektör, hem de denetim otoritesinin yerine getirmesi gereken konulardan bazıları aşağıda sıralanmaktadır (Şirin, 2005:14):

- Sağlam ve güvenilir bir bankacılık ve risk yönetimi altyapısının oluşturulması,
- Hem bankalarda hem de denetim otoritesinde risk bilincinin artırılmasının ve risk kültürünün yerleşmesinin sağlanması,
- Bankacılık sektörünün ve reel sektörün Basel-II'ye tam geçiş için hazır olması,
- Basel-II ile gündeme gelen alanlarda uzmanlık, bilgi kaynağı ve insan kaynağı açığının kapatılması,
- Piyasanın işleyişinin artan rolü için gerekli ortamın oluşturulması,
- Veri gereksiniminin karşılanması,
- Risk ölçümü ve yasal sermaye hesaplama yaklaşımlarına uyumun sağlanması,
- Basel II ile ilgili hususlarda gerekli tüm düzenlemelerin hazırlanması,
- Etkin operasyonel risk ve kredi riski ölçümünün ve yönetiminin teşvik edilmesi,
- Bankaların içsel sermaye değerlendirme süreçlerinin oluşturulması ve etkin

bir şekilde uygulanmasının sağlanması,

- Bankaların yaptıkları risk değerlendirmelerinin daha güvenilir hale getirilmesi,
- BDDK'nın ve sektörün ikinci yapısal blok gereksinimlerine (ekonomik sermaye tahsisi ve risk odaklı denetim vb.) uyumunun sağlanması,
- Risk ölçüm modellerinin izin ve denetimine ilişkin gerekli yeteneklerin kazanılması,
- Bankaların ve finansal piyasaların 3. yapısal blok uygulamasına hazırlanması.

2.3.3 Basel-II'ye Uyum Sürecinde Son Durum

Türk Bankacılık Sisteminin Basel-II'ye uyum sürecinde kamuoyunu bilgilendirmek amacıyla BDDK tarafından ilerleme raporları hazırlanmaktadır. Eylül 2009 ve Şubat 2010 tarihli son yayınlanan iki rapor, bankacılık sektörünün Basel-II'ye uyumu çerçevesinde bankaların ne durumda oldukları hakkında bilgi vermektedir. Yapılan iki çalışmada katılım bankaları ile beraber toplam 46 banka yer almıştır.

Haziran 2009 verilerine göre, bankacılık sektörünün toplam aktif büyüklüğünün %39,8'ini oluşturan bankalar bireysel bazda, %29,7'sini oluşturan bankalar ise konsolide bazda Basel-II'ye geçişe ilişkin strateji ve politikalarını uygulamaya koymuştur. Bu orana strateji ve politikalarını hazırlamakta olan bankalar da dahil edildiğinde sektör aktiflerinin %80'e yakın bir kısmını oluşturan bankaların bu konuda çalışma yapmış olduğu görülmektedir (BDDK, 2009:8).

Aralık 2009 verilerine göre ise, bankacılık sektörü aktif büyüklüğünün %39,4'ünü oluşturan bankalar bireysel bazda, %29,3'ünü oluşturan bankalar ise konsolide bazda Basel-II'ye geçişe ilişkin strateji ve politikalarını uygulamaya koymuştur (BDDK, 2010:8).

Haziran 2009 verilerine göre Basel-II kapsamındaki kredi riski, piyasa riski, operasyonel risk, ikinci yapısal blok ve üçüncü yapısal blok konularına verdikleri

cevaplara göre kredi riskinde bankaların %99'u standart yaklaşıma %50-%100 arasında uyum sağlamaktadır. İçsel derecelendirmeye dayalı yaklaşımda %50'nin üzerinde uyum sağlayan bankaların oranı %38'e yükselmiştir. 2013 yılına kadar ileri yöntemlere geçişi planlayan bankalar %60 oranındadır. Aralık 2009 verilerinde ise içsel derecelendirmeye dayalı yaklaşımda uyum sağlayan bankaların oranı %53'e yükselmiştir.

Her iki çalışmada da, bankaların tamamı piyasa riski ölçümünde standart yönteme uyum sağlamıştır. Operasyonel riskte bankaların tamamı şu anda kullanılmakta olan temel gösterge yaklaşımına uyum sağlarken, standart yaklaşımda %75 ila %100 arasında uyum sağlayan bankaların oranı %29'da kalmaktadır. Aralık verilerinde bu oran %30'a çıkmıştır.

Her iki çalışmada da, ikinci yapısal bloğa uyum birinci yapısal bloğa uyumun daha altında oranlarda seyretmiştir. Üçüncü yapısal blok hükümlerine ise bankaların %93'unun %50 ila %100 arasında uyum sağladığı görülmektedir.

Bankaların Basel-II'ye uyum sürecinde karşılaştıkları sorunların başında veri eksikliği gelmektedir. Diğer sorunlar ise; mevzuat belirsizliği, teknoloji eksikliği, nitelikli personel yetersizliği, bütçeleme ve Basel-II'nin anlaşılabilmesi olarak sıralanmaktadır. Bu sorunların giderilmesinde ve Basel-II'ye geçiş sürecinde bankaların BDDK'dan bazı beklentileri bulunmaktadır. Bunlar aşağıda maddeler halinde sıralanmaktadır (BDDK, 2009:12):

- Uyum için gerekli olan banka içi düzenlemelerin ve hazırlıkların yapılabilmesini sağlamak amacıyla ilgili mevzuatın uygun bir süre içerisinde yayımlanarak görüşe açılması,
- Raporlama formlarının uygulamaya geçiş aşamasından makul bir süre önce açıklanması,
- Uyumun bankaların ölçeklerine göre sınıflandırılarak değerlendirilmesi ve uluslararası piyasalardaki gelişmeler ile risk algılamasının değişmesine paralel olarak geçiş süreçlerinin uzun tutulması,

- Soru sorulabilecek ve cevapların ortak bir platformda paylaşıldığı bir ortam oluşturularak iletişimin artırılması ve anlaşılamayan konuların netleştirilmesine katkı sağlanması,
- İçsel Derecelendirmeye Dayalı Yaklaşımlarla yasal sermaye hesaplamaları başvurularının değerlendirilmesinde geçerli olacak kriter ve unsurların netleştirilmesi ve bankalara duyurulması,
- Finans sektörüne ve reel sektöre Basel-II süreçlerinin uygulanması hakkında konferans, sempozyum ve bilgilendirme toplantıları yapılması.

2.4 BASEL-III VE TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ

2007 yılında finansal kriz ABD’de ortaya çıkmış olmakla birlikte hızlı bir şekilde Avrupa’ya, Asya’ya ve gelişmekte olan ülkelere sıçrayarak küresel bir hal almıştır. ABD krizini tetikleyen temel faktör, düşük faiz politikasının uygulanması sonucunda düşük faizli konut kredilerinin yapısının bozulmasıdır. Bu duruma bağlı olarak faiz yapısının uyumsuzlaşması, konut fiyatlarında balon artışların ortaya çıkması, menkul kıymetlerin fonlanmasında yaşanan sıkışıklık, kredi türev piyasalarının genişlemesi ve kredi derecelendirme sürecinde yaşanan sorunlar krizin derinleşmesine sebep olan diğer faktörler olarak ortaya çıkmaktadır. Kredi krizi olarak başlayan ancak ilerleyen süreçte likidite krizine dönüşen bu krizin temelini gelişmiş ülkelerin oluşturması ve bu ülkelerin finans sektörlerinde yaşanan sorunlar ve neticesindeki banka iflasları krizin reel sektöre de yansımaya yol açmıştır. Böylelikle ülke ekonomilerini derinden sarsan küresel kriz, hem finans hem de reel sektörü içine alan tam bir ekonomik kriz niteliğine sahip olmuştur.

Kriz sürecinde bankacılık sektöründe birçok olumsuz gelişme meydana gelmiş, pek çok banka iflasa sürüklenmiş ve yoğun bir devlet müdahalesi süreci yaşanmıştır. ABD’de sonra Avrupa bankacılık sistemi de Ekim 2008’den itibaren krizden ciddi şekilde etkilenmeye başlamış, birtakım uluslararası Avrupa bankalarının hükümetler tarafından kurtarılması gerekmiştir (Erdönmez, 2000:86). Uluslararası düzenlemelerin varlığına rağmen yetersiz şekilde denetlenen istikrarsız bir finansal sistem, Basel-I çerçevesi altında sekürütizasyon uygulamalarının sermaye

yeterliliği avantajları sağlaması gibi dzenleme boşlukları, derecelendirme firmalarının performansına endeksli ve likidite riski iğermeyen Basel-II dzenlemeleri gibi unsurlar neticesinde dnya, tarihinin en bnyk bankacılık sektoru başarsızlığı ile karşı karşıya kalmıştır (Ozturk, 2010:27).

Birçok lke tarafından uygulanan Basel standartlarının yaşanılan son krizi engelleyememiş olması ve kriz dzeninde Basel-II'nin beklenen performansa ulaşamaması cözme yönelik calışmaların başlamasına sebep olmuştur. Kriz uluslar arası nitelikte olduğundan cözüm için de uluslararası bir mcadele gerekmiş, böylece Eylül 2010'da bankacılık sektoru için yeni sermaye kuralları belirlenerek Basel-III üzerinde anlaşma sağlanmıştır.

Hemen hemen her lkenin finans ve reel sektörlerinde olumsuz etkiler yaratan küresel krizin etkilerinin başlangıçta Türkiye gibi gelişmekte olan lkelere sınırlı düzeyde kalacağı dşenülmüş, ancak 2008 yılı son ceyreğinden itibaren pek çok gelişmekte olan lke ekonomisi küresel krizden büyüme, işsizlik, bütçe açığı gibi makro ekonomik göstergeler bakımından olumsuz etkilenmiştir. Türkiye, 2001 krizi sonrasında başarıyla gercekleştirilen Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı'nın, bankacılık sektörüne has bazı yapısal özelliklerin ve TCMB'nin uyguladığı makro ekonomik politikaların sonucu olarak diğer lke ekonomilerine nazaran kriz sürecine daha hazırlıklı girmiştir (Yuce, 2009:32).

2.4.1 Dünya Finans Krizi Sürecinde Türk Bankacılık Sistemi

Dnya ekonomisini derinden etkileyen küresel kriz sonrası 2010 yılı dnyanın birçok ekonomisi açısından sıkıntılı bir yıl olarak tarihe geğmiştir. Başta İrlanda ve Yunanistan olmak üzere bazı gelişmiş ekonomilerin aslında o kadar da gelişmiş olmadıkları ortaya cıkarken, iğerlerinde Türkiye'nin de bulunduğu Çin, Brezilya, Rusya gibi yeni yükselen piyasa ekonomilerinin krizlere karşı ciddi bir direnç ortamı geliştirdikleri anlaşılmıştır. 2001 krizinden sonra yapılan yasal dzenlemeler sayesinde, Türk Bankacılık Sistemi eskiden olduğuna kıyasla daha sağlam bir yapı arz etmektedir. Dolayısıyla küresel kriz sürecinde Türkiye'deki banka bilançolarında krize neden olacak bir problem esasen söz konusu olmamıştır.

Ancak Ağustos 2008'den itibaren Türk finansal piyasalarını yoğun bir şekilde etkilemeye başlayan küresel kriz, ülke ekonomisini de ihracatta daralma, işsizlikte artış ve doğrudan yabancı yatırımlarda azalma gibi konularda sarsmıştır.

Krizin ilk göstergesi olarak, İMKB'den yurt dışına çıkan sermaye hareketi kabul edilebilir. Borsa ani bir düşüşle %8 oranında değer kaybederken, sonraki günlerde de sert düşüşler yaşamıştır. Sanayi üretim kapasitesi %68'e düşmüş, işsizlik oranı ani olarak %3 artmıştır. Küresel kriz, finansal piyasa etkisinden önce Türkiye'de reel sektörü etkilemiştir. Batı piyasalarındaki gelir seviyesi düşüşüne paralel olarak bu bölgeye yönelik ihracat olumsuz etkilenmiş ve %40 civarında azalmıştır. Krizden en çok etkilenen ekonominin belkemiği sektörlerden imalat sanayi %10.8 oranında daralırken, inşaat sektöründe %13.4 oranında bir daralma söz konusu olmuştur (Bacni, 2010:39). Bu yüzden Türkiye, çevre bağımlı ülkeler arasında 2008 küresel krizinden en fazla etkilenen ülkelerden biri olarak dikkat çekmiştir.

Küresel kriz karşısında Türkiye ekonomisinin hasarının büyüklüğünü belirleyecek en önemli unsur, en zayıf halka durumuna gelen cari işlemler açığıdır (Bacni, 2010:41). Türkiye'nin döviz açığı 2002'de 1 milyar doları bulmazken, dış kaynağa dayalı büyüme sonucu 2007 yılında 38 milyar dolara yükselmiş, 2008 Ağustos'unda ise 49 milyar dolara yaklaşmıştır. 2008 yılından itibaren krizin etkisi, ihracatın azalması ancak ithalat artışının devam etmesi, borsadaki yabancı yatırımın payının düşmesi cari açığı yükselten unsurlar olarak göze çarpmaktadır. Özel sektörün tüketim ve yatırım amaçlı talebi nedeniyle bir süredir çok güçlü seyreden toplam yurtiçi talep ve zayıf seyreden yurtdışı talep, beraberinde artan bir dış ticaret açığına neden olmuş, bu açık finansal istikrar açısından risk odağı olarak algılandığından bir dizi parasal ve bankacılık önlemlerinin uygulamaya konulmasını zorunlu hale getirmiştir

Aşağıdaki tabloda GSYH oranlarının yüzdesel olarak yıllara olan dağılımı gösterilmiştir. Buna göre; Türkiye ekonomisi, 2003–2007 yılları arasında ortalama %7 civarındaki büyüme eğilimi gösterirken, 2008 yılının ilk çeyreğinde, %7.2, küresel krizin etkilerinin hissedilmeye başlamasıyla ikinci ve üçüncü çeyrekte

sırasıyla %2.8 ve %1 oranında büyüme göstermiştir. İnşaat sektörü ise %8,2 oranında küçülmüştür. Krizin reel sektöre yansımalarıyla birlikte iç ve dış talep daralmış ve sanayi üretimi düşmüştür. Bunun sonucunda GSYH dördüncü çeyrekte %6.5 oranında gerilemiş ve 2008 yılının GSYH'sı %0.9 olarak gerçekleşmiştir. Bu düşük büyümenin en çok inşaat, ticaret ve imalat sanayi sektörlerini etkilemiş olduğu görülmüştür (Bacni, 2010:43). Ancak Türkiye'de son altı çeyrekte benzer ekonomilerin büyüme performansına göre daha güçlü bir büyüme gözlenmektedir. 2010 yılı GSYH büyümesi %9.2 düzeyinde iken, 2011 ilk çeyreğinde bu oran %11 olarak gerçekleşmiştir. Haziran 2011'de yapılan beklenti anketlerine göre 2011 yılı için %6.1'lik bir büyüme beklenmektedir.

Tablo 2.35: GSYH Oranlarının Yıllara Olan Dağılımı

	Cari Fiyatlarla (Milyon TL)	Büyüme Oranı (%)
2000	166.658	6.8
2001	240.224	-5.7
2002	350.476	6.2
2003	454.781	5.3
2004	559.033	9.4
2005	648.932	8.4
2006	758.391	6.9
2007	843.178	4.7
2008	950.098	0.9
2009	952.599	0,7
2010	1.098.799	-4,8
2011	1.297.713	9,2
2012	1.416.798	8,8
2013	1.565.181	4,1
2014	1.718.818	4,0

Türkiye'de mali krizden etkilenme düzeyinin biraz daha düşük kalması Türk Bankacılık Sisteminin 2002 yılından itibaren rehabilite edilmesi ile doğrudan ilgilidir. 2001 krizi sonrasında, Türk Bankacılık Sistemi ciddi bir yeniden yapılanma sürecine girmiştir. Bu dönemde hayata geçirilen kamu bankalarının yeniden yapılandırılması, düzenleyici ve denetleyici çerçevenin sağlamaştırılması, kredi / sermaye oranı zorunluluğunun uygulanması ile sektörün sermaye tabanının güçlendirilmesi gibi yapısal değişiklikler, sektörü olası krizlere karşı bağımsızlık

kazanmış bir duruma getirmiştir.

Türk Bankacılık Sektörünün piyasa yapısı, son 11 yıllık dönemde yaşanan temel gelişmeler çerçevesinde önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Bu zaman diliminde, çok sayıda bankanın sistem dışına çıkması, yeniden yapılandırma, birleşme ve devirler, hisse alımları, stratejik yatırımlar, düzenleyici çerçeve, risk yönetimi, küresel sermaye katılımı ve piyasa dinamikleriyle yeniden şekillenen sektörde, bankaların göreceli payları değişmiştir. Piyasalar ayrıntılı olarak analiz edildiğinde; toplam kredilerde, ticari kredilerde, küçük ve orta ölçekli işletme kredilerinde ve konut kredilerinde yoğunlaşma olmadığı ve yüksek derecede rekabetin olduğu bir pazar yapısı görülmektedir. Öte yandan, bireysel kredi kartları, mevduat ile sendikasyon ve sekürütizasyon kredilerinde ılımlı derecede yoğunlaşma görülmektedir (BDDK Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2010:3).

ABD’de başlayan ve bütün dünyaya yayılan krizin temel faktörü olan eşik altı konut kredileri ve sofistike türev enstrümanları henüz Türk Bankacılık Sisteminde yer bulamadığından, bu unsurlardan kaynaklanan riskler Türk mali sistemini etkilememiştir. Son yıllarda Türkiye’de kredi hacmi büyümesi yüksek gerçekleşirken, bu büyüme sağlıklı ve yaygın mevduat fonlaması ile paralel biçimde gelişmiştir. Böylece finansal kırılganlık asgari düzeye indirilmiştir. Türk Bankacılık Sisteminde uygulanan yüksek sermaye yeterlilik oranları Türk bankalarının bilançolarını risklere karşı korumuştur. Krizin etkisini göstermeye başlaması ile birlikte Türkiye’de finansal sisteme yönelik olarak bankacılık sektöründe kar dağıtımına sınırlama getirilmesi, zorunlu karşılıkların düşürülmesi, Merkez Bankası’ndan borçlanma vadelerinin uzatılması, Basel-II standartlarına uyum çalışmalarının hızlandırılması başta olmak üzere bir dizi tedbir uygulamaya konulmuştur. Ayrıca sektör BDDK tarafından etkin bir düzenleme ve denetim faaliyeti altında kriz sürecini iyi bir performans göstererek atlattır.

Haziran 2011 itibarıyla finansal sektörün aktif büyüklüğü önceki yılın aynı ayına göre 301 milyar TL artarak 1.48 trilyon TL olarak gerçekleşmiştir. Türk Bankacılık Sektörünün finansal sektörün toplam aktifleri içindeki payı %76.2 olduğundan Türkiye’de Bankacılık Sistemi finans sektörünün temelini oluşturmakta,

dolayısıyla bu sektördeki istihdamın büyük kısmı da bankalarca sağlanmaktadır. Küresel kriz Türk Bankacılık Sektörü istihdamında artış yönündeki ivmenin yavaşlamasına sebep olmuştur. 2007-2009 yılları arasında, Türkiye’de büyük bankaların personel sayıları dünya genelinin aksine artış kaydetmiştir. Örneğin, Ziraat Bankası’nda Temmuz 2007’den önce çalışan sayısı 20.261 iken, Haziran 2009 itibarıyla 1.414 personel daha istihdam edilmiştir. Haziran 2011 itibarıyla bankacılık sektöründe 194.619 kişi istihdam edilmekte olup sektör 10.351 adet şube ile faaliyet göstermektedir. Aşağıdaki tabloda 2005 yılından itibaren devamlı bir artış gösteren şube sayısının gelişimi incelenmektedir. Tablodan küresel finansal kriz öncesinde yüksek büyüme oranlarına ulaşan sektördeki şube sayısının, kriz sonrasında daha ılımlı bir artış sergilediği anlaşılmaktadır.

Tablo 2.36: 2005-2010 Yılları Arasında Şube Sayısının Gelişimi

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Mevduat Bankaları	6241	6904	7678	8724	8968	9419
Katılım Bankaları	292	356	422	536	569	607
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	35	42	44	44	44	40
Toplam	6568	7302	8144	9304	9581	10066

Kaynak: http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Finansal_Piyasalar_Raporlari/9992fpr_haz2011_260811.pdf, Erişim Tarihi: 20.02.2014

Sektördeki bankalar şube sayısına göre sıralandığında, 2000 yılından itibaren ilk sırada T.C. Ziraat Bankası’nın yer aldığı görülmektedir. 2010 yılında da %13.1’lik payla yine ilk sırayı almıştır. Ziraat Bankası’nı %11.3’le İş Bankası ve %9.1’lin payla Akbank takip etmektedir. Aşağıda yer alan tabloda 2003 yılından 2010 yılına kadar toplam mevduatın ve kredi stokunun gelişim süreci ele alınmaktadır.

Tablo 2.37: Mevduat ve Kredi Stoku (Milyon TL)

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Toplam Mevduat	160.380	197.953	251.490	307.647	356.865	454.599	514.618	617.037
TL	81.514	109.456	159.012	186.286	230.461	294.093	341.412	433.501
YP	78.866	88.497	92.478	121.361	126.404	160.506	173.206	183.536
Krediler	68.434	101.579	156.410	218.989	285.653	367.609	392.622	525.905
TL	36.200	63.968	113.515	163.095	217.027	262.265	288.209	383.815
YP	32.234	37.611	42.895	55.895	68.627	105.324	104.413	142.091
Takipteki Alacaklar	1.222	809	884	883	1.365	2.824	3.595	3.107

Kaynak: <http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Yayinlar/Dokumanlar/Bankalarimiz2010TR.pdf>, Erişim Tarihi: 20.02.2014

Tablodan da görüldüğü üzere toplam mevduat ve kredi stoku her yıl artma eğilimi göstermiştir. 2010 yılında toplam mevduatın %36'sı kamu sermayeli bankalarda toplanırken, %48'i ise özel sermayeli bankalarda toplanmıştır. Kamu bankaları TL mevduatın %40'ına, yabancı para mevduatın ise %26'sına sahiptir. Buna karşılık özel bankalar TL mevduatın %44'ünü, yabancı para mevduatın %56'sını toplamışlardır. Tabloda da yer aldığı gibi 2003 yılından itibaren toplam mevduatın krediye dönme oranı giderek artmıştır. Bu oran 2002 yılında %38 iken, 2006'da %71'e, 2007'de ise %71'e yükselmiştir. 2009 sonu itibariyle toplam mevduatın krediye dönme oranı %77 iken, 2010 yılı sonunda %80'e yükselmiştir. Kredi stokundaki büyüme hızına bakıldığında Aralık 2009 itibariyle bu oranın %34 olarak gerçekleştiği görülmektedir. TL krediler %36 oranında, YP krediler ise %33 civarında büyüme göstermiştir. 2010 yılı itibariyle bankacılık sektörü toplam kredilerinin GSYH'ya oranı %48 olarak gerçekleşmiştir. Takipteki alacaklar ise özellikle finansal krizin etkilerinin ülkemiz bankacılık sistemini etkilemesiyle birlikte 2008 ve 2009 yıllarında önemli bir artış göstermiştir. Ancak krizin etkilerinin silinmeye başladığı 2010 yılında, takipteki alacaklar 2009 yılına kıyasla azalmıştır.

Tablo 2.38: Grupların Sektör Payları (%)

	Toplam Aktifler			Toplam Mevduat			Toplam Krediler		
	2008	2009	2010	2008	2009	2010	2008	2009	2010
Mevduat Bankaları	97	97	97	100	100	100	96	96	97
Kamu	29	31	31	36	37	38	24	27	29
Özel	52	52	52	51	50	50	55	52	52
Yabancı Banka	15	13	13	13	13	12	18	17	15
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	3	3	3	-	-	-	4	4	3

Kaynak: <http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Yayinlar/Dokumanlar/Bankalarimiz2010TR.pdf>, Erişim Tarihi: 20.02.2014

Yukarıdaki tabloda mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarının toplam mevduat ve toplam kredileri hangi oranlarda bölüştükleri incelenmektedir. 2010 yılı itibarıyla mevduat bankalarının aktiflerinin toplam içindeki payı %97, kalkınma ve yatırım bankalarının payı ise %3 olarak gerçekleşmiştir. Mevduat bankaları grubu içinde yer alan özel bankaların aktiflerinin toplamdaki payı 2008'den 2010 yılına kadar bir değişiklik göstermeyerek %52 oranında gerçekleşmiştir. Toplam mevduat içinde yabancı sermayeli bankaların payı tablodan da görüleceği gibi 2009 yılında %13 iken, 2010 yılında 1 puan azalmış ve %12 olarak gerçekleşmiştir. Toplam kredilerde ise özel bankaların hakimiyeti görülmektedir. Ancak 2008 yılından itibaren kamu bankalarının da krediler içindeki payını arttırdığı görülmektedir. toplam krediler içinde kamu bankalarının 2008'deki toplam payı %24 iken, 2009 yılında bu oran %27'ye, 2010 yılında ise %29'a yükselmiştir. Banka türlerine göre ele alınan bu tablodan sonra, bankacılık sistemindeki ilk beş ve ilk on bankanın toplam mevduat ve toplam krediler göstergelerindeki durumları aşağıdaki tabloda incelenmektedir.

Tablo 2.39: Bankacılık Sisteminde Yoğunlaşma 2008-2010 (%)

	2006	2007	2008	2009	2010
İlk Beş Banka					
-Toplam Aktif	63	62	62	63	63
-Toplam Mevduat	64	64	65	66	66
-Toplam Krediler	53	57	58	55	57
İlk On Banka					
-Toplam Aktif	86	85	86	87	87
-Toplam Mevduat	90	89	90	91	91
-Toplam Krediler	83	83	84	85	86

Kaynak: <http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Yayinlar/Dokumanlar/Bankalarimiz2010TR.pdf>, Erişim Tarihi: 20.02.2014

Türk Bankacılık Sisteminde yer alan ilk beş ve ilk on bankanın toplam aktif, toplam mevduat ve toplam kredileri içerisindeki payları yukarıdaki tabloda gösterilmektedir. 2009-2010 yılları karşılaştırıldığında, ilk beş ve ilk on bankanın toplam aktif ve mevduat içindeki payının değişmemiş olduğu görülmektedir. Ancak toplam kredilerdeki payları ise sırasıyla 2 ve 1 puan yükselerek %57 ve %86 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Türk Bankacılık Sisteminin göstergeleri arasında yer alan aktif/pasif gelişimi durumuna bakıldığında, bankacılık sektörünün aktif toplamının 2011 yılının ilk yarısında %13.9 oranında artarak 1.146 milyar TL seviyesine ulaştığını görmekteyiz. Türk Bankacılık Sektörü 2011 yılının ilk çeyreğinde %3.9 oranında büyürken, ikinci çeyrekte %9.5 oranında büyümüştür. Kredilerin toplam aktif içindeki payı incelendiğinde, Aralık 2010'da %52.2 düzeyinde gerçekleştiği, Haziran 2011'de ise %54,1 düzeyine yükseldiği görülmektedir. Menkul değerler portföyünün toplam aktif içindeki payı ise %28,6 seviyesinden %24.4 seviyesine gerilemiştir. Haziran 2011 itibarıyla toplam pasifin %57.5'ini mevduat, %14.1'ini yurtdışı borçlar, %9.3'ünü ise repo yoluyla sağlanan fonlar oluşturmaktadır. Bankacılık sektörünün toplam kredileri 2010 yılsonuna göre 94.5 milyar TL artarak Haziran 2011 itibarıyla 620.4 milyar TL seviyesine ulaşmıştır. Toplam aktifler içindeki payı 2010 yılsonuna göre 1.9 puan artarak %54.1'e ulaşan krediler, 2011 yılının ikinci çeyreğinde %9.9'luk bir artış sergilerken; yıllık artış oranı ise %36.4 olarak gerçekleşmiştir. Küresel krizin

etkisiyle 2009 yılsonunda en yüksek seviyesine ulaşan takipteki alacaklar, takip eden süreçte sürekli bir düşüş eğilimine girmiş ve Haziran 2011 itibarıyla 18.6 milyar TL'ye gerilemiştir. Sektörün takipteki alacaklar için ayırdığı karşılık oranı %84.4 düzeyindedir. Türk Bankacılık Sektörünün özkaynakları 2011 yılının ilk yarısında %3.4 artarak 139 milyar TL olarak gerçekleşmiştir. Önceki yıllarda sektörün elde ettiği yüksek tutarlı karların dağıtılmayarak bünyede bırakılması, dönem karı ile birlikte değerlendirildiğinde mevcut ödenmiş sermayenin yaklaşık iki katı düzeyinde bir yedek akçe oluşumunu ve dolayısıyla güçlü özkaynak yapısının korunmasını sağlamıştır. Haziran 2011 döneminde sektörün sermaye yeterlilik rasyosu %17.1 olarak gerçekleşmiştir. Türk Bankacılık Sektörü'nün sermaye yeterlilik rasyosu asgari yasal sınır olan %8'in, %12'lik hedef rasyo düzeyinin ve gelişmiş - gelişmekte olan birçok ülkenin üzerindedir. Sektörün sermaye yeterlilik rasyosunda 2009 yılsonundan beri ılımlı bir azalma trendi gözlenmekle beraber, gerek sektörün aktif yapısının gerekse yasal özkaynakların kaliteli olması, bankacılık sektörünün sağlıklı bünyesini koruduğunu göstermektedir (BDDK Strateji Geliştirme Başkanlığı, 2010:10-34).

Aşağıdaki tabloda Türk Bankacılık Sistemine ilişkin finansal sağlık göstergeleri incelenmektedir. Finansal sağlık göstergeleri bir ülkedeki finans sektörünün sıhhatini ve sağlamlığını ölçmede kullanılan göstergeler setidir. Söz konusu set IMF uzmanları tarafından oluşturulmuş, Dünya Bankası, BIS gibi diğer uluslararası kuruluşlar da bu sete katkıda bulunmuşlardır.

Tablo 2.40: Bankacılık Sektörü Sağlık Göstergeleri (%)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	Haziran 2011
Yasal Özkaynak/Risk Ağırlıklı Varlıklar	23.7	21.9	18.9	18	20.6	19	17.01
Birinci Kuşak Sermaye/Risk Ağırlıklı Varlıklar	24.3	21.3	18.3	17.2	18.6	17	15.6
Takipteki Alacaklar/Özkaynak	1.6	1.5	1.8	3.3	3.2	2.4	2.1
Takipteki Alacaklar/Brüt Krediler	4.7	3.7	3.5	3.7	5.3	3.7	2.9
Aktif Karlılığı	2.7	3.2	3.3	2.5	3.3	3	2.5
Özkaynak Karlılığı	20.4	27.1	26.6	20	26.4	22.3	19.2
Net Faiz Gelirleri/Brüt Gelir	60.5	60.4	61	64.7	67.1	61.5	56.7
Faiz Dışı Giderler/ Brüt Gelir	49.2	46.2	44.9	47.6	38.1	43.4	46.0
Likit Varlıklar/ Toplam Varlıklar	-	-	54.1	45.3	48.3	47.1	43.3
Likit Varlıklar/Kısa Vadeli Borçlar	-	-	93.7	75.2	80.1	77.3	71
Yabancı Para Açık Pozisyonu/Özkaynak	4.6	4.4	2.4	1.7	-0.3	0.1	1.4

Kaynak: [http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Finansal Piyasa lar Raporlari/9992fpr_haz2011_260811.pdf](http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Finansal_Piyasa_lar_Raporlari/9992fpr_haz2011_260811.pdf), Erişim Tarihi: 20.02.2014

Tablodan görüleceği gibi sermaye yeterliliğine ilişkin göstergelerde ılımlı bir azalma olmakla birlikte Türk Bankacılık Sisteminin güçlü görünümü devam etmektedir. BDDK tarafından Haziran ayı ortalarında krediler için ayrılan karşılıklara ve sermaye yeterliliğine ilişkin yönetmeliklerde yapılan değişiklik, risk ağırlıklı varlıklarda özkaynaklara kıyasla görülen yüksek artış eğilimi bu azalmada etkili olan faktörlerdir. Özellikle büyük ölçekli kamu bankalarının risk ağırlıklı varlıklarında görülen artış sermaye yeterlilik rasyosunun azalmasında önemli bir rol oynamıştır. Aşağıdaki tablolarda 2010 yılında aktif büyüklüklerine göre sıralanmış ilk 10 bankaya ait bazı göstergeler yer almaktadır. İlk tabloya göre T.C.Ziraat Bankası A.Ş., 151.160 milyon TL'lik aktif toplamı ile Türk Bankacılık Sisteminin en yüksek aktifine sahip ve 3.713 milyon TL net karı ile Türkiye'nin en karlı bankası olarak 2010 yılını tamamlamış, sermaye yeterlilik rasyosu ise %19.2 olarak gerçekleşmiştir. Aktif büyüklüklerine göre sıralanmış ilk on bankanın sermaye yeterlilik rasyolarına bakıldığında, hedef oran olan %12'den daha yüksek düzeylerde gerçekleştiği görülmektedir. Ancak tüm dünya ülkelerini etkileyen finansal krizin en şiddetli dönemi olan 2008 yılında, Türk bankalarının sermaye yeterlilik rasyolarının 2007 yılına kıyasla azaldığı görülmüştür. 2009 yılında ise tekrar artma eğilimi gösteren sermaye yeterliliği, 2010 yılında ilk on bankanın her birinde %12'den yüksek olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 2.41: 2010 İtibariyle Aktif Büyüklüklerine Göre Sıralanan İlk 10 Bankaya Ait Göstergeler (Milyon TL)

	Toplam Aktifler	Toplam Krediler ve Alacaklar	Toplam Mevduat	Toplam Özkaynaklar	Net Dönem Karı
T.C. Ziraat Bankası A.Ş.	151.160	57.443	125.796	13.458	3.713
Türkiye İş Bankası A.Ş.	131.796	64.232	88.260	17.014	2.982
Türkiye Garanti Bankası	123.963	64.287	72.658	16.475	3.145
Akbank T.A.Ş.	113.183	52.896	67.167	17.565	2.857
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	84.776	52.615	52.725	10.318	2.060
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	73.962	44.861	47.701	8.559	1.157
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	72.942	44.296	54.892	7.445	2.010
Finans Bank A.Ş.	38.067	24.859	24.431	5.208	915
Denizbank A.Ş.	27.660	18.459	15.793	3.141	458
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	19.031	11.753	11.999	1.813	300

Kaynak: <http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Yayinlar/Dokumanlar/Bankalarimiz2010TR.pdf>, Erişim Tarihi: 20.02.2014

Tablo 2.42: Seçilmiş On Bankaya Ait Sermaye Yeterlilik Rasyoları (%)

	2006	2007	2008	2009	2010
T.C. Ziraat Bankası A.Ş.	39.5	25.4	20.1	23.2	19.2
Türkiye İş Bankası A.Ş.	23.9	20.5	15.2	18.3	17.5
Türkiye Garanti Bankası	14.1	15.4	16.1	21.2	19.6
Akbank T.A.Ş.	20.7	18.9	18.2	22.5	20.6
Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	12.3	13.7	15.7	17.8	16.1
Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	20.7	15.4	14.3	15.4	14.4
Türkiye Halk Bankası A.Ş.	32	20	14.5	16	15.9
Finans Bank A.Ş.	16.8	13	16	18	16.7
Denizbank A.Ş.	15.5	13.2	17.2	19	16.4
Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	14.3	14.9	17.7	17.7	14.4

Kaynak: <http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Yayinlar/Dokumanlar/Bankalarimiz2010TR.pdf>, Erişim Tarihi: 20.02.2014

Bankacılık sektörünün ana sermayesi, 2011 yılı ikinci çeyreğinde 4.6 milyar TL artış göstermiştir. Ana sermayenin özkaynak içindeki payı, 2011 Haziran itibarıyla, %90.7 olarak gerçekleşmiştir. Ana sermayenin özkaynak içindeki ağırlığı, Türk Bankacılık Sektöründeki yüksek sermaye kalitesine işaret etmektedir.

Bugün gelinen noktada Türk Bankacılık Sektörünün krizden diğer ülkelerin finans sektörlerine oranla çok daha iyi bir performansla çıktığını söylemek mümkündür. 2010 yılında %8.9 büyüme oranı ile güçlü bir büyüme performansı yakalayan ve bu oranla “Avrupa Birliği Büyüme Lideri” olan Türkiye’de bankacılık sektörü de yüksek bir büyüme potansiyeli taşımaktadır. Gelişmiş ekonomilerde ön plana çıkan ve bankacılık sektörü için önemli komisyon kazanımı potansiyeli teşkil eden bazı temel finansal ürünlerin Türkiye’de gelişme aşamasında olması, Mevduat / GSYİH, Krediler / GSYİH gibi göstergelerin henüz gelişmiş ülkelerin gerisinde olması gibi göstergeler doğrultusunda Türk Bankacılık Sektörü büyüme potansiyeli olduğunu kanıtlamaktadır.

2.4.2 Basel-III Uzlaşısı’nın Türk Bankacılık Sistemine Olası Etkileri

Küresel kriz döneminde Basel-II’nin beklenen performansa ulaşamaması ve uzlaşuya yönelik eleştirilerin dozunun artması neticesinde Basel Komite çözüme yönelik çalışmalar başlatarak, 12 Eylül 2010 tarihinde Basel-III adı altında geliştirilen yeni sermaye kurallarını kamuoyuna açıklamıştır. Basel-II’nin eksikliklerini tamamlayan bir “ek düzenlemeler seti” niteliğinde olan Basel-III düzenlemeleri ile finansal yapının güçlendirilmesi ve başka krizlerin önlenmesine yardımcı olmak amacıyla aşırı risk alımının engellenmesi amaçlanmaktadır (Gümüş, 2011:17). Basel-III ile birlikte sermayenin niteliğinin ve niceliğinin artırılmasına ilişkin standartlar ile ilave sermaye tamponu oluşturulması gibi başlıklar ön plana çıkmaktadır.

Basel-II’ye geçiş sürecini tam olarak gerçekleştirememiş olan ülkeler Basel-III’e uyum konusunda endişe duyarken, Türk Bankacılık Sistemi yeni düzenlemelere uyum sağlama konusunda daha avantajlı bir konumda yer almaktadır. Türk Bankacılık Sisteminin sermaye yapısı değerlendirildiğinde özkaynaklar içerisindeki sermaye benzeri kredilerin oranının düşük olduğu, ödenmiş sermaye, kar yedekleri ve dağıtılmamış karlar gibi çekirdek sermaye kalemlerinin ise daha yüksek olduğu görülmektedir (BDDK Risk Yönetimi Dairesi, 2010:11). Sektörün yüksek kalitede sermaye ile çalıştığına işaret eden ödenmiş sermaye ve yedek akçeler 2010 yılı itibarıyla toplam özkaynakların sırasıyla %37.3 ve %50.4’ünü oluşturmuştur. Basel-

III uygulamalarında özkaynak hesaplamalarından çıkarılacak olan üçüncü kuşak sermaye kalemi hali hazırda Türk Bankacılık Sisteminde zaten bulunmamakta olup bu durum ülkemiz bankacılık sektörünü etkilemeyecektir.

Türk Bankacılık Sisteminin %19.2 gibi yüksek sermaye yeterliliği oranı ile çalışması kriz sürecinde Türk bankalarının sorun yaşamasını büyük ölçüde önlemiştir. Serbest sermaye / toplam özkaynaklar oranının artış eğilimini koruması ve toplam özkaynaklar kalemindeki artış eğilimi, sermaye yeterlilik rasyosu ile birlikte sermaye yapısı anlamında güçlü bir görünüm ortaya koymaktadır.

Basel-III ile birlikte gündeme gelen ancak Basel-II'de ölçümüne ilişkin herhangi bir standart belirlenmemiş olan likidite riskine ilişkin BDDK tarafından 2006 yılında çıkarılan Yönetmeliğe eklenen asit-test oranı ile likidite riskinin ölçümüne yönelik esasların getirilmiş olması Türk bankalarının küresel kriz döneminde önemli bir likidite sıkıntısı yaşamadan faaliyetlerini devam ettirmelerini sağlamıştır.

Uzun ve kademeli bir uyum sürecini içeren Basel-III ile getirilen yeni sermaye kurallarında işaret edilen oranlar Türk Bankacılık Sisteminde yüksek olarak seyrettiğinden, Türkiye'nin Basel-III sonrası için öngörülen olumsuzluklardan etkilenmeyeceği düşünülmektedir. Güçlü denetim ve geçmiş kriz tecrübeleri sonucunda oluşturulan etkin likidite yönetimi ile küresel kriz dönemine hazırlıklı girdiği görülen Türk Bankacılık Sistemi, dünyadaki benzerleri arasında ayrıcalıklı bir noktada yer almaktadır.

2.5. TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNÜN TEMEL SORUNLARI

2.5.1. Öz kaynak Yetersizliği

Bir bilançonun aktif toplamından yükümlülükler düşüldükten sonraki kısmı öz kaynağı verir. Ödenmiş Sermaye, Yedek Akçe, Dağıtılmayan Kar ve Varlıkların Değer Artışından oluşan öz kaynak ne kadar güçlü olursa bankanın piyasa risklerine karşı direnci de yüksek olur (Toprak ve Demir, 2001:3). Türk bankacılık sektöründe öz kaynak yetersizliği sektörün önemli bir yapısal sorunudur. Türkiye'de bankaların

öz kaynaklarının yetersiz olması nedeniyle çok sayıda küçük banka birbiriyle verimsiz ve sağlıklı olmayan bir rekabet içine girmekte bu da bankacılık sisteminin mali yapısını bozmaktadır (Takan, 2002:108).

Bazı bankalar banka kurmak, kurulmuş bankalara iştirak etmek veya şube ve temsilcilikler açmak yoluyla yurtdışına açılmıştır. Ancak bunlar yetersizdir ve sektörün bankacılık işlemleri ve işbirliği anlamında uluslararası piyasalara açılmasını, yani uluslararası rekabete hazır hale gelmesini sağlayamamıştır (Yardımcı, 2006:51).

2.5.2. Oligopolistik Yapı, Rekabet Yetersizliği

Türkiye’de bankacılık sektörü, rekabetin yetersiz olduğu, yoğunlaşmanın yaşandığı yani az sayıda bankanın hâkim olduğu oligopolistik bir yapıya sahiptir. Bu bankalar mevduat ve kredi pazarının önemli bir bölümünü elinde tutmakta; mevduata verilen faizler ve kredilere uygulanan faiz oranlarında belirleyici rol oynamaktadır (Akman, 2006:24-25).

Bu tür piyasada az sayıdaki firmanın fiyatı belirleme ya da kabullenmeden çok, etkileme gücü bulunmaktadır. Bu piyasalarda büyük ve lider konumundaki firmaların yanı sıra küçük ve takipçi olanlarda bulunmaktadır. Türk bankacılık sistemi, göreceli olarak büyük ölçekli bankacıların kontrolü altındadır. Genellikle firmalar, aralarında zımni bir anlaşma ile hizmet farklılaşması gibi fiyat dışı konularda rekabet ederler. Bu piyasada her banka kontrol edebileceği piyasa payını bilmekte, bu payı değiştirebilmekte ve her bankanın kârlılığı rakip bankaların piyasayı etkileyebilme güçleri ile ters orantılıdır. Piyasada bulunan küçük ve takipçi bankalar, bankacılık sisteminin kontrolü ve yönlendirilmesinde doğrudan etki yapabilecek güçten yoksun olduklarından uyguladıkları politikalar yönünden büyük ölçekli bankaları takip etmektedirler (Yardımcı, 2006:39).

2.5.3. Denetimin Yetersizliği ve Etkin Olmaması

Uluslararası kabul görmüş temel bankacılık ilkelerine uyulmaması, muhasebe standartlarının uyumlu hale getirilmesindeki gecikmeler, mali tabloların bağımsız

denetiminde yaşanan sorunlar, şeffaflığın yeterince sağlanamaması sistemi etkileyen olumsuz faktörlerdir. Bu nedenle bankaların gözetimi ve denetimi bankacılık sektörünün sağlıklı işlemesi için çok önemlidir (Akman, 2006:28-29).

Bankaların gözetim ve denetimin dört temel amacı vardır (Günel, 2012: 204):

- Banka iflaslarının gerçek maliyetlerini sınırlamak ve aynı zamanda bankaların fonksiyonlarını icra etmelerine izin vermek,
- İlgili kuruluşlara bir güvenlik ağının sağlanması ile ilgili olarak hükümetin kayıplarını sınırlamak,
- “Moral hazard” problemini sınırlamak, yani güvenlik ağının kötüye kullanılmasını önlemek,
- Makro ekonomik istikrarı sağlamak.

2.5.4. Devlet Kaynaklı Sorunlar

Türk bankacılık sektöründe kamusal sermayeli ticaret bankaları önemli bir ağırlığa sahiptir. Uygulanan liberal ekonomi politikaları doğrultusunda bankacılıkta özel sektörün ağırlık kazanması hedeflenirken, sayı olarak az olsa bile, aktif toplamı, kredi, mevduat gibi temel bankacılık göstergeleri bakımından kamu bankaları sektörün önemli bir bölümünü elinde tutmaktadır. Bu bankalar üzerinde devletin kontrol yetkisinin bulunması, devletin sektörü istediği şekilde yönlendirmesine yol açmaktadır. Dolayısıyla günümüz koşullarında özel sektörün ekonomideki ağırlığı ve aynı zamanda özel bankaların ulaştığı rekabet gücü dikkate alındığında, sistemdeki kamu bankalarının piyasadaki serbest rekabeti engelleyerek kaynakların etkin dağılımını engellediği gözlenmektedir (Yardımcı, 2006:43-44).

Devlet kaynaklı sorunların belli başlıları (Toprak ve Demir, 2001:11);

- Girişimciliği zayıflatan siyasal istikrarsızlıklar ve zayıf koalisyon hükümetleri,
- Yasal ve kurumsal düzenleme hataları,

- Tasarruf mevduatına devlet güvencesinin uzun süre devam etmesi,
- İç borçlanmanın ağırlıklı olarak bankalardan yapılması,
- Hatalı kur çıpası politikası
- Hükümetlerin kamu bankalarını popülist politikaların finansman aracı haline getirme eğilimleridir.

2.5.5. Ekonomik İstikrarsızlık

Türk bankacılık sektörü 1980 yılında Türkiye ekonomisinde uygulamaya konulan istikrar politikaları sonrasında, yeni bir döneme girmiş ve günümüze kadar çok önemli gelişmeler göstermiştir. Bununla birlikte, sektördeki yenilenmenin ve hızlı büyümenin getirdiği birçok sorun ile karşılaşmıştır. Bunların basında da, yüksek oranlı enflasyonun neden olduğu ekonomik istikrarsızlık gelmektedir. Türkiye’de kamu açıklarının finansmanı, “crowding-out” etkisi denilen, kamunun özel sektöre kaynak bırakmamasına yol açan “kovma etkisine” yol açmıştır. Yani özel kesimin ihtiyaçlarını karşılayacak kaynakları kamu kesimi kullanmış ve dolayısıyla bankalar da özel kesime kredi açmak yerine kamu kâğıtlarını tercih etmişlerdir (Yardımcı, 2006:47).

Asli fonksiyonu, ekonomideki tasarruf sahiplerinin tasarruflarını değerlendirerek, kaynak ihtiyacı olan yatırımcılara sunulmasını sağlamak olan bankacılık sektörü Türkiye’de bu fonksiyonunu yerine getirmez hale gelmiştir. Bunun en önemli nedeni ise, kamu kesiminin aşırı kaynak talebidir. Ayrıca yüksek enflasyon bankacılık sektörünü olumsuz olarak etkilemiştir. Enflasyonist ortamda bankaların nominal olarak artış gösteren kârları, reel olarak azalmakta ve sektörün büyük ölçüde nakde dayalı olan öz kaynaklarını reel olarak daraltmaktadır. Hızlı enflasyonist dönemlerin de büyük artış gösteren faiz yükü, bankaların alacaklarının tahsilini sınırlandırmakta ve donuk kredi sorununa yol açmaktadır. Bu durum kaynakların akışkanlığını azaltmakta ve kaynak maliyetini yükseltmektedir (Yardımcı, 2006:47).

2.5.6. Grup veya Holding Bankacılığı

Türkiye'deki özel bankaların tamamına yakını yönetim ve sermaye yapısı açısından belli kişiler, gruplar veya holdinglerin kontrolündedir. Bu durum bankaların gerçek bankacılık faaliyetlerinden uzaklaşarak, sadece bağlı olduğu grubun şirket ve iştiraklerine kredi verir hale gelmesine neden olmuştur. Bankaların bu yapısı, son yıllarda birçok bankanın içinin boşaltılmasına da neden olmuştur. Bankaların sermayelerinin geniş tabana yayılmaması, yönetim ve denetim etkinliğini azaltmaktadır. Ülkemizde holding bankacılığının yaygın hale gelmesi, yabancı sermayeli bankaların sektöre girmesini ve sektörde kalmasını sınırlandırmıştır (Yardımcı, 2006:48).

2.5.7. Teknolojideki Hızlı Gelişmeler

Teknolojideki hızlı gelişmelerle birlikte, dünya finans piyasaları ile entegrasyon sürecine giren Türk bankacılık sektörü, gelişmiş ülkelerin bankacılık sistemlerinde yaygın bir şekilde kullanılan leasing, factoring, forfaiting gibi mali hizmetler; swap, forward, future, option gibi risk yönetim ürünleri ve internet bankacılığı hizmetlerini sunma aşamasına gelmiştir. Bankalar müşterilerine daha iyi hizmet sunabilmek ve 24saat hizmet verebilmek amacıyla “Çağrı Merkezleri”, “İnternet Bankacılığı”, “Müşteri İlişkileri Yönetim” gibi yeni uygulamaları devreye koymaktadırlar.

Teknolojideki gelişmelerin ve bankacılık alanındaki yenileşmelerin sağlamış olduğu tüm olumlu gelişmelere rağmen, finansal tekniklerin ve ürünlerin uygulaması ve kurumsallaşmasında, bu tekniklerin ve yeniliklerin uygulanması ile ilgili devlet organlarının koordineli bir şekilde çalışmaması, konuyla ilgili bir mevzuat alt yapısının henüz tam olarak oluşturulmamış olması ve ekonomik istikrarsızlık nedeniyle, sorunlar ortaya çıkmaktadır (Yardımcı, 2006:51).

2.6. BANKALARIN KARŞILAŞTIĞI RİSKLER

Ekonomik istikrarsızlığın bankacılık sektöründeki en önemli unsurlarından birisi de bankaların karşı karşıya oldukları risklerdir. Risk genellikle negatif veya

istenmeyen bir durumu ifade eder. Bu riskler ekonomik koşullardan kaynaklanabildiği gibi, sektörün kendi içindeki yapısından da kaynaklanabilmektedir.

2.6.1. Sermaye Yetersizliği Riski

Sermaye yetersizliği riski, bankaların mevcut sermayeleri ile gerçeklesen risklerden oluşan kayıplarını telafi edebilme gücünü ifade eder. Eğer mevcut sermayesi, risklerin sebep olduğu kayıpları karşılamaya yeterliyse, risk düşük demektir. Tersini durumda ise risk büyük demektir (Yardımcı, 2006:52).

Öz varlıkların riskli varlıklara oranı, borçların öz kaynaklara oranı, büyük kredilerin öz kaynaklara oranı, duran varlıkların öz kaynaklara oranı gibi oranlarla ölçülebilmektedir (Eroğlu, 2006:44).

2.6.2. Faiz Riski

Bu risk, gerek nominal gerekse reel faiz oranlarındaki hareketlenmelerden kaynaklanır. Faiz riski, aktif kalemleriyle pasif kalemleri arasında vade ya da faiz bazında bir uyumsuzluk olması veya değişken faizli mali yükümlülüklerin gelecekteki nakit akımları, gelir–gider üzerinde belirsizliğe yol açması halinde ortaya çıkar (Yardımcı, 2006:54).

2.6.3. Kur Riski

Krizin işletmeler üzerinde yaratacağı önemli risklerden biri de kur riskidir. Türkiye gibi ülkelerde uzun yıllara dayalı bir para ikamesi (yabancı para tutma) alışkanlığı olduğu için ekonomik kriz hallerinde yabancı para talebi hızla artmaktadır. Bunun sonucunda Türk lirası değer kaybına uğrar ve dolayısıyla yabancı para cinsinden borçların Türk lirası karşılıkları artar. Bu gelişmenin şirketlerin finansman durumu üzerinde ciddi sorunlar yaratması kaçınılmazdır. Herhangi bir şirketin 100 milyon dolar tutarında bir yıl vadeli, yüzde 6 faizli kredi aldığını ve bunun 1,20 paritesiyle TL'ye çevirdiğini, 120 milyon TL'lik bu tutarı işletme sermayesi ihtiyacıyla kullandığını düşünelim. Yılsonunda eğer kur değişmemişse 127 milyon TL'yi yatırıp karşılığında alacağı 106 milyon dolar ile anapara + faiz borcunu

kapatacaktır. Bu süre içinde TL'nin dolara karşı değer kaybettiğini ve kurun 1.50'ye çıktığını düşünelim. Bu durumda bu işletmenin 106 milyon doları alabilmek için 159 milyon TL vermesi gerekecektir. Böylece faiz TL cinsinden yüzde 32,5 olarak gerçekleşmiş olacaktır. Eğer içeride faizler yüzde 25 ise bu firma pahalı kaynak kullanmış demektir. Eğer bu tür yabancı paraya dayalı borçlanmalar yani yaratılan açık pozisyon yüksekse, ortaya çıkacak kur değişiklikleri firmanın batışına neden olabilir (Eğilmez, 2011:154).

Bankalar döviz kuru riskinden korunmak (hedging) için swap ve döviz opsiyonu gibi araçlara başvurmalarına karşın ülkemizde bankacılık sektörünün döviz kuru riskinin belirleyicisi, politika yapıcısının (hükümetin) uyguladığı döviz kuru politikası olmaktadır. Uygulanan kirli döviz kuru politikası (yarı esnek döviz kuru politikası da sabit kur politikası gibi kirli döviz kuru politikası olarak kabul edilebilir.) bankaların fon kaynak-kullanım yapısını belirlediği gibi yurtiçi faiz oranlarının da belirlenmesinde anahtar değişken rolü görmektedir. Ulusal paranın aşırı değerlenme sürecine girdiği bir ekonomide bankaların fon kaynaklarının yabancı para cinsinden oluşturmaları, dışsal bir gelişmenin bankaların finansal yapısını belirlemedeki rolünün açık bir örneği olmaktadır. Böyle bir politikanın sonucunda bankaların fon kullanımları da doğal olarak ulusal para cinsinden olacaktır. Enflasyon oranı (faiz oranı) ile döviz kuru artış oranı arasındaki marjın geniş olması bankaların net genel döviz pozisyonlarının açık vermesine neden olmaktadır. Gerçekte yapılanmanın bu şekilde oluşması bankaları kolaycılığa teşvik etmekte ve kabul edilebilir bir kur riskiyle bu oluşumu sürdürmek karlılık açısından anlamlı olmaktadır (Çolak ve Yiğidim, 2011:46-47).

2.6.4. Kredi Riski

Kredi riski en basit tanımıyla bir bankanın kredi müşterisinin ya da kendisiyle bir anlaşmaya taraf olanın anlaşma koşullarına uygun bir biçimde yükümlülüklerini karşılayamama olasılığıdır (Aloğlu, 2005:30).

Kredi riski, Basel komitesince, bir bankanın kredi müşterisinin, anlaşma koşullarına uygun olmayacak şekilde, yükümlülüklerini karşılayamama durumunu

ifade eder. Kredi riskinin asgariye inmesi için portföy çeşitlemesi yapılmalı, ayrıca kredilerin sağlam teminatlar karşılığında kullanılması gerekmektedir (Eroğlu, 2006:45).

Firmalar kredi ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile bankalardan kredi talep etmektedirler. Aldıkları kredileri vadesinde ve önceden ayarlanmış faiz ile beraber geri ödemek durumundadırlar. Türkiye şartlarında yüksek enflasyon nedeni ile faiz oranları çok yüksek seviyelerde seyretmektedir. Bu durum borçlanma maliyetlerini de yükseltmektedir. Finansman maliyeti artan firmalar ekonomik ilerleme sağlandığı sürece bir sorunla karşılaşmamaktadırlar. Ancak, ekonomi resesyona girdiğinde, firmaların maliyetlerini karşılayan faaliyet karları düşmekte ve uzun vadede iflaslar meydana gelebilmektedir. Bu sonuç, bankaların batık kredilerinin artmasına sebep olmaktadır. Böylece, bankaların karlılıklarında bozulmalar baş göstermekte ve muhtemel zararlara dönüşmektedir. Bireysel kredilerde de aynı etki mevcuttur. Enflasyon yüzünden geliri azalan kişilerin kredi borcunu ödeyememe riski ortaya çıkmakta ve bankaların batık kredi hacmi daha da artmaktadır.

2.6.5. Likidite Riski

Bankalar, taahhütlerini zamanında yerine getirebilmek amacıyla, mevcutlarında nakit değerler ya da likiditesi yüksek finansal araçlar bulundurmaya durumundadırlar. Eğer bir banka, taahhütlerini karşılayabilecek söz konusu araçlara sahip değilse, likidite riski ile karşı karşıya demektir. Bu risk, özellikle kısa vadeli varlıklarının yine kısa vadeli taahhütlerini karşılayamama durumunda ortaya çıkar.

Bankaların karşılaştıkları likidite riskinin iki önemli nedeni vardır.

- Bankanın bilançosundaki aktif-pasif arasında ortaya çıkan uyumsuzluklar ve dengesizlikler likidite riskinin birincil nedenlerinden biridir. Bankanın aktif-pasif uyumsuzluğunda esas itibarıyla pasif yapısında meydana gelen olumsuz değişimler (ani mevduat çelişkileri, öngörülme pasif azalışları, vb.) rol oynamakla beraber, aktif kalemlerde yaşanan ani değişimler (aktif kalitesinin bozulması, geri dönmeyen kredilerin artması vb.) gibi hususlar da önemlidir.

- Bankanın piyasalarda yaşanan değişiklikleri ve gelişmeleri doğru tahmin edememesi veya sağlıklı izleyememesi sonucunda bankanın likiditesinde yaşanan olumsuz gelişmeler bankanın geleceği konusunda önemli riskler oluşturur (Aloğlu, 2005:24).

2.6.6. Piyasa Riski

Firmalar açısından piyasa riski talebin daralmasıdır. Büyüme düşmeye, işsizlik artmaya başladığında talepte de daralma ortaya çıkar. Bunun sonucunda satışlar düşer, firmaların gelirleri azalır. Satışların düşmesi firmaları üretimi düşürmeye yöneltir. Satılmayan miktarda malı üretmek sadece zararı artırmaya yol açar. Üretimin düşmesi bazı işçilere yol verilmesi demektir. Bu da işsizliğin artmasına ve dolayısıyla talebin daha da düşmesine yol açar (Eğilmez, 2011:155).

Piyasa likitise ve uzun vadeli beklentiler olumluysa faiz oranları düşebileceğinden, sabit fiyatlı borçlanma araçları tutan bankalar bu faiz düşüşlerinden alacaklı iseler kârlı, borçlu iseler zararlı çıkacaklardır (Eroğlu, 2006:45).

2.6.7. Operasyonel Risk (Faaliyet Riski)

Bankanın faaliyetleri devam ederken karşılaştığı risklerdir. Burada üst yönetimin stratejik bir hatası veya daha alt kademelerin yaptıkları uygulama hatalarından meydana gelebilir. Dolandırıcılık, yetersiz iç denetim ve yetki karmaşası hatalarından ortaya çıkan gecikmelerin yol açacağı zararlar ile mevzuata bilerek veya bilmeyerek ters davranılmış olması da bu riskin içindedir. Bilgisayar sistemlerindeki hataları da bu gruba dâhil edebiliriz (Eroğlu, 2006:46).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

FİNANSAL ENTEGRASYONUN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNE ETKİSİ

3.1. LİTERATÜR TARAMASI

Ay ve Mangır (2007), yaptıkları çalışmalarında öncelikle yabancı sermaye hareketlerinin arkasında yatan sebep olan “uluslararası finansal entegrasyon” teorisini analiz etmişlerdir. Daha sonra neoliberal politikaların en çok tartışılan aracı olan uluslararası sermaye hareketlerini incelemişler, son olarak gelişmekte olan ülkelerde finansal krizlere yol açmaması için önerilen sermaye hareketleri kontrolleri Tobin vergisi özelinde değerlendirmişlerdir.

Döm (2007), çalışmasında Türkiye’de finansal serbestleşme uygulamaları ve ekonomik büyümeye olan etkileri incelemiştir. Yazarın çalışmasına göre finansal sistemin serbestleşmesi; yabancı portföy akımlarına sınırlamaların kalkması ve yabancı fon girişleri, ekonomik büyümenin motoru olarak kabul edilmektedir. Karşıt görüşe göre ise, gelişmekte olan ülkelerde yabancı kaynaklı büyük fon hareketleri ve sistemden ani çıkışlar finansal krizlerin baş aktörleri olarak görülmektedir. Çalışmada genel anlamda finansal serbestleşmenin faydaları ve olumsuz etkileri gelişmekte olan ülkeler açısından; özelde ise, Türkiye açısından ele alınmıştır.

Akkay (2010), çalışmasında finansal entegrasyon sürecinde finansal gelişme ekonomik büyüme arasındaki nedenselliğin Türkiye açısından dönemsel olarak araştırılmasını yapmıştır. Çalışmanın amacı 1989-2010 döneminde Türkiye açısından finansal gelişme ekonomik büyüme ilişkisinin gelişimini ortaya koymaktır. Nedensellik ilişkisinin temel olarak inceleneceği araştırmada bahsedilen dönemdeki bu ilişkisi 3 aylık verilerle iki ayrı dönem çerçevesinde analiz edilmiştir. İlk dönem finansal entegrasyon sürecinin başlangıcı olan 1989 senesinden 2001 finansal krizine kadar geçen süreç; ikinci dönem ise 2001 sonrası yeniden yapılanma döneminden günümüze kadar geçen süreçtir. Granger nedensellik testinin kullanıldığı çalışmada, 1989-2001 dönemi için ekonomik büyüme finansal gelişme

arasında her iki yöne doğru da bir nedensellik ilişkisi tespit edilirken; 2001 sonrası dönemde ağırlıklı olarak ekonomik büyümeden finansal gelişmeye doğru bir nedensellik görülmüştür.

Yıldırım (2014), çalışmasında ekonomik entegrasyon-eğitime erişim ilişkisi üzerine ekonometrik bir inceleme yapmıştır. Çalışmanın amacı ekonomik entegrasyonun, eğitime erişim seviyesi üzerindeki etkilerini araştırmaktır. Çalışmada 10 OECD ülkesinin 1999-2006 dönemi yıllık verileri analiz edilmektedir. Analize dahil edilen veriler ve inceleme dönemi veri mevcudiyetine bağlı olarak seçilmiştir. Ele alınan ülkelerden beşi AB üyesi ülkedir. Diğer 5 ülkenin AB üyeliği bulunmamaktadır. Böylelikle ülkeler arasında karşılaştırmalı bir analiz ile ekonomik entegrasyonun etkileri ortaya konmaya çalışılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre ekonomik entegrasyon, kız öğrencilerin ve erkek öğrencilerin eğitime erişimlerini pozitif yönde etkilemektedir.

3.2. FİNANSAL PİYASALARIN GLOBALLEŞMESİ

Finansal piyasalar son yıllarda büyük bir değişim içerisinde. Bilgi teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte, finansal piyasalardaki kısıtlamaları kaldıran düzenlemeler, finansal piyasalardaki serbestleşmeyi arttırmıştır. Finansal piyasalardaki değişim aynı şekilde, finansal araçlara ve hizmetlere de yansımaktadır.

Tüm dünyada yaşanan serbestleşme sonucunda, piyasalarda artan rekabetle birlikte, ülkeler bu rekabet içerisinde yer alabilmek için koruyucu politikalarından vazgeçmektedirler. Piyasadaki oyuncuların sayısının ve rekabetin artmasının bir sonucu olarak da finansal hizmetler ve bunlardaki çeşitlilik giderek artmaktadır. Küreselleşme kavramının içerdiği anlama ilişkin tartışmalarda iki ana yaklaşım belirlemek mümkündür (Eser, 2007: 4).

Küreselleşme olgusunun doğal ve dönüşü olmayan bir sosyoekonomik süreç teşkil ettiğini ve bu süreci dikkate almayan politikaların ister istemez başarısızlığa mahkûm olacağını savunan “liberal” yaklaşımlar ilk grubu oluşturmaktadır. Bu bakış açısına göre küreselleşmeyi “ülkelerin sahip olduğu maddi ve manevi değerlerin ve bu değerler etrafında oluşmuş bulunan birikimlerin, ulusal sınırların ötesine geçerek

dünyanın bütün bölgelerine yayılması ve sonuç itibariyle ulusal farklılıklardan uyumlu bir bütün ortaya konmasının mümkün kılınması” şeklinde tanımlamak mümkündür (Eser, 2007:5). Bu tanıma göre, küreselleşme ülkeler arasında fiziksel ve ekonomik egemenliklerin törpülenmesi; farklı toplumsal kültürlerin ve inançların daha yakından tanınması, ülkeler arasındaki her türlü ilişkinin yaygınlaşması ve yoğunlaşması, ideolojik ayrımlara dayalı kutupların ortadan kalkması sonucunu doğuran kaçınılmaz bir süreç anlamını taşımaktadır.

Bu yaklaşımı savunanlara göre küresel dünya ekonomisine uyum sağlamak, az gelişmiş ülkelere ileri teknolojilerin aktarılmasını hızlandıracak sermaye bu bölgelere kolayca akacak ve batılı ileri sanayi toplumlarıyla ekonomi, siyasal ve kültürel bir yakınlaşma yaşanacaktır. Küreselleşme sürecine uyum gösteren ülkelerin bu yolla gecikmiş kalkınmalarını gerçekleştirecekleri, dünya ekonomisinin işleyişinden “ulusal” çıkar sağlayabilecekleri söylenmektedir.

Liberal görüşe reaksiyon olarak gelişen “Marksist” yaklaşımlar olarak adlandırılan ikinci yaklaşıma göre, bu grupta yer alan düşünürler küreselleşmeyi emperyalizmin yeni biçimi olarak karşı koyulacak bir süreç olarak değerlendirmektedirler (Eser, 2007:6).

Küreselleşmeyi bu şekilde algılayan Marksist geleneğin sürdürücüleri, küreselleşmeyi kapitalist sistemin kendini devam ettirebilmesi için daha çok üretmek ve daha çok mal ve hizmet satmak ihtiyacını karşılamak amacıyla dünya pazarlarını serbestleştirmesi ve sınırlarını kaldırması olması şeklinde tanımlamaktadır. Ekonomi uluslararası hale gelirken bunun düşünsel çerçevesi de Adam Smith ve David Ricardo gibi kuramcılar tarafından çizilmiştir. Smith’in ortaya attığı mutlak üstünlükler teorisine göre uluslararası ticaret, her ulus üretiminde mutlak üstünlüğe sahip olduğu, maliyetleri en aza çekebildiği malı üretebildiği sürece tüm devletler için karlı olabilir (Dikkaya ve Deniz, 2006:164).

Smith’in oluşturduğu modelde liberal ekonomi, yani serbest piyasa kapitalizmi, tekellerin değil tüm insanların ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile ortaya çıkmış olan bir mekanizmadır. Özetle Smith kapitalist serbest piyasa ekonomisinin

ve liberal uluslar arası ticaretin insanoğlunun nihai güvenlik ve özgürlük arayışına cevap olabileceğini varsaymaktadır.

Ricardo'nun karşılaştırmalı üstünlükler teorisi ile ortaya çıkmasının nedeni şudur: şayet bir devlet iki veya daha çok sayıda malın üretiminde mutlak üstünlüğe sahip ise o zaman ne olacaktır? Uluslararası ticaret gerçekleşmeyecek midir? Ricardo'ya göre bir devlet diğer devletlere göre birkaç malın üretiminde mutlak üstünlüğe sahip olabilir. Bununla birlikte o devlet kendi içinde mallardan birisini ötekilere göre daha düşük maliyet ile üretebilir. Bu durumda o ülke ürettiği mallardan en çok maliyet avantajına sahip olduğu malın üretiminde uzmanlaşmalı ve diğer malları öteki devletlerden almalıdır. Böylece kar elde eder ve uluslararası ticaret her iki taraf için de fayda sağlar. Uluslararası ticaret büyüdükçe devletlerin üretim fazlaları da artar, verimlilik ve etkinlik ve refah artmaktadır.

Geleneksel klasik yaklaşım böyle olmakla beraber, 1990'lardan itibaren küreselleşmenin hız kazanmasıyla iktisadi anlamda küreselleşmenin teorik ve pratik açıdan algılanması konusunda farklı yaklaşımlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Buna göre ekonomik küreselleşme, artan sınır ötesi karşılıklı bağımlılığa, mal, hizmet ve para piyasalarının bütünleşmesine işaret etmektedir. Ekonomik faaliyetlerde yaşanan sınır ötesi genişleme, uluslararası ticaret, doğrudan yabancı yatırımlar ve sermaye piyasasında yaşanan gelişmeler şeklinde ortaya çıkmaktadır. Ulusal ekonomilerin ihracat oranlarının artması ile küreselleşmenin ticaret boyutundaki gelişmeler açıkça gözlenmektedir. Küresel ekonomik entegrasyon, üretim faktörlerinin bir kısmının yada tamamının uluslar arası ekonomik sisteme entegre olmasını içermesi ile küresel liberalizasyonla eşanlı olarak gelişmektedir. Bazı yazarlara göre, bölgesel ekonomik entegrasyon girişimleriyle karşılaştırıldığında, bütüncül ve küresel bir liberalizasyonun, ekonomik büyüme açısından daha anlamlı sonuçlar doğurduğu ve bu tür politika tercihlerinin daha yüksek büyüme hızlarına ulaşmayı sağladığı belirtilmektedir. Şayet finansal sistemde yerinde düzenlemeler yapılırsa, finansal liberalizasyonun da ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkileri olabileceği de bu bağlamda ileri sürülen tezlerdendir. Bununla birlikte küresel anlamda neo-liberal politikaların uygulandığı gelişmekte olan ülkelerde, gerek büyüme rakamları, gerek

finansal krizler ve gerekse piyasa gelişmeleri açısından son yirmi yıl içerisinde önemli problemlerin yaşandığı ileri sürülmektedir (Afşar, 2004:73).

3.2.1. Finansal Küreselleşmenin Yarattığı Sorunlar

Küreselleşmenin ekonomiler üzerindeki temel etkisi, kendi ulusal ekonomilerini kontrol etme konusunda ulus-devletlerin gözle görülür bir şekilde ağırlıklarının azalmasında gözlemlenebilir. Artık iktisat politikaları, uluslar-üstü kurumlara ve ticaret anlaşmalarına daha fazla önem vermeye başlamıştır. Bu durum, ulusal organlardan uluslararası kurumlara doğru kısmi bir otorite ve güç transferinin yaşanmasından da gözlemlenebilir.

Ekonomik küreselleşme, gelişmekte olan ülkeler için her zaman sihirli bir değnek rolü üstlenmese de dünya çapında ticareti artırıp yükseltmiştir. Bu sonucun arkasında pek çok faktör vardır. Özellikle, dünya piyasalarının entegrasyonu ve hızlı teknolojik değişme, düşük işlem ve iletişim maliyetlerinden ortaya çıkan verimlilik kazançlarına yol açmaktadır.

Bu gelişmeler, düşük maliyetler, yüksek pazar etkinliği, yüksek verimlilik, düşük ticaret engelleri ve yeni yatırım fırsatlarının ortaya çıkması aracılığıyla rekabeti artırmıştır. Bu durum ulus-devletleri, kendi yasalarını küresel standartlarla uyumlulaştırması konusunda zorlamaktadır

3.2.2. Küreselleşmenin Krizlerin Oluşumuna Etkisi

Finansal küreselleşmenin krizlerle olan ilişkisi farklı kanallar aracılığıyla açıklanabilir. Bir ülke finansal sistemini serbestleştirdiği, liberalleştirdiği zaman hem yurt içi hem de yabancı yatırımcılar tarafından kullanılmakta ve kontrol altında tutulmaktadır. Kapalı bir ekonomide, dışarıya açık olmayan bir ekonomide ekonomiyi sadece yerli yatırımcılar takip etmekte, öncülüğünü yapmaktadırlar. Açık bir ekonomide özellikle yabancı sermaye piyasa kontrolünü elinde bulundurmakta, etkileyebilmektedir.

Küreselleşmenin getirdiği finansal krizleri kapitalizmle de açıklamak mümkündür. Bugün dünyada küresel ekonominin ön plana çıkardığı ekonomik

sistem kapitalizm olmuştur. Bunu Marksist teoriye göre açıklayacak olursak; Karın düşme eğilimi ortaya çıkar (Yılmaz, 2010:10).

Sermayenin birikimi, sermaye kullanımının giderek artmasına yol açar. Diğer her şeyin sabit olduğu bir ortamda sermayedeki bu artış emekten elde edilen değer düşmesi ve dolayısıyla da kar oranının düşmesiyle sonuçlanır. Bu da kapitalizmin krize girmesine neden olur.

Düşük tüketim kapitalizmde krize neden olabilir. Eğer kapitalistler emekçilere karşı sınıf savaşında üstünlük sağlarsa ücretleri düşürmeye ve emek kullanımını ve dolayısıyla artık değeri arttırmaya çalışırlar. Bunun sonucunda tüketici talebi düşer ve yetersiz toplam talep kapitalizmde krize neden olur. Aşırı üretim de kapitalizm de krize neden olur.

Genel kabul görmüş sekliyle finansal istikrarsızlığın nedenleri finansal liberalizasyon ve sabit döviz kuru sistemidir. Bu iki yaklaşıma sürdürülemez makroekonomik politikalar, finansal yapıdaki zayıflıklar, sermaye hareketlerindeki aşırı dalgalanmalar, global finansal durum, politik istikrarsızlıklar, teknolojik ve ekolojik alandaki hızlı değişim, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmeler de ilave edilmektedir (Turgut, 2007: 39).

3.3. TÜRKİYE'DE FİNANSAL LİBERALLEŞME

Türkiye 1960-1980 arasında uyguladığı ithal ikameci modeli 1980'den itibaren terk ederek serbest piyasacı modele geçti. 24 Ocak ekonomik kararlarının öngördüğü liberal politikalar 12 Eylül askeri rejimi ve anayasası altında ve IMF ile Dünya Bankası'nın gözetiminde uygulamaya kondu. Bu liberalleşme dalgasının en önemli ayağını da finansal liberalleşme oluşturdu.

1980'ler ve 90'larda Türkiye'deki finans sistemini belirleyen üç süreç ortaya çıkmaktadır. Bunlar (Yeldan, 2003:130):

- Finansal serbestleşme sonucunda geliştirilen araçların çoğunluğunu, kamu açıklarını finanse etmek için yaratılan menkul değerlerin oluşturması

(1990'larda kamu kesimi finansal araçları, toplam menkul kıymet ihracının yüzde 95-97'sini oluşturmuştur.

- TL'nin yabancı para birimleriyle ikamesinin serbestleşmesi sonucunda meydana gelen dolarizasyon tehdidi
- Spekülatif kısa vadeli sermaye hareketlerinin ekonomide neden olduğu istikrarsızlık

Aşağıda Türkiye'deki finansal liberalleşme sürecinin ve Türkiye'nin bu süreçte uluslararası finansal sisteme entegre olmasının unsurları ele alınacaktır.

3.3.1. Faiz Oranlarının Serbestleşmesi

Türkiye'de faiz oranları 1940'lardan itibaren devlet tarafından belirleniyordu ve bu faiz oranlarında nadiren değişiklik yapılıyordu. Faiz tavanı uygulaması sonucunda reel faiz oranları çok düşük düzeylerde seyrediyordu. Hatta 1970'lerdeki yüksek enflasyon nedeniyle negatif faiz politikası söz konusu olmaktadır.

Anaakım iktisat kuramına göre, faiz oranları devlet kararıyla, piyasada oluşacak düzeyin altında belirlendiğinde gelir sahipleri tasarrufta bulunmaz ya da tasarruflarını aynı olarak muhafaza edip yatırımcıların bu kaynaktan yararlanmasını engellemiş olurlar. Bu kurama dayanarak birçok azgelişmiş ve gelişmekte olan ülke gibi Türkiye de faiz oranlarını serbest bırakılmıştır.

Temmuz 1980'de mevduat ve kredi faizlerinin serbest bırakılmasının ilk sonucu, küçük bankaların ve bankerlerin sayısında ve faiz vaatlerinde inanılmaz bir artış ve hüsrarla sonuçlanan bir furya oldu. Daha uzun vadede ise Türkiye ekonomisinin uluslararası finansal sisteme entegrasyonu hızlandı ve gerek uluslararası gerekse yerli finans kesiminin ülke ekonomisindeki ağırlıkları arttı.

Yüksek faiz politikası sonucunda, sınai artık içinde faizlerin payı 1979-1986 arasında yüzde 13'ten yüzde 39'a çıkmış, bu oran 1988'de yüzde 56,3'e yükselmiştir. Finans kesiminin kâr ve ücret olarak milli gelirden aldığı pay da 1977-1988 arasında yüzde 1,9'dan yüzde 3,3'e çıkmıştır. Faizlerin milli gelir içindeki

oranıysa 1980-1988 arasında yüzde 2'den yüzde 9,8'e yükselmiştir (Boratav, 2003:168). İSO'nun verilerine göre, 500 sanayi şirketinin toplam katma değerleri içinde faiz giderlerinin payı 1997-2001 arasında yüzde 45'e çıkmıştır. Ayrıca büyük şirketler bu dönemde ellerindeki kaynakları repoya, yatırım fonlarına ve hazine bonolarına yatırmışlar ve bu şirketlerin faiz gelirleri işletme gelirlerini aşmıştır. Büyük sanayinin dışında kalan küçük-orta boy sanayici ise bu imkandan yararlanamadığı gibi artan faiz yükünün altında ezilmiş, bu zararını da reel ücretleri törpüleyerek telafi etme yoluna gitmiştir (Boratav, 2003:197-198).

3.3.2. Finansal Piyasaların Genişlemesi ve Derinleşmesi

1982'de Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) kuruldu. Kurul amacını "sermaye piyasasının güven, açıklık ve kararlılık içinde çalışmasını" ve "tasarruf sahiplerinin, yani yatırımcıların hak ve yararlarının korunmasını" sağlamak olarak ortaya koymuştur. Böylece liberalleştirilen finansal sistemi düzenleyip denetleyecek ve daha da önemlisi bu finansal liberalleştirmeyi güvence altına alacak bir kurum oluşturulmuş olmaktadır.

1986'da İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın (İMKB) açılmasıyla finans kesiminin plasman seçenekleri çeşitlenmiş ve genel olarak finansal araçlardaki çeşitlenme artmıştır. Açıldığında 80 şirketin hisselerinin işlem gördüğü İMKB'ye girişleri artırmak amacıyla şirketlere ve hissedarlara vergi teşvikleri sağlandı. 1985'te sermaye gelirleri, menkul kıymetin bir borsada kote edilmiş olması ve en az bir yıl elde tutulması şartıyla, vergiden muaf hale getirildi. Bu vergi muafiyeti 1987'de genişletilerek, aracı kurumlar yoluyla satılan menkul kıymetlerin satışından elde edilen sermaye kazançları da vergiden muaf hale geldi. Bunun yanı sıra, devlet tahvillerinde faiz geliri, gerçek kişiler için vergiden muaf tutulmaya başlanmıştır.

Türkiye'de hem hanehalkı hem de şirketler için finansal sistemin en büyük ve önemli kısmı bankacılık kesimi olmuştur. İMKB'de işlem gören şirket sayısı ve işlem hacmi yıldan yıla artsa da, İMKB şirketlerin yatırımlarını finanse etmek açısından yeterli büyüklüğe ulaşamamıştır. 1986'da açılan İMKB'de işlem hacmi 1990'da doruk noktasına çıktıktan sonra (bu tarihte işlem gören hisse senetlerinin

toplam değerli kağıtlara oranı yüzde 35'ti) yavaş yavaş gerilemiştir. Mehmet Odekon Türkiye'deki sermaye piyasalarının sınırlı gelişimini, büyük aile şirketlerinin borsaya girmekte pek istekli davranmamalarına ve şirketlerin mali tablolarını değerlendirip piyasaya katılacak küçük finansal yatırımcıların eksikliğine bağlıyor (Gezici, 2007:65). Bütün menkul kıymetlerin işlem hacmine baktığımızda ise 1987'de 118 milyon dolar olan bu hacmin 2000'de 1,1 trilyon dolara kadar çıktığını görüyoruz (bu da GSMH'nin beş katı demektir); bunun da dörtte üçü civarını repo ve ters repo işlemleri oluşturmuştur (Arın, 2003:596).

Bankalar arasındaki aktif-pasif yönetimini kolaylaştırmak amacıyla TCMB eliyle 1986'da bankalararası para piyasası oluşturuldu. 1985'te haftalık hazine bonusu ihalelerine başlandı. TCMB 1987'de açık piyasa işlemlerini yürütmeye başladı. 1987'de yatırım fonlarının kurulmasına izin verilmiştir.

1985'te Hazine'nin bankalara belli aralıklarla ve ihale yoluyla tahvil ve bono satmaya başlaması sonucunda, kamu açıklarının da artmasıyla kamu kesimi borçlanma gereksiniminin önemli bir bölümü bu tahvil ve bono satışından karşılandı. Böylece bankaların devlet karşısındaki konumları niteliksel bir değişime uğradı. Bu dönemden itibaren iç borçların döndürülmesi maliye politikasının ve (maliye politikasını yönlendiren) IMF programlarının birincil hedefi haline geldi ve hayatımıza "faiz dışı fazla" diye bir kavram girdi: Bütçedeki en önemli amaç faiz dışı fazlanın yüksek tutulmasıydı, böylece faiz ödemeleri aksatılmamaktadır.

Tablo 3.1: Türkiye’de Hisse Senetleri Piyasası

	İŞLEM HACMİ	
	(Milyon TL)	(Milyon Dolar)
1986	0.01	13
1987	0.1	118
1988	0.1	115
1989	2	773
1990	15	5.854
1991	35	8.502
1992	56	8.567
1993	255	21.770
1994	651	23.203
1995	2.372	52.311
1996	2.941	36.698
1997	8.907	57.178
1998	17.851	69.696
1999	36.390	82.931
2000	110.056	180.123
2001	95.542	79.945
2002	105.149	69.990
2003	145.489	99.406
2004	206.208	146.511
2005	263.656	197.074
2006 ¹	314.894	222.399
2009	456.844	299.451
2010	577.901	387.004
2011	602.188	367.269
2012	548.142	306.556
2013	732.478	387.131
2014 ²	368.946	170.940

Kaynak: <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/EkonomikSosyalGostergeler.aspx#>, Erişim Tarihi: 25.02.2014, <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/TemelEkonomikGostergeler.aspx>, Erişim Tarihi: 15.10.2014

¹ 2007 ve 2008 verileri bulunmamaktadır

² İlk 6 ay

Tablo 3.2: Türkiye’de Repo-Ters Repo Piyasası

İŞLEM HACMİ		
	Milyon YTL	Milyon Dolar
1993	59	4.794
1994	757	23.704
1995	5.782	123.254
1996	18.340	221.405
1997	58.192	374.384
1998	97.278	372.201
1999	250.724	5.989.267
2000	554.121	886.732
2001	696.339	627.244
2002	736.426	480.725
2003	1.040.533	701.545
2004	1.551.410	1.090.476
2005	1.859.714	1.387.221
2006 ³	2.538.802	1.770.337
2009	2.982.531	1.929.031
2010	3.012.294	2.010.217
2011	2.902.584	1.744.291
2012	3.459.771	2.077.008
2013	3.128.647	1.655.482
2014 ⁴	1.421.858	658.651

Kaynak: <http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/EkonomikSosyalGostergeler.aspx#>, Erişim Tarihi: 25.02.2014

Temmuz 1992’de SPK’nın çıkardığı bir tebliğle bankaların açtıkları ihtiyaç kredileri karşılığında varlığa dayalı menkul kıymet ihraç etmelerine izin verildi. Yine aynı tarihte vergi yasasındaki değişikliklerle, portföylerinin en az dörtte biri hisse senetlerinden oluşan yatırım fonlarına vergi muafiyeti tanınmıştır.

Bunların yanı sıra, 17 Haziran 1991’de Tahvil ve Bono Piyasasının, 17 Şubat 1993’te Repo ve Ters Repo Piyasasının, 15 Ağustos 2001’de de Vadeli İşlemler Piyasasının açılması finansal piyasaların genişlemesi ve derinleşmesi sürecini hızlandırmıştır.

³ 2007 ve 2008 verileri bulunmamaktadır

⁴ İlk 6 ay

3.3.3. Sermaye Hareketlerinin Serbestleştirilmesi

1984'te döviz alım satımı serbestleştirildikten sonra, Ağustos 1989'da kabul edilen 32 sayılı kararla dış dünyayla Türkiye arasındaki sermaye hareketleri serbest bırakıldı. Sermaye hareketlerinin serbestleşmesinin ardından ülke içine arbitraj geliri elde etmek için yoğun bir sermaye girişi yaşanmıştır. Zamanla “sıcak para” diye tabir edilen bu sermaye hareketlerine bağımlı hale gelinmiş ve bu hareketlerin giriş-çıkışına bağlı olarak finansal sistem kırılgan bir yapıya sahip olmuştur. 1990'da da Türk Lirası tam konvertibl olmuştur (Ertürk, 1991: 5).

Sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi yoğun kamu açıklarının verildiği bir dönemde gerçekleşmiş ve bu sermaye hareketleri (özellikle de kısa vadeli olanlar) kamu açıklarının finansmanında kullanılmıştır. Sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi süreci faiz oranlarının serbestleştirilmesinden ayrı tutulamaz. Sermaye hareketlerinin serbestleşmesiyle TCMB döviz kuru ve faizi birbirinden bağımsız birer politika aracı kullanma olanağından yoksun kalmıştır. Ülkeye daha çok sermaye çekmek amacıyla reel faiz oranları yükseltilmiş, döviz kuru da ülkeye giren/çıkan sermaye miktarına bağımlı bir seyir izlemiştir (Tur, 2000: 3).

Ayrıca sermaye hareketlerinin serbestleşmesi sonucunda dolarizasyonun neden olduğu para ikamesi ve sterilizasyon uygulamaları faiz oranlarının yükselmesine neden olmuştur (Yentürk, 2003:101). Şöyle ki, içeriye giren sermaye akışlarındaki büyük artış sonucunda para arzı genişlemiş, Merkez Bankası da para arzındaki artışı emmek için sterilizasyon politikası uygulamıştır. Yani açık piyasa işlemleriyle piyasaya kağıt sürmüştür, bu da faiz oranlarının artmasına katkıda bulunmuştur. Diğer gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkelerde de izlenen bu sterilizasyon politikaları ayrıca devletin iç borçlarının artmasına da katkıda bulunmuştur (Sakallı, 2008: 2).

3.3.4. Borçluluk İlişkilerinin Artması

Türkiye'nin finansal sisteme entegre olması ve dünya ekonomisindeki finansallaşmadan nasibini alması sürecinde karşılaştığı borç tipleri şunlardır (Medvedev, 2006: 1):

- Dış borçlar
- İç Borçlar - kamu kesimi borçları
- Bankacılık kesimi borçları
- Reel sektörün (şirketlerin) borçları
- Hanehalkı borçları (kredi kartı borçları – tüketici kredileri)

Diğer azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi, Türkiye’de de borçlanma sarmalı bu sırayı takip etmiştir. Dış borçlarla ve kamu borçlarıyla başlayan süreç hanehalkına doğru yayılmıştır. Böylece finans kesimi tüm kurumlara ve bireylere nüfuz eder hale gelmiştir.

1980’de toplam kamu borç yükünün ulusal gelire oranı yüzde 38 iken, bu oran 2003’te yüzde 80’e kadar çıkmıştır (2000’de yüzde 57). Ayrıca 1980’lerde bu borçların yüzde 72’si dış borç, yüzde 18’i iç borç iken; 2003’te yüzde 40’ı dış, yüzde 60’ı iç borç olmuştur (Köse ve Öncü, 2006:65). Kamu borcunun 1980-2004 döneminin tamamındaki milli gelire oranına baktığımızda, bu dönemde yaratılan toplam gelirin yüzde 20’sinin iç borç anapara ödemelerine, yüzde 8’inin iç borç faiz ödemelerine, yüzde 5’inin dış borç anapara ödemelerine, yüzde 3’ünün de dış borç faiz ödemelerine gittiğini görüyoruz (Köse ve Öncü, 2006:119). İç ve dış borç anapara ve faiz ödemelerinin milli gelire oranıyla ücretlerin milli gelire oranını karşılaştırdığımızda ise özellikle 1990’lardan itibaren, milli gelirden borç ödemelerine ayrılan payın, ücretlere ayrılan payın üzerine çıktığını, aradaki makasın da gittikçe açıldığını görüyoruz. Sadece iç borç faiz ödemelerinin GSMH’ye oranı 1988’de yüzde 2 civarındayken, 1999’da yüzde 14’e çıkmıştır (Yeldan, 2003:123).

Tablo 3.3: Türkiye’de İç ve Dış Borç Stoklarının Seyri ve GSYİH’ye Oranı

	İç Borç Stoku (milyar dolar)	İç Borç Stoku/GSYİH (%)	Dış Borç Stoku (milyar dolar)	Dış Borç Stoku/GSYİH (%)
1985	12.1	15	25.3	47.5
1990	19.5	11	49	26.1
1995	22.3	13	73.3	33.6
1996	29.3	16	79.2	32.6
1997	30.7	16	84.2	33.2
1998	37.1	17	96.3	35.6
1999	42.4	22	102.1	41.7
2000	54.2	22	118.6	44.7
2001	84.9	51	115.1	57.7
2002	91.7	43	129.5	56.2
2003	139.3	43	144.1	47.3
2004	167.3	40	161	41.2
2005	182.4	38	169.7	35.3
2006	178.9	33	207.6	39.4
2007	219.2	30	249.4	38.4
2008	181.7	29	277.1	37.4
2009	145,4	23,59	268.8	43,6
2010	158,9	21,74	291.6	39,9
2011	167,8	21,67	303.5	39,2
2012	176,8	22,50	338.7	43,1
2013	187,1	22,79	389.2	47,4
2014 Ç1	192,2	23,78	388.0	48,0
2014 Ç2	191,2	23,99	401.7	50,4

Kaynak: <http://www.hazine.gov.tr/irj/go/km/docs/documents/Treasury%20Web/Statistics/Annual/II-%20Kamu%20Borc%20Yonetimi/kamu%20borc%20yone timi.xls>, Erişim Tarihi: 25.02.2014

Türkiye’de dış borç stoku 1980’lerden itibaren sürekli bir artış göstermesine rağmen, dış borç stokunun GSYİH’ye oranı özellikle 2001’den sonra azalmıştır. Dış borç stoku açısından daha da ilginç bir gelişme özellikle 2004’ten itibaren yaşanmıştır: Bu tarihten itibaren (zaten artmakta olan) özel sektörün dış borçları, toplam dış borç stoku içinde payını iyice artırmış ve kamu kesiminin dış borç stokunu geride bırakmıştır. 2008’e gelindiğinde özel sektörün dış borcunun toplam dış borç stokuna oranı yüzde 66,8’e ulaşmıştır. Bunun sonucunda da özel sektörün döviz varlıklarıyla döviz yükümlülükleri arasındaki fark açılmıştır: Finans dışı

şirketlerin net döviz pozisyonu 2003'te eksi 19,7 milyar dolarken, 2007 sonunda eksi 61,6 milyar dolar, 2008 sonunda da eksi 78,8 milyar dolar olmuştur (TCMB, 2009). Bu durum Türkiye'deki reel sektörün konumunu TL'nin değerine ve ülkeye giren sermaye hareketlerine bağımlılaştırmış ve özellikle (mevcut kriz dönemi gibi) kriz dönemlerinde TL'nin değer kaybetmesi sonucu (ya da kriz dönemleri dışında TL'de yaşanan dalgalanmalarda) bu şirketleri zor durumda bırakmıştır.

1980'lerde ve 90'larda dış borçlar sınırına ulaşıncaya kamu kesimi iç borçlara yöneldi. Sermaye piyasasının küçük ve sınırlı olması nedeniyle devlet tahvilleri ve hazine bonolarının faizleri çok yüksek oldu ve finans kesimi bundan büyük bir kazanç sağladı. Artan kamu açıklarını finanse etmek için gerekli olan sermaye hareketlerinin kesintiye uğramasını önleme kaygısı, faiz oranlarını daha da artırdı. Kamu kağıtlarının GSMH'ye oranı 1980'de yüzde 3,6'yken, bu tarihten itibaren hızlı bir artış göstermiş ve 2003'te yüzde 55'e kadar çıkmıştır. İç borç stokunun GSYİH'ye oranı da (son birkaç yılda düşüş göstermesine rağmen) 1990'lardan itibaren hızla artmış ve 2001'de yüzde 51'e kadar çıkmıştır. Son yıllarda reel sektörün dış borç stokundaki büyük artıştan önce bankacılık kesiminin yurtdışından aldığı krediler artmıştı. Bankalar da bu kredilerle artan kamu kesimi borçlanma gereksinimini karşılama arayışındaki devlete borç vermiştir.

Türkiye'deki hanehalkı borçlarıysa özellikle 1999-2001'deki bankacılık reformundan sonra arttı. Aşağıda görüleceği gibi, bu reformdan sonra bankaların finanse ettiği kesimler devletten, şirketlere ve hanehalkına doğru bir değişim göstermiştir. Bu reformdan önce yüksek faizli kamu kağıtları alıp çok büyük kazanç sağlayan bankacılık kesimi, kamu kesimi iç borçlarından gelir elde etmenin sürdürülebilir olmadığını gördü ve alınan önlemlerin ve koşulların da o yöne sürüklemesiyle hanehalkı gibi yeni kâr alanlarına yöneldi. Bu tarihten itibaren bankaların hanehalkına verdiği krediler çok büyük artış gösterdi. Hanehalkı yükümlülükleri 2002'de yalnızca 3,4 milyar TL'yken 2008'de 101,6 milyar TL'ye çıktı: Bu, yüzde 2888 artış anlamına geliyordu. Hanehalkı yükümlülüklerinin harcanabilir gelire ve GSYİH'ye oranı da kayda değer artışlar göstermiştir.

Tablo 3.4: Türkiye’de Hanehalkı Varlık ve Yükümlülükleri

	Varlıklar (milyar TL)	Yükümlülükler (milyar TL)	Yükümlülükler Varlıklar (%)
2002	128.2	3.4	2.7
2003	156	8	5.1
2004	190.8	18.1	9.5
2005	216.4	38.9	18
2006	256	59.9	23.4
2007	281.8	82.7	29.3
2008	353.8	101.6	28.7
2009	402	118,9	29,6
2010	467,2	159,4	34,1
2011	509,2	206,3	40,5

Kaynak: BDDK (2009), “Bankacılık Sektörü Basel II İlerleme Raporu”, Eylül, s. 14; BDDK (2010), Finansal Piyasalar Raporu, Sayı: 20, Aralık, s. 22; BDDK (2011), Finansal Piyasalar Raporu, Sayı: 24, Aralık, s. 17

3.4. TÜRKİYE’DE FINANS KESİMİNİN DEĞİŞEN YAPISI VE KONUMU

Birçok az gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ve Almanya, Japonya gibi gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, Türkiye’de de finans kesiminin başat aktörleri bankalar olmuş, finans kesimi deyince akla bankalar gelmiştir. Son yıllarda bankacılık dışı finans kuruluşları artış gösterse de bu kuruluşların önemli bir kısmı mevcut bankaların yan kuruluşlarıdır. Bu nedenle, Türkiye’deki finans kesimini değerlendirirken ağırlıklı olarak bankalar ele alınacaktır.

3.4.1. 1980 Öncesi Dönemdeki Sınırlı Bankacılık

Bilindiği gibi Türkiye’de 1960-1980 arasında izlenen ithal ikameci sanayileşme stratejisi çerçevesinde, dayanıklı tüketim malları ağırlıklı ve iç talebe dayalı bir sanayi üretimi söz konusuydu. Yurtiçinde sanayi kesiminin yaptığı bu üretim, gümrük duvarlarıyla korunuyordu, sadece ithal ürünleri ikame edecek malların üretilmesinde kullanılacak sermaye mallarının ithalatında kolaylık sağlanıyordu. Sanayi kesimine önemli bir devlet desteği söz konusuydu: Ucuz kredi olanakları, reel faizlerin çok düşük hatta negatif olması, sermaye mallarının

ithalatında döviz kuru ayarlamaları, Merkez Bankası kredilerinin kullanılmasında, kalkınma ve yatırım bankaları aracılığıyla devlet aktif bir biçimde sanayi sermayesine destek olmaktadır.

Bu dönemde Türkiye'deki bankacılık sektörünü niteleyen özellikler şöyle sıralanmaktadır (Akgüç, 1992:52-53):

- Kalkınma planları aracılığıyla mali örgütlenmeye ve bankaların kaynak kullanımına yön verilmesi
- İhtisas bankalarıyla kalkınma ve yatırım bankacılığına önem kazanması
- Yeni ticaret bankalarının kurulmasının sınırlandırılması
- Holding bankacılığının gelişmesi

Bu dönemde 1960'ta Turizm Bankası, 1963'te Sınai Yatırım ve Kredi Bankası, 1964'te Devlet Yatırım Bankası, 1975'te de Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası kurulmuştur. Devlet Yatırım Bankası'nın 1987'de Türkiye İhracat Kredi Bankası'na (Eximbank) dönüştürülmüş olması, Türkiye'nin 1980 sonrası izlediği sanayileşme politikasındaki dönüşüm ve bu dönüşümde bankacılık kesiminin sahip olduğu rol açısından anlamlıdır.

Bu dönemde bankacılık sektörüne küçük ve çok sayıdaki banka yerine büyük ve az sayıda banka hâkim olmuştur. Faaliyetlerine son verilen küçük bankalar sistemden tasfiye edilmiş ya da diğer bankalarla birleşmeleri teşvik edilmiştir (Ergüneş, 2007:245). Çoğu bankanın kuruluşu da (1980'lerin ve 1990'ların aksine) sektörde kârlılığın bulunmasıyla ilgili değil, bölgesel girişimcilerin finansman ihtiyaçlarının karşılanmasına yöneliktir (Şenel, 2000:120).

Bu dönemde reel faiz oranlarının sık sık negatif olması nedeniyle bankalar reel sektör firmalarıyla ortaklıklar kurmuş hatta bizzat şirket kurmuşlar ve üretim yoluyla önemli kârlar elde etmişlerdir.

Türkiye'de 1970'lerin başından itibaren uygulanan teşvik politikaları holdingleşme sürecini özendiriyordu. Bu holdingleşme de holding bankacılığının ön

plana çıkmasını sağladı. Holding bankacılığında bir bankanın yönetimi ve denetimi bir holdingin elinde bulunuyordu. Yani bu bankacılık türünde banka, belli bir sanayi grubuna bağlı oluyor, tamamen o sanayi grubunun finansman vs. ihtiyaçlarını gidermek için yapılanıyordu.

Holding bankacılığının gelişmesinde hızla büyüyen holdinglerin, grupların ve bu holdinglere/gruplara bağlı şirketlerin finansman gereksinimleri, az bir özkaynakla çok geniş bir kaynağı denetim altına alma, finansal piyasalarda fon akımlarını denetim altında tutabilme, kamuoyunda bankası olan holding imajı yaratarak itibar sağlama, herhangi bir mali kriz anında holdinge bağlı kuruluşlara fon sağlanmasını güvence altına alma, diğer holdinglerle rekabet edebilme gibi etmenler etkili olmaktadır (Akgüç, 1992:66-67).

Sabancı Holding'e bağlı Akbank, holding bankacılığının ilk örneklerinden biridir ve bugün de varlığını Sabancı Holding çatısı altında sürdürmektedir. Akbank'ın ardından da, günümüzdeki finansal liberalleşme/entegrasyon sürecindeki yabancı girişlerine kadar holding bankacılığı gelişmiş ve holding bankaları üzerindeki denetim sağlama yarışı sürmüştür. Çukurova Grubu, Yapı Kredi Bankası ve (daha sonra batacak olan) Pamukbank'ın denetimini eline geçirmiştir. Doğu Grubu, İmar Bankası'nı Uzan Grubu'na sattıktan sonra Garanti Bankası'nı almıştır ve bugün de elinde tutmaktadır. Holding bankacılığı yarışında biraz gerilerde kalan Koç Holding ise, 1980 öncesi Garanti Bankası'nı ele geçirme girişimi başarısızlığa uğradıktan sonra, 1981'de yabancı banka olarak kurulan American Express I.B.C.'nin hisselerini peyderpey satın alıp (1986'da yüzde 51'ini, 1992'de tamamını) bankanın adını 1993'te Koçbank A.Ş. olarak değiştirdi. Daha sonra Koç Holding'in İtalyan UniCredit'le kurduğu Koç Finansal Hizmetler A.Ş. 2005'te Yapı ve Kredi Bankası'nın yüzde 57,4 hissesini satın aldı. Bunun ardından Koçbank A.Ş.'nin tüzel kişiliği sona ererek Yapı ve Kredi Bankası'na devredildi.

Türkiye'de 1980 sonrasında da birçok holding bankası kuruldu ve holding bankacılığı daha da güçlendi: Aksoy Grubu'nun İktisat Bankası, Zeytinolu Grubu'nun Eskişehir Bankası, Çolakoğlu Grubu'nun Türkiye Ekonomi Bankası, Cıngıllıoğlu Grubu'nun Demirbank'ı, Akın Holding'in Tekstil Bank'ı, Hüsni

Özyeğin'in Finansbank'ı, Net Holding'in Marmara Bankası, İbrahim Betil'in Bank Ekspres'i, Tekfen Holding'in Tekfenbank'ı, Toprak Holding'in Toprak Bank'ı vs. Fakat daha sonraki süreçte bu bankaların çoğu ya iflas etti, ya el konulmak suretiyle TMSF'nin denetimine geçti ya da yabancı bankalar tarafından satın alındı (Çolak, 2014).

3.4.2. 1980 Sonrasındaki Serbestleşme Ortamında Bankacılık Kesiminin Önünün Açılması ve Ekonomiden Aldığı Payın Artması

Türkiye'de 1980'den sonraki finansal liberalleşme sürecinde finansal birikim ile reel birikim birbirinden kopmuştur. Reel birikimin göstergesi olarak sabit sermaye yatırımlarının GSMH'ye oranını, finansal birikimin göstergesi olarak da toplam finansal varlıkların GSMH'ye oranını aldığımızda sabit sermaye yatırımlarının GSMH'ye oranınının 1987-2000 arasında yüzde 22 ile 26 arasında değiştiğini, bu aralığın dışına çıkmadığını, 2001 yılında da (GSMH'deki keskin düşüşe rağmen) yüzde 18,4'e düştüğünü görüyoruz. Toplam finansal varlıkların GSMH'ye oranı ise 1980'de yüzde 19 iken, 1990'da yüzde 32'ye, 2002'de de yüzde 108,5'e çıkmıştır (Arın, 2003:586).

1980'lerden itibaren hazine bonolarının ve devlet tahvillerinin yaygınlaşmasıyla bankaların, devletin iç borçlanma senetleri üzerinden elde ettiği kâr çok büyük bir artış göstermiştir. Öyle ki, IMF'nin 2000 yılında yayınladığı ülke raporuna göre, vergi öncesi kârların ortalama varlıklara oranı açısından Türkiye'deki bankalar 1994-1996 arasında yüzde 5,3'lük oranla Avrupa birincisiydi; aynı dönemde Türkiye'deki bankalar yüzde 8,6'lık net faiz marjıyla (bankaların net faiz gelirlerinden net faiz giderlerinin çıkarılmasıyla hesaplanıyor; diğer bir deyişle bankaların net faiz gelirlerinin toplam varlıklarına oranı) en ön sıradaydı (Gezici, 2007:67). 1980'ler ve 1990'larda bankalar için geçerli olan bu kârlı ortamın sonucunda (özellikle 1990'larda) yeni banka kurma yönündeki talepler büyük bir artış göstermiş ve 2000-2001'deki krize kadar irili ufaklı birçok banka kurulmuştur. Bu bankalar, özel sektörün yatırım projelerine kredi sağlamaktansa, hazine bonusu ve devlet tahvili satın almayı tercih etmektedir.

Bu dönemde devletin faiz ödemeleri 1987'de GSMH'nin yüzde 3'ünden 2001'de yüzde 23'üne, konsolide bütçe harcamalarının yüzde 17'sinden yüzde 51'ine çıkmıştır. Faiz ödemeleri aynı dönemde konsolide bütçe gelirlerinin yüzde 80'ini, vergi gelirlerininse yüzde 104'ünü bulmuştur (Arın, 2003:604). Bu artan faiz yükü yatırımların ve diğer devlet harcamalarının kısılmasıyla sonuçlandı. Cari harcamaların konsolide bütçe içindeki payı 1975'te yüzde 52'yken, 2001'de yüzde 25'e düştü; kamu yatırımlarının payıysa aynı dönemde yüzde 20'den yüzde 5'e düşmüştür (Demir, 2007:855).

Bu durum aynı zamanda bankaların risk oranını da artırmıştır. Girdikleri likidite krizinin yanı sıra çok önemli bir riskle karşı karşıydılar: Ucuz dövizle dışarıdan aldıkları kredilerle ülke içinde hazine bonosu ve devlet tahvili satın alıyorlardı ve döviz kurunun Türk Lirası karşısında değer kazanması halinde (ki bilindiği gibi bu süre zarfında Türk Lirasında çok ciddi değer kayıplarının yaşandığı dönemler oldu) bankaların dışarıya olan borçları bir anda katlanıyor ve bankalar ödeme sıkıntısına düşmüşlerdir.

1994 krizinin ardından IMF'nin dayatmasıyla, iflas eden bankalardaki yabancı banka kredileri için devlet garantisi sağlandı. IMF'nin Türkiye'yi bu garantiye zorlamasının sebebi, 1994 krizi sırasında iflas eden üç bankanın yurtdışı yükümlülüklerinin hükümetle uluslararası kredi sağlayıcılar arasında sorun yaratmış olmasıdır (Gültekin-Karakaş, 2007:281).

Türkiye'deki bankacılık sisteminin, 1989'da sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesinden sonraki işlevi, doğrudan dışarıdan borçlanma yetisini ve olanaklarını kaybetmiş olan kamu kesimine aracılık yaparak kamu kesimi borçlanma gereksinimini finanse etmek haline gelmiştir. Yani bankacılık sistemi, kısa vadeli dış finansmanı devlet iç borçlanma senetlerinde değerlendirerek kazanç elde etme yoluna gitmiştir. Böylece bankacılık sistemi reel sektöre kaynak sağlama işlevini ikinci plana iterek spekülasyon kazanç biçimlerine yönelmiştir (Yeldan, 2003:144). Bu durum, finansal serbestleşme ve derinleşmeye rağmen 1980 sonrasında banka kredilerinin GSMH'ye oranında (1-2 iniş çıkış dışında) bir artış yaşanmamasından da açıkça görülebiliyor; yani bankalar ellerindeki kaynakları kredi olarak vermektense

devlet iç borçlanma senetleri almayı tercih etmişlerdir.

Kamu kağıtlarının GSMH'ye oranı yüzde 55'lere kadar çıkmışken, özel sektör kağıtlarının GSMH'ye oranı yüzde 5'i geçmemiştir. Bu durum da Türkiye'de 1980'lerden itibaren liberalleşen finansal piyasaların ağırlıklı olarak kamu kesimi borçlanma gereksinimi sonucundaki kamu borçlanmasının üzerinde yükseldiğini gösteriyor. Böylece bankalar başta olmak üzere finansal kurumlar ve hatta azımsanmayacak sayıda sanayi şirketi kamu kesimine verdikleri borç üzerinden gelir elde ediyor, yani devletten (nihayetinde de vergi mükelleflerinden) bu kesimlere önemli bir kaynak aktarımı söz konusu oluyor. Banka kredilerinin GSMH'ye oranının da yüzde 15'ler civarında gezindiğini ve 1980'den bu yana önemli artışlar kaydetmediğini göz önünde bulundurursak, bankaların başlıca gelir ve faaliyet alanlarının kamu kağıtlarının alım satımı üzerinden gerçekleştiği sonucu ortaya çıkmıştır.

Zaten 1990-2000 arasında bakıldığında Türkiye'deki bankacılık kesiminin geleneksel bankacılık işlemlerinden uzaklaştığı görülüyor. Kredilerin mevduata oranı 1990'da yüzde 84'ken, 2000'de yüzde 51'e düşmüştür (Cansızlar, 2001:13). Daha önce gördüğümüz gibi banka kredilerinin GSMH'ye oranı da yüzde 15'ler civarında gezinmektedir.

1980'lerin başlarına kadar yeni banka kuruluşlarının sınırlandırılması nedeniyle büyük gruplar yerel bankaları ele geçirerek bunları ulusal banka yapma yoluna gitmiştir. 1980'lerden sonra banka kuruluşlarına getirilen esneklik sonucunda büyük grupların kurduğu bankalar artmıştır. Bu tarihten itibaren banka sahibi olma konusunda izlenen diğer yollar ise, yabancı bankalarla ortaklık kurup daha sonra bu bankaların kontrolünü ele geçirme, özelleştirme politikalarının kamu bankalarına yayılması sonucu kamu bankalarını satın alma ve İslami sermayenin yöneldiği özel finans kurumlarıdır (Ergüneş, 2007:262-263).

Sermaye hareketlerinin serbestleşmesinin ardından banka sahipliği daha da önem kazandı. Sermayenin uluslararasılaşması sürecinin yarattığı olanaklardan yararlanmak için yeni bankalar kuruldu, mevcut bankalar üzerindeyse bir rekabet

başladı. Yukarıda gördüğümüz, bankaların kısa vadeli sermaye hareketlerini çekip yabancı piyasalardan döviz karşılığı borçlanarak içeride TL karşılığı finansal yatırıma (özellikle de devlet iç borçlanma senetlerine) yönelmeleri büyük bir rant kapısı oluşturuyordu. Bu rant kapısı sonucunda bu dönemde onlarca banka kurulmuş ve bir o kadarı da el değiştirmiş, büyük gruplar birçok banka üzerinde bunları ele geçirmek için mücadeleler yürütmüştür (Ergüneş, 2007:256-259).

Yurtdışından gelen kısa vadeli sermaye hareketleriyle yurtiçinde hazine bonusu ve devlet tahvili alan bankacılık sisteminin yabancı para cinsinden yükümlülükleriyle TL cinsinden varlıkları arasındaki uyumsuzluk sonucunda bir açık pozisyon oluştu. Bu da Türkiye’de 1990 sonrası yaşanan finansal krizlerinden en önemli etkenlerinden birini oluşturmaktadır. Türkiye’de neredeyse tüm özel ticari bankalar holdinglerin bir parçası olduğundan bu bankalar devlet iç borçlanma senetlerinden elde ettikleri kazançlarla holdinglerinin genişlemesini finanse ettiler. Öyle ki, IMF’nin 2001’de yayınladığı bir rapora göre bankalardan borç alanların yüzde 0,1’i toplam kredilerin yaklaşık yüzde 40’ını almış durumdadır; bu da verilen kredilerin bu bankalarla bağlantılı grup şirketlerine gittiğini göstermektedir (Gültekin ve Karakaş, 2007:274-275).

Mevduat bankalarının toplam varlıkları reel olarak 1990’da 156,2 trilyon TL’den 1999’da 484,5 trilyon TL’ye çıkmış, yani yılda ortalama yüzde 13,4 artış göstermiştir. Aynı dönemde milli gelirdeki yıllık ortalama artış hızı yüzde 3,1 olarak gerçekleşmiştir (Yeldan, 2003:149). Bu da bankacılık kesiminin ekonomideki yerinin ne denli büyüdüğünü göstermektedir (Gültekin ve Karakaş, 2007:289-290).

Türkiye’de 1980 sonrası bankacılık sisteminin yanı sıra reel sektör de spekülâtif finansal kazançlara yönelmiş, faaliyet dışı gelir olarak adlandırılan faiz ve kambiyo kârları kimi zaman net bilanço kârlarının üzerine çıkmıştır. En büyük 500 sanayi şirketinin finansal gelirlerinin vergi öncesi net kârlarına oranı da 1982’de yüzde 15 ve 1985’te yüzde 24’ken, 1999’da yüzde 219’a, 2001’de ise olağandışı (olağandışı çünkü öncesindeki ve sonrasındaki yılda bu oran yüzde 114 olmuştur) bir biçimde yüzde 547’ye çıkmışlardır.

Bu durum aslında, gelirin elde edildiği biçim (üretken faaliyetler – finansal faaliyetler) ölçüt alındığında, Türkiye'nin 1980 sonrası geçirdiği dönüşüm açısından manidardır. 1980 öncesinde üretken sermayenin (reel sektör) de finans sermayesinin de asıl olarak geliri üretken faaliyetlerden elde ettiğini, 1980'den itibaren yaşanan dönüşüm sonrasında ise her iki sermayenin de geliri asıl olarak finansal faaliyetlerden elde ettiğini görüyoruz. Bu durum özellikle, üretken sermayeyle finans sermayesinin daha çok iç içe geçtiği Türkiye açısından bakıldığında, üretim, ticaret ve finans sermayelerinin birlikteliğinden yola çıkan “finans kapital” kuramını destekliyor; bu anlamda üretim sermayesinin mi daha üstün konumda olduğu yoksa finans sermayesinin mi daha üstün konumda olduğu tartışmasında, herhangi bir tarafın hâkim konumda olmadığı, üretim sermayesiyle finans sermayesinin ortaklığının söz konusu olduğu ileri sürülebilir ama bu tez açısından asıl vurgulanmak istenen nokta hangi tarafın daha hâkim olduğu konusu değil, hangi faaliyet biçiminin (gelirin nasıl elde edildiğinin) daha egemen olduğu noktasıdır (Chambers, 2005: 135).

Türkiye açısından üretken sermayeyle finans sermayesinin iç içe geçme olgusunun daha belirgin olmasını ise Türkiye'nin geç kapitalistleşen bir ülke olmasına ve bu geç kapitalistleşmenin yaşandığı döneme bağlıyorum. Şöyle ki, Türkiye 19. yüzyıl sonundaki kapitalizm furyasını kaçırdığı ve Türkiye'de bir burjuva sınıfının ve kapitalistleşmenin sistemli bir biçimde kök salması 1930'lardan itibaren meydana geldiği için Türkiye'de finans sermayesi ile üretken sermaye arasında herhangi bir ayırım belirginleşemedi (ve aynı sebepten, finans sermayesinin hâkimiyetinde –orijinal “finans kapital” teorisinde belirtildiği gibi– bir finans kapitalden bahsetmek mümkün değildi). Çünkü bu tarihten itibaren tüm dünyada kapitalizm, finans kesimini sınırlayan bir biçimde gelişti: Reel faiz oranları düştü/düşürüldü (hatta kimi zaman negatif oldu), sermaye hareketleri üzerine sıkı denetimler getirildi, finans kesiminin kriz yaratan potansiyeli göz önünde bulundurularak finans kesimi üzerinde denetimler uygulandı. Bu şartlar altında Türkiye'de “bağımsız” bir finans sermayesinin gelişme olanağı yoktu çünkü finansal faaliyetlerden getiri elde etme olanakları çok zayıftı. Bu durumda Türkiye'deki finans kesimi üretim alanına yönelerek buradan gelir elde etti: Ya üretken

sermayeyle ortaklıklar kurdu ya da bizzat üretken sermayeyle “holdingler” çatısı altında birleşti; daha doğrusu çoğu zaman sanayi sermayesi kendi bankalarını kurdu ya da mevcut bankalar üzerinde egemenlik kurma yarışına girdi. Ama sonuç olarak bu dönemde elde edilen gelir üretken faaliyetlerden elde edildi; 1980 sonrasında da asıl olarak finansal faaliyetlerden gelir elde edilmesi gibi (İnan, 2000: 6).

3.4.3. 2001 Krizi Sonrasında Bankacılık Kesiminin Yeniden Yapılanması ve BDDK’nın Etkisi

Finansal birikim ile reel birikimin birbirinden kopuşunun sonuçları 2001 krizi sonrasında Türkiye’de fazlasıyla yaşanmıştır. Bu krizde menkul kıymetler piyasasındaki işlem hacminde görülen finansal şişkinlik büyük bir düşüş yaşadı. Bu düşüş repo ve ters repo işlemlerinde yüzde 29, hisse senetlerinde yüzde 56, hisse senetleri ile tahvil ve bonoların toplamında yüzde 75, kamu kesimi menkul kıymetlerinde yüzde 86, toplamda da yüzde 30 düzeyinde gerçekleşti (Arın, 2003:598).

Türkiye’de 2001 krizi sonrasında yeniden yapılanan bankacılık sektörünün devlete olan bağımlılığı azalmış, bunun karşısında uluslararası finans sistemiyle entegrasyonu artarak yabancı bankalarla ortaklık kurma kapasitesi artmıştır. 1980’lerin sonundan itibaren çoğalan irili ufaklı bankalar yerine de daha az ama daha büyük bankalar söz konusu olmuştur. Zaten 1999 sonrası yapılan reformlarla kurumsal birleşme ve devirlere önemli vergi teşvikleri sağlandı.

Gerek bankacılık sektörünün gerekse reel sektörün devlet iç borçlanma senetleri üzerinden elde ettikleri kazanç 1990’ların sonunda sürdürülemez bir noktaya gelmiştir. Bu tarihte kamu kesimi iç borç stokunun GSMH’ye oranı yüzde 40’ları bulmuş (2001’de yüzde 51) ve bu durum devletin bu borçları sürdürmesini zorlaştırmaktadır. Bu süreç hem yurtiçindeki sermaye birikimini kesintiye uğratmış, hem de dış borçların ödenmesini sekteye uğratmıştır.

Mayıs 2001’de açıklanan “Türkiye’nin Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı”nda da devletin bu artan borç yükünün sürdürülemez olduğu vurgulanıyor ve bu durumun düzeltilmesi gerektiğinin altı çiziliyordu. Kemal Derviş’in açıkladığı

programda ayrıca bankacılık kesiminin de sıkı bir düzenlemeden geçirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Bu süreçten nemalanan büyük sermaye grupları da bu sürecin sürdürülemez olduğunun farkındaydı. Bu nedenle uluslararası finans sermayesiyle bütünleşmelerini de hızlandıracak bir reform ve yeniden yapılanma programını, kısa dönemli kazançlarını kaybetme pahasına destekliyorlardı. Bankacılık kesiminin yeniden yapılanması doğrultusunda yapılan değişiklikler ana hatlarıyla şunları içermektedir (Gültekin ve Karakaş, 2009:286):

- Bankaların düzenlenmesinin ve denetlenmesini yeni esaslara bağlanması ve alınacak önlemlerin daha geniş ve ayrıntılı bir biçimde düzenlenmesi
- Mevduatlara verilen yüzde 100 devlet güvencesinin azaltılması
- İç denetim ve risk yönetimi sistemlerinin kurulması
- Uluslararası muhasebe standartlarının benimsenmesi
- Mali bilançolarda şeffaflığın sağlanması
- Off-shore (kıyı ötesi) bankacılık faaliyetlerinin denetim altına alınması
- Banka kuruluşu ve banka sahipliğiyle ilgili düzenleme yapılması ve yeni banka kurmanın zorlaştırılması
- Bankaların toplam grup risklerine getirilen kısıtlamaların artırılması
- Kredi sınırlarının yeniden düzenlenmesi
- Özel finansman kurumlarının da Bankalar Kanunu kapsamına alınarak yasanın uygulama alanının genişletilmesi

Bu doğrultuda, daha önceki 3182 sayılı Bankalar Kanunu kaldırılmış yerine 23 Haziran 1999'da 4389 sayılı Bankalar Kanunu getirilmiştir. Bu yasadan önce bankacılık faaliyetlerinin düzenlenmesi ve denetlenmesi Bakanlar Kurulu, Hazine Müsteşarlığı ve TCMB'ye verilmişken, bu yasayla Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) kurularak Bakanlar Kurulu ve Hazine Müsteşarlığı'nın yetkilerinin tamamı ve TCMB'nin yetkilerinin bir kısmı BDDK'ya devredildi

(Akgüç, 1992:10). 3182 sayılı kanunun amacı tasarrufları korumak ve ekonomik kalkınmanın gereklerine uygun kılmak olarak açıklanmışken, 4389 sayılı kanunun amacı tasarruf sahiplerinin hak ve menfaatlerini korumak, mali piyasalarda güven ve istikrarı ve ekonomik kalkınma gereklerine göre kredi sisteminin etkin çalışmasını sağlamak olarak belirtilmiştir (TBB, 2001:76).

19 Aralık 1999'da 4491 sayılı kanunla yapılan değişiklikte ise en önemli unsur, gerçek ya da tüzel kişilere, iştiraklere ve banka ortaklarına doğrudan ya da dolaylı olarak verilecek kredilerin banka özkaynaklarının yüzde 25'iyle sınırlandırılmasıydı. Böylece iştirakler de kredi sınırlaması kapsamına alındı ve bu sınır da banka özkaynaklarının yüzde 25'i olarak belirlendi (Gültekin ve Karakaş, 2009:289).

29 Mayıs 2001'de 4672 sayılı kanunla yapılan değişiklikle bankalara toplam riski sıfırlamak için daha katı kurallar getirildi. AB'ye uyum çerçevesinde, kanuna konsolide özkaynak tanımı eklendi ve kredi sınırlarının konsolide özkaynağa göre hesaplanması öngörüldü. Böylece bankaların holding içinde verdikleri krediler sınırlandırılacaktı (Gültekin ve Karakaş, 2009:294). Ayrıca bu kanunla BDDK ve TMSF çalışanlarına, görevlerini ifa ederken uğrayabilecekleri kovuşturmalardan muafiyet getirildi.

Sadece 1999-2002 arasında 20 banka TMSF'ye devredilmiştir; bu bankaların yükümlülükleri toplamı Pamukbank dışında 25,8 milyar dolar, zarar toplamları da yine Pamukbank dışında 13,6 milyar dolardı. 2002 sonuna kadar bu bankalara aktarılan kaynaklar 20 milyar doları bulmuştu (Akgüç, 1992:14-15). Devletin finans kesimini kurtarmak için harcadığı para ise 47,2 milyar doları buluyordu (Dufour ve Orhangazi, 2009:106).

Tablo 3.5: Türkiye’de Bankacılık Sektöründeki Yoğunlaşma (Toplam Aktif, Mevduat ve Krediler İçindeki Yüzde Payı)

	İLK BEŞ BANKA ⁵			İLK ON BANKA		
	Aktif	Mevduat	Kredi	Aktif	Mevduat	Kredi
1980	63.4	69.4	71.2	82.2	88.3	89.7
1985	63.5	70.4	65	80.9	89	81
1990	54	59	57	75	85	78
1995	48	53	50	71	73	75
1997	44	47	46	67	70	72
2000	48	51	42	69	72	71
2003	60	62	55	82	86	76
2005	63	66	56	85	89	80
2008	62	65	58	86	90	85
2009	60	62	52	83	86	80

Kaynak: TBB (2012), Türkiye’de Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı, Firma Davranışları Ve Rekabet Analizi, <http://www.tbb.org.tr/content/upload/dokuman/796/rekabetkitap.pdf>, Erişim Tarihi: 15.10.2014, s. 34

Banka reformu ve çeşitli bankalara el koyulmasıyla beraber çok sayıda banka yerine daha az sayıda ama daha güçlü bankalar söz konusu oldu. AB’ye uyum çerçevesinde getirilen kısıtlamalarla holding bankacılığının önüne geçilmeye çalışıldı ama ayakta kalabilen bankalar aslında daha merkezi ve güçlü bir yapıya kavuştu. Tablo 3.5’de de görüldüğü gibi ilk beş bankanın toplam aktifler içindeki payı 1990’larda yüzde 44’e kadar düşmüşken 2003’te bu oran yüzde 60’a, 2008’de yüzde 62’ye çıkmıştır; ilk beş banka toplam mevduat ve toplam kredilerde de benzer bir seyir izlemiştir. İlk on bankanın toplam aktifler ve toplam mevduatlar içindeki payı ise 2008’e gelindiğinde 1980’deki payını dahi geride bırakmıştır: Toplam aktifler içindeki payı 1980’de yüzde 82,2’yken 2008’de yüzde 86, toplam mevduat içindeki payı 1980’de yüzde 88,3’ken 2008’de yüzde 90.

Banka sayısı açısından baktığımızda ise 1980’de 44 olan banka sayısı, 1999’da 81’e kadar çıktıktan sonra, 2001’de 61’e, 2003’te 50’ye, 2008’de de 42’e gerilemiştir (Akgüç, 1992:96).

⁵ 1- Türkiye İş Bankası AŞ, 2- Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası AŞ, 3- Türkiye Garanti Bankası AŞ, 4- Akbank TAŞ, 5- Yapı ve Kredi Bankası AŞ, 6- Türkiye Halk Bankası AŞ, 7- Türkiye Vakıflar Bankası TAO, 8- Finansbank AŞ, 9- Türkiye Ekonomi Bankası AŞ, 10- Denizbank AŞ

2001'deki banka reformundan sonra Türkiye'deki bankacılık sektörü, kamu kesimini finanse eden bir yapıdan şirketleri ve hanehalkını finanse eden bir yapıya geçmiştir. 2002'de bankaların bilançolarında kredilerin payı yüzde 25'ken, 2008'de yüzde 50 olmuştur; devlet tahvillerinin bankaların bilançolarındaki payıysa 2002'de yüzde 40'tan 2008'de yüzde 29'a düşmüştür (Gültekin ve Karakaş, 2009:394).

Banka birleşmeleri ve satın almalarına getirilen vergi teşviklerinin yanı sıra, Haziran 2001'de Hazine'nin gönüllülük esasına göre gerçekleştirdiği borç takası (swap) operasyonu, bankaların açık pozisyonlarını azaltmalarını ve sermayelerini artırmalarını sağladı (Gültekin ve Karakaş, 2009:346).

Bankaların kârlarına baktığımızda, 1999-2001'deki reform sonrası bankacılık sistemine getirilen kısıtlamalara ve bankaların devlet iç borçlanma senetlerinden elde ettiği gelirin azalmasına karşın, bankaların 2001 sonrasındaki net kârın 1990'lardaki seviyesinin de çok üzerine çıktığı görülüyor (özellikle 2005'ten 2006'ya yaşanan yüzde 100'e yakın artış dikkat çekici). Bu durum, bankacılık reformu sonrası ayakta kalan firmaların daha güçlü bir duruma geldiğini de gösteriyor.

2009'un ilk çeyreğine baktığımızda da, krize rağmen bankacılık kesiminin kârlarını büyük oranda artırdığı görülüyor. 2009'un ilk çeyreğinde bankacılık kesiminin kârları 2008'in aynı dönemine göre yüzde 31,6 artarak 5 milyar TL olmuştur (ki aynı performans devam ederse 2009'un tamamında 20 milyar TL civarı bir kâr görünüyor). Kriz döneminde Türkiye'de bankacılık kesiminin elde ettiği kârın bu denli artmasının en önemli sebebi şudur: Krizden dolayı Merkez Bankası gösterge faizini sürekli indiriyor, buna mukabil piyasadaki bileşik faiz oranı da iniyor ama bankalar "ekonomik ortamın belirsiz olduğu" bahanesiyle verdikleri kredilerin faizlerini düşürmüyorlar, kredi kartlarındaki faizler ise gösterge faizin 6-7 katını bulabiliyor. Bu durumda mevcut krizde bankaların kârları katlanarak artıyor. Temmuz 2009 itibarıyla TCMB gecelik borçlanma faiz oranını yüzde 8,25'e indirmişken (16 Temmuz 2009) ve 11 Mayıs 2011 vadeli gösterge tahvilin faiz oranı yüzde 11,5 civarındayken, yine aynı tarihte bankaların kredi kartlarına uyguladığı akdi faiz oranı yıllık yüzde 51'i, gecikme faizi oranı da yüzde 64,5'i bulmaktadır. Bu oranlar 1 Temmuz 2009'daki değişiklikten önceyse akdi faiz oranında yüzde 59,

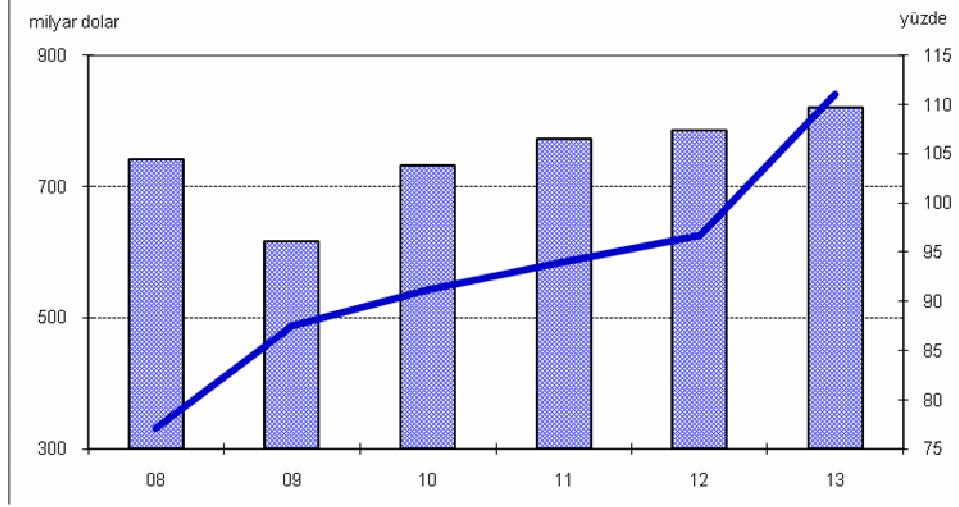
gecikme faizi oranında yüzde 73'tü. Aynı tarihte bankaların verdiği konut kredisinin faiz oranları yıllık yüzde 20 civarındayken, ihtiyaç kredisinin faiz oranları da yüzde 25 civarındaydı.

1999-2001'deki banka reformu sırasında/sonrasında holding bankalarının yapısında şöyle bir değişim daha oldu: Akbank, Garanti Bankası gibi büyük bankalar finansal kurumlar dışındaki iştiraklerini bağlı buldukları holdinge devrederek, bu holdingler de ellerindeki finans iştiraklerini bu bankalara devrettiler (Gültekin ve Karakaş, 2009:356).

Bu dönemde bankacılık sektöründeki en belirgin değişimlerden biri de bankaların yabancı bankalarla ortaklığa gitmeleri ya da bu yabancı bankalar tarafından tamamen satın alınmalarıydı. Bu kapsamda, Garanti Bankası 2005'te yüzde 25,5 hissesini ABD'li General Electric Consumer Finance'a, Akbank 2006'da yüzde 20 hissesini ABD'li Citigroup'a, Yapı ve Kredi Bankası 2005'te (Koçbank döneminde) yüzde 50 hissesini İtalyan UniCredit'e, Finansbank 2006'da yüzde 46 hissesini (daha sonra yüzde 89,4) Yunan National Bank of Greece'e, Denizbank 2006'da yüzde 75 hissesini (daha sonra yüzde 97,7) Belçikalı Dexia'ya, TEB 2004'te yüzde 50 hissesini Fransız BNP Paribas'ya, Tekfenbank 2006'da yüzde 70 hissesini Yunan EFG Eurobank'a, Şekerbank 2006'da yüzde 34 hissesini Kazak Turan Alem'e, Dışbank 2005'te hisselerinin tamamını Fortis Bank'a, Oyakbank 2007'de hisselerinin tamamını Hollandalı ING Bank'a sattı. Ayrıca İngiliz HSBC 2001'de Demirbank'ın tamamını satın almıştı.

Mart 2014 itibariyle, geçen yılın aynı dönemine göre TL bazında yüzde 26 oranında büyüyerek 1.701 milyar TL (789 milyar dolar) olmuştur. Mart 2013'e kıyasla, toplam aktifler mevduat bankalarında yüzde 25, kalkınma ve yatırım bankalarında ise yüzde 42 oranında artmıştır. Mart 2014 itibariyle, geçen yılın aynı dönemine göre, toplam aktifler içinde kamu bankalarının payı 1 puan artarken, yabancı bankaların payı ise 2 puan artmıştır. Kredi stoku içinde, kalkınma, kamu ve yabancı bankalarının payı 1'er puan artarken, özel bankaların toplam krediler içindeki payı ise 3 puan azalmıştır. Alınan kamusal tedbirler nedeniyle başta bireysel krediler olmak üzere, kredi stoku büyüme hızı yavaşlamaya devam etmiş ve Mart

2014 itibariyle yüzde 31 seviyesinde gerçekleşmiştir.

Grafik 3.1 Bankaların Toplam Aktifleri (Milyar Dolar ve GSYİH'ya oran)

Kredilerin toplam aktiflere oranı bir önceki yılın aynı dönemine göre 2 puan artarak yüzde 62 olmuştur. Mevduatın krediye dönüşme oranı, Mart 2013'e göre 8 puan artarak yüzde 110'a yükselmiştir. Mart 2014 itibariyle, bu oran kamu bankalarında yüzde 92, özel bankalarda yüzde 110 ve yabancı sermayeli bankalarda yüzde 109 olmuştur.

Takipteki kredilerin toplam kredilere oranında hafifçe azalarakyüzde 2,7 seviyesinde gerçekleşmiştir. Aynı dönemde, özel karşılıkların takipteki kredileri karşılama oranı yüzde 78 olmuştur.

Toplam mevduatın toplam aktiflere oranı,geçtiğimiz yılın aynı dönemine kıyasla 2 puan gerileyerek yüzde 56 olmuştur. Mevduat dışı kaynakların toplam aktiflere oranı ise yüzde 21 olmuştur. Bankalar tarafından ihraç edilen tahvilve bonolardaki artış devam etmiş ve toplam kaynakların yüzde 4'ünü oluşturmuştur.

Özkaynak büyümesi, menkul değerler değer farkındaki azalmaya ve özkaynaklardaki artışın sınırlı kalmasına bağlı olarak yavaşlamıştır. Sektör özkaynakları, bir yıl önceye göre yüzde 8 artarak, Mart 2014 itibariyle 193milyar TL'yeyükselmiştir.

Sermaye yeterliliği standart rasyosu, özkaynaklar artışının sınırlı kalması ve riskli aktiflerdeki artış nedeniyle Mart 2013'e kıyasla yaklaşık 1,7 puan azalarak Mart 2014'te yüzde 15,8'e gerilemiştir.

Yılın ilk üç ayında bankacılık sektörünün faiz gelirleri yüzde 20, faiz giderleri yüzde 48 oranında artmıştır. Buna bağlı olarak, net faiz gelirleri geçen yılın aynı dönemine göre TL bazında yüzde 20 oranında azalmıştır.

Kar hacmi, bir önceki yılın aynı dönemine göre yüzde 19 azalarak 5,6 milyar TL'ye gerilemiştir. Net kar marjının daralması, ticari kar zarar kaleminin eksi bakiye vermesi ve diğer faaliyet giderlerindeki artış, kar hacminin daralmasına neden olmuştur.

Yıllık bazda karlılık Mart 2013'e göre gerilemiş ve özkaynak karlılığı Mart 2014'te yüzde 12,5; aktif karlılığı ise yüzde 1,7 seviyesinde gerçekleşmiştir. YP aktiflerin TL karşılığının toplam aktifler içindeki payı yüzde 35; YP pasiflerin TL karşılığının toplam pasifler içindeki payı ise yüzde 42 düzeyinde gerçekleşmiştir.

Toplam aktiflerin yüzde 52'si, kaynakların ise yüzde 78'i 1 yıldan daha kısa vadeli. Toplam aktiflerin ve pasiflerin ortalama vade yapısında Aralık 2013'e göre önemli bir değişiklik olmamıştır.

Toplam kredilerin yüzde 1,1'i (11,5 milyar TL) ve toplam mevduatın yüzde 3,3'ü (31,8 milyar TL) bankaların dahil oldukları risk grubuna aittir. Bankaların dahil oldukları risk grubuna ait net riskleri negatif (-20,3 milyar TL) olmuştur.

3.5. 2008 KRİZİ SONRASI YENİ FİNANSAL DÜZEN

3.5.1 Finansal İstikrarı Sağlamaya Yönelik Çalışmalar: Basel-II'ye Yönelik Eleştiriler ve Basel-III Sermaye Uzlaşısı

ABD' de başlayarak finansal piyasalar aracılığıyla bütün dünya ülkelerini etkisi altına alan Dünya Finans Krizini atlatmak ve bu tür krizlere karşı daha dayanıklı olmak amacıyla ülkeler çeşitli tedbirler almıştır. Bu tedbirler arasında; döviz piyasasına müdahale, bankaların borçlanmalarına devlet garantisi, kredilere

garanti, IMF stand-by anlaşmaları, kamulaştırma, genişletici maliye politikaları, istihdam politikaları ve zorunlu karşılıkların azaltılması gibi uygulamalar bulunmaktadır. Olası krizlere açık uluslararası bankacılık sisteminde bozulan istikrarı yeniden oluşturma çabası ise, Basel-III'e uzanan süreci meydana getirmiştir (BDDK, 2010: 2).

Uluslararası bankacılık sisteminin denetimine yönelik ilk ciddi adım olarak kabul edilen ve 1988 yılında yayımlanan Basel-I, 1990'lı yıllarda ortaya çıkan bankacılık krizlerini engellemede ve bankacılık risklerini gerçekçi bir şekilde ölçmekte yetersiz kaldığından yerini Basel-II standartlarına bırakmıştır. Basel-II, bankalarda etkin risk yönetimi, denetimi ve disiplinini geliştirmek, sermaye yeterliliği ölçümlerini etkinliğini artırmak, bu sayede sağlam bir bankacılık sistemi oluşturmak ve dolayısı ile finansal istikrara katkıda bulunmak için oluşturulmuş bir standartlar bütünüdür (Gümüş, 2011:11).

Basel-II kriterleri yayımlandıktan sonra dünya genelinde pek çok ülke tarafından uygulanmaya başlanmış ancak genel itibariyle geçiş süreci tam olarak bitirilememiştir. Basel-II düzenlemeleri yayımlandığı dönemde bankacılık sektörü tarafından olumlu karşılanmış, sistemin güçleneceğine dair beklentileri artırmıştır. Ancak, 2007 yılında patlak veren finansal krizle birlikte Basel-II'ye yönelik eleştiriler şiddetini artırmıştır. Basel-II'nin finansal kriz döneminde finansal sistemin sağlamlığını sağlama konusunda yetersiz kaldığı düşünülmüş, bankalar tarafından ayrılan sermayelerin miktarı ve kalitesi konusunda eleştiriler ortaya çıkmıştır (Cangürel vd., 2010: 1).

Basel-II'ye getirilen önemli eleştirilerin başında, çok sayıda konuya getirilen standartların gerçekleştirilmesinin güçlüğü gelmektedir. Basitlik ile riske duyarlılığın birlikte gerçekleştirilmesi zor bir süreçtir. Bir diğer konu ise sistematik krizlerin sermaye yeterliliğinden ziyade likidite krizinden kaynaklanmasıdır. Likidite krizlerinden fazlasıyla etkilenen finansal sistemi düzenlerken likidite riskinin görmezden gelinmesi Basel-II'ye yönelik eleştiriler kapsamında yer almaktadır. Ayrıca Basel-II'nin riskler arası etkileşimi algılamak konusunda başarısız olduğu düşünülmektedir. Bunların yanı sıra bankacılık sistemi dışında kontrol edilemeyen

hedge fonlar, ipotekli konut kredisi şirketleri ve girişim sermayesi gibi kurumların da var olduğu hususu finansal piyasaların bir gerçeğini oluşturmaktadır (Şendoğdu, 2010:9).

Sermaye yeterlilik oranına dahil edilen risklerin ölçüm metodları da Basel-II'ye yönelik eleştirilerden bir bölümünü oluşturmaktadır. Riske Maruz Değer yöntemi ve stres testleri özellikle piyasa riskinin ölçülmesinde kullanılan yöntemlerdir. Riske Maruz Değer normal piyasa şartları için geçerliyken, stres testleri anormal piyasa şartları için geçerli olmaktadır. Diğer bir ifadeyle stres testleri, sıra dışı kayıplara neden olabilecek hususları tespite yönelik olarak kullanılmaktadır (Gümüş, 2011:12).

Ancak, stres testleri ile dahi küresel krizin önüne geçilememiş olması Basel-II için ciddi bir prestij kaybı olarak değerlendirilmiş, böylece küresel kriz Basel-II'nin açıklarını ortaya çıkarmıştır. Yapılan bu eleştirilere karşılık Basel Komitesi, Basel-II kriterlerini savunmakla birlikte, çalışmalarını eleştirileri dikkate alan yönde sürdürmüş, sistemin krizin dönemlerini de içerisine alacak boyutta yeni açılımlara ihtiyacı olduğunu belirten bir yaklaşım içerisine girmiştir. 7 Kasım 2009 tarihli G-20 Londra Maliye Bakanları ve Merkez Bankası Başkanları toplantı tebliğinde; kriz öncesi dönemde finansal piyasaların inanılmaz hızla geliştiği, derinleştiği ve karmaşıklaştığı, buna karşın denetim ve gözetimden sorumlu kurumların bu hıza ayak uyduramadıkları konusunda görüş birliği bulunmaktadır. Krizden çıkarılan dersler neticesinde Basel Komitesi 17 Aralık 2009 tarihinde Basel-III kriterlerinin habercisi olarak görülen bir öneri paketini görüşe açmıştır. Komite 2010 yılı içerisinde konuya ilişkin taslak çalışmalarını sürdürmüş, bunun sonucunda Basel-II kriterleri 27 ülkenin merkez bankaları ve bankacılık düzenleme kurumlarının uzun süren çalışmalarının ardından Eylül 2010'da gerçekleştirilen toplantıyla gözden geçirilmiş ve getirilen yeni düzenlemeler Basel-III adı altında toplanmıştır. Krizin ortaya çıkardığı eksiklikleri gidermek amacıyla ortaya çıkan Basel-III ile ulaşılmak istenen hedefler şu şekilde özetlenebilir (BDDK Risk Yönetimi Dairesi, 2010:1):

- Kaynağı ne olursa olsun finansal ve ekonomik şoklara karşı bankacılık sisteminin dayanıklılığının artırılması,

- Kurumsal yönetim ve risk yönetimi uygulamalarının geliştirilmesi,
- Bankaların şeffaflığının ve kamuya bilgi verme özelliklerinin artırılması,
- Mikro bazda yapılan düzenlemelerle bireysel olarak bankaların dayanıklılığının artırılması
- Makro bazda düzenlemelerle finansal sistemin şoklara karşı direncinin artırılması.

Uluslararası finansal düzenlemelerin önemli bir parçası olan Basel-III standartlarıyla daha nitelikli ve niceliği artırılmış bir sermaye bünyesi yaratılması amaçlanmaktadır. Bu çerçevede Basel-III ile birlikte getirilen temel düzenleme, 2007 küresel finans krizinde bankaların sahip oldukları sorunlu varlıkların değer kaybı nedeniyle uğradıkları zararın yol açtığı sermaye kayıplarının tekrarlanmasını önlemek ve bankacılık sisteminde finansal istikrarı tehdit eden unsurların olumsuz etkisini azaltmak amacıyla sermaye rasyolarının artırılmasıdır (Vakıfbank Ekonomik Araştırmalar, 2010:2).

Basel-III Uzlaşısı genel olarak sermaye ve likidite ana başlıklarına yoğunlaşmış, sermayenin kriz dönemlerindeki direncinin ve şoklara karşı esnekliğinin sağlanması sorununu çözüme ulaştırmaya çalışmıştır. Basel-III ile birlikte bankaların Ana Sermaye (Tier 1) olarak bilinen kalitesi en yüksek çekirdek sermayesinin toplam varlıklara oranı %2'den %4.5'e çıkarılmaktadır. Oranın %4.5'in altına düşmesi durumunda, ülkenin bankacılık kuruluşları devreye girecektir (Caruna, 2010: 2).

Kriz süreci, kredi kayıplarının ve varlıklardaki değer kayıplarının, bankaların ana sermayesinin bir parçası olan dağıtılmamış kar kaleminden karşılandığını göstermiştir. Basel-III ile birlikte, kriz şoklarının etkisinin ana sermayeye kadar inmemesi ve ana sermayede minimum aşınmanın güvenceye alınması için, sermayenin direncinin artırılması yolları üzerinde durulmuştur. Bu çerçevede sermaye koruma tamponu uygulaması kurgulanmıştır. Basel-II'de olmayan ana sermaye tarafından karşılanacak olan sermaye koruma tamponu, Basel-III'de %2.5 olarak kararlaştırılmıştır. Sermaye koruma tamponunun amacı finansal ve ekonomik

kriz dönemlerinde banka sermayelerinde meydana gelebilecek olan kayıpları önlemek için bir tampon oluşturmaktır. Her iki oran yani ana sermaye rasyosu ve sermaye koruma tamponu beraber değerlendirildiğinde bankaların en üst kalitedeki sermayeden ayırması gereken toplam oran %7 olmaktadır. Sermaye koruma tamponu toplam sermayeye kademeli olarak eklenecektir. Söz konusu oranın 2016 yılından 2019 yılına kadar kademeli olarak arttırılarak 2019 yılında %2.5 olarak nihai şeklini olması planlanmaktadır.

Basel-II'de olmayıp Basel-III'de uygulamaya konulan bir diğer oran ise konjonktürel sermaye tamponudur. Ülke şartlarına ve tercihlerine bağlı olarak %0 ile %2.5 arasında değişecek olan bu oranın amacı bankacılık sektörünü aşırı kredi büyümesinden korumak olarak değerlendirilmektedir. Ancak amacına paralel olarak bu tampon sadece aşırı kredi dağıtımı olduğu durumlarda ve sermaye koruma tamponunun bir uzantısı olarak kullanımda olacaktır. Bu oran döngüseliği yeterince dikkate alınmamasıyla eleştirilen Basel-II'nin bu yöndeki eksikliğini kapatmak amacıyla uygulamaya konulmuştur (BDDK, 2010: 10).

Kriz sürecinde, bankalardaki güçlü risk bazlı sermaye rasyoları ile yüksek seviyede bilanço içi ve bilanço dışı borçluluğunun aynı anda mevcut olması aslında bu rasyonun ne kadar güçlü görünürse görünsün bankaların dayanıklılığının göstergesi olarak sayılamacağı sonucunu doğurmuştur. Çünkü kriz sürecinde piyasaların bankacılık sektöründeki bu borçluluğunun azaltılmasına yönelik baskıları, aktiflerinin erimesine, kredi kabiliyetinin azalmasına ve neticede likiditenin kurummasına yol açacak kısır bir döngüye neden olmaktadır. Bu nedenle uygulama döneminde %3 olarak öngörülmüş olan ve sermaye oranlarını destekleyici nitelikte risk bazlı olmayan kaldıraç oranı tesis edilmesi planlanarak, kademeli bir geçiş hedeflenmiştir. Söz konusu oran ana sermaye / aktifler+bilanço dışı kalemler olarak hesaplanacaktır (BDDK Risk Yönetimi Dairesi, 2010:2).

Kriz sürecinde sermayeleri yeterli bile olsa pek çok banka sıkıntı yaşamış, bu durum özellikle bankaların likiditelerini sağduyulu bir şekilde yönetememelerinden kaynaklanmıştır. Basel-III ile birlikte likiditeye ilişkin düzenlemelere yer verilmiş, likidite karşılama oranı ve net istikrarlı fonlama oranı isimli iki adet oran

düzenlemelere dahil edilmiştir. Her iki oranın asgari seviyelerinin %100 olması kararlaştırılmış ve 2018'e kadar süren geniş bir uyum süreci hedeflenmiştir. Basel-II kriterlerinde de olan toplam sermaye yeterlilik oranının Basel-III'te de %8 seviyesinde muhafaza edildiği görülmektedir. ancak %2.5'lik sermaye koruma tamponu da dikkate alındığında; toplam sermaye yeterliliği için gerekli oran %10.5'i bulmaktadır. Aşağıdaki tabloda Basel-II ve Basel-III arasındaki sermaye oranlarına ilişkin farklılıklar özet halinde gösterilmektedir.

Tablo 3.6: Basel-II ve Basel-III Sermaye Oranları

	BASEL II	BASEL III
Risk Ağırlıklı Aktifler	Kredi Riski + Piyasa Riski + Opsiyonel Risk	Kredi Riski + Piyasa Riski + Opsiyonel Risk
Tier 1 Sermaye Oranı	%2	%4.5
Tier 3 Uygulaması	Mevcut	Mevcut Değil
Sermaye Koruma Tamponu	-----	%2.5
Sermaye Yeterlilik Oranı	%8	%8
Toplam Sermaye Yeterlilik Oranı	%8	%10.5

Kaynak: GÜMÜŞ, Özge (2011), “Bankacılık Sektörüne Basel III Etkisi”, T.C.Ziraat Bankası Teftiş Araştırma Dergisi, Sayı 6, Ocak, s. 13

Yukarıdaki tabloda yer alan söz konusu sermaye oranlarına ilişkin düzenlemeleri bankaların 2019 yılı sonuna kadar tamamlamaları gerekmektedir. Bu kapsamda Ana Sermaye oranının 2015 yılı sonuna kadar, sermaye koruma tampon oranının ise 2019 yılı sonuna kadar istenilen seviyelere çıkarılması beklenmektedir.

Yüksek sermaye rasyoları içeren Basel-III kriterlerinin, 1 Ocak 2013 tarihinden itibaren uygulamaya konması, 2019 yılı itibariyle geçiş aşamalarının tamamlanarak nihai şekliyle uygulanması öngörülmektedir. 1 Ocak 2013 tarihine kadar üye ülkelerin yeni kuralları ulusal yasalarına uyumlaştırmış ve gerekli düzenlemeleri yapmış olmaları gerekmektedir. Bu çerçevede gelişecek olan durumlar aşağıdaki şekilde özetlenebilir (Vakıfbank Ekonomik Araştırmalar, 2010:3);

- Minimum ana sermaye ve birincil sermaye oranı 1 Ocak 2013 ve 1 Ocak 2015 tarihleri arasında tamamlanacaktır. Minimum ana sermaye rasyosu 1 Ocak 2013 itibariyle %2'den %3.5'e, 1 Ocak 2014'te %4'e, 1 Ocak 2015'te

%4.5'e yükseltilmiş olacak; birincil sermaye rasyosu da 1 Ocak 2013'te %4'ten %4.5'e, 1 Ocak 2014'te %5.5'e ve 1 Ocak 2015'te %6'ya yükseltilmiş olacaktır. Toplam sermaye rasyosu ise %8'de kalacak ve herhangi bir değişikliğe gidilmeyecektir. %8'lik toplam sermaye rasyosu ve birincil sermaye rasyosu arasındaki fark ise ikincil sermaye rasyosu tarafından karşılanacaktır.

- Sermaye koruma tamponunun uygulama aşamaları 1 Ocak 2016'da başlayacaktır. 1 Ocak 2016'da %0.625 oranı ile uygulanmaya başlayacak ve her yıl %0.625 oranında arttırılarak 1 Ocak 2019 tarihinde %2.5 oranıyla tamamıyla uygulamada olacaktır. Aşırı kredi büyümesi yaşayan ülkeler, sermaye koruma tamponunun ve konjonktürel tamponun aşamalarını hızlandırmak zorunda kalacaktır. Ülke yetkililerinin geçiş süreçlerini kısaltmak konusunda takdir yetkisi bulunmaktadır.
- Bankalara yapılan mevcut devlet yardımları 1 Ocak 2018'e kadar devam edecektir. 1 Ocak 2013'ten başlayarak 10 yıllık bir süreçte birincil veya ikincil ana sermaye olarak nitelenemeyen sermaye araçları kullanımdan kaldırılacaktır. Bu araçların oranı 1 Ocak 2013'te %90 tavan seviyesinden her yıl %10 oranında azaltılacaktır. Bunlara ek olarak itfa edilen teşvik araçları uygulamada olacakları son tarihe dek aşamalı olarak kullanımdan kaldırılacaktır.

Basel-III kriterlerinin bankalarca sağlanması durumunda bankaların sermaye yapıları kriz öncesi duruma göre daha güçlü bir konumda olacaktır. Basel-III ile birlikte sermaye ve likiditeye ilişkin standartların yükseltilmesinin uluslararası finansal sisteme olumlu bir şekilde yansiyarak, finansal sistemde istikrar ortamını yaratması düzenlemelerin amacına ulaştığını gösterecektir. Ancak yeni kuralların uzun dönemde bankaların kar oranlarını etkileyeceği, yeni sermaye ve likidite gereksinimlerini karşılamak için bankalara ilave yük getireceği, ekonomik büyümeyi sekteye uğratacağı yönünde olumsuz düşünceler bulunmaktadır. Özkaynak karlılığını hedefleyen bankaların kredi aracılık maliyetlerini yükseltmeleri, ilave yükümlülükleri karşılamak amacıyla düşük risk ağırlıklı kredilere ve yatırım

araçlarına kaymaları sonucu kredilerin azalması veya faiz oranlarının artması söz konusu olacaktır. Böylece büyüme rakamları olumsuz etkilenecek, dünyadaki ekonomik toparlanma süreci yavaşlayacaktır (BDDK Risk Yönetimi Dairesi, 2010:8).

Bu etkilerin yanı sıra küresel krizin başlamasına neden olan; bankaların riskli varlıklara yatırım yapmaları, büyük boyutlarda bilanço dışı işlemlerin olması, iflas etmesi durumunda sistemik risk yaratacak olan bankaların sistemdeki varlığının devam etmesi gibi unsurlar karşısında ortaya bir önlem konulmamış olması Basel-III'ün yeterli ve etkin olabileceğine dair kuşku yaratmaktadır.

Başlangıçta Basel-III'ün yarattığı olumlu hava ile Avrupa bankalarının hisselerinin yükseldiği görülmüş ancak kamu maliyesi riskleri nedeniyle Avrupa'da bankacılık sisteminin kırılganlığının devam etmesi de uluslararası finansal sistemin olası bir krize oldukça açık olduğunu göstermiştir. Bu ortamda Basel-III'ün tek başına finansal istikrarı sağlamak için yeterli olacağı ise düşünülmemektedir. Örneğin Almanya yeni düzenlemeler konusunda çekincelerini ifade eden ülkelerin başında gelmektedir. Almanya bu düzenleme nedeniyle kamu bankalarının 50 milyar EUR, toplamda Alman bankacılık sektörünün ise 105 milyar EUR tutarında ek sermaye gereksinimi olacağını, yeni kuralların bankaları para piyasalarında yeni kaynak arayışına iteceğini açıklamıştır (BDDK, 2010: 8).

Sermaye oranlarının düşük olması bankaları mali şoklara karşı dayanma gücünü zayıflatırken, oranların yüksek olması bankaları kredi vermekten caydırıcı olumsuz bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum ise bankaları getirisi daha düşük ama daha güvenilir olan kamu kağıtlarını almaya yöneltmektedir. Söz konusu husus banka fonlarının daha düşük risk grubunda sınıflandırılan yüksek derecelendirme notuna sahip kamu borçlanma araçlarına kayması ve bankaların portföyelerine ülke riski taşınması, özel sektörde düşük derecelendirme notuna sahip firmaların fon temin edememeleri nedeniyle finansal çıkmaza girmeleri ihtimalini de beraberinde getirmektedir (Gümüş, 2011:14).

Basel-III'e tam geçişin 2019 yılına kadar uzatılması piyasalarda kaygı verici

bir durum olarak algılanmaktadır. Yeni kurallar uygulanana dek geçen sürede yaşanacak olası bir kriz karşısında nasıl bir çözüme gidileceği konusu soru işareti yaratmaktadır. Basel-III'ün küresel düzeyde başarı ile uygulanabilmesi için dünyadaki tüm düzenleyici ve denetleyici otoritelerin koordinasyon halinde bulunmaları gerekmektedir. Aksi takdirde, yeni düzenlemelerin yoğun uygulandığı ülkelere doğru bir denetim arbitrajı gerçekleşme ihtimali ortaya çıkmakta, bu da Basel-III'den küresel düzeyde beklenen sonucun alınmaması anlamına gelmektedir (Gümüş, 2011:14).

Basel-III'e yönelik bir diğer eleştiri noktası ise Basel-III'ün risk ağırlıklandırmasındaki hatalara ilişkin herhangi bir yenilik getirmemesidir. Bankaların risk hesaplama yöntemleri konusunda hala eksikliklerinin bulunduğu, bankalara risk ölçme yöntemlerine ilişkin seçim hakkı tanındığı, Basel-III'de bu konuda bir değişikliğe gidilmediği, bankaların ise bu durumda istediği yöntemi seçerek yüksek riskli portföylerini düşük riskli olarak gösterme imkanına sahip olduğu yönünde eleştiriler ortaya çıkmıştır.

Basel-III'e yönelik eleştirilerin yanı sıra düzenlemelerin çoğu banka için olumlu olacağı görüşünü savunanlar da mevcuttur. Bu olumlu görüşler arasında küresel ekonominin önündeki belirsizlik engelinin Basel-III ile ortadan kalkacağı düşüncesi önemli bir yer tutmaktadır. Yeni düzenlemeler başta Avrupa Merkez Bankası olmak üzere Amerikan Merkez Bankası tarafından da olumlu olarak karşılanmış, kuralların açıklanması piyasalarda olumlu bir hava yaratmıştır. Basel-III'ün etkilerini olumlu olarak değerlendiren kesimler, kararların uzun vadede beklendiği gibi işlemesi durumunda bankaların sert piyasa şoklarına karşı daha dayanıklı hale geleceğini, Basel-III ile birlikte belirsizliklerin ortadan kalkarak kriz oluşumlarının zorlaşacağını ve bankacılık sektörünün istikrarlı aynı zamanda güvenli bir yapıya kavuşacağını düşünmektedirler (Caruana, 2010: 3).

3.5.2. 2008 Global Finansal Krizinin Türk Bankacılık Sektörüne Etkileri

Türk bankacılık sektörü, 2001 krizinin ardından gerçekleştirilen yeniden yapılanma çalışmaları sayesinde 2008 finansal krizini kolaylıkla atlatabilmiştir.

Krizin olumsuzluklarından çok etkilenmemiş olan bankacılık sektörü, 2008 finansal krizi esnasında Türk finansal sistemini ayakta tutan en önemli sektör konumunda olmuştur. Bankacılık sektörünün krizden etkilenmemek için aldığı bazı tedbirler şu şekilde olmuştur (BDDK, 2009: 11):

- 2008 ve 2009 yılında elde edilen kârlar nedeniyle hızlı büyümüş olan bankaların kâr dağıtımına izin verilmemiştir.
- Kredi kartları ile yapılan taksitli alışverişlerden kaynaklanan kredilerin geri ödeme vadesi dönemi içinde ekonomide olumsuz bir gelişme yaşanabileceği düşüncesiyle bu durumun müşterilere yansımaması için kredilerin vadelerine kalan süreye göre risk ağırlıkları artırılmıştır.
- Bankalar korunma amaçlı işlemler dışında sorunlu türev ürünler ile uğraşmamaları konusunda uyarılmıştır.
- Finansal piyasalardaki güven, istikrar ve gelişmeyi temin etmek üzere kurulan Finansal Sektör Komisyonuna işlerlik kazandırılmıştır. Ayrıca, BDDK ve TMSF arasındaki işbirliğini arttırmaya yönelik Eşgüdüm Komitesi kurulmuştur.
- Çek, protesto edilmiş senet, kredi kartı ve diğer kredi borçlarına ilişkin olarak Merkez Bankası'nda tutulan kayıtlar söz konusu borçların altı ay içinde ödenmesi veya yeniden yapılandırılması halinde silinmiştir.
- Kredi kartı borçlarını ödeme güçlüğü içerisinde bulunan kredi kartı hamillerinin borçlarının yeni ödeme planları çerçevesinde yeniden yapılandırılması imkânı getirilmiştir.

Sektörün kriz esnasında temkinli davranmasıyla sektörde bazı gelişmeler ortaya çıkmıştır. 2001'de 173,4 milyar TL olan bankaların aktifi, 2008 yılında 732,5 milyar TL'ye yükselmiştir. Türk bankacılık sistemi 2001 krizinden sonra giderek büyümüş ve finansal sistem içinde en büyük aktif bankalarda olmuştur (BDDK, 2009: 13).

Krediler 2007 ve 2008 yılında dengeli olarak artış göstermiştir. 2007 yılında

285,6 milyar TL olan krediler 2008' in son çeyreğinde 367,6 TL'ye yükselmiştir. Ayrıca, faiz oranlarının ve döviz kurlarının artmasıyla mevduat 2008'in son çeyreğinde %35,2 artmıştır. Diğer bir önemli nokta ise yabancı kaynak niteliğindeki bankalara borçların da önceki dönemlerdeki artış hızını ve bilanço içindeki payını korumuş olmasıdır. Bankacılık sektörüne 2008 yılında toplam 158 milyar TL'lik fon akımı olmuştur. Bu fonların %62'sini mevduat, %14'ünü alınan krediler, %7'sini öz kaynaklar oluşturmuştur. Sağlanan bu fonların %52'si kredi olarak kullanılırken, %21'i bankalardan alacaklar hanesinde, %18'i ise menkul kıymetlere plasman şeklinde kullanılmıştır. Bu doğrultuda bankacılık sektörünün temel değerlerinin de 2008 finansal krizinden fazla etkilenmediği söylenebilir (BDDK, 2008: 7).

Sermaye yeterlilik rasyosu bankacılık sektörü için önemlidir. Türk bankacılık sektörü 2008 finansal kriziyle karşılaştığında iki önemli avantaja sahipti. Bunlar: yüksek sermaye yeterliliği oranı (%17-18 civarında) ve sektörün bünyesinde riskli finansal ürünler barındırmaması şeklindedir. Türk finans kesiminin ana katılımcısı olan bankacılık sektörü bu sayede 2008 finansal krizini izleyen süreçte krizden etkilenen diğer ülkelerden daha sağlıklı ve güçlü bir yapıda yoluna devam etmiştir (Selçuk, 2010: 32).

Tablo 3.7: Seçilmiş Ülkelerin Sermaye Yeterlilik Rasyosu (Mart 2009) (%)

Ülkeler	Yüzdeler
Türkiye	18
Lüksemburg	17.5
Bulgaristan	16.5
Estonya	15.1
Litvanya	13.5
ABD	13
Japonya	13
Hollanda	12.9
Macaristan	12.5

Kaynak: AKBULUT, R. (2010), Son Yaşanan Finansal Kriz ve Türk Finans Sektörü Üzerindeki Etkileri, Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, 2(2), http://iktisat.kilis.edu.tr/dergi_archives/Vol_2_No_1/akbulut.pdf, Erişim Tarihi: 15.04.2014, s. 62

Tablo 3.7’de ülkelerin sermaye yeterlilik rasyosu oranlarına bakıldığında Türkiye’nin %18 oranında sermaye yeterlilik rasyosuna sahip olduğu görülmektedir. Bu oran diğer ülkelerde daha düşük olarak görülmektedir (Akbulut, 2010).

Türk bankacılık sektörünün aktif kârlılık oranı 2012 yılında bir önceki yıla göre yaklaşık %30 oranında bir azalmıştır. 2010’da % 2,21 ve 2011’de % 2,55 olan aktif kârlılık oranlarına sahip olan bankacılık sektörü, 2008 yılında % 1,83’lük aktif kârlılık oranına sahiptir. Ayrıca, mevduat bankaları %1,73, kalkınma ve yatırım bankaları % 4,02 ve katılım bankaları da % 2,51’lik aktif karlılık oranlarına sahiptir. Tablo 3.10’da bu durum ayrıntılı olarak görülmektedir. Sektörün Mart 2014 itibarıyla kârı 6.069 milyon TL düzeyinde olup, önceki yılın aynı dönemine göre 980 milyon TL (%13,9) azalmıştır. Sektörün aktif kârlılığı %1,4,öz kaynak kârlılığı ise %13 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 3.8: Aktif Karlılığı (Net Kar/Aktifler)

Göstergeler \ Tarihler	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Bankacılık Sektörü	1.95	2.15	1.95	1.41	2.21	2.55	1.83
Mevduat Bankaları	1.84	2.11	1.96	1.25	2.1	2.47	1.73
- Kamu Mevduat Bankaları	1.56	2.15	2.51	2.30	2.60	2.76	1.88
- Yerli Özel Mevduat Bankaları	2.03	2.05	1.61	0.59	1.75	2.44	1.75
-Yabancı Mevduat Bankaları	1.24	2.68	2.39	2.48	2.46	2.01	1.32
Kalkınma ve Yatırım Bankaları	4.93	4.32	2.78	5.31	4.82	4.58	4.02
Katılım Bankaları	-	-	-	2.33	2.98	2.71	2.51

Kaynak: www.tbb.org.tr

Bankacılık sektörü öz kaynak kârlılığı da krizden etkilenmiştir. 2011 yılında %24,8 olan karlılık oranı, 2012’de %18,6 oranında azalma göstermiş, ancak 2013 yılında tekrar yükselerek %22,8 oranına ulaşmıştır.

Bankacılık sektörünün krizden olumsuz etkilendiği diğer bir durum ise banka kredilerindeki gelişmelerde olmuştur. 2008 yılında banka kredilerinde ortaya çıkan yavaşlama, banka grupları itibarıyla 2007 yılı ile karşılaştırmalı olarak Tablo 3.9’da verilmiştir (Akgüç, 2009).

Tablo 3.9: Banka Kredilerinde Gelişmeler

Göstergeler	Toplam Krediler		Değişim (2008/2007) (%)	
	TL (Milyon)	USD	TL	USD
Bankalar				
1. Ticaret Bankaları	351.928	231.258	30.8	0.3
Kamusal Sermayeli	87.175	57.284	37.9	5.1
Özel Sermayeli	200.006	131.427	30.7	0.4
Fondaki Banka	16	11	-	-
Yabancı Sermayeli	64.731	42.536	22.7	6.6
2. Kalkınma ve Yatırım Bankaları	14.973	9.839	31.1	0.2
TOPLAM	366.901	241.097	30.8	0.3

Kaynak: AKGÜÇ, Ö. (2009), 2008 Yılında Bankacılık Sektörü, Kurt (Ed.), Almanak-2008 Analizleri, İstanbul, Sosyal Araştırmalar Vakfı, s. 142

2008 finansal krizinin olumsuz etkisinin hissedildiği bir başka nokta olan takipteki krediler Tablo 3.10'da ayrıntılı olarak gösterilmektedir. Tahsili gecikmiş kredilerin toplam kredilere oranı, 2008 yılında bir önceki yıla göre sektör genelinde %3,6'dan %3,7'ye yükselmiştir. Mevduat bankalarında Tahsili Gecikmiş Krediler/Toplam Krediler' oranı %3,6'dan %3,7'ye artarken, kalkınma ve yatırım bankalarında %1,4 olarak değişme göstermiştir (Akgüç, 2009).

Tablo 3.10: Takipteki Krediler-Takipteki Alacaklar (%)

Göstergeler	Takipteki Krediler/ Toplam Kredi		Özel Karşılık/ Takipteki Kredi	
	Aralık 2008	Aralık 2007	Aralık 2008	Aralık 2007
Bankalar				
1. Ticaret Bankaları	3.7	3.6	81.0	88.0
Kamusal Sermayeli	3.8	4.1	88.0	96.0
Özel Sermayeli	3.5	3.6	80.0	87.0
Yabancı Sermayeli	4.1	2.9	76.0	81.0
2. Kalkınma ve Yatırım Bankaları	1.4	1.4	92.0	93.0
Sektör Toplamı	3.6	3.5	81.0	88.0

Kaynak: AKGÜÇ, Ö. (2009), 2008 Yılında Bankacılık Sektörü, Kurt (Ed.), Almanak-2008 Analizleri, İstanbul, Sosyal Araştırmalar Vakfı, s. 147

Küresel finans krizi kredi olanaklarını azaltmış ve risk unsurunu arttırmıştır. Türkiye'de bu durumdan etkilenip borcu artmıştır. Tablo 3.11'de Türkiye'nin borç

durumu ayrıntılı olarak görülmektedir (Ergüneş, 2009).

Tablo 3.11: Türkiye Dış Borç Stoku ve Kompozisyonu (Milyon USD)

Göstergeler	Tarihler	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Dış Borç Stoku		129,7	144,3	160,8	168,8	205,5	247,0	262,9
Kısa Dönem		16,4	23,0	31,8	37,1	40,3	41,8	44,5
A. Merkez Bankası		1,6	2,8	3,2	2,7	2,5	2,2	2,3
B. Ticari Bankalar		6,3	9,6	14,5	17,7	18,2	14,6	15,0
C. Diğer Sektörler		8,4	10,4	14,0	16,5	17,7	22,7	24,8
Orta ve Uzun Vadeli		113,2	121,3	128,9	131,7	165,1	205,2	218,3
A. Toplam Kamu		63,6	69,5	73,8	68,2	69,8	71,2	72,0
B. Merkez Bankası		20,3	21,5	18,1	12,6	13,1	13,5	14,2
C. Özel		29,3	30,2	37,0	50,8	82,2	120,4	132,1
1. Finansal Kuruluşlar		4,7	5,1	8,4	15,9	29,1	42,7	45,0
a. Bankalar		3,0	3,1	5,7	12,2	22,0	30,4	32,3
b. Bankacılık Dışı		1,6	2,0	2,6	3,7	7,0	12,2	12,7
2. Finansal Olmayan Kuruluşlar		24,6	25,1	28,5	34,9	53,1	77,7	87,0

Kaynak: ERGÜNEŞ, N. (2009), Bankacılık Sektöründe Son Dönem Gelişmeler Üzerine Bir Değerlendirme, Kurt (Ed.), Almanak-2008 Analizleri, İstanbul, Sosyal Araştırmalar Vakfı, s. 177

3.5.3 Türkiye’de 2008 Küresel Finans Krizine Yönelik Alınan Önlemler

3.5.3.1 Makro Ekonomik Tedbirler

Türkiye’de bugüne kadar bankacılık sistemine yönelik bir nakit önlem paketine ihtiyaç duyulmamıştır. Bunun en önemli nedeni Türkiye’nin benzer bir paketi, 2001 yılında yaşanan krizin ardından ve kamu bütçesine ağır bir yük getirme pahasına uygulamış olmasıdır. Diğer bir deyişle birçok ülkenin finans piyasalarına yönelik getirdiği kurtarma paketlerinin ve düzenlemelerin birçoğu, Türkiye’de Şubat 2001 krizi sonrasında zaten uygulanmıştır.

- Türkiye Cumhuriyeti Maliye Bakanlığı reel sektöre vergi kolaylığı getirmiştir. Buna göre 1 Eylül 2008 tarihinden önce tahakkuk etmiş olan vergi borçlarının ödenmesine Aralık 2008 itibarıyla başlanması ve 18 takside bölünmesi hükme bağlanmıştır.
- Gerçek ve tüzel kişilerce 1 Ekim 2008 tarihi itibarıyla sahip olunan para,

döviz, altın, hisse senedi, tahvil ve değer menkul kıymetlerin Türkiye'ye getirilmesi halinde bunlardan % 2 oranında bir vergi alınarak kayda girmesi planlanmıştır. Aynı şekilde gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin yurtiçinde bulunan ancak 1 Ekim 2008 tarihine kadar defter kayıtlarına işlenmeyen taşınır ve taşınmazlarının kayda alınması da % 5'lik bir vergi ödemek suretiyle mümkün kılınmıştır.

- Yasayla gerçek ve tüzel kişilerin, karşılıksız çek, protesto edilmiş senet, kredi kartı ve diğer kredi borçlarına ilişkin kayıtları, borçların yasanın yürürlük tarihinden önce veya yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 6 ay içinde ödenmesi veya yeniden yapılandırılması halinde, borcun tamamının ödenmesini takiben Merkez Bankası'nda tutulan kayıtlardan silinmesi kararlaştırılmıştır.
- İşsizlik Fonu üzerinden uygulanan "kısa çalışma ödeneği"nde süre 3 aydan 6 aya çıkmış, ödeme miktarı da % 50 artırılmıştır. Emeklilerin aylıkların hiçbir şekilde haciz edilememesi hükmü getirilmiştir. 49 tane ile dönük uygulanan teşviklerin süresi ise 1 yıl uzamıştır. Böylelikle sektörel-bölgesel teşvik sistemine de geçişin yolu açılmıştır.
- Hükümet 13 Mart 2009 tarihinde yeni ekonomi paketi açıklamıştır. Bu çerçevede;
 - Beyaz eşyada ÖTV'nin 3 ay süreyle indirilmesi,
 - Otomotivdeki ÖTV'nin 3 ay süre ile indirilmesi,
 - Konutlarda 3 ay süre ile KDV'nin % 18'den % 8'e indirilmesi,
 - KOBİ'lere 75 milyon TL ek ödenek verilmesi,
 - Kaynak kullanım destek fonunun (KKDF) oranı 5 puan azalması,
 - Eximbank'ın sermayesi 500 milyon TL artırılması,
 - Sanayide uygulanan indirimli gece tarifesinin hafta sonları ve diğer resmi tatil günlerini kapsayacak şekilde yaygınlaştırılması öngörülmüştür.
- Hükümet T.C. Ziraat Bankası A.Ş. tarafından kullanılan tarım kredilerinin vadesini uzattıklarını açıklamıştır. Buna göre işletme kredilerinde vade 18

aydan 24 aya, yatırım kredilerinde ise beş yıldan yedi yıla çıkmıştır.

- Hükümet tarafından 25 Mart 2009 tarihinde 5'nci önlem paketi açıklanmıştır. Üç ay süre ile geçerli olacak tedbirler şöyledir:
- İşyerlerinin satışından alınan KDV % 8'e,
- Gayrimenkul alımında tapu harcı binde 15'ten binde 5'e,
- Mobilyada alınan KDV % 18'den % 8'e,
- KOBİ'lerin kullandığı bazı sanayi ve iş makinalarından alınan KDV % 18'den % 8'e,
- Bilişim ve büro mobilyalarından alınan KDV % 18'den % 8'e düşürülmüştür.

Hükümet tarafından 4 Haziran 2009 tarihinde yeni teşvik sistemi açıklanmıştır. Söz konusu yeni teşvik sistemiyle; 12 sektörde büyük yatırımların desteklenmesi ve Türkiye'yi 4 bölgeye ayırıp sektörel ve bölgesel teşvikler verilmesi öngörülmüştür. Yeni teşvik sistemiyle Türkiye'nin dört bölgeye ayrılması kararlaştırılmıştır. Büyük yatırımları desteklenecek sektörler arasında kimyasal madde ve ürünlerin imalatı, rafine edilmiş petrol ürünleri imalatı, transit boru hattıyla taşımacılık hizmetleri, motorlu kara taşıtları imalatı, demiryolu ve tramvay lokomotifleri veya vagon imalatı, liman ve liman hizmetleri imalatı, elektronik sanayi imalatı, tıbbi aletler, hassas ve optik aletler imalatı, ilaç imalatı, hava ve uzay taşıtları imalatı, makine imalatı yatırımları ve madencilik yatırımlarının olacağı vurgulanmıştır.

Büyük proje yatırımlarında ile bölgesel ve sektörel destek kapsamında % 20 olan kurumlar vergisi oranı, ağırlıklı olarak Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinin içinde bulunduğu 4'üncü bölgede % 2'ye, 3'üncü bölgede % 4'e, 2'inci bölgede % 8'e, 1'inci bölgede % 10'a düşeceği açıklanmıştır. Büyük yatırım projelerinde yatırım katkı oranları 4'üncü bölgede % 60, 3'üncü bölgede % 40, 2'inci bölgede % 30, 1'inci bölgede % 20 olması kararlaştırılmıştır. Bölgesel ve sektörel bazdaki teşviklerde bu oranlar sırasıyla 4'üncü, 3'üncü, 2'inci ve 1'inci bölgelerde % 70, % 50, % 40, % 30 olacaktır.

Firmaların küresel mali kriz ile daralan finansman imkanlarının artırılması ve kredi sisteminin etkin bir şekilde işlemesine katkı sağlaması amaçlanmakta ve bu doğrultuda Bakanlar Kurulu tarafından tespit edilecek kredi garanti kurumlarına, firmalara kredi garantisi sağlamak üzere 1 milyar TL kadar nakit kaynak aktarılması ve/veya özel tertip DİBS ihraç edilmesi uygulaması gündeme alınmıştır. Hazine desteğiyle Kredi Garanti Kurumu'nca kredinin % 65'ine kefalet sağlanması, kredi riskinin % 35'inin ise bankalar tarafından üstlenileceği açıklanmıştır. Kredi garanti kurumlarına ilk etapta aktarılması öngörülen 1 milyar TL kaynakla en az 10 milyar TL krediye kefalet sağlanmasına imkan verileceği belirtilmiştir. Kredi Garanti Desteğinden yıllık cirosu 25 milyon TL'nin altında ve en fazla 250 çalışanı olan işletmelerin yararlanması, bu işletmelerde 30 Haziran 2008 tarihinden önceki iki yıl içinde takibe düşmüş borcu olmayan ve kamuya vadesi geçmiş borcu bulunmayan işletmelerin olması şartı aranması öngörülmüştür.

Hükümet tarafından açıklanan yeni istihdam paketinde ise toplum yararına işler için getirilen desteklerin, işsizlik sigortası fonundan finanse edilmesi ve kapsamında 120 bin işsize doğrudan istihdam sağlanması, mesleki eğitimlerle ise 200 bin işsize eğitim verilerek ve program kapsamında ulaşılabilecek işsiz sayısının 500 bin olması hedeflenmiştir. Hükümet tarafından istihdam paketinin maliyetinin 1 milyar lira, teşvik paketinin ise maliyetinin tam olarak belli olmadığı, ancak iki paketin toplam maliyetinin en az 3 milyar TL olacağı açıklanmıştır.

Hükümet tarafından hazırlanan düzenleme ile kredi kartı borçlarına yeniden yapılandırma olanağı getirilmiştir. Bu kapsamda 31 Mayıs 2009 itibarıyla ödeme ihtarı çekilmiş, icra takibi başlatılmış ya da banka tarafından takip olunan krediler için yeni bir ödeme planına bağlama imkanı getirilmiştir. Borçluların, Kanunun yayımlanmasından itibaren 60 gün içinde bankalara, banka avukatlarına ya da varlık yönetim şirketlerine veya temsilcilerine başvurarak bu imkandan yararlanabilmeleri öngörülmüştür. Ayrıca, kredi kartlarının yıllık kart kullanım bedeli de yeniden düzenlenmiştir. Buna göre, kullanım limiti 3 bin 500 liraya kadar olan kredi kartları için 35 liraya kadar, 3 bin 500 ve üstü için limitin % 1'ini geçmemesi öngörülmüştür.

Ayrıca gerçek kişilerin yurtiçinden ve yurtdışından döviz veya dövize

endeksli kredi kullanmaları sınırlandırılırken, döviz geliri olmayan firmalara vadesi 1 yıldan fazla ve tutarı 5 milyon ABD dolarının üzerinde olmak üzere yurtiçi bankalardan döviz kredisi kullanım olanağı getirilmiştir.

3.5.3.2 Bankacılık ve Finans Sektörüne İlişkin Tedbirler

TCMB: Küresel kriz döneminde talep koşullarının enflasyonu düşürücü etkisi baskın olmuş ve ülke riskliliğindeki kötüleşme yüksek fon akımlarına maruz kalan diğer ülkelere kıyasla sınırlı kalmıştır. Bu dönemde TCMB, krizin iktisadi faaliyet üzerindeki olumsuz etkilerini sınırlamak amacıyla, politika faizlerinde önemli ölçüde indirime gitmiş, bu süreci aldığı likidite tedbirleri ile desteklemiştir. Bu ortamda, piyasa faizlerini etkilemesi muhtemel diğer değişkenler de dikkate alındığında, beklentilerin ötesinde gerçekleştirilen faiz indirimlerinin görece uzun vadeli getiriler üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Diğer bir ifadeyle, kriz döneminde de parasal aktarım mekanizmasının faiz kanalında TCMB faizlerinden piyasa getirilerine olan geçişkenliğin etkin olduğu gözlenmiştir (Gülcihan ve Özel, 2010:6).

TCMB;

- Uluslararası piyasalardaki belirsizlikler ortadan kalkıncaya kadar döviz ve efektif piyasası döviz depo piyasasındaki aracılık faaliyetlerine 9 Ekim 2008 tarihinden itibaren yeniden başlanmasına karar verildiğini açıklamıştır.
- 2 Nisan 2009 tarihinde döviz alım ihalelerine ara vermiştir.
- Döviz depo piyasasında hem faiz oranlarını düşürmüş, hem de vadeyi uzatmıştır. Döviz depo piyasasında borç verme faiz oranı dolar için % 7'den % 5.5'e, euro için % 9'dan % 6.5'a düşürülmüştür. Döviz depo piyasasında bankaların kendi aralarındaki işlemlerin vadesi 1 aydan 3 aya uzatılmıştır.
- Döviz depo piyasasında işlem limitlerini 23 Ekim 2008 tarihinden itibaren iki kat artırarak 10.8 milyar dolara yükseltmiştir.
- 21 Kasım 2008 tarihinden geçerli olmak üzere, döviz depo piyasasında TCMB'den yapılacak borçlanmaların vadesini 1 haftadan 1 aya çıkarmıştır.

- Bankaların zorunlu karşılık oranlarını düşürmüştür. Buna göre; bankaların zorunlu karşılık oranlarını TL cinsinden yükümlülüklerde değiştirmeyerek % 6'da bırakırken, YP cinsinden yükümlülüklerde % 11'den %9'a çekmiştir.
- Yaşanan küresel krizin reel sektör üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak amacıyla da ihracat reeskont kredisi limitini 500 milyon dolar artırarak 1 milyar dolara yükseltmiştir. Ayrıca, ihracat reeskont kredisi uygulama esas ve şartları yeniden düzenlenerek bu kredilere kullanım kolaylığı getirilmiştir.
- Merkez Bankası Yasasının 40. Maddesinin (I) numaralı fıkrasının (c) bendi uyarınca kullanılabilir olacak kredilere ilişkin usul ve esasların belirlendiği Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Likidite Desteği Kredisi Yönetmeliği, yayımlanmıştır. Söz konusu yönetmelik uyarınca krediler; avans şeklinde, birer aylık vadelerle, en fazla bir yıl süreyle, bu tür kredilerin faizinin merkez bankalarının normal açık piyasa işlemleri faiz oranından daha yüksek belirlenmesi temel ilkesi dikkate alınarak, Merkez Bankası'nın bankalararası para piyasası gün içi işlemleri için belirlediği borç verme faiz oranından, mevcut durumda bankalararası para piyasasında kabul edilen teminatlar karşılığında, kredi başvurusunda bulunan bankanın özkaynaklarının 2 katı ile sınırlı olarak kullanılacaktır.

BDDK

- BDDK, bankaların 2008 karlarını dağıtmayarak bünyelerinde tutmasını istemiş ve faizlerdeki son artışların bilançolarını bozmaması için yeni bir düzenleme yapmıştır.
- BDDK'nın Resmi Gazete'de 01.11.2008 tarihinde yayımlanan kararına göre bankaların, ellerindeki menkul değerleri bir defaya mahsus olmak üzere, yeniden sınıflandırmalarına izin verilmiştir.
- BDDK tarafından Bankalarca Kredilerin ve Diğer Alacakların Niteliklerinin Belirlenmesi ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik yayımlanmıştır. Yeni düzenleme ile birlikte, halihazırda sorunsuz görünen

kredileri de beklenmeden, yeniden yapılandırılabilmesine imkan tanınmıştır.

SPK

- Sermaye Piyasası Kurulu fon çıkışı gerektirmeyen sermaye azaltımlarına ilişkin ilkeleri belirlemiştir. Yapılan açıklamada uluslararası kriz nedeniyle şirketlerin halka arz suretiyle nakit sermaye artırımını yapmaları imkanı ekonomik olarak ortadan kalktığı için bu durumun nakit sermaye ihtiyacı olan şirketleri zorunlu olarak sermaye artırımına yönlendirdiği belirtilmiştir. Daha önce yapılan düzenlemelere ilave olarak paylar 1 nominal değerinde işlem gören şirketlerin nakit sermaye artırımlarına imkan sağlamak amacıyla halka açık anonim ortaklıklar için fon çıkışı gerektirmeyen sermaye artırım sürecine ilişkin ilke esasların kurulca belirlendiği ifade edilmiştir (Erdönmez, 2009:86-92).

3.6. AVRUPA KRİZ DÖNEMİ VE SONRASINDA TÜRKİYE BANKACILIK GÖSTERGELERİ

Türkiye’de bankacılık sistemi, 2001 krizi sonrası yapılan yeniden yapılandırma çalışmalarıyla daha sağlıklı bir yapıya kavuşmuştur. Tablo 3.14’de 2005–2010 yılları arasındaki dönem için bankacılık sektörünü göstergeleri verilmiştir. Göstergeleri incelediğimizde Türkiye bankacılık görünümünün ABD ve Avrupa’da yaşanan krizler sonrasında güçlü bir durumda olduğunu söyleyebiliriz.

Sermaye yeterlilik rasyosuna bakıldığında, Avrupa Birliği ülkelerine kıyasla oldukça yüksek olduğunu görmekteyiz. Basel II kriterlerine göre, bankaların sermaye yeterlilik rasyoları %8 olarak belirlenmiştir. Ancak BDDK 2006 yılında piyasalardaki dengesizliği öngörerek, sermaye yeterlilik oranlarını %8 + %4 tampon oluşturarak %12 seviyesine yükseltmiştir (BDDK, 2011). Güçlü bir bankacılık sektörü için, bankaların sermaye yapılarının kuvvetli olması gerekmektedir. Türkiye’nin sermaye yeterlilik oranı neden krizden daha az hasarla çıkıldığının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Takipteki alacakların kredilere oranına bakıldığında, 2008 yılında yaşanan

küresel kriz esnasında 3.7 iken, 2009 yılında %5.3'e yükselmiştir. Bunun nedeni bankacılık sektöründe yaşanan tedirginlik olabilir. ABD'de verilen kontrolsüz kredilerin sebep olduğu kriz, bankaları tedirgin etmiştir. Kredilerin geri dönmeme ihtimalini düşünerek, riskli gördükleri kredileri geri çağırarak istemişlerdir. Ancak BDDK, kredilerin geri çağırılmaması gerekirse kredilerin yeniden yapılandırılması konusunda bankalara çağrıda bulunmuştur.

Serbest sermayenin özkaynaklar içerisindeki yerine bakıldığında, 2005 yılından 2010 yılına kadar artma trendinde olduğu görülmektedir. Bu durum bankaları olası bir kriz durumunda bankacılık sistemini daha güçlü kılacaktır (TBB, 2012:30). Döviz pozisyonunun özkaynaklar içindeki yeri ise artmıştır. Bankalar 2001 yılında yaşanan döviz açık pozisyonlarından kaynaklanan krizden tecrübe kazanmış ve açık pozisyonlarını kapatmaya başlamışlardır.

Bankaların verdiği krediler incelendiğinde, bireysel müşterilere verilen kredilerin toplam krediler içindeki oranın %33 seviyeleriyle yüksek olduğunu görmekteyiz. Bunun nedenlerinden biri, bankaların ticari krediler verip, reel sektör riskine katlanmak istememesinden kaynaklanabilir.

Tablo 3.12: Bankacılık Sektörü Sağlık Göstergeleri

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Sermaye Yeterliliği Standart Rasyo	24,2	22,0	19,1	18,1	20,9	19,0
Serbest Sermaye/Toplam Özkaynaklar	65,7	72	75,3	77	79,6	81,2
Toplam Özkaynak/Toplam Yabancı Kaynak	15,5	13,5	15	13,4	15,3	13,7
Toplam Özkaynak/Toplam Aktifler	13,4	11,9	13	11,8	13,3	13,7
Krediler/Toplam Özkaynak	286	367,8	376,6	425,2	354,1	374,7
Yabancı Para Net Genel Pozisyonu/Özkaynak	-2	0,3	0,3	-0,1	0,5	2,7
Takipteki Alacaklar/Brüt Krediler	4,8	3,8	3,5	3,7	5,3	4,3
Bireysel Krediler/Toplam Krediler	30,4	31,7	33,3	32,1	33,3	33,6
Kar Eden Banka/Toplam Banka Sayısı	45/51	41/50	44/49	46/49	46/49	45/49
Kar Eden Banka Aktifler/Toplam Aktifler	93,9	99,3	99,7	99,8	99,8	99,6
Vergi Sonrası Aktif Karlılığı (ROA)	1,7	2,5	2,8	2	2,6	2,5
Vergi Sonrası Özkaynak Karlılığı (ROE)	12,1	20,1	21,7	16,8	20,3	18,3
Faiz Giderleri/Toplam Giderler	55,6	64,9	66,7	67,3	60,9	56,6
Faiz Gelirleri/Faiz Giderleri	176,4	161,4	158,5	156,6	196,1	199,7
Faiz Dışı Gelir/Faiz Dışı Gider	52,0	78,3	72,1	65,5	68,9	80,1

Kaynak: TBB [Türkiye Bankalar Birliği] (2012), Türkiye'de Bankacılık Sektörünün Piyasa Yapısı, Firma Davranışları ve Rekabet Analizi, Şubat, s. 31

3.7. BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ GELİŞMELERİN FİNANSAL İSTİKRAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

3.7.1. Bankacılık Sektörünün Finansal İstikrar Üzerindeki Etkisi

1980'lerden itibaren finansal liberalizasyon çalışmalarının ve iletişim teknolojilerinin ilerlemesi, bununla birlikte birde finansal piyasaların küresel anlamda bütünleşmesi hem gelişmiş ülkeleri hem de gelişmekte olan ülkeleri kırılgan hale getirmiştir. Ortaya çıkan kırılgan yapı nedeniyle tüm dünyada finansal entegrasyon konusu gündeme gelmiştir. Böyle bir yapı içerisinde bankacılık sektörlerinde etkinliğin ve verimliliğin sağlanması, liberalizasyon sonucunda artan rekabet koşullarının korunması ve finansal istikrarın sağlanması çok büyük bir önem kazanmıştır. Dünya örneklerinin incelenmesi sonucunda elde edilen sonuçlar, hem gelişmiş ülkelerde hem de seçilmiş gelişmekte olan ülkelerde 1990'lı yıllarda ciddi anlamda finansal sistemlerde bir konsolidasyonun yaşandığı, evrensel bankacılığın ön plana çıktığı ve oligopolistik yapıya doğru bir eğilim olduğu anlaşılmaktadır (Gençay, 2005:9).

Dünya çapında finansal entegrasyon düzeyinin artması sonucunda finansal sistemlerde ciddi anlamda birleşme ve satın almaların yaşanmasıyla birlikte, aynı dönemde Türkiye'de ise 1997 yılına kadar özellikle banka sayısının önemli derecelerde bir artışın yaşandığı gözlenmektedir. 1997 yılından ve 2000-2001 döneminde yaşanan krizlerden sonra bankacılık alanındaki yeniden yapılandırma çalışmalarıyla birlikte zorunlu bir konsolidasyonun gerçekleştirildiği görülmektedir. Türk bankacılık sektöründe yeniden yapılandırma programında amaçlanan hedefler, ölçek ekonomisinin getireceği etkinliğin ve verimliliğin sağlayacağı maliyet avantajlarının, rekabet koşullarının korunması ve finansal istikrarın sağlanmasıdır. Böylece son zamanlarda ulusal ve uluslararası düzeyde gerçekleşen yoğun banka birleşmeler ve satın almalar, finansal konsolidasyon çerçevesinde mali gücünü yitirmiş bankaların sistem dışına çıkarılması ve bankacılık sektöründeki lider bankaların pazar paylarının artması konularını gündeme getirmiştir. Bu konuların gündeme gelmesi, finansal konsolidasyonun finansal sistem üzerindeki etkilerinin tartışılmasına neden olmuştur (TCMB, 2010: 4).

Finansal konsolidasyon basitçe, birleşme ve satın alma, tasfiye gibi sistem dışına çıkışlar sonucunda banka sayısında bir azalma olarak tanımlanabilir. Bununla birlikte bankacılık sektöründe örneğin ilk beş bankanın toplam aktif büyüklüğünün sektör içerisinde önemli derecelerde payı olması sonucunda yoğunlaşmanın artması konsolidasyon konusu içerisinde değerlendirilmektedir. Birleşme ve satın alma yoluyla gerçekleştirilen finansal konsolidasyonun amacı, ölçek ekonomisi aracılığı ile işlem maliyetlerinin düşürülmesi ve böylece finansal kuruluşların karlılığının artırılması, ürün ve hizmet yelpazesinin çeşitliğinin ve coğrafik olarak dağılımın genişletilmesi sonucunda kapsam ekonomisinden sağlanan avantajlardan yararlanarak riskler çeşitlendirilmesinin artırılması, bankaların pazar paylarının artırılması suretiyle hem ulusal hem de uluslararası piyasalarda rekabet gücünün artırılmasıdır (Urhan, 2009:21).

Finansal konsolidasyon, bankacılık sektöründeki en önemli değişimlerden birisi olarak görülmektedir. Etkin ve verimli çalışmayan bir bankacılık sektöründe banka sayılarında bir konsolidasyonun gerçekleştirilmesi, hem yasal otoriteler için bankaların daha sıkı bir şekilde kontrol edilmesini hem de kaynakların etkin bir biçimde tahsis edilmesini sağlayacağı düşünülmektedir. Örneğin Türk bankacılık sektöründe yaşanan 2000-2001 krizlerinden sonra, sektörün sağlam bir yapıya kavuşturulmasında çözüm olarak finansal konsolidasyonun önemi artmıştır. Bu anlayışın altında, banka birleşmelerinin ve satın almalarının sektörde etkinliği artıracığı ve bir taraftan da finansal kırılganlığı azaltarak finansal istikrarın sağlanmasına katkıda bulunacağı düşüncesi yatmaktadır. Bunun yanı sıra dünya ile entegrasyon sürecinde yabancı bankalar ile rekabet edilebilmesi için ilk önce bankacılık mahvederinin minimize edilmesi veya başka bir deyişle optimum ölçekle çalışılması gerekmektedir. Ulusal veya uluslararası banka birleşmeleri ve satın almaları bu bahsi geçen optimum ölçeğe ulaşılmasında çözüm önerisi olarak görülmektedir. Bankaların optimum boyuta gelmesiyle maliyetlerin azaltılarak karlılıklarının artırılması amaçlanmaktadır (Alakbarov, 2009:22).

Türk bankacılık sektörünün de aynı şekilde dünya çapında rekabet edebilmesi için maliyetlerinin azaltılması gerekmektedir. Bunun yanı sıra Türk bankacılığının

asıl sorununun hala kamu bankalarının sektör içerisindeki payının yüksek olmasıdır. Yapılan bilimsel çalışmalarla kamu bankalarının özel bankalardan daha az verimli ve etkin çalıştığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte Türk bankacılık alanında yoğunlaşmanın 1980-1993 yılları arasında rekabetçi ortamın gelişmesi sonucunda düştüğü, fakat 1994 krizi ve daha sonra yaşanan krizlerle rekabetçi yapıda bir gerilemenin yaşandığı gözlenmektedir. Rekabetin azalmasıyla sektörde yoğunlaşmanın arttığı gözlenmektedir (Ünal ve Kaya, 2009:11).

Bununla birlikte birleşme ve satın almalar sonucunda bazı bankaların "batmayacak kadar büyük olma" durumuna gelmesi, bankacılık sektörü ve finansal istikrar için bir tehlike oluşturmaktadır. Buna karşın etik riskinin azaltılması için mevduat güvencesinin sınırlanması ve etkin banka denetimlerinin yapılması bu tehlikeyi azaltacağı düşünülmektedir. Birleşme ve satın almanın yaratacağı en önemli fırsat, bankaların birleşme ve satın alma yoluyla büyümeleri uluslararası rekabet güçlerini artırmasıdır. Banka bileşmelerinin ve satın almaların finansal istikrar üzerindeki etkisi incelenirken özellikle bu konuyla ilişkili bazı riskler göz önüne alınmaktadır. Örneğin finansal konsolidasyon sonucunda önemli derecelerde büyüyen ve karmaşıklaşan bankaların iflası durumunda sistemik riskler daha fazla artmaktadır. Bu bağlamda bankaların batmayacak kadar büyük olması finansal kırılganlığı yükseltmektedir. Ayrıca bankacılık sektöründe mevduat sigortası sisteminin bulunması bankaların aşırı risk almaya yönelik istekliliklerini de artıracaktır. Aşırı risk almalar bilindiği gibi etik riski yaratarak finansal kırılganlığı artırmaktadır. Tüm bu risklerin azaltılması ve finansal istikrarın sürdürülebilmesi için yasal otoriteler tarafından sektörde bulunan bankaların izlenmesi ve denetlenmesi gerekmektedir. Sonuç olarak güçlü bir ekonominin varlığı ancak sağlıklı ve büyüyen bir finansal sistemle mümkün olmaktadır. Etkin ve verimli çalışan bir finansal sektör, kaynakların en verimli bir şekilde tahsisine aracılık etmesinden dolayı mutlaka finansal istikrarın devam ettirilmesi gerekmektedir (Urhan, 2009:22).

Dünya çapında bankaların konsolidasyonu, finansal istikrar üzerindeki etkisi olup olmadığı hakkında tartışmalar bulunmaktadır. Gerçekte de ekonomik teoriler, bankacılık endüstrisinin piyasa yapısı ile bankacılık sistemi kırılganlığı arasındaki

ilişki hakkında çelişkili öngörüler sağlamaktadır. Bazı bilimsel argümanlar ve ülke karşılaştırmaları, birçok sayıda küçük bankalardan oluşan düşük yoğunlaşmaya sahip bankacılık sektörlerinin, birkaç büyük bankadan oluşan yüksek yoğunluğa sahip bankacılık sektörlerinden daha fazla finansal krizlere yatkın olduğunu göstermektedir (Beck vd., 2003:1). Bu yaklaşım doğrultusunda ortaya konan düşünceler aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- İlk olarak "konsantrasyon-istikrar" düşüncesini savunanlar, birkaç büyük banka tarafından karakterize edilen bir bankacılık sektöründe büyük bankaların daha iyi çeşitlendirme yapabildiklerinden dolayı, küçük bankalardan oluşan bir bankacılık sektörüne göre daha az kırılgan olduğunu düşünmektedirler.
- İkinci olarak, konsantrasyonun yüksek olduğu bankacılık sistemlerinde karların artabileceği ve bunun da banka kırılganlıklarını azaltabileceği düşünülmektedir. Yüksek karlılık, ters şoklara karşı bir "tampon" görevi yaparak bankaların imtiyaz değerlerini artırmakta ve bu durum banka yöneticilerinin aşırı risk almaya yönelik istekliliklerini azaltacağı düşünülmektedir.
- Üçüncü olarak ise bazı araştırmacılar birkaç büyük bankanın bir sürü küçük bankaya nazaran daha iyi izlenebileceği ve böylece bankaların kurumsal kontrolleri daha etkili olacağı ve konsantrasyonu yüksek bankacılık sektörlerinde bulaşma riskinin daha az telaffuz edileceği düşünülmektedir.

Bankacılık sektöründe yoğunlaşmanın artmasıyla finansal istikrarın sağlanacağına yönelik üç düşünce yapısı yukarıda verilmiştir. Buna karşın "yoğunlaşma-istikrar" düşüncesine katılanlar yanında buna karşı olanlarda bulunmaktadır. Buradaki karşı düşünce banka konsantrasyonunun finansal kırılganlığı artıracığı yönündedir. Bu düşünceler (Beck vd., 2003:2):

- İlk olarak "konsantrasyon-kırılganlık" düşüncesini savunanlar, büyük bankaların sıklıkla "batmak için çok büyük" politikalarından dolayı örtülü yardım aldıklarını ortaya koymaktadırlar. Büyük bankalara yönelik bu tür

büyük yardımların veya desteklerin yapılması, risk alma istekliliklerini ve yoğunlaşmış bankacılık sistemlerinde kırılabilirliği artırabileceği düşünülmektedir.

- İkinci olarak yoğunlaşma-kırılabilirlik yandaşları, büyük bankaların daha kolay izlenebileceği konusundaki düşünceye katılmamaktadırlar. Eğer boyut, karmaşıklıkla pozitif yönde ilişkili ise büyük bankalar küçük olanlara göre daha fazla anlaşılması güç olmaktadır. Bu durumda yoğunlaşma ve kırılabilirlik arasındaki pozitif bir ilişki yaratacaktır.
- Son olarak yüksek piyasa payına veya gücüne sahip bankaların kredi verdikleri firmalardan yüksek oranda faiz almak eğiliminde olabilmektedir. Bu durum firmaların yüksek risk almalarına neden olabilmektedir.

Yoğunlaşmanın krizler üzerindeki etkisini ilk olarak inceleyen çalışma Beck, Demirgüç-Kunt ve Levine'nin 2003 Ağustosunda yaptıkları ve yukarıda açıklamalarına yer verilen çalışmadır. Bu çalışmada 1980-1997 yılları arasında 70 ülkeden oluşan veri seti kullanılarak banka konsantrasyonunun, bankacılık düzenlemelerinin ve ulusal kurumların sistemik bankacılık krizleri olasılığı üzerindeki etkisi ortaya konmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda bu ilişkinin ortaya konmasında ülkelerde bulunan mevduat sigortası sistemlerinin, sermaye düzenlemelerinin, banka girişleri üzerine kısıtlamaların ve banka aktivitelerindeki sınırlamaların uluslararası farklılıkları melenmektedir. Bu çalışmada yapılan analizlerle üç sonuca varılmıştır. Bu sonuçlar (Beck vd., 2003:4):

- İlk olarak yapılan analiz sonucunda krizlerin daha çok konsantrasyonu düşük bankacılık sistemlerinde oluştuğu ortaya konmaktadır. Bu sonuç "yoğunlaşma-istikrar" düşüncesiyle tutarlılık göstermekte ve birkaç büyük banka tarafından karakterize edilen bankacılık sistemlerinin düşük seviyede yoğunlaşmaya sahip olanlara nazaran daha istikrarlı olduğunu göstermektedir.
- İkinci olarak bu çalışma yüksek oranda rekabetin karlılığı düşürdüğünü ve bununla ülkelerin sistemik bir bankacılık krizinden dolayı zarar görebileceğini göstermektedir.

- Üçüncü ve son olarak ise, genelde rekabeti geliştiren ulusal kurumlara sahip ülkelerin bir bankacılık krizi yaşamaları olasılığını azaltmaktadır. Bununla birlikte birde birkaç büyük bankaya sahip konsantrasyonu yüksek bankacılık sektöründe bankaların izlenmesi birçok küçük bankadan oluşan sistemlere göre daha kolay olduğu ortaya konmaktadır.

Banka birleşmeleri ve satın almaları yoluyla gerçekleştirilen konsolidasyonun, bankacılık sektörlerinde yoğunlaşmayı ve bankaların boyutlarını artırdığı gözlenmektedir. Bankacılık alanında yoğunlaşma veya konsolidasyon düşüncesinin son yıllarda bankacılık alanında gerçekleştirilen reformlarda desteklediği görülmüştür. Örneğin Türk bankacılık sektörünün 2000-2001 finansal krizlerinden sonra zoraki de olsa banka konsolidasyonunu bankacılık sektörü istikrarının yeniden tesis edilmesi çerçevesinde desteklediği görülmektedir. Böylece yasal otoritelerin yapmış olduğu bu reformlardan anlaşılacağı gibi, banka birleşmeleri ve satın almaları sonucunda yoğunlaşmanın artmasının stabilize edici bir etkisi olduğunu göstermektedir. Fakat yapılan bilimsel çalışmalarda yüksek oranda yoğunlaşmanın stabilize edici etkisinin azaldığı ortaya koymakta, fakat bunun kırılganlık üzerinde tamamen negatif bir etkiye sahip olduğu anlamına gelmediği de belirtilmektedir. Bunun dışında bankacılık alanına giriş önündeki bazı kısıtlamaların ve banka aktivitelerinde sınırlamaların bulunması, bankacılık sektörü istikrar üzerinde olumsuz etkiler yaratabilmektedir. Özellikle finansal entegrasyonla birlikte yerel piyasalarda yabancıların bulunması arzu edilen bir sonuçtur. Ayrıca kapsam ekonomilerinin gelişimi ile çeşitlendirmelerin artırılması banka kırılganlığını azaltmaktadır. Bu nedenden dolayı girişler ve aktiviteler üzerine kısıtlamalar bulunması bankacılık sektörü üzerinde olumsuz etkilere sahip olabilmektedir. Yüksek oranda rekabetçi bankacılık sistemlerinin, girişlere ve aktivitelere yönelik az sayıda kısıtlamalara sahip olanları daha stabil olma eğilimindedir (Beck vd., 2003:22). Son olarak iyi gelişmiş kuruluşlara ve rekabetin artmasına yardımcı olan politikalara sahip ülkelerin daha az sistemik kriz yaşadıkları görülmektedir. Böylece banka konsolidasyonu sonucunda bankaların ölçeklerinin optimal seviyeye getirilmesi, ölçek ekonomilerinden yararlanılmasını ve maliyetlerinin azaltılmasını sağlanabilmektedir. Azalan maliyetlerin, bankaların karlılığını artırıp bankacılık

sektöründe etik riskini yok edeceği düşünülmektedir. Tüm yapılan çalışmalarda bankacılık sektörünün istikrar sağlanmasına odaklanılmaktadır.

Sonuç olarak finansal entegrasyon çerçevesinde sürdürülen çalışmalar, banka konsolidasyonlarının ve basiretli düzenlemelerin ve denetlemelerin finansal istikrar üzerinde önemli bir etkisi olduğu anlaşılmaktadır. 1980'li yıllarla birlikte uygulanan finansal liberalizasyonun yarattığı finansal kırılganlığın, ülkelerde birçok finansal krize neden olması, bu ülkelerde özellikle bankacılık alanlarında yemden yapılandırılması ve finansal istikrarın tekrardan tesis edilmesi konularında çabalan artırmıştır. Bankacılık krizleri, ekonominin sadece bir sektörünü tahrip etmesinden çok, tüm ekonomiyi etkileyen şok dalgaları yarattığından dolayı çok önemlidir. Böylece bankaların sektörlerinin istikrarının sağlanması ülkelerde sürdürülebilir uzun dönemli ekonomik büyümenin yakalanmasında çok önemli bir unsur teşkil etmektedir (Susam ve Bakkal, 2008:76).

3.7.2. Avrupa Birliğine Katılım Süreciyle Bankacılık Sektörü Gelişimi ve Finansal İstikrarın Sağlanması

Avrupa Birliğine katılan ülkeler, kendi finansal sektörlerinde önemli derecelerde bir ilerlemeye sahip olmaktadır. Fakat bankacılık sektörünün istikrarını etkileyebilen bazı potansiyel riskler bulunmaktadır. Önemli potansiyel riskler içerisinde geniş cari açığın gelecekte borçlanmalarda yaratacağı kısa dönemli dalgalanmalar, aşırı borç vermede tedbirsizlikler, bankacılık alanında artan vade uyumsuzluğu, önemli derecede döviz kuru dalgalanmaları ve finansal gelişimde geç kalınmasıdır. Bu riskler, yabancı bankaların varlığı ile elde edilebilecek avantajlarla, cari işlemler açığının limitleri içerisinde tutulmasıyla, döviz kuru rejimlerinin belirlenmesini göz önüne alınarak finansal istikrarın sağlanmasıyla, denetleyen ve gözetleyen otoritelerin ve merkez bankasının bağımsızlığının garantilemesiyle ve kanunların uygulanmasının güçlendirilmesiyle sınırlanabilmektedir (Brouwer vd., 2002:1).

Avrupa birliğine katılım sürecinde ülkelerin gerçekleştirdikleri yapısal değişimler ve düzeltmeler, bu ülkelerde finansal istikrarın yakalanmasında önemli bir

etki yaratmaktadır. Özellikle AB'ye girmek isteyen ülkelerin birlik içerisinde bulunan üye ülkelere nazaran, finansal ve düzenleyici altyapılarında çok eksiklerin bulunduğu gözlenmektedir. Parasal birliğe üye yolundaki ülkelerin yukarıda bahsi geçen risklerin sınırlandırılması için bazı kriterleri sağlamaları gerekmektedir. Genel anlamda sağlam makroekonomik politikaların belirli ülke şartlarına göre uygun hale getirilmesi gerekmektedir. Ayrıca bu politikalara ek olarak, kurumsal çevrenin ve denetleyici ve düzenleyici otoritelerin daha ileri bir biçimde kuvvetlendirilmesi önemli bir rol oynamaktadır. Örneğin cari açığın belirli şuurlar içerisinde tutulması, finansal sektörlerin uluslararası bulaşmalara ve önemli derecelerde yabancı sermayenin kaçışlarına bağlı kırılganlığının azaltarak uzun dönemli finansmanı garanti altına almaktadır. Buna ilaveten döviz kuru rejiminin seçilmesinde finansal istikrar açısından risklerinde göz önüne alınması gerekmektedir. Döviz kuru esnekliğinin devam ettirilmesindeki avantajlar göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Çünkü birçok ülkenin sermaye hareketleri liberalizasyonunun tamamlanması ile sürdürülen esnek döviz kurunun dışsal şokların etkisini azaltmaktadır. Kurumsal çevre açısından bakıldığında zaman merkez bankasının ve denetleyici ve gözetleyici kurumların bağımsızlığı çok önemli bir unsur teşkil etmektedir. Bununla birlikte ulusal ve uluslararası çabaların ortak girişimleri, denetimin ve gözetimin geliştirilmesi ve finansal sektörler hızlı bir gelişiminin sağlanması için devam ettirilmesi gerekmektedir. Finansal gelişimin hızlandırılması ve denetleyici ve gözetleyici alt yapının güçlendirilmesi, bankacılık alanında özellikle iyi risk yönetimi uygulamalarının geliştirilmesine yardımcı olmakta ve istikrarın devamlılığında bir cankurtaran görevi görebilmektedir (Ünal ve Kaya, 2009:12).

Böylece ülkelerin AB'ye katılımı sürecinde, birliğin ortaya koyduğu kuralların ve önerileri uygulanması çerçevesinde bu ülkelerde finansal istikrar sağlanabilmektedir. AB'ye katılımı ile birlikte elde edilecek kazananlar, özellikle yasal ve kurumsal altyapının sağlamlaştırılması, ekonomideki baza değerlerin limitler içerisinde çekilmesi (Maastricht kuralları), finansal istikrarın ve sağlıklı bir bankacılık sektörünün oluşturulması, yabancı sermaye akışının artırılmasıdır. AB'ye katılım sürecinde empoze edilen kuralların birliğe katılan ülkelere önemli gelişimler sağladığı görülmektedir. En önemlisi finansal istikrarın sağlanması konusunda

önemli adımlar atılmaktadır (BDDK, 2006:14).

Avrupa Birliğinin oluşum süreci, finans ve büyüme arasındaki belirsiz nedensellik ilişkisinin açıklanmasına ideal bir senaryo oluşturduğu düşünülmektedir. Bu süreçte üye ülkelerin AB otoriteleri tarafından sermaye hareketleri liberalizasyonu ve bankacılık regülasyonlarının uyumlaştırılması üzerine yayınladığı komisyon direktiflerinin uygulanması, finansal sistemin verimliliğinin ve boyutunun artırılması amaçlanmaktadır. Analizler sonucunda, AB düzeyinde sermaye kontrollerinin kaldırılması ve bankacılık yasalarının uyumlaştırılması, ekonominin büyüme oranının artırılması konusunda önemli kazançlar sağladığı ortaya çıkmaktadır. Büyüme konusunda ortaya çıkan bu sonuç, AB otoriteleri ve üye ülkelerin bankacılık yasalarının uyumlaştırılması ve liberalizasyonla bekledikleri sonuçlarla örtüşmektedir. Böylece bir tek bankacılık sisteminin oluşturulması, yerel bankacılık sektörlerinin açılmasına, sınır ötesi aktivitelerin yaratılmasına ve sonucunda rekabetin artmasına yardımcı olması suretiyle sermaye maliyetinin azaltılmasına, kaynakların daha üretken kullanımına ve büyük çapta bankacılık aktivitelerine neden olmuştur (Avila, 2003:39-40).

Bununla birlikte bilindiği üzere AB otoriteleri Avrupa'daki finansal entegrasyonun daha ileri götürülmesi ve kazançlarının artırılması için 1999 yılında açıkladığı finansal serviler eylem planını 2005 yılı içerisinde tamamlamayı düşünmektedir. Bu çalışmalar, bankaların AB genelinde ölçek ekonomisinden yararlanabilmesi için çok önemlidir. Avrupa bankacılık endüstrisinde ulusal ve sınır ötesi birleşmeler yoluyla gerçekleştirilen konsolidasyon sonucunda aşın operasyonların yok edilmesi ve maliyetlerin azaltılması, verimliliği iyi bir şekilde geliştirmiştir (Canoy vd., 2001:31).

Fakat burada tüketicilerin refahı, ancak bankaların artan rekabetçi baskılardan dolayı verimliliklerini artırması durumunda ortaya çıkmaktadır. Ayrıca Avrupa rekabet otoriteleri, finansal kuruluşların daha çok yerel olarak birleşmesi sonucunda ortaya istenmeyen sonuçların çıkabileceğini düşünmektedirler. Bir bankacılık sektörü rekabetçi olarak tanımlanabilmesi için bu piyasada bankaların serbestçe yeni giriş yapanlarla rekabet edebilmelidir. Genel olarak istikrarsızlık, bilgi asimetrisiyle ilgili

olarak piyasa aksaklıklarının yaratılması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bir taraftan bankacılık sektöründe rekabetin artırılması için kısıtlayıcı düzenlemeler kaldırılırken, aynı zamanda finansal istikrarsızlığın önlenmesi için tekrardan düzenlemeler yapılmaktadır. Bu durum bir çelişki yaratmaktadır. Avrupa parasal entegrasyon ve Euro'nun hayata geçirilmesi büyük bir ihtimalle entegrasyona en iyi örnektir (Stirbu, 2004:1).

Son yıllarda Avrupa finansal sistemi büyük bir yeniden yapılandırma süreci içerisine girmiştir. 2004 yılında 10 ülke Avrupa birliğine birlikten yararlanmak ve ona katkıda bulunmak için katılmıştır. İki ülke ise (Romanya ve Bulgaristan) 2007'de katılacak şekilde programlanmaktadır. Avrupa Birliğinde finansal sektörlerin liberalizasyonu ve entegrasyonu sadece minimum AB kurallarının ve düzenlemelerin uygulanması anlamına gelmemekte, ayrıca finansal sektörlerde rekabetin şiddetlendirilmesi ve yapısal değişimlerin yapılmasıdır. AB'nin finansal entegrasyonu, 2000 Mart ayında Lizbon toplantısında Avrupa konseyinin deklere ettiği "the most competitive, dynamic and inclusive knowledge base economy in the world by 2010" AB stratejisinin temel taşlarından birini teşkil etmektedir (Stirbu, 2004:2).

Şimdiye kadar AB'de uygulanan önemli politikalarda, örneğin iç pazarın oluşturulması, Euro'nun tesis edilmesi ve finansal servisler eylem planı finansal piyasalarının entegrasyonunun geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca entegrasyon sürecinde piyasaların teknolojik avantajların ve sınır ötesi birleşme ve satın almaların teşvik eder bir hale getirilmesi de amaçlanmaktadır. Yüksek oranda finansal piyasa entegrasyonu, yüksek oranda finansal piyasa verimliliğine ve yatırımcılar için mümkün olan risk ve getiri kombinasyonlarının geliştirilmesi anlamına gelmektedir (Stirbu, 2004:4).

Bunun yanı sıra yüksek oranda entegrasyon, finansal piyasalarda ortaya çıkacak yeni problemlerin yerel düzeyde politikalarla ortadan kaldırılması yeteneğini azaltmaktadır. Bu durum entegrasyonun ilerlemesi ile uluslar üstü bir denetleyici ve gözetleyici otoritenin bulunması gereğini ortaya çıkarmaktadır. Sonuç olarak finansal entegrasyonun ardında yatan ekonomik neden, kaynakların daha iyi bir şekilde tahsis

edilmesi ve risk çeşitlendirme olanaklarının artırılmasıdır. Euro'nun başardı bir şekilde hayata geçirilmesi, ekonomik istikrarın sağlanmasında çok önemli bir rol oynamakta ve finansal piyasaların Euro alanında birbirlerine daha fazla entegre olmasına katkıda bulunmaktadır. Euro'nun sağladığı pozitif ve negatif yönleri aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Tablo 3.13: Euro'nun Pozitif ve Negatif Yönleri

Euro'nun sağlayacağı direk kazanımlar: <ul style="list-style-type: none">• İşlem maliyetini azaltmakta,• Döviz kuru riskini yok etmekte,• Fiyat şeffaflığını arttırmakta,• Derin bir finansal piyasa yaratmaktadır.
Euro'nun sağlayacağı dolaylı kazanımlar: <ul style="list-style-type: none">• Makroekonomik istikrara destek olmakta,• Faiz oranlarını azaltmakta,• Yapısal reformları desteklemekte,• Ekonomik büyümeyi arttırmaktadır.
Riskler: <ul style="list-style-type: none">• Şoklara karşı hassasiyeti bulunmakta,• Politik uyumsuzluk problemler yaratmaktadır.

Kaynak: STIRBU, Corneliu (2004), "Financial Market Integration in a Wider European Union", HWWA Discussion Paper No 297, Ekim, s. 7

Makroekonomik istikrar, iyi bir şekilde çalışan finansal piyasalar için önkoşuldur. AB'deki parasal birlik bu istikrarın sağlanmasına yardımcı olmaktadır. Ayrıca entegre olmuş finansal piyasalar yüksek düzeyde çeşitlendirme yapılmasına olanak tanımakta ve bu durum ekonominin büyümesine olumlu yönde katkıda bulunmaktadır. Birlik içerisinde yüksek oranda rekabet ve çeşitlendirme, finansal ürün bağlamında yeniliklerin oluşumuna yardımcı olmaktadır. Tüm bu açıklamalar ışığında, daha önce Avrupa birliği içerisindeki ilk on beş ülkede meydana gelen finansal entegrasyon süreci ortaya konmasıyla birlikte, şimdi ise geriye kalan on ülkenin bankacılık sektörlerinde meydana gelen değişime bakılacak olursa, bu ülkelerin büyük bir kısmı Avrupa birliğine üyelik sürecinde finansal piyasalarında çok önemli değişimler geçirmişlerdir. Özellikle ülkelerin birçoğunda bulunan "monobank" sistemleri ortadan kaldırılması sonucunda, bu ülkelerin bankacılık

sistemlerinde çok hızlı bir gelişim yaşanmıştır. Bankacılık sektöründeki bu gelişim, özellikle çok sayıda yeni banka girişi ve kamu bankalarının payının azaltılması sonucunda ortaya çıkmıştır. Geçişin ilk on yıllık dönemi süresince, yabancı sermaye girişleri yatırımlar için geniş kapsamlı bir finansman sağlamış ve bu durum orta ve doğu Avrupa ülkelerinin (Central and Eastern European Countries - CEEC) mümkün olduğunca hızlı büyümelerine izin vermiştir. Ayrıca bu ülkelerin birçoğunda 1990'lı yılların başında geniş çaplı bir banka özelleştirmesi yaşanmıştır. Böylece 2001 sonunda bu ülkelerin tümünde yabancı bankalar, toplam sektör mevduatlarının yansından fazlasına sahip olmuşlardır. Baltık bölgesinde gelişmiş olan ülkelerde ise, bankacılık sektöründe yabancıların payı toplam banka aktiflerinin yüzde 80'inden fazladır (Almanya'da banka aktiflerinin yansı kamu bankalarınınındır ve daha ileri bir özelleştirme politik gündemde bulunmamaktadır. Fransa ve İtalya'da bu oran yüzde 75'e yakındır) (Stirbu, 2004:16).

Tablo 3.14: Yabancı Bankaları Toplam Aktifler İçerisindeki Oranı (%), 2001

Ülkeler	%	Ülkeler	%
Estonya	97,5	İngiltere	52,1
Çek Cumhuriyeti	90,1	Belçika	36,3
Litvanya	83,9	Yunanistan	21,9
Slovenya	81,0	Portekiz	10,5
Bulgaristan	75,0	Fransa	9,8
Polonya	68,4	Hollanda	7,7
Macaristan	65,5	İtalya	6,8
Litvanya	62,6	Almanya	4,3
Slovakya	55,0	Avusturya	3,3
Romanya	55,0	İsveç	1,6

Kaynak: STIRBU, Corneliu (2004), “Financial Market Integration in a Wider European Union”, HWWA Discussion Paper No 297, Ekim, s. 16

Bu gelişmelere rağmen, orta ve doğu Avrupa ülkelerinde finansal aracılık çok düşük seviyelerde kalmaktadır. Bu durum, ekonomide hem bankacılık aktiflerine hem de sermaye piyasası araçlarına ulaşımın çok düşük olduğunu göstermektedir. Orta ve doğu Avrupa ülkeleri finansal sistemlerinde bankalar en önemli unsur olmasına karşın, aktiflere ve kredilere erişim düzeyi diğer yükselen ülkelere ve Euro alanından çok düşük seviyelerdedir. Bunun nedeni ise bu ülkelerin geçiş

döneminde önemli ekonomik bunalım geçirmelerinden kaynaklanmaktadır. Bugünkü mevcut durumda, orta ve doğu Avrupa ülkelerinin finansal sistemlerinde yüksek oranda değişim geçirdikleri ve AB finansal piyasasına ve dünya piyasalarına önemli ölçüde entegre oldukları görülmektedir (Stirbu, 2004:17).

Yerel bankacılık sektörlerine yabancı bankaların girişi, eğer bu sektör gelişmemiş ve çok düşük seviyelerde finansal olmayan aracılık varsa, finansal aracılığı daha verimli kılmaktadır (Stirbu, 2004:18). Doğu Avrupa'da yabancı bankaların varlığı, finansal servislerin kalitesini, fiyatlandırılmasını ve elde edilebilirliğini geliştirdiği görülmüştür. Böylece bu ülkelerin AB'ye katılım sürecindeki hem kurumsal hem de yasal düzenlemelerin, bu ülkelere önemli kazanımlar sağladığı anlaşılmaktadır. Fakat yeni üye ülkelerin eski AB üyeleri ile kıyaslandığı zaman eski ülkelerin kendi hedeflerinde daha yakın oldukları görülmekte ve her iki grup arasında çok büyük farklılık bulunmaktadır.

3.8. BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ MALİ VE OPERASYONEL YAPININ GÜÇLENDİRİLMESİ

Türk Bankacılık Sektörü'nde faaliyette bulunan bankalar, Kasım 2000'de çıkarılan '4603 Sayılı Kanun' ve Mayıs 2001'de açıklanan 'Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı' kapsamında uygulamaya konulan reformlarla yeniden yapılandırma sürecine alınmıştır.

Bankacılık sektörü yeniden yapılandırma uygulamaları; mali, operasyonel ve yapısal yöntemler kullanılarak gerçekleştirilmiştir:

- Mali Yöntemler: Hazine'den sağlanan kaynaklarla bankaların görev zararı alacakları tasfiye edilmiş, kamu ve özel sektör fonları ile sermaye yapıları güçlendirilmiş, bankalara likidite desteği ve mevduat garantisi verilmiştir.
- Operasyonel Yöntemler: Bankaların şube ve personel sayıları rasyonelize edilerek önemli oranlarda azaltılmıştır (Bumin, 2009:18).
- Yapısal Yöntemler: Sektörün etkinliğini artırarak, rekabet yapısını güçlendirmek amacıyla; sorunlu varlıkların yönetimi sağlanmış, sorunlu

bankalar çözümlenmiş, düzenleme ve denetleme yapısı iyileştirilmiştir (Öncü ve Aktaş, 2007: 248).

Yeniden yapılandırma kapsamına alınan bankaların şube sayıları Tablo 3.15’de, personel sayıları Tablo 3.16’da, banka sayıları ise Tablo 3.17’de gösterilmiştir.

Tablo 3.15: Yeniden Yapılandırma Kapsamına Alınan Bankaları Şube Sayıları

Banka Grubuna	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Kamu	3204	3060	2377	2317	2306	2197	2218	2285	2416	2530
Özel	3878	3647	3819	3779	3939	3972	3592	3627	4291	4390
TMSF	1076	410	203	175	1	1	1	1	1	1
Toplam	8158	7117	6399	6271	6246	6170	5811	5913	6708	6921

Kaynak: www.tbb.org.tr, Erişim Tarihi: 10.02.2014

Yeniden yapılandırma kapsamındaki bankaların Tablo 3.15’de gösterilen şube sayıları incelendiğinde; gerçekleştirilen operasyonel uygulamalar sonucunda 2000 yılı sonundan, 2006 yılı sonuna kadar olan 7 yıllık süreçte şube sayısında %28.8 oranında azalma olduğu görülmektedir. 2000 yılından başlayan azalış trendi, 2007 yılından itibaren artış eğilimindedir. Bankaların şube sayısı, yıllar itibariyle ‘V’ şeklinde bir gelişim göstermiştir.

Tablo 3.16: Yeniden Yapılandırma Kapsamına Alınan Bankaların Personel Sayıları

Banka Grubuna	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Kamu	60191	56108	40158	37994	39467	38046	39223	41056	43333	44856
Özel	57324	56961	66869	70614	76880	78806	73220	75124	82158	82271
TMSF	6270	5839	5886	4518	403	395	333	325	267	261
Toplam	123785	118908	112913	113126	116750	117247	112776	116505	125758	127388

Kaynak: www.tbb.org.tr, Erişim Tarihi: 10.02.2014

Yeniden yapılandırma kapsamına alınan bankaların Tablo 3.16’da gösterilen personel sayıları incelendiğinde; gerçekleştirilen operasyonel uygulamalar

sonucunda 2000 yılı sonundan, 2002 yılı sonuna kadar olan 2 yıllık süreçte personel sayısında %8.8 oranında azalma olduğu görülmektedir. Bankaların personel sayısı, şube sayısı gibi düzenli bir eğilim göstermemiştir. Trend, 2000-2002 yılları arasında azalma; 2003-2005 yılları arasında artma; 2006 yılında azalma; 2007-2009 yılları arasında artma eğilimi izlemiştir. Bankalardaki personel sayısı, yeniden yapılandırma döneminin ilk yıllarında (2000-2002) programda belirtilen hedefler doğrultusunda azaltılmıştır.

Tablo 3.17: Yeniden Yapılandırma Sürecinde Banka Sayıları

Banka Grubuna	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Kamu	4	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Özel	28	22	20	18	18	17	14	11	11	11
TMSF	11	6	2	2	1	1	1	1	1	1
Toplam	43	31	25	23	22	21	18	15	15	15

Kaynak: www.tbb.org.tr, Erişim Tarihi: 10.02.2014

Yeniden yapılandırma sürecinin önemli göstergelerinden birisi de sektörde yer alan bankaların sayısıdır. BSYYP kapsamına alınan banka grupları itibariyle Tablo 3.17 değerlendirildiğinde; 2000 yılından başlayan azalma eğiliminin, 2007 yılı sonuna kadar sürdüğü görülmektedir. 2000 yılına göre, 2007 yılında banka sayısı %65.1 oranında azalmıştır. Banka sayıları, 2007-2009 yıllarındaki arasındaki süreçte ise değişim göstermemiştir.

BDDK tarafından uygulamaya konulan BSYYP kapsamında alınan önlemler, banka grupları itibariyle aşağıda başlıklar halinde verilmiştir.

3.8.1. TMSF Bünyesindeki Bankaların Sorunlarının Çözümü

Yeniden yapılandırma sürecinin ilk adımı, mali yapısı sorunlu olan bankalara çözüm aramak olmuştur. BDDK tarafından, TMSF bünyesindeki mali yapıları sorunlu bankaların yeniden yapılandırılması için dört temel strateji belirlenmiştir:

- Devir, birleşme, satış veya tasfiye yoluyla çözümleme,

- Finansal açıdan yeniden yapılandırma,
- Operasyonel açıdan yeniden yapılandırma,
- Sorunlu aktiflerin yönetimi.

BDDK tarafından belirlenen stratejilerle, TMSF bünyesindeki bankalar için yeniden yapılandırma kapsamında uygulanan düzenlemeler şunlardır:

- Fon kapsamındaki bankaların ortak yönetimi sağlanmıştır.
- Bankaların pozisyonlarını güçlendirmek amacıyla, piyasalardan gecelik borçlanma ihtiyaçlarının azaltılmasına yönelik olarak bankalara özel tertip tahvil verilmiştir.
- Bankaların şube ve personel sayıları azaltılarak, işletme ve personel giderlerinde tasarrufa gidilmiştir.
- Fon bünyesindeki sorunlu bankalar, birleşme ve satış yoluyla çözüme kavuşturulmuştur.
- Mali ve mali olmayan ortaklıklar, araç ve taşınır mallar satılmıştır.

Yükümlülüklerini yerine getiremeyen bankaların TMSF bünyesine alınmasına, 1997 yılında Türk Ticaret Bankası'yla başlanmıştır. 1998 yılında 2 olan Fon'daki banka sayısı, 1999 yılında 8'e, 2000 yılında 12'ye, 2001 yılında 20'ye, 2002 yılında 21'e, 2003 yılı itibariyle ise 22'ye yükselmiştir. TMSF bünyesine devredilen bankalar Tablo 3.18'de gösterilmiştir.

Tablo 3.18: TMSF Bünyesine Devredilen Bankalar

Banka Adı	Kuruluş Yılı	Fona Devir Tarihi	Mevcut Durum
Türk Ticaret Bankası	1913	06.11.1997	Tasfiye süreci devam etmektedir
Bank Ekspres	1992	12.12.1998	Unvanı Tekfenbank A.Ş. olarak değişmiştir
İnterbank	1988	07.01.1999	Etibank ile birleştirilmiştir
Egebank	1928	21.12.1999	Sümerbank ile birleştirilmiştir
Yurtbank	1993	21.12.1999	Sümerbank ile birleştirilmiştir
Yaşarbank	1924	21.12.1999	Sümerbank ile birleştirilmiştir
Esbank	1926	21.12.1999	Etibank ile birleştirilmiştir
Sümerbank	1933	21.12.1999	Oyak Grubuna satılmıştır
Kıbrıs Kredi Bankası	1989	28.09.2000	Tasfiye edilmiştir
Bank Kapital	1986	27.10.2000	Sümerbank ile birleştirilmiştir
Etibank	1935	27.10.2000	Bayındırbank ile birleştirilmiştir
Demirbank	1953	06.12.2000	HSBC Bank A.Ş.'ye devredilmiştir
Ulusalbank	1985	28.02.2001	Sümerbank ile birleştirilmiştir
İktisat Bankası	1927	15.03.2001	Bayındırbank ile birleştirilmiştir
Kentbank	1992	09.07.2001	Bayındırbank ile birleştirilmiştir
EGS Bank	1995	09.07.2001	Bayındırbank ile birleştirilmiştir
Sitebank	1984	09.07.2001	Novabank SA'ya devredilmiştir
Tarişbank	1913	09.07.2001	Denizbank A.Ş. ile birleştirilmiştir
Bayındırbank	1958	09.07.2001	Unvanı Birleşik Fon Bankası olmuştur
Toprakbank	1992	30.11.2001	Bayındırbank ile birleştirilmiştir
Pamukbank	1955	18.06.2002	Türkiye Halk Bankası'na devredilmiştir
İmar Bankası	1928	03.07.2003	İflasına karar verilmiştir

Kaynak: www.tmsf.org.tr, Erişim Tarihi: 21.02.2014

Türk Bankacılık Sektörü'nde yer alan bankaların, kötü yönetim ve banka sahiplerinin kaynakları kendi lehine kullanmaları nedeniyle TMSF'ye devri Türk bankalarının hem yurt içinde, hem de yurt dışında itibar kaybetmesine neden olmuştur.

3.8.2. Kamu Sermayeli Bankaların Yeniden Yapılandırılması

BSYYP kapsamında kamu sermayeli bankalar için alınan mali, yapısal ve operasyonel önlemler aşağıda belirtilmiştir:

- Kriz dönemlerinde kamu sermayeli bankaların yüksek tutardaki nakit açıklarını gidermek amacıyla günlük olarak piyasalara fon ihtiyacı için başvurmaları, bilançolarını özellikle likidite ve faiz şoklarına karşı duyarlı ve kırılğan hale getirmiştir. Faiz oranlarındaki aşırı yükselme ise; kamu bankalarının fonlama ihtiyaçlarını artırarak, görev zararlarının önemli ölçüde

büyümesine yol açmıştır. Bu çerçevede kamu sermayeli bankaların yeniden yapılandırılmasına ilişkin olarak atılan ilk adım, günlük borçlanmalarının azaltılmasına yönelik bir programın uygulamaya konmuş olmasıdır (BDDK, 2001:13).

- Uygulamaya konulan programla; Kamu bankalarının mevcut görev zararlarına ilişkin 1984 yılından itibaren çıkarılmış 97 adet kararname yürürlükten kaldırılmıştır. Hazine tarafından kamu bankalarına görev zararı alacakları karşılığı olarak, değişken faizli menkul kıymet verilmiş ve verilebilecek yeni görevler için bütçeye önceden ödenek aktarılmıştır. Böylece, kamu bankalarının görev zararları ve bu zararlara tahakkuk etmiş faiz tutarlarının tamamı tasfiye edilerek, kamu bankalarının bilançoları küçültülmüştür (BDDK, 2001: 14).
- Kamu bankaları, Hazine'den almış oldukları özel tertip tahviller karşılığında Merkez Bankası'ndan repo veya doğrudan satış yoluyla likidite temin ederek, özel bankalar ile banka dışı kesime olan kısa vadeli yükümlülüklerini sınırlamışlardır (Coşkun ve Balatan, 2009: 23).
- Kamu bankalarının yönetimi, ortak ve profesyonel yönetim kuruluna devredilmiştir. Ortak Yönetim Kurulu'na, kamu bankalarını yeniden yapılandırmaya ve özelleştirmeye hazırlama yetkisi verilmiştir. Kamu sermayeli bankaların, üç yıllık süreç içerisinde özelleştirilmelerinin ve yeniden yapılanmalarının ardından, BDDK'nın tüm düzenlemelerine uymaları sağlanmıştır. Ayrıca Hazine, kamu bankalarının nakit akımlarını, karlılık ve likidite durumlarını takip etmiştir. Türkiye Emlak Bankası'nın bankacılık lisansı kaldırılarak, T.C. Ziraat Bankası'na devredilmiştir (Gediz, 2002: 56).
- Yasal sermaye yeterliliği rasyosuna ulaşmalarını sağlamak amacıyla, kamu bankalarının sermaye yapılarını güçlendirmek için ek kaynak aktarılmıştır. Bu kapsamda, T.C. Ziraat Bankası, Türkiye Halk Bankası ve Türkiye Emlak Bankası'na nakit sermaye ödemesi yapılmıştır (BDDK, 2001: 14).
- Kamu bankalarının operasyonel yapısında değişiklikler yapılmıştır. Bu

kapsamda teşvik mekanizmaları getirilmiş, verimsiz şubeler kapatılmış, personel yükü azaltılmıştır. T.C. Ziraat Bankası personelinin %18'si, Türkiye Halk Bankası'nın personelinin %12'si emekliye ayrılmıştır.

- Bağımsız denetime ağırlık verilmiş, bankaların verimli çalışmalarına yönelik olarak bünyelerinde bir iç denetim sistemi yapılandırılmasına çalışılmıştır (Coşkun ve Balatan, 2009: 23).

3.8.3. Özel Bankaların Sermayelerinin Güçlendirilmesi

BDDK, Hazine Müsteşarlığı ve TCMB, bankaların piyasa koşulları içinde özvarlıklarını ve bilanço yapılarını güçlendirmelerini sağlamak amacıyla; bankacılık sisteminin önünü açmak için çeşitli girişimlerde bulunmuşlardır. Bu amaçla mali sistemin içinde bulunduğu ekonomik darboğazdan kurtulması için, reel sektör ile bankacılık sektörünün karşılıklı anlayış ve işbirliği içinde sorunlarına ortak çözümler getirmeye çalışmışlardır.

Özel bankaların sermayelerinin güçlendirilmesine yönelik alınan önlemler şunlardır:

- Kriz döneminden itibaren özel sermayeli bankalardan günlük bilgi alınmış, bankaların faaliyetleri yakından takip edilmiştir.
- BDDK bankalarla görüşmeler yaparak sektörün sorunlarını, krizden etkilenme derecelerini ve çözüm önerilerini belirlemiştir.
- Aktif kaliteleri bozulan ve sermayeleri hızla azalan özel bankalardan, sermaye artırımı veya sermaye benzeri kredi temini ve yeniden yapılandırma stratejilerini içeren taahhüt mektupları alınmıştır. Bu kapsamda özel bankalar; sermaye artırımı, sermaye benzeri kredi temini, birleşme, şube ve personel sayılarının rasyonalize edilmesi, maliyetlerinin düşürülmesi, kredilerin yeniden yapılandırılması, mali ve mali olmayan ortaklık satışı, hisselerin bir kısmının ya da tamamının yabancı ve yerli ortaklara satışı konularında önlemler alacaklarını taahhüt etmişlerdir.
- Taahhüt mektuplarında belirlenen performans kriterlerini yerine getirmeyen

özel bankalara, her türlü yaptırımın zamanında ve kararlılıkla uygulanacağı belirtilmiştir.

- BDDK, sermaye desteği artırımına yönelik olarak çıkarılan programla; bankaların dönem karlarını sermayeye ilave etmelerini sağlamıştır (BDDK, 2001: 2-3).
- Program kapsamındaki iç borç takası ile; özel sermayeli bankaların yabancı para pozisyonları, faiz ve kur riskleri azaltılmıştır.
- Bankaların 2001 yılı mali tabloları üzerinde yapılan denetimde, diğer dönemlerdeki uygulamalardan farklı olarak BDDK tarafından enflasyon muhasebesi kuralları esas alınmıştır (BDDK, 2008: 42).

3.9 FİNANSAL ENTEGRASYONUN GÜÇLÜ VE ZAYIF YÖNLERİ

Yapılan çalışma sonucunda finansal entegrasyonun avantaj ve dezavantajları tespit edilmiş ve ayrıntılı bir şekilde aşağı görüldüğü gibi açıklanmıştır.

Tablo 3.19 Finansal Entegrasyonun Avantaj ve Dezavantajları

Avantajlar	
1	Uluslararası piyasalardan borçlanabilme ve risk çeşitlendirmesi olanaklarının artması (Agenor ve Aizenman, 1998: 2; Adjaoute, 2003: 56)
2	Ekonomik büyüme, yatırımlar ve tasarruf miktarı üzerindeki etkisi (Edison vd., 2002: 1; Gianetti 2002: 539-567; Obstfeld, 1989: 23; Markusen ve Venables, 1999: 335-356)
3	Makroekonomik disiplinin geliştirilmesi (Agenor ve Aizenman, 1998: 10)
4	Sermayenin daha etkin dağılımı (London Economics, 2002: 9)
5	Finansal aracılık hizmetlerinin çeşitlenmesi
6	Piyasalar ve finansal araçlar arası rekabet (London Economics, 2002; 8)
7	İşlem maliyetlerinin azaltılması (Domowitz vd., 2000: 6)
8	Kamu sektörünün finansal piyasalardaki ağırlığının azaltılması (Chambers, 2005: 135)
9	Yabancı bankaların girişinin bankacılık sisteminin etkinliğini artırması (Levine, 1996: 224)
10	Piyasalarda derinliğin artması ve likidite riskinin azalması (London Economics, 2002; 9)
11	Bankacılık sisteminin etkinliğinin ve finansal istikrarın artırılması, şeffaflaştırılması (Agenor ve Aizenman, 1998: 12; Nicolo ve Tieman, 2006: 16)
Dezavantajları	
1	Sermaye hareketlerinin özellikle bazı ülkelerde yoğunlaşması ve ülkelerin

	uluslar arası sermaye piyasalarına erişim eksikliğinin bulunması (Agenor ve Aizenman, 1998: 12)
2	Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki farkın açılması (Chambers, 2005: 135)
3	Şirket birleşmelerinin oligopoller yaratması
4	Bankacılık aktiflerinin kamu borçlanma senetlerinde kullanılmasının engellenmesi (Chambers, 2005: 135)
5	Fon talep eden firmalarda maliyet artışı
6	Üye devletlerin ekonomik bağımsızlıkların ortadan kalkması
7	Şirket sayısının azalması sonucu işsizliğin artması (Chambers, 2005: 135)
8	Artan sermayenin ülkelerde hatalı tahsisi (Agenor ve Aizenman, 1998: 14)
9	Vergi oranlarının ülkeler arasında farklı olması
10	Makroekonomik istikrarın kaybedilmesi (Agenor ve Aizenman, 1998: 14)
11	Kısa dönemli sermaye hareketlerindeki dalgalanmalar (Agenor ve Aizenman, 1998: 15)
12	Sürü psikolojisi, bulaşma etkisi ve sermaye akımlarının oynaklığı (İnan, 2000: 6)
13	Sermayenin serbest dolaşımının ülke ekonomilerine olan olumsuz etkileri
15	Yabancı bankaların girişine bağlı riskler (Agenor ve Aizenman, 1998: 19)

SONUÇ

1980'li ve 1990'lı yıllarda birçok ülkede hayata geçirilen finansal liberalizasyon uygulamaları bu ülkelerin finansal açıklıklarını önemli derecelerde arttırdığı görülmüştür. Finansal açıklığın artırılması finansal entegrasyonun ilk aşamasını oluşturmaktadır. Prensipte finansal açıklık, ülkelere maruz kaldıkları riskleri uluslararası piyasalarda çeşitlendirmelerine olanak tanımaktadır. Fakat pratikte bu iddia edilen kazanımın özellikle küçük ülkeler için pek fazla mümkün olmadığı görülmektedir. Bu ülkeler genellikle uluslararası piyasalara daha iyi zamanlarında erişim sağlayabilmektedirler. Sonuç olarak global risk paylaşımı ile tüketimdeki dalgalanmaların yatıştırılması olanakları küçük ölçekli ülkeler için pek fazla söz konusu olamamaktadır.

Yabancı bankaların yerel bankacılık sektörlerine girişlerinin yarattığı etkilere bakıldığı zaman, bu bankaların girişleri yerel piyasalarda rekabet artışına neden olduğu görülmektedir. Ayrıca yabancı bankaların girişi, bankacılık sisteminde operasyonel maliyetlerin azalmasına ve net faiz marjlarının düşmesine ve bununla birlikte yerel bankacılık sektöründe finansal aracılığın daha etkin bir şekilde gerçekleştirilmesine yardımcı olmaktadır. Fakat tüm bu pozitif etkiler yanında yabancı bankaların yerel piyasalarda küçük ölçekli firmalara kredi vermekte pek istekli olmamaları ve özellikle bazı alanlara konsantre olmaları dikkatle değerlendirilmesi ve yerel piyasalarda gelir dağılımını bozucu negatif etkilere sahip olabileceği göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra ülkelerin yüksek oranda finansal açıklıkları ile ilişkilendirilen bir diğer konu ise, kısa dönemli sermaye hareketlerinin ülkeler üzerinde yaratabileceği negatif etkilerdir. Özellikle sermaye hareketlerinin, ülkelerde iyimser bir havanın hakim olduğu dönemlerde hızlanması ve tam tersi durumda ise aşırı kötümserlik sergileyerek aniden ülke dışına çıkması ile sermaye girişleriyle elde edilecek kazanımların geniş ölçekli sermaye kaçışları ile tamamen ortadan kalktığı ve zayıf olan yerel finansal sistemlerin çökmesine neden olduğu görülmektedir. Bu koşullar altında finansal entegrasyon, maliyetli finansal krizlerin riskini azaltmak yerine daha fazla artırdığı gözlenmektedir. Örneğin 1990'lı yıllarda özellikle bazı gelişmekte olan Asya

ülkelerinde ve Türkiye'de ani sermaye çıkışı sonucunda krizlerin yaşandığı görülmüştür.

Bununla birlikte maliyetli finansal krizlerin yaratılması olasılığına karşın, global düzeyde finansal entegrasyonun ekonomik büyüme açısından önemli kazanımlar yaratabilmektedir. Finansal liberalizasyon sonrasında ülkelere akın eden sermayenin ağırlıklı olarak doğrudan yabancı yatırım şeklinde olması, ülkeler için önemli kazanımlar sağlamaktadır. Ekonomiler içerisinde yabancı yatırımlarla birlikte gelen teknolojik yeniliklerin ve yönetsel becerilerin bireyler tarafından özümsemesi ve kullanılması ülkelerde finansal gelişimi artırmaktadır. Böylece finansal entegrasyonun hem kazanımları hem de maliyetleri göz önüne alındığı zaman yasal otoritelerin mutlaka entegrasyonun kısa dönemli risklerini minimize etmesi ve uzun dönemli kazanımlarını ise maksimize etmesi gerekmektedir. Yasal otoriteler açısından bakıldığı zaman, makroekonomik disiplin, bilginin kamuya açıklanması veya şeffaflık ve bankacılık sektörü denetiminin ve gözetiminin geliştirilmesi üzerinde dikkatlice durulması gerekmektedir. Özellikle döviz kurundaki dalgalanmaların engellenmesi, mali açıkların ve aşırı yerel borçlanmaların önüne geçilmesi, tutarlı bir şekilde düşük enflasyonu muhafaza eden para politikalarının devamının sağlanması ve hedge edilmeyen yabancı para cinsinden borçların düşük seviyelerde tutulması gibi önleyici tedbirlerin uygulanması, finansal piyasalarda ani değişimlerle büyük çapta sermaye kaçışlarının yaşanmasını ve finansal kriz ihtimalini azaltmaktadır. Basiretli düzenlemelerin, denetimin ve gözetimin geliştirilmesi, bunun yanı sıra bankalarda ve finansal olmayan kurumlarda risk yönetiminin etkin bir şekilde uygulanmasının sağlanması, yukarıda bahsi geçen risklerin azaltılmasında önemli roller oynamaktadır. Özellikle sağlıklı bir ekonomik çevre, makroekonomik istikrarın tesisinde ve sürdürülmesinde önkoşulu oluşturmaktadır. İstikrarın sağlandığı ülkelerde ani sermaye çıkışları daha az gözlenmektedir. Böylece makroekonomik istikrarla birlikte sermaye hareketlerindeki dalgalanmaların azalması, finansal krizler olasılığını ortadan kaldırmaktadır. Fakat sağlam bir makroekonomik çevre içerisinde beklentilerde ani değişimler oluşabilmektedir. Günümüzde kaçınılmaz bir biçimde sermaye hesaplarının açılması, ülkeleri sermaye hareketlerindeki dalgalanmalarla yüz yüze getirmektedir. Ayrıca

açıklık, finansal sistemleri yabancı veya yerel tasarruf sahiplerinin fonlarını çekmek istemeleri ile oluşabilecek hücumlara karşı da hassas hale getirmektedir.

Finansal sistemlerin kırılabilirliği ve piyasalarda mevcut vade ve parasal uyumsuzluklar, genellikle hükümetler tarafından açık yada örtülü verilen garantiler sonucunda da oluşmaktadır. Finansal sistemlerin güçlendirilmesi yada reformlarının gerçekleştirilmesi belirli bir süre almaktadır. Daha güçlü ve etkin bir finansal sisteme geçilmesi sırasında, eğer yerel piyasalarda bir bozulma söz konusuysa, dışsal şoklar veya dalgalanmalar bu bozulmaları daha fazla artırabilmektedir. Bu nedenden dolayı yasal otoriteler tarafından finansal liberalizasyonu adım adım uygulanmalı yada en azından geçiş sürecinde ilave bazı enstrümanlar, Örneğin kısa süreli sermaye hareketlerine yönelik sınırlamalara başvurulmalıdır. Liberalizasyon süreci içerisinde bu şekilde düzenlemelerin kullanılması, yurtiçi piyasalarının istikrarını kötü bir şekilde etkileyebilecek dışsal şokların önlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Her ne kadar pratikte kısa dönemli sermaye hareketlerine yönelik etkili sınırlamaların devam ettirilmesi zor olmasına rağmen, ülkeler bu tür sermaye hareketlerine yönelik kısıtlamaları göz önünde bulundurması gerekmektedir. Son olarak ülkelerde finansal entegrasyon düzeyinin artırılması, uluslararası finansal sistemin reformu için önemli bir uygulamayı teşkil etmektedir, özellikle dünya çapında finansal krizlerin önlenmesinde ve bir ülkeden diğer ülkeye bulaşmasında halen eksiklikler bulunmaktadır. Ülkeler arasında sermaye hareketlerinin istikrarlı bir şekilde sağlanmasında ve uluslararası yatırımcıların ülkelerde etik riskini daha fazla kötüleştirmeden yatırımların gerçekleştirilmesinde, uluslararası organizasyonların uluslararası düzeyde güvenilirliğinin artırılması için yollar bulması gerekmektedir. Bu bağlamda Basel'in son olarak ortaya koyduğu Basel II düzenlemelerinin özellikle bankacılık risklerinin azaltılmasında önemli bir rol oynayacağı anlaşılmaktadır.

Bununla birlikte Avrupa Birliğinde 1957 Roma Antlaşması ile başlayan süreçte, birlik içerisindeki finansal entegrasyonun tamamlanması çalışılmaktadır. Ortaya konan düzenlemelerin en sonuncusu olan finansal servisler eylem planı bu yıl içerisinde sonuçlandırılması düşünülmektedir. Böylece bir dizi düzenlemelerle ülkeler arasındaki finansal entegrasyonun önemli ölçüde artırıldığı gözlenmiştir.

Ülkeler arasında entegrasyonun sağlanmasında en son gelişme tek bir paranın oluşturulması olmuştur. Daha önceki bölümde Euro alanındaki gelişmeler ortaya konmuş ve sonuçta toptancı piyasaların tamamen entegre olduğu görülmüştür. Son olarak Avrupa birliğine katılan on ülkedeki gelişimin incelenmesiyle bu ülkelerde önemli derecelerde finansal istikrarın sağlandığı ve finansal sistemlerinin önemli ölçüde geliştiği gözlenmiştir. Böylece AB'ye katılımı özellikle yasal ve kurumsal altyapının sağlamlaştığı, ekonomik göstergelerin birliğin koyduğu şuurlar içerisine çekildiği, finansal istikrarın büyük ölçüde sağlanmasıyla sağlıklı bir bankacılık sektörünün yaratıldığı ve son olarak sermaye akışının sağlandığı görülmüştür. Böylece AB'ye katılan ülkelerin entegrasyon sürecinde hayata geçirdikleri yasal ve kurumsal düzenlemelerin, bu ülkelere önemli kazanımlar sağlamıştır.

Türkiye, Avrupa birliğine katılım sürecinde ilerlerken bayata geçirdiği yasal düzenlemelerin, daha önce katılan ülkelerde olduğu gibi finansal gelişimi ve istikrarın sağlanmasına yardımcı olacağı görülmektedir. Fakat Türkiye'de 1980'li yıllarda başlatılan reformlar bir türlü sonuca vurdurulamaması, bu ülkede istikrarsızlığa neden olmaktadır. Bu dönemle birlikte yaşanan krizlere bakıldığı zaman yasal ve kurumsal alt yapının eksikliği gözlenmektedir. 1999 yılı itibariyle başlatılan güçlü reformlar bankacılık sektöründe önemli bir gelişim sağlamış ve düzenleme ve denetleme konusunda önemli adımlar atılmıştır. Fakat son olarak yaşanan krizlerle 2001 yılında bankacılık sektöründe yeniden yapılandırma programı hayata geçirilmiştir. Görüldüğü üzere 1980'li yıllarla başlayan değişim süreci hala günümüzde devam etmektedir. Bir türlü bitirilemeyen reformlar nedeniyle sağlıklı bir yasal alt yapının tamamlanamaması, bankacılık sektöründe ortaya çıkan problemlerin engellenemediği ve finansal istikrarın sağlanamadığı görülmektedir. Fakat 2001 yılında hem Avrupa birliği entegrasyon sürecinde düzenlemelerin uyumlaştırılması hem de yeniden yapılandırma konusunda yapılan düzenlemeler, bankacılık sektöründe önemli gelişim sağladığı gözlenmiştir. Böylece bankacılık sektöründe ve doğal olarak finansal sistemin istikrarında hem uyumlaştırma sürecinin devam ettirilmesi hem de bankacılık alanında düzenlemelerin, denetim ve gözetimi mekanizmasının etkinliğinin artırılması hayati bir önem taşımakta ve bununla birlikte uluslararası standartların bankacılık alanında uygulanması

bankaların maruz kaldığı riskleri azaltılmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Bu çalışmada, finansal liberalizasyonun, bankacılık krizlerinin ve finansal entegrasyonun bankacılık sektörü üzerindeki etkileri saptanmaya çalışılmış; finansal liberalizasyon ve bankacılık krizlerinin finansal sistemler üzerindeki tahrip edici etkilerinin ortadan kaldırılmasına yönelik bazı çözüm önerileri sunulmaya çalışılmıştır. Çalışmada, finansal entegrasyonun bankacılık sektörü üzerindeki olası etkileri araştırılmış olup, bu etkiler şu şekilde belirlenmiştir;

- Finansal entegrasyon neticesinde Türk Bankacılık sektöründe rekabet yaratıcı bir ortam oluşmuştur,
- Bankacılık sektöründe oluşan yeni konjunktür neticesinde yeni ürünler piyasaya sunulmuş ve inovatif bir yaklaşım sergilenmeye başlanmıştır,
- Yabancı bankaların sektöre girişi ile piyasada oluşan rekabet ortamından dolayı sunulan ürün/hizmetlerin fiyatlarında düşüş sağlanmış,
- Yaşanan süreçte üretkenlik ve verimlilik artmış olup; bu süreçte müşteri memnuniyeti ve kar pozitif yönlü etkilenmiş, finansal aracılık hizmetleri çeşitlenmiş,
- Operasyonel yöntem olarak bankacılık setkröünün güçlenmesinden dolayı şube ve personel sayıları rasyonelize edilmiştir,
- Bankacılık üzerinde denetleme, düzenleme yapısı iyileştirilmiş,
- Sermaye hareketlerinin serbestleşmesinden dolayı, sermaye girişi artmış, sıcak para sermaye hareketlerine bağımlı hale gelmiş olup, bunun sonucunda finansal sistem kırılğan hale gelmiş,
- Sermayenin etkin dağılımından dolayı ekonomik büyüme sağlanmıştır.

Yukarıda açıklanan etkiler doğrultusunda çalışmamız sonucu finansal entegrasyonun Türk bankacılık sistemini ciddi anlamda etkilediğini söylemek mümkündür.

1980'li yıllardan bugüne kadar bir değerlendirme yapılarak finansal liberalizasyon sonucunda bankacılık sektörlerinde ortaya çıkan risklerin ve kırılganlıkların azaltılması için bazı çözüm önerileri ortaya konmaktadır. Finansal entegrasyon sonucunda yerel bankacılık sektörlerinde rekabetin artması ve bankacılık ürünleri ile servislerinin fiyatının düşmesi ve yeni enstrümanların ortaya çıkmasından dolayı, finansal entegrasyonun daha fazla geliştirilmesi, dünya piyasalarından daha fazla borçlanma ve risk çeşitlendirmesi olanaklarının artırılması ve yabancı bankaların yerel piyasalara girişinin teşvik edilmesi gerekmekte olup, böylece verimlilik artışının sağlanması gerekmektedir. Yabancı bankaların girişi ile yerel bankacılık sistemlerinde monopolistik kazançların azaltılması ve rekabetin artırılması, yerel bankaların üzerlerinde baskı yaratarak daha verimli çalışmalarına neden olacaktır. Kısa vadede finansal entegrasyonun etkisiyle faiz artışı olmakta, sermaye girişi olmakta olup sıcak para girişi artmakta olup piyasalar bu durumlardan olumsuz etkilenmekte ve finansal kırılganlık meydana gelmektedir. Bu durum uzun vadede faizlerin düşmesine, sıcak paranın dışarı çıkmasına yol açmaktadır. Finansal kırılganlığın aşılması için kısa vadeli sermaye girişi yerine uzun vadeli sabit sermaye girişi sağlanmalıdır.

Finansal liberalizasyon ve entegrasyon sonrasında özellikle ülkelerin sınır ötesi ticaretten doğan işlemleri ve uluslararası piyasaların sağladığı risk çeşitlendirmesi ve borçlanma olanakları sonucunda, bu ülkelerde bulunan yerel bankalar uluslararası düzeyde işlem yapmaya başlamıştır. Bu noktada yapılacak olan ikinci çözüm önerisi ise yerel bankacılık sektörlerinin gelişiminin sağlanması için bankaların uluslararası düzeye çıkarılmasıdır. Böylece yerel bankaların uluslararası düzeye çıkarılmasıyla iyi bir şekilde hem uluslararası sermayeye erişimleri hem de yeni teknolojik ve yönetsel becerilerin kazanmaları sağlanabilmektedir.

KAYNAKÇA

- ABDELAL, Rawi (2006), "Writing the rules of global finance: France, Europe and capital liberalization", Review of International Political Economy, Vol.13, No.1, February.
- ADDA, Jacques (2008), Ekonominin Küreselleşmesi, Sevgi İnci (çev.), 5. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları.
- ADJAOUTE, Kpate ve DANTHİNE, Jean-Pierre (2003), "European Financial Integration and Equity Returns: A theory based Assessment", FAME Research Paper Series, Ocak.
- ADLER, Martin ve DUMAS, Bernard (1983), "International portfolio selection and corporation finance a syntesis, Journal of Finance, Volume 38.
- AFŞAR, Hayrettin (2008), "Avrupa Birliği Sürecinde Türk Bankacılığının Rekabet Gücü", Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi SB Enstitüsü.
- AFŞAR, Muharrem (2004), Finansal Küreselleşme ve Türk Bankacılık Krizleri Üzerine Etkisi, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayınları, No.1558. ISBN:9750602803.2004.
- AGÉNOR, Pierre-Richard (2001), "Benefits and Costs of International Finacial Integration: Theory and Facts", World Bank Policy Research Working Papers, No: 2699, Ekim.
- AGENOR, Pierre-Richard ve Joshua, AIZENMAN (1998), Volatility and The Welfare Costs of Financial Market Integration, NBER Working Paper No: 6782, Kasım
- AKBULUT, R. (2010), Son Yaşanan Finansal Kriz ve Türk Finans Sektörü Üzerindeki Etkileri, Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, 2(2), http://iktisat.kilis.edu.tr/dergi_archives/Vol_2_No_1/akbulut.pdf, Erişim Tarihi: 15.04.2014.
- AKGÜÇ, Ö. (2009), 2008 Yılında Bankacılık Sektörü, Kurt (Ed.), Almanak-2008

Analizleri, İstanbul, Sosyal Araştırmalar Vakfı.

AKGÜÇ, Öztin (1992), 100 Soruda Türkiye’de Bankacılık, 3. Baskı, İstanbul, Gerçek Yayınevi.

AKKAY, Can (2010),Finansal Entegrasyon Sürecinde Finansal Gelişme Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedenselliğin Türkiye Açısından Dönemsel Olarak Araştırılması, Sosyal Bilimler Dergisi 2010, (2), 55-70

AKMAN, M. Sait (2008), “Hokey, Sopaları, Küreselleşme ve Dünya Ticaret Sisteminin Geleceği: Deardorff’u Tamamlayıcı Notlar”, Uluslararası Ekonomi ve Dış Ticaret Politikaları Dergisi, Sayı:3 (1-2).

AKMAN, Zehra Feryal (2006), “Türk Bankacılık Sektörünün Yapısal Sorunları ve Avrupa Birliği Normlarına Göre Yeniden Yapılandırılmaları”, Yüksek Lisans Tezi.

AKTAŞ, Rabia (2006), “Bankacılık Sisteminde Yeniden Yapılandırma: Ticari Bankalarda Performans Yönelişleri (Türkiye 2001-2004 Örneği)”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Manisa, Celal Bayar Üniversitesi SB Enstitüsü,

ALAKBAROV, Nail (2009), Krizler Kapitalist Sistemin Sigortasıdır, Makale, Gündem, Dokuz Eylül Üniversitesi/Siegen Üniversitesi, <http://www.ekonomikyorumlar.com.tr/dergiler/gundem/Gundem2Sayi525.pdf>,

ALLEN, Larry (2003), Keseden Bankaya Tezgâhtan Borsaya Küresel Finans Sisteminin Öyküsü, Mahmut Tekçe (çev.), İstanbul, Kitap Yayınevi.

ALOĞLU, Ziya Tunç (2005), “Bankacılık Sektörünün Karşılaştığı Riskler ve Bankacılık Krizler Üzerindeki Etkileri”, Uzmanlık Yeterlilik Tezi.

ALTAN, Mehmet (1986), Süperler ve Türkiye, İstanbul, Afa Yayınları.

ALTAY Oğuzhan (2005), “Avrupa Birliği Katılım Sürecinde Türk Bankacılık Sektörü”, Ege Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi.

ALTUNBAŞ Yener ve SARISU Ayhan (1996), Avrupa Birliği Sürecinde Türk ve Avrupa Bankacılık Sistemlerinin Karşılaştırılması, İstanbul, TBB Yayını,

No:200.

- APAK Sudi (2008), “Küresel Finansal Kriz, G-20 Konferansı ve Türkiye”, Stratejik Araştırmalar Dergisi, Beykent Üniversitesi.
- ARIN, Tülay (2003), “Türkiye’de Mali Küreselleşme ve Mali Birikim ile Reel Birikimin Birbirinden Kopması”, Küresel Düzen: Birikim, Devlet ve Sınıflar, Ahmet Haşim Köse, Fikret Şenses ve Erinç Yeldan (drl.), İstanbul, İletişim Yayınları.
- ARTUN, Tuncay (1980), İşlevi-Gelişimi-Özellikleri ve Sorunlarıyla Türkiye’de Bankacılık, 1. Baskı, İstanbul, Tekin Yayınları.
- ATEŞ, Ferhun (2007), “Türk Bankacılık Sisteminin Etkinliğinin Ölçülmesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi SB Enstitüsü.
- AVILA, Diego R.D. (2003), “Finance and Growth in the EU: New Evidence from the Liberalization and Harmonization of Banking Industry”, European Central Bank Working Paper 266, September.
- AY, Ahmet ve Fatih, MANGIR (2007), Uluslararası Finansal Entegrasyon Bağlamında Sermayenin Vergilendirilmesi: Tobin Vergisi, Maliye Dergisi y Sayı 153 y Temmuz-Aralık 2007, ss. 123-141
- AYAYDIN, A.Aydın (1994), “1994 Ekonomide İstikrar Arayışı Ve Bankacılık Yeniden Yapılandırma Dönemi”, Bankacılar Dergisi, Sayı 14, Temmuz.
- BACNİ, Zeynep (2010), “Global Mali Kriz Sürecinde Kriz Yönetimi ve Yeniden Yapılandırmalar” Yüksek Lisans Tezi.
- BAELE, Lieven, FERRANDO, Annalisa, HÖRDAHL, Peter, KRYLOVA, Elizaveta ve CYRIL, Monnet (2004), “Measuring Financial Integration in the Euro Area”, European Central Bank Occasional Paper Series, Almanya.
- BALKAN, Neşecan (1994), Kapitalizm ve Borç Krizi, İstanbul, Bağlam Yayınları.
- BARTRAM, Söhnke M., TAYLOR, Stephen J. ve WANG, Yaw-Huei (2004), “The Euro and European Financial Integration, Money”, Macro and Finance Research Group, 36. Annual Conference.

- BAYOUMI, Tamim A. ve MACDONALD, Ronald (1994), “Consumption, Income And International Capital Market Integration”, CEPR Discussion Paper No: 1028, Ekim.
- BAYRAKTUTAN, Yusuf (2004), Global Ekonomide Bütünleşme Trendleri, Bölgeselleşme ve Küreselleşme, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, Eylül.
- BDDK (2001), “Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı”, Nisan.
- BDDK (2004), “Basel II Sayısal Etki Çalışması Değerlendirme Raporu”, Aralık.
- BDDK (2005), “Türk Bankacılık Sistemi Basel II 1.Anket Çalışması Sonuçları”, BDDK Araştırma Dairesi, Temmuz.
- BDDK (2006), Finansal Piyasalar Raporu, BDDK, Eylül.
- BDDK (2008), ABD Mortgage Krizi, BDDK Çalışma Tebliği, Sayı:3 / Ağustos.
- BDDK (2009), “Bankacılık Sektörü Basel II İlerleme Raporu”, Eylül.
- BDDK (2010), “Bankacılık Sektörü Basel II İlerleme Raporu”, Şubat.
- BDDK (2010), Finansal Piyasalar Raporu, Sayı: 20, Aralık, s. 22; http://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Raporlar/Finansal_Piyasalar_Raporlari/9433fpr_aralik_2010.pdf, Erişim Tarihi: 06.11.2014
- BDDK (2011), Finansal Piyasalar Raporu, Sayı: 24, Aralık; http://www.bddk.org.tr/websitesi/turkce/Raporlar/Finansal_Piyasalar_Raporlari/107982012_fpr_aralik_11_nisan.pdf; Erişim Tarihi: 06.11.2014
- BDDK (2011), Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi, Ankara.
- BDDK Risk Yönetimi Dairesi (2010), “Sorularla Basel III”, Aralık.
- BDDK Strateji Geliştirme Başkanlığı (2010), “Bankacılıkta Yapısal Gelişmeler”, Sayı:5, Aralık.
- BDDK, Ekim. (2010). BDDK Risk Bülteni Risk Yönetim Dairesi Ekim 2010. http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Risk_Bultenleri/8588bulten_ekim_2010.pdf, Erişim Tarihi: 15.10.2014
- BDDK, Nisan. (2010). Piyasa Riski Ölçümleme Yöntemlerine İlişkin Analiz (Nisan

2010). www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Basel/7812PROY.pdf.pdf. Erişim Tarihi: 15.10.2014

BECK, Thorsten, DEMİRGÜÇ-KUNT, Aslı ve LEVİNE, Ross (2003), “Bank Concentration and Crises”, NBER, August.

BORATAV, Korkut (2003), Türkiye İktisat Tarihi 1908-2002, 7. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi.

BOSTANOĞLU, Burcu (1999), Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası, Ankara, İmge Kitabevi.

BRENDER, Anton ve PİSANİ, Florence (2007), Les déséquilibres financiers internationaux, Paris, Éditions La Découverte.

BRENNAN, Micheal J. ve SOLNİK, Bruno (1989), International Risk Sharing and Capital Mobility, Journal of International Money and Finance, Volume 8.

BROUWER, Hank, HAAS, Ralph de ve KIVIET, Bas (2002), “Banking Sector Development and Financial Stability in the Run UP to EU Accession”, Nederland Bank, June.

BUMİN, Mete (2009), “Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılması ve Sonuçları”, Bankacılar Dergisi, Sayı: 70.

CANGÜREL, O., Güngör, S., Sevinç, V. U., Kayci, İ., & Atalay, S. (2010). BDDK Sorularla Basel III Risk Aralık 2010 Yönetimi Dairesi. http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Basel/8742sorularla_basel_iii_29_1_1_2010_.pdf, Erişim Tarihi: 15.10.2014

CANOY, Marcel, DIJK, Machiel, LEMMEN, Jan, DE MOOIJ, Ruud ve WEİGAND, Jürgen (2001), “Competition and Stability in Banking”, CPB Document Netherland Bureau for Economic Policy Analysis, Aralık.

CANSIZLAR, Doğan (2001), “Bankacılık ve Sermaye Piyasası”, İktisat Dergisi, Sayı.417.

CAPRIO, Gerard ve HONOHAN, Patrick (1999), “Restoring Banking Stability: Beyond Supervised Capital Requirements”, Journal of Economic

Perspectives, Volume13.

CARUANA, J. (2010). Speech by Jaime Caruana, General Manager of the BIS, at the 3rd Santander International Banking Conference, Madrid, 15 September 2010. In B. F. Settlements (Ed.), Basel III: Towards a Safer Financial System. Madrid: The Bank For International Settlements.

CHAMBERS, Nurgül (2005), “Avrupa Birliğinde Sermaye Piyasalarının Entegrasyonu ve Türk Sermaye Piyasasının Uyumu”, Mali Çözüm Dergisi, Sayı: 71.

CHESNAIS, François (2004), “Le capital de placement: accumulation, internationalisation, effets économiques et politiques”, La finance mondialisée, François Chesnais (ed.), Paris, La Découverte.

CLINTON, Kevin (1988), “Transactions Costs and Covered Interest Arbitrage: Theory and Evidence”, Journal Of Political Economy Volume:96.

COOPER, Ian ve KAPLANIS, Evi (2000), “Partially Segmented Capital Markets and International Capital Budgeting”, Journal of International Money and Finance, Volume 19 (3).

COŞAR, Nevin (2009), “Türkiye’de Bankacılığın Tarihsel Gelişimi”, <http://ideas.repec.org/s/yil/wpaper.html>, Erişim Tarihi: 06.02.2014.

COŞKUN, Y. Sevil ve BALATAN, Zeynep (2009), “Küresel Mali Krizin Bankacılık Sektörüne Etkileri ve Türk Bankacılık Sektörünün Veri Zarflama Analizi ile Bilançoya Dayalı Mali Etkinlik Analizi”, İzmir, 12. İktisat Öğrencileri Kongresi.

ÇAĞLAR, Ünal (2003), Döviz Kurları: Uluslararası Para Sistemi ve Ekonomik İstikrar, İstanbul, Alfa Yayınları.

ÇAKMAK, Umut (2007), “Kriz Modelleri Çerçevesinde Türkiye 2001 Finansal Krizinin Değerlendirilmesi”, Gazi Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi.

ÇOLAK, Faruk ve YİĞİDİM, Aslan (2011), Türk Bankacılık Sektöründe Kriz, 1. Basım, Nobel Yayın Dağıtım, Ekim.

- ÇOLAK, Ömer Faruk (2014), Bankacılık Sektöründe Birleşme Eğilimleri ve Türk Bankacılık Sektörü, Perşembe Konferansları, <http://www.rekabet.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 15.10.2014
- DEĞİRMENCİ, Nihal (2003), “Sermaye Yeterliliği Konusundaki Basel Standartları ve Seçilmiş Bazı Ülkelerdeki Uygulamaların Değerlendirilmesi”, TCMB Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara.
- DEMİR, Fırat (2007), “The Rise of Rentier Capitalism and the Financialization of Real Sectors in Developing Countries”, Review of Radical Political Economics, Vol.39, No.3, Summer.
- DICKENS, Edwin (2005), “The Eurodollar Market and the New Era of Global Financialization”, Financialization and the World Economy, Gerald A. Epstein (ed.), Cheltenham, Edward Elgar Publishing.
- DİKKAYA, Mehmet ve DENİZ, Fatih (2006), “Ekonomik Küreselleşmenin Yol Açtığı Problemler: Teorik Bir Bakış”. KÜ Sosyal Bilimler Dergisi. C.2. S.3.
- DODD, Randall, “Derivatives Markets: Sources of Vulnerability in US Financial Markets”. Financialization and the World Economy, Gerald A. Epstein (ed.), Cheltenham, Edward Elgar Publishing.
- DOMOWITZ, Ian, GLEN, Jack ve MADHAVAN, Ananth (2000), “Liquidity, Volatility, and Equity Trading Costs Across Countries and Over Time”, William Davidson Institute Working Paper, No:322, ABD, Mart.
- DÖM, Serpil (2007), Türkiye’de Finansal Serbestleşme Uygulamaları Analizi, Bilgi (14), 2007 / 1 : 94-108
- DUFOUR, Mathieu ve ORHANGAZI, Özgür (2009), “The 2000-2001 Financial Crisis in Turkey: A Crisis for Whom?”, Review of Political Economy, Vol.21, No.1, January.
- DUMÉNIL, Gérard ve LÉVY, Dominique (2005), “Costs and Benefits of Neoliberalism: A Class Analysis”, Financialization and the World Economy, Gerald A. Epstein (ed.), Cheltenham, Edward Elgar Publishing.
- EDISON, Hali; LEVINE, Ross; RICCI, Luca; SLOK, Torsten (2002), International

Financial Integration and Economic Growth, NBER, September

- EĞİLMEZ, Mahfi (2011), Küresel Finans Krizi, 7. Basım, Remzi Kitabevi, Mart.
- ERDOĞAN, Bülent (2006), “Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizler ve Finansal Kriz Modelleri”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi).
- ERDOĞAN, Niyazi (2002), Dünya ve Türkiye’de Finansal Krizler, Ankara, Yaklaşım Yayınları.
- ERDÖNMEZ, Pelin Ataman (2000), “Yeni Sermaye Yeterliliği Çerçevesi: Piyasa Disiplini”, Bankacılar Dergisi, Sayı:34.
- ERDÖNMEZ, Pelin Ataman (2003), “Türkiye’de 2001 Yılındaki Mali Kriz Sonrasında Kurumsal Sektörde Yeniden Yapılandırma”, Bankacılar Dergisi, Sayı: 47.
- ERDÖNMEZ, Pelin Ataman (2009), “Küresel Kriz ve Ülkeler Tarafından Alınan Önlemler Kronolojisi”, Bankacılar Dergisi, Sayı:68, Mart.
- ERGÜNEŞ, N. (2009), Bankacılık Sektöründe Son Dönem Gelişmeler Üzerine Bir Değerlendirme, Kurt (Ed.), Almanak-2008 Analizleri, İstanbul, Sosyal Araştırmalar Vakfı.
- ERGÜNEŞ, Nuray (2007), “Sermayenin Uluslararasılaşma Sürecinde Finans Sermayesinin Yeniden Yapılanması”, Türkiye’de Kapitalizmin Güncel Sorunları, Fuat Ercan, Tolga Tören, Seçil Paçacı, Özlem Taştan, Mim Sertaç Tümtaş ve Özlem Tezcek (drl.), Ankara, Dipnot Yayınları.
- EROĞLU, Nadir (2002), “Finansal Küreselleşme: Devletin Düzenleyici Rolü Üzerine Etkileri”, Küreselleşme: İktisadi Yönelimler ve Sosyopolitik Karşıtlıklar, Alkan Soyak (drl.), İstanbul, Om Yayınevi.
- EROĞLU, Neslin (2006), “ Türk Bankacılık Sektörü Temel Sorunları ve Çözüme Yönelik Düzenlemeler”, Yüksek Lisans Tezi.
- ERTUĞRUL, Ahmet ve ZAIM, Osman (1996), Türk Bankacılığında Etkinlik: Tarihi Gelişim Kantitatif Analiz, Ankara, İşletme ve Finans Yayınları Yayın No: 3.

- ERTÜRK, Emin. Ekonomik Entegrasyon Teorisi ve Türkiyenin içinde Bulunduğu Entegrasyonlar, Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, 1991.
- ESEN, Oğuz (2005), “Bankacılık Krizleri, Yeniden Yapılandırma Programları ve Türk Bankacılık Sektörü”, Siyasa Dergisi, Yıl: 1, Sayı: 1.
- ESER, S. Şehnaz (2007), “Küreselleşme Çerçevesinde Türkiye’de Bankacılık ve BDDK”, Dicle Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır.
- FİLİZ, Meryem (2006), “Türkiye’ de Bankacılık Sisteminin Regülasyonu- Basel Standartları Açısından Bir Değerlendirme”, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa.
- GEDİZ, Burcu (2002), “Türk Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırılması ve Çözüm Önerileri”, Manisa, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 1-2.
- GENÇAY, Mehmet (2005), “Dünya Finansal Sektör Konsolidasyon ve Türkiye Örneği”, TCMB Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ocak.
- GEZİCİ, Armağan (2007), “Investment Under Financial Liberalization: Channels of Liquidity and Uncertainty”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Massachusetts, University of Massachusetts Amherst.
- GIANNETTI, Mariassunta (2002), “The Effects of Integration on Regional Disparities: Convergence, Divergence or Both?”, European Economic Review, Volume.46, Sayı :3, Mart.
- GÜLCİHAN, H. Burcu ve ÖZEL, Özgür (2010), “Küresel Finansal Kriz Döneminde Para Politikası Kurulu Kararlarının Piyasa Getirileri Üzerindeki Etkileri”, TCMB Ekonomi Notları, Sayı:2010-10/6 Temmuz.
- GÜLTEKİN-KARAKAŞ, Derya (2007), “Türkiye’nin Yapısal Dönüşüm Sürecinde Banka Reformu”, Türkiye’de Kapitalizmin Güncel Sorunları, Fuat Ercan, Tolga Tören, Seçil Paçacı, Özlem Taştan, Mim Sertaç Tümtaş ve Özlem Tezcek (drl.), Ankara, Dipnot Yayınları.
- GÜLTEKİN-KARAKAŞ, Derya (2009), Hem Hasımız Hem Hısımız: Türkiye Finans Kapitalinin Dönüşümü ve Banka Reformu, İstanbul, İletişim Yayınları.

- GÜMÜŞ, Özge (2011), “Bankacılık Sektörüne Basel III Etkisi”, T.C.Ziraat Bankası Teftiş Araştırma Dergisi, Sayı 6, Ocak.
- GÜNAL, Mehmet (2001), “Kasım 2000 Krizine Teorik Yaklaşım: Para Arzının İçselliği ve Minsky’nin Finansal İstikrarsızlık Hipotezi”, İktisat, İşletme ve Finans Dergisi, No 168, Mart.
- HIRST, Paul ve THOMPSON, Grahame (2003), Küreselleşme Sorgulanıyor, Çağla Erdem ve Elif Yücel (çev.), 3. Baskı, Ankara, Dost Kitabevi.
- HIZ, Gülay (2002), “Türk Bankacılık Sisteminin Avrupa Birliği Standartlarına Uyum Sorunu”, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, (Yüksek Lisans Tezi), Muğla.
- HOOVELT, Ankie (1997), Globalization and the Postcolonial World: The New Political Economy of Development, Baltimore, Maryland, The Johns Hopkins University Press.
- IŞIKTAÇ, M. Şeyda (2009), “Bankacılığın Tarihçesi”, <http://www.isiktac.av.tr/>, Erişim Tarihi: 04.02.2014.
- İNAN, Emre Alpan (2000), “Dezenflasyon Programının Türk Bankacılık Sistemine Olası Etkileri”, Bankacılar Dergisi, Sayı: 32.
- KAHRAMAN, Cüneyt (2008), “Kurumsal Yönetim Anlayışının Özel Sermayeli Bankaların Yapısı ve İşleyişi Üzerine Etkileri”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul.
- KALKAN, Ayşe (2007), “Bankacılıkta Risk Yönetimi ve Türk Bankacılık Sistemi Üzerine Bir Değerlendirme”,Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- KASMAN B.ve PIGOTT, J. (1998), “Interest Rate Divergences among the Major Industrial Nations”, Quarterly Review, Federal Reserve Bank of New York.
- KAZGAN, Gülten (2002), Küreselleşme ve Ulus-Devlet Yeni Ekonomik Düzen, 3. Baskı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- KENEN, Peter B. (2007), “The Benefits and Risks of Financial Globalization”, Cato

Journal, Vol.27, No.2, Spring/Summer.

KÖNE, A.Çiğdem (2003), “Para-Sermayenin Yeniden Yapılandırılması: Türk Özel Bankacılık Sektörü Örneği”, İstanbul, Doğu Üniversitesi Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 2.

KÖSE, Ahmet Haşim ve ÖNCÜ, Ahmet (2006), Tahsildarlar ve Borçlular, İstanbul, Evrensel Basım Yayın.

KÖSE, Salih (2002), “24 Ocak 1980 ve 5 Nisan 1994 İstikrar Programlarının Karşılaştırılması”, Planlama Dergisi.

LEMMEN, Jan (1998), Integrating Financial Markets in the European Union, İngiltere, Edward Elgar Publishing Lmt.

LEMMEN, Jan J.G. ve EIJJFINGER, Sylvester C. W. (2005), “Financial Integration in Europe:Evidence from Euler Equation Tests”, Department of Economics and Center Tilburg University Working Paper, No: 3088, Nisan, <http://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=3088>, Erişim Tarihi: 05.03.2014.

LEVINE, Ross (1996), “Foreign Banks, Financial Developments and Growth”, International Financial Markets: Harmonization versus Competition, ed.Claude E. Barfield, Washington, The AEI Pres.

London Economics (2002),Quantification of the Macro Economic Impact of Integration of EU Financial, Markets

MACHLUP, Fritz (1977), A History of Thought on Economic Integration, New York, Columbia University Press.

MANGIR, Fatih (2001), “Finansal Deregülasyonun Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Konya.

MARKUSEN, James R. ve VENABLES, Antony J. (1999), “Foreign Direct Investment as a Catalyst for Industrial Development”, European Economic Review, Volume 43, Şubat.

MEDVEDEV, Denis. “Preferential Trade Agreements and Their Role in World

Trade”, World Bank Policy Research Working Paper, No: 4038, (Ekim 2006), s. 1.

MERTON, Robert C. (1987), “A Simple Model of Capital Market Equilibrium with in Complete Information”, Sloan Working Paper Series, No:1869.

NEBİOĞLU, Hüsamettin (1997), Bölgeselleşme Hareketleri Bağlamında 21. Yüzyılda Türkiye, İstanbul, Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları.

NESVETAILOVA, Anastasia (2006), “Fictitious Capital, Real Debts: Systemic Illiquidity in the Financial Crises of the Late 1990s”, Review of Radical Political Economics, Vol.38, No.1, Winter.

NOCOLÒ, Gianni De ve Alexander TIEMAN (2006), “Economic Integration and Financial Stability: A European Stability”, IMF Working Paper, WP/06/296

OBSTFELD, Maurice (1989), “How Integrated are World Capital Markets? Some New Tests”, NBER Working Paper Series, No:2075.

OBSTFELD, Maurice (2005), “Capital Mobility in the World Economy, Theory ve Measurement”, NBER Working Paper Series, No: 1692, Ağustos.

ÖNCÜ, Semra ve AKTAŞ, Rabia (2007), “Yeniden Yapılandırma Döneminde Türk Bankacılık Sektöründe Verimlilik Değişimi”, Manisa, Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Cilt: 14, Sayı: 1.

ÖZBİLEN, Ş. (1999), “Global ve Ulusal Ekonomilerde Reel Kriz Süreçlerinin Ortaya Çıkışı ve Gelişme Süreçleri”, Yeni Türkiye, Sayı 30.

ÖZTÜRK, Salih ve ÖZYAKIŞIR, Deniz (2005), “Türkiye Ekonomisinde 1980 Sonrasında Yaşanan Yapısal Dönüşümlerin GSMH, Dış Ticaret ve Dış Borçlar Bağlamında Teorik Bir Değerlendirmesi”, Mevzuat Dergisi, Yıl:8, Sayı: 94.

ÖZTÜRK, Serdar (2010), “Küreselleşme ve Küresel Ekonomik Kriz: Krizin Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülke Ekonomilerine Etkilerinin Karşılaştırmalı Analizi”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi.

- PARASIZ, İlker (2005), Para, Banka ve Finansal Piyasalar, 8.Baskı, Bursa, Ezgi Kitabevi.
- PARASIZ, İlker (2007), Modern Bankacılık Teori ve Uygulama, 2. Baskı, Bursa, Ezgi Kitabevi.
- PATEL, Hitesh (2007), “The Contribution of the Euro-dollar Market to the Modern Financial World”, Moiko International, 28 July 2007, http://www.moiko.com/web/index2.php?option=com_content&do_pdf=1&id=14, Erişim Tarihi: 20.03.2014.
- SADIKLAR, Tayyar (2001), “Türkiye’de Son 20 Yılın Ekonomik Krizleri”, Yeni Türkiye, Sayı:41.
- SAKALLI, Gülay. Optimum Para Sahası Teorisi çerçevesinde Avrupa Para Birliği ve Türkiye, www.dtm.gov.tr/dtmadmin/upload/EAD/TanitimKoordinasyonDb/optimum.doc, Erişim Tarihi: 15.10.2014
- SCAMMELL, W.M. (1983), The International Economy since 1945, 2. Baskı, London, Macmillan Education.
- SELÇUK, B. (2010), Küresel Krizin Türk Finans Sektörü Üzerindeki Etkileri, Ekonomi Bilimleri Dergisi, 2(2), http://www.sobiad.org/eJOURNALS/dergi_EBD/arsiv/2010_2/03bora_selcuk1.pdf, Erişim Tarihi: 03.02.2014.
- SEYİDOĞLU, Halil (1999), Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama, Genişletilmiş 13. Baskı, İstanbul, Kurtis Matbaası.
- SEYİDOĞLU, Halil (2013), Uluslararası İktisat, Güzem Can Yayınları, Genişletilmiş 16. Baskı, İstanbul
- SÖNMEZ, Sinan (1998), Dünya Ekonomisinde Dönüşüm, Ankara, İmge Kitabevi.
- STIGLITZ, Joseph E. (2002), Küreselleşme, Büyük Hayal Kırıklığı, İstanbul, Plan b. Yayınları.
- STIRBU, Corneliu (2004), “Financial Market Integration in a Wider European Union”, HWWA Discussion Paper No 297, Ekim.
- SUSAM, Nazan ve BAKKAL, Ufuk (2008), Kriz Süreci Makro Değişkenleri Ve

2009 Bütçe Büyüklüklerini Nasıl Etkileyecek, Maliye Dergisi,Sayı:155, Temmuz-Aralık, http://www.portal1.sgb.gov.tr/calismalar/yayinlar/md/155/05.Nazan.SUSAM_Ufuk.BAKKAL.pdf, Erişim Tarihi: 15.10.2014

ŞENDOĞDU, A. Aslan (2006), Bankacılığa Giriş, 1. Baskı, Ankara, Nobel Yayınları.

ŞENDOĞDU, A. Aslan (2010), “Basel II Kriterlerinin Dünü Bugünü Ve Gelecek İçin Bir Üst Sürümüne Olan İhtiyacın Kaçınılmazlığı”, Bankacılık ve Sigortacılık Araştırmaları Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, Haziran.

ŞENEL, Ayla (2000), “Uluslararası Sermayenin Serbest Dolaşımının Sağlanması ve Entegrasyon Sürecinde Mali Liberalizasyon Politikaları ve Türkiye Deneyimi”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

ŞİRİN, Ahmet (2005), Supervisory and Regulatory Concerns in Turkish, Financial Stability and Implications of Basel II, Central Bank of the Republic of Turkey, İstanbul, 17 May.

TABB, William K. (2002), Ahlsız Fil 21. Yüzyılda Küreselleşme ve Sosyal Adalet Mücadelesi, Ercüment Özkaya (çev.), Ankara, Epos Yayınları.

TAKAN, Mehmet (2001), Bankacılık Teori Uygulama ve Yönetim, Ankara, Nobel Yayınları.

TAKAN, Mehmet (2002), “Bankacılık Teori, Uygulama ve Yönetim”, 2.Baskı.

TBB (2012), Türkiye’de Bankacılık Sektörü Piyasa Yapısı, Firma Davranışları Ve Rekabet Analizi, <http://www.tbb.org.tr/content/upload/dokuman/796/rekabebetkitap.pdf>, Erişim Tarihi: 15.10.2014

TBB [Türkiye Bankalar Birliğı] (2000), Bankalarımız 1999, TBB Yayını, İstanbul, Mayıs.

TBB [Türkiye Bankalar Birliğı] (2001), “Son Dönemde Bankacılık Alanında Gerçekleştirilen Yasal ve Düzenleyici Değişiklikler 1999-2001”, Bankacılar Dergisi, Cilt.12, Sayı.39, Aralık.

- TBB [Türkiye Bankalar Birliği] (2004), Türkiye Bankacılık Sistemi “Mart 2004”,
<http://www.tbb.org.tr/turkce/bulten/3%20aylik/bankabilgileri/200403/T%C3%BCrk%20Bankac%C4%B1%C4%B1k%20Sistemi-Mart%202004.doc>,
Erişim Tarihi: 22.03.2014.
- TBB [Türkiye Bankalar Birliği] (2008), 50.Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi 1958-2007, Yayın No:262, Kasım.
- TBB [Türkiye Bankalar Birliği] (2009), Türkiye Bankacılık Sistemi “Mart 2009”,
<http://www.tbb.org.tr/turkce/bulten/3%20aylik/bankabilgileri/200903/T%C3%BCrkiye%20Bankac%C4%B1%C4%B1k%20Sistemi-Mart%202009.doc>,
Erişim Tarihi: 22.03.2014.
- TBB [Türkiye Bankalar Birliği] (2011), Bankalarımız 2011, Yayın No:284.
- TBB [Türkiye Bankalar Birliği] (2012), Türkiye’de Bankacılık Sektörünün Piyasa Yapısı, Firma Davranışları ve Rekabet Analizi, Şubat.
- TCMB [Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası] (2001),Para Politikası Hedefler ve Uygulama, Ankara, Temmuz.
- TCMB [Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası] (2002), Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri, <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/kitaplar/kuresel.pdf>, Erişim Tarihi: 29.03.2014.
- TCMB [Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası] (2008), Finansal İstikrar Raporu, Sayı: 7, Kasım.
- TCMB [Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası] (2009), Finansal İstikrar Raporu (Mayıs 2009), http://www.tcmb.gov.tr/yeni/evds/yayin/finist/Fir_TamMetin8.pdf, Erişim Tarihi: 29.03.2014.
- TCMB. (2010). Finansal İstikrar Raporu. Ankara: TCMB.
- TOKGÖZ, Erdinç (2007), Türkiye’nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2007), 8. Baskı, Ankara, İmaj Yayınevi.
- TOPOROWSKI, Jan (2008), “‘Parasal Uygulamanın Tanıdık Sığınağı’: Neoliberal Uluslar arası Para ve Finans Rüyası”, Neoliberalizm Muhafif Bir Seçki,

Alfredo Saad-Filho ve Deborah Johnston (drl.), Şeyda Başlı ve Tuncel Öncel (çev.), İstanbul, Yordam Kitap.

TOPRAK, Metin ve DEMİR, Osman (2001), “Türk Bankacılık Sektörü: Sorunlar, Krizler ve Arayışlar”, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 2.

TUR, Orhan. Avrupa Para Birliği Sermaye Hareketlerinin Serbestleştirilmesi, İstanbul: Beta BasımYayım DağıtımA.H., 2000.

TURGUT, Ahmet (2007), Türleri, Nedenleri ve Göstergeleriyle Finansal Krizler, TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi, Kasım 2006 / Şubat 2007, ss. 35-46

Ulusal Ekonomik Program (2001), Kamu Yönetimi Dünyası Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 6.

ULUSU, Hakan (2008), “Basel II Uygulamaları ve KOBİ’ler Üzerine Etkileri: Türkiye Örneği”, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Edirne.

URHAN, Nihal (2009), Mortgage Krizi Dünyayı Sarsıyor, <http://www.boryad.org/boryad/boryad-arastirmalar/mortgage-krizi-dunyayisarsiyor.html>, Erişim Tarihi: 15.10.2014

ÜNAL, Ali ve KAYA, Hüseyin (2009), Küresel Kriz ve Türkiye, Ekonomi ve Politika Araştırma Merkezi, İstanbul, Şubat, <http://www.ekopolitik.org/images/custfiles/090317164507.pdf>, Erişim Tarihi: 15.10.2014

Vakıfbank Ekonomik Araştırmalar (2010), “Haftalık Uluslararası Ekonomi Raporu”, 20-27 Eylül 2010.

VERGİL, Hasan (2002), “Sermaye Hareketlerinin Kontrolü ve Özel Yatırım Üzerindeki Etkileri”, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (3).

VO, Xuan Vinh ve DALY, Kevin James (2005), “European Equity Market Integration-Implications for US Investors,” Research in International Business and Finance, Volume 19, Issue 1, Mart.

WINDSOR, Joseph (2008), “The WTO Committee on Trade in Financial Services:

The Exercise of Public Authority within an Informational Forum”, German Law Journal, Vol.9, No.11, November.

YARDIMCI, Nilüfer (2006), “Bankacılık Sektöründe Etkinlik Analizi: Bankacılık Sektörü ve Avrupa Birliği’ne Üye Bazı Ülkelerin Bankacılık Sektörlerinin Karşılaştırmalı Bir Analizi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, Erciyes Üniversitesi SB Enstitüsü.

YAY, Turan, YAY, Gülsün Gürkan ve YILMAZ, Ensar (2001), Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler, İstanbul, İstanbul Ticaret Odası Yayını.

YELDAN, Erinç (2002), “Neoliberal Küreselleşme İdeolojisinin Kalkınma Söylemi Üzerine Değerlendirmeler”, Praksis Dergisi, 7. sayı, <http://www.praksis.org/files/007-02.pdf>, Erişim Tarihi: 08.03.2014.

YELDAN, Erinç (2003), Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi Bölüşüm Birikim ve Büyüme, 7. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları.

YELDAN, Erinç (2009), Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi Bölüşüm, Birikim ve Büyüme, <http://www.yenimakale.com/egitim>, Erişim Tarihi: 28.03.2014.

YENTÜRK, Nurhan (2003), Körlerin Yürüyüşü Türkiye Ekonomisi ve 1990 Sonrası Krizler, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

YILDIRIM, Durmuş Çağrı (2014), Ekonomik Entegrasyon – Eğitime Erişim İlişkisi Üzerine Ekonometrik Bir İnceleme, Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi / 2014 Cilt: IX Sayı: I

YILMAZ, Hatice (2010), “Bankalar Tarafından Kredi Taleplerinin Değerlendirilmesi”, http://paradoks.org/makale/yil2_sayi1, Erişim Tarihi: 10.03.2014.

YİĞİTOĞLU, Ali İhsan (2005), “2001 Krizi Sonrası Dönemde Türkiye Ekonomisinin ve Bankacılık Sektörünün Değerlendirilmesi”, Sosyoekonomi.

YÜCE, Burcu Civelek (2009), “Küresel Finansal Kriz ve Türk Bankacılık Sektörü”, Leaders, Kasım.

<http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/EkonomikSosyalGostergeler.aspx#>, Erişim Tarihi:
15.10.2014

http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Raporlar/Finansal_Piyasalar_Raporlari/9992fpr_haz2011_260811.pdf, Erişim Tarihi: 20.02.2014

<http://www.dpt.gov.tr/Portal.aspx?PortalRef=3>, Erişim Tarihi: 25.02.2014

<http://www.hazine.gov.tr>, Erişim Tarihi: 25.02.2014

<http://www.hazine.gov.tr/irj/go/km/docs/documents/Treasury%20Web/Statistics/Annual/II-%20Kamu%20Borc%20Yonetimi/kamu%20borc%20yonetimi.xls>,
Erişim Tarihi: 25.02.2014

<http://www.ikv.org.tr/sozluk2.php?ID=1120>, Erişim Tarihi: 08.02.2014

<http://www.tbb.org.tr/Dosyalar/Yayinlar/Dokumanlar/Bankalarimiz2010TR.pdf>,
Erişim Tarihi: 20.02.2014

<http://www.tcmb.gov.tr>, Erişim Tarihi: 15.02.2014

http://www.wto.org/english/res_e/doload_e/inbr_e.pdf, Erişim Tarihi: 08.02.2014

<http://www.ekodialog.com/Turkiye-iktisat-tarihi/ikinci-dunya-savasinda-ekonomik-durum.html>, E.T. 28.10.2014

www.bddk.org.tr, Erişim Tarihi: 10.02.2014

www.imkb.gov.tr, Erişim Tarihi: 05.02.2014

www.spk.gov.tr, Erişim Tarihi: 05.02.2014

www.tbb.org.tr, Erişim Tarihi: 10.02.2014

www.tmsf.org.tr, Erişim Tarihi: 21.02.2014

www.ziraat.com.tr, Erişim Tarihi: 10.02.2014